

JOHN CALVIN

INSTITUTES OF THE
CHRISTIAN RELIGION

Ukrainian translation
by Rev. Julian Schulha

Published by the Ukrainian Evangelical Alliance
of North America

Atlanta, USA

1986

Toronto, Canada

ІВАН КАЛЬВІН

ІНСТИТУЦІЯ

або

НАВЧАННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ

У скороченні в голландській мові подав

Др. Б. Вілєнга

на українську мову переклав

пастор Юліян Шульга

ВИДАНО
заходом Реформованої Церкви в Полудневій Африці

АМСТЕРДАМ — 1939 — КОЛОМІЯ
КАПШТАДТ

Цю книжку можна набути, пишучи на адресу:

**Ukrainian Evangelical Alliance
of North America
5610 Trowbridge Drive
Dunwoody, Georgia 30338, USA**

**Printed by
Harmony Printing Limited
123 Eastside Drive, Toronto, Ontario M8Z 5S5**

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Більшість українських протестантів знають, що Іван Кальвін був одним з визначніших богословів і реформаторів, який боровся за реформацію Римо-Католицької Церкви. Він також мав колісь певний вплив і на багатьох православних аристократів і вчених в Україні, як про це пише проф. М. Грушевський у своїй книжці „З історії релігійної думки в Україні”. Не без причин його багато визначних християн у Західній Європі називають „найбільшим християнським богословом” або „найбільшим християнином свого покоління”.

Чи про це тепер знають чи не знають більшість християн різних євангельських віровизнань між українцями, але майже всі вони мають у більшій чи меншій мірі кальвіністичне віроісповідне розуміння християнства. Тому перевидання „Інституції або навчання християнської релігії” І. Кальвіна є значним здобутком для українських протестантів, а навіть і для християн з наших традиційних Церков, які чули багато недоброго про цього реформатора, але в дійсності вони майже нічого доброго не знають про нього. Знайомство з глибоким біблійним змістом цієї книжки може стати великим благословенням для багатьох наших людей, які шукають кращого і глибшого розуміння науки Слова Божого.

Тому треба тільки привітати ідею перекладача цієї книжки на нашу мову — паст. Ю. Шульги, що він Українському Євангельському Об'єднанню в Північній Америці своїми стараннями уможливив перевидати цю дуже цінну книжку. А це важливе тим більше тому, що перше видання її в 1939-му році через тодішні історичні події в Західній Україні майже пропало і не дійшло до рук наших людей, хібащо тільки до одиниць.

Ми дуже вдячні Богові, що Він справу перевидання цієї книжки поклав на серце паст. Ю. Шульги і просимо Божого благословення для ініціатора й її читачів, щоб вона особливо останнім помогла краще зрозуміти науку Слова Божого, а тим самим і збагатила їх розумінням Божої правди та привела їх до поглиблення їхнього особистого духовного життя.

Головна Управа УЄО в ПА

**Перекладач цієї книжки —
пастор Юліан Шульга**

КОРОТКИЙ ЖИТТЄПИС ПАСТОРА Ю. ШУЛЬГИ

Пастор Юліян Шульга народився 11-го серпня 1904 року в Винниках біля Львова. Він скінчив Академічну Гімназію у Львові і там же студював в університеті філософію (Слов'язознавство). Богословіє студював в університетах в Цюріху і Амстердамі. В цьому останньому місті він переклав скорочену працю Івана Кальвіна з голландської мови на українську, а саме: „Інституцію або навчання християнської релігії”. Ця праця появилася в світ друком у 1939 році, саме перед вибухом Другої світової війни, а тепер вона перевидана в 1985 році Українським Євангельським Об'єднанням в Північній Америці стараннями самого перекладача.

У роках 1937-39 паст. Ю. Шульга був проповідником в Українській Євангельсько-Реформованій Церкві в Коломії, в роках 1950-73 він працював пастором в Євангельсько-Реформованій Церкві в Вельферсгаймї (Гессенщина) в Західній Німеччині.

Його добре зроблений переклад книжки І. Кальвіна є поважним здобутком на полі збагачення досить бідної української євангельсько-реформованої літератури.

Церковний реформатор Іван Кальвін

(•1509 — †1564)

ПРИВІТ ЧИТАЧАМ.

Передаючи український переклад Інституції Івана Кальвіна дітям Божим — українцям, жертвуваний братами й сестрами в Полудневій Африці для загального поширення й поглиблення кальвінізму, хай буде честь і слава Триєдиному Богові через тих, що її читатимуть.

Відгомін добре відомих слів Старого Заповіту доходить до ушей наших: „І зацарює від моря до моря, від ріки та й до кінців землі“. Вона зливається з проголошенням новонародженої Церкви в день П'ятдесятниці: „І на слуг моїх і на служниць моїх вишлю в ті дні Духа Мого, й вони пророкуватимуть. Як же це чуємо кожний власну говірку свою, в якій ми родились“.

Багато заходів робиться в наших часах, щоб стали видні всесвітні цінності християнства; воно приходить стихійно: одне в надії, в науці, одне в любові. Західня Європа, Полуднева Африка, Східня Європа стоять у боєвих рядах під проводом І. Кальвіна з Женеви. Кальвін, каменярь правди, другий по св. Павлі, отця Церкви й вождів на Церковних Соборах з початкових днів. Кальвін, якого слова лунали 400 років тому й досі на шляхах просторів, переведені на кожду культурну мову, кличуть, як сурма до бою; північ і південь, захід і схід під хрестом, прапором Царя царів.

Інституцію християнської релігії в скороченій формі, що вказувала шлях правді, силу й потіху народам цілими віками, передають до вжитку українським братам на півночі брати й сестри з далекого полудня, щоб спільно з ними поклонятися Цареві Христові.

Нехай Господь пошле світло на свідчення Свого Духа в серця українських віроісповідників.

Пс. 72:16 і 17.

Гага, Голандія.

Січень, 1938.

Г. Беселяр,

ПРЕДСІДНИК РЕФОРМОВАНОЇ ЦЕРКВИ
ПОЛУДНЕВОЇ АФРИКИ в ГОЛАНДСЬКОМУ
КОМІТЕТІ ДЛЯ РЕФОРМОВАНИХ УКРАЇНЦІВ.

НАШИМ УКРАЇНСЬКИМ БРАТАМ.

Це було доцільне, щоб Голандський Комітет для реформованих українців, по надрукуванні Гайдельберського Катехізису, рішив перекласти й видати „Інституцію Християнської Релігії” Івана Кальвіна для вжитку наших реформованих братів українців.

Основний виклад Кальвіна реформованих правд віри й досі не втратив на своїй вартості.

Синод Реформованої Церкви в Полудневій Африці, на внесення Голандського Комітету для реформованих українців, одноголосно згодився покрити кошти цього видання.

Синод надіється, що цей скромний дар, жертвуваний з таким гарячим почуттям радості, скріпить спільноту Церков Голандії й Полудневої Африки, а рівночасно виявить до братів українців любов, що буде правдивим союзом у цих сумних часах міжнародніх сутичок та страхіть.

Нехай Господь поблагословить щедро цю цінну працю й допоможе нашим українським братам скріпити тим краще їхні нові духові надбання.

Хай ця книжка допоможе їм пізнати краще, як славити Бога в домі Божім, що є Церков Бога Живого стовп і основа правди. Нехай Всевишній наділить Благословенням Голандський Комітет для реформованих українців за його таке корисне й похвальне діло.

Ростенбург,
Полуднева Африка
Грудень 1937.

ЗА ДЕЛЕГАТИВ СИНОДУ в ПОЛУДНЕВІЙ АФРИЦІ ДОПОМОГИ РЕФОРМОВАНИМ УКРАЇНЦЯМ
Д. Н. Коце,
голова.

ДОРОГІ УКРАЇНСЬКІ БРАТИ ПО ВІРІ!

ГОЛАНДСЬКИЙ КОМІТЕТ ДЛЯ РЕФОРМОВАНИХ УКРАЇНЦІВ і Д-р ВІЛЕНГА, ЩО ЗРЕДАГУВАВ У СКОРОЧЕННІ ІНСТИТУЦІЮ І. КАЛЬВІНА, РАДО ПОДАЮТЬ ПОМІЧ УКРАЇНСЬКИМ БРАТАМ ПО ВІРІ ЗНОВУ ОДНИМ з КЛАСИЧНИХ ТВОРІВ з ЧАСІВ РЕФОРМАЦІЇ.

НАШІ БРАТИ ПО ВІРІ в ПОЛУДНЕВІЙ АФРИЦІ ОХОЧЕ ВИДАЮТЬ ЦЕЙ ТВІР ДЛЯ СПІЛЬНИХ ПО ВІРІ УКРАЇНЦІВ.

Д-р Ф. В. Хросгайде
Пастор Ф. Дрессельгойс
Д-р Б. Віленга

Вступне слово.

Запрошений Д-ром Віленгою написати вступне слово до його скороченого видання Інституції І. Кальвіна, вважаю, що найкраще буде вказати спершу на значення, яке має для нас цей мистецький твір Кальвіна, а далі подати причину, чому саме дано тут короткий огляд змісту.

Інституція Кальвіна більш, ніж пам'ятник із сірої минуштини, на який дивимось з повагою та подивом, хоч у наших часах він стратив свою вартість. Вона — найцінніший скарб, що його полишив нам Кальвін, і з якого можна найліпше пізнати його духа та який має все ще найбільший вплив.

Інституція І. Кальвіна, справедливо сказавши, майже цілий Кальвін. Він людина однієї книжки. Над цією книжкою він працював усе своє життя, щоб її збагачувати та зовсім закінчити. Це перший твір, що він його видав, коли, як вигнанець, утік був із Франції та знайшов у Базилеї безпечний захист р. 1536. Спершу він був призначений до навчання християнської релігії звичайних віруючих. Катехізіс, як він його сам назвав, став негайно апологією, щоб відперти закиди, роблені протестантам, боцім то вони були новохрещенці та заколючували публичний спокій. І цей Катехізіс передано Францеві І., як правдиве визнання їхньої віри. Одначе, невдоволений цим коротким поясненням, Кальвін збільшував кожне нове видання новими частинами. Цій праці він посвятив свої найкращі сили та продовжував її навіть під час своєї недуги, а в році 1559 викінчив і впорядкував цей обширний матеріал логічно. З того часу не вважалося його більш звичайним навчанням Катехізісу для народу, але, як писав Кальвін у вступнім слові, підручником для кандидатів теології, щоб студії Святого Письма зробити їм доступнішими. Отже, Інституція росла, як дубове дерево, що кожного року дістає новий круг і розширює своє галуззя, але ядро зістається те саме й не змінюється. Кальвін не потребував, як Августин під кінець свого життя, писати поправки, щоб відкликати й справляти то, що в своїх попередніх письмах помилився був. Це чудо, що Кальвін, який тоді вперше видав свою Інституцію, в такому короткому часі по переході до протестантизму, в 26-тому році життя, осягнув надзвичайно глибоке пізнання правди, так що основи, які сам положив, також при дальшій будові зістались без зміни.

Інституція Кальвіна стала найбагатшим і найбільш зрілим

овочем його життєвої праці й тому саме завдячує він сильну позицію, яку одержав був у Христовій Церкві. Яка досконала була його праця над поясненням Святого Письма, яка міцна була організація, що він дав своїй Церкві, — то все таки головна його заслуга в тому, що він був теолог, який дав протестантизмові в своїй Інституції вперше догматику, що гідна була почесного імені, а протестантизм тільки цим способом дістав сильне оружжя в своїй борні з Римом, щоб відперти свого ворога. Що зробили на тому полі його попередники — Мелянхтон, Цвінглі, було невистачальне та не могло стояти в тіні Інституції Кальвіна. Могло б видаватися трохи пересадюю хвали, коли один сучасник і поклонник Кальвіна каже, що крім писань апостолів по приході Христа на протязі довгих століть, які потім чергували, не появилася ніодна книжка, щоб могла стояти нарівні з цією книжкою. Також учені за наших часів, що певне не були прихильниками Кальвіна, як Dilthej і Reuss, признають, що Інституція стоїть вище всіх інших пояснень християнської правди, щодо форми й змісту, по часах апостольських. Усі вчені величають Кальвіна за його багате пізнання Святого Письма, отців Церкви та великих філософів старини, що бачимо в його Інституції; вони величають його ясні й виразні виводи, логічний порядок і докладну диспозицію матеріялу, силу його аргументації, бистроумність його полеміки, його гарного духа та майстерність щодо мови. Навіть римо-католики, хоч як завзято його поборювали, — каже римо-католицький біограф Кальвіна Кампшульте, — мусіли це признати та взяли з неї цілі частини до своїх праць. Кальвін став Аристотелем протестантизму, а його Інституція — канонічною книгою реформації. Ніодна книжка не була для Риму така страшна, переслідувана та під загрозою кари смерти заборонена, бо вона була арсенал, з якого брали найсильнішу зброю проти Риму.

В певному сенсі може бути правда, що Кальвін не був творчий геній, який в своїй Інституції дав нам нові думки; що головні напрямні, які він часто наводить, знаходяться вже в Августина; що він користав із скарбу правд, які вже Лютер виніс на денне світло, та що він був учнем Буцера. Одначе, що зробив Кальвін і чого не зробив перед ним ніхто інший, було то, що він перший цей будівельний матеріял, що лежав розкинений, злучив разом, вибрав і впорядкував та здвигнув цю могутню систему, в якій Божя правда поставлена нам тепер перед очі в цілім своїм обсягу.

Ніодин твір реформаторів не мав більшого впливу на життя народів в Європі й ніодин не був стільки поширюваний. Багато разів передрукований, навіть за наших часів, хоч чотири століття минуло від появи першого видання. Перекладе-

ний майже на всі європейські мови, навіть на арабську й японську мови. Хто зве себе кальвіністом і в кальвінізмі бачить найчистіше об'явлення християнської релігії, зробить добре, коли поверне назад до Інституції, як найчистішого джерела, з якого навчав Кальвін.

Одначе, з читання Інституції Кальвіна маємо ще більшу користь. Вона — то навчання християнської релігії, що для віри й життя є певний провідник, — тому Кальвін не хотів нічого іншого, як тільки пояснити нам Слово Боже, звіщати нам Божу волю та прославляти Бога. „Ви не вмієте, — каже Др. А. Койпер, — читати Інституції Кальвіна, це ставати меншими перед собою, або більшими грішниками перед Богом. Ви зникаєте, зникаєте зовсім, а Бог, ваш Господь, буде для вас усе“. А один французький письменник назвав Інституцію невпинною молитвою до Бога. Що каже Кальвін часто в своїх розмовах і листах, що він поступав і говорив перед обличчям Божим, то стосується також до його Інституції. Навіть коли він у висловах, що для наших ушей загострі, поборисе помилки римо-католицької Церкви й сект за його часів, то сталося воно тому, що з'їдав його запал до Бога. „Чи могла б собака, — він сам питає, — не гавкати, коли нападають на її вчителя; чи міг би я потім мовчати, коли Божа правда нарушена?“

Я міг би на похвалу Інституції Кальвіна, що в цім виданні опрацював Д-р Віленга, ще більш навести, але краще хочу ще відповісти на питання, чи є причина, хоч недавно ще даровано нам знаменитий переклад Інституції Кальвіна через Проф. Др. Сізо, дати тепер короткому виданні Інституції побачити денне світло? Правда, що повне й ціле видання Інституції Кальвіна залишається найліпшим джерелом, щоб пізнати Кальвіна. Одначе, відчувається потреба мати також скорочений огляд, де зібрані головні думки навчання Кальвіна. Вже в році 1579 появилася був у Англії короткий огляд, як його звано, а в році 1854 появилася новий короткий огляд, що опрацював Г. Лявнеюс, проповідник французької Громади в Лондоні, спершу в латинській мові, а пізніше в перекладі на англійську мову. Що цей скорочений огляд був вистачальний, видно з дальших передруків, навіть ще в минулому столітті (1837, 1853). В нашім краю переклав цей короткий огляд на нідерляндську мову проповідник І. де-Рад у р. 1594, а передруки цього появилися в 1630 і в 1650 рр. В переднім слові подав проповідник де-Рад у гарний спосіб причини такого скороченого видання. „Інституція Кальвіна, каже він, гідна, щоб читати її частіше заповідливо попри біблійних письменників, запам'ятати й, вкінці, знати напам'ять. Але тому що вона дуже багата, врожайна та обширна, подіб-

на до гарного саду, прикрашеного багатьома дуже пахучими, дорогими зелями та квітами, — то діється воно, що стрічається також людей в слабості розуму, що не мають ніякої охоти проходжуватися в такому гарному саді, чому вони Інституцію кладуть тільки на виставно прикрашенім столі. Тому Лявнеюс узяв з кожного розділу квітку з найсильнішим запахом і зробив з цього китицю, щоб постійно мати в руці; не щоб він здержував читачів перед відчиненим садом, але щоб саму Інституцію вихвалювати“. Цілковито в цім сенсі також і це видання призначене.

Нема мови, що Др. Віленга цей огляд з Інституції Кальвіна, що опрацював Лявнеюс та переклав проп. де-Рад, наново передрукував у модерній голландській мові та хоче дати нашому народові. Це не було б також відповідне, бо дивний спосіб, яким уложено матеріял у питання й відповіді, розриває одність, а також з інших причин не припало б до смаку наших читачів. Тому Др. Віленга завдав собі труду, щоб дати новий короткий огляд Інституції Кальвіна, що йому вдалося в знаменитий спосіб зібрати головні думки кожного розділу разом із задержанням власних слів Кальвіна, наскільки це було можливе. Притім також він не керувався тільки знаними перекладами, без порівняння цього з первісним текстом. Так дав він достовірну та легку до читання книжку, що може дійсно служити ширенні думки Кальвіна в ширшім оточенні, ніж це було можливе через обширне видання Інституції. Вона, якби сказати словами проп. де-Рада, стала китицею найбільш пахучих квітів та найсильнішого зілля з гарного саду Кальвіна. Тому радо поручаю цей короткий огляд Інституції Кальвіна в надії та з молитвами, щоб Господь Бог поміг нею користуватися, — щоб через навчання Кальвіна наш народ зв'язати сильніше з Богом та з Його Словом.

Блюмендаль, 3. вересня 1934.

Д-р Г. Г. Койпер.

НАЙМОГУТНІШОМУ й НАЙСЛАВНІШОМУ ВОЛОДАРЕВІ
Ф Р А Н Ц Е В І,
НАЙБІЛЬШ ХРИСТІЯНСЬКОМУ КОРОЛЕВІ ФРАНЦУЗИВ
І КНЯЗЕВІ СВОЄМУ СПОКОЮ й СПАСІННЯ в ХРИСТІ
бажає

ІВАН КАЛЬВІН.

Найдостойніший Королю!

Коли вперше приложив я руки свої до цього твору, то ніколи не думав, що написане прийдеться колись подати Вашій Величності. Я мав цей одинокий замір, щоб дати кілька провідних думок тим, що їх хоч дещо займає релігія, задля їхнього поглиблення в справжній побожності. Перш за все моя праця, над якою я багато натрудився, повинна була вийти на добро французам, бо я знав, що між ними багато жадібних і спрагнених Ісуса, а дуже рідко стрічав я таких, що мали бодай мірне знання про Нього. Про цей мій замір говорить сама книжка, призначена до скромного й простого навчання. Справді, коли я розпізнав, що лють безбожних людей посунулась у Вашій державі так далеко, що здорова наука дійсно не може там знайти собі місця, видалось мені варте труду, щоб у цьому своєму творі повчити тих людей і зложити перед Вами визнання, що дало б Вам змогу виробити собі погляд про цю науку, яка вводить божевільних у таку скаженість, що вони огнем і мечем викликають заколот у Вашій державі. Бо я не боюся визнати, що тут подаю суттєві засади приблизно тої самої науки, яку згідно з їхнім горланням треба би знищити тюрмою й засланням, прогнанням із батьківщини й костирями; яку треба би вигубити на суші й на морю.

Я ж добре знаю, якими жахливими доносами наповнено Ваші уші й Ваше серце, щоб зробити нашу справу якнайбільш зненавидженою. Та Вам, що так лагідно успосіблені, над цим сід би глибоко застановитися, що взагалі не було б жодної невинности ні в ділах ані в словах коли вистачало б саме обвинувачення. Певно, коли хтось, задля витворювання більшої ненависти, запевнює, що наука, про яку хочу Вам здати звіт, давно вже осуджена всіма станами й полагоджена багатьома судовими присудами, то цим він тільки докажує, що противники насильно повалили її почасти партійною своєю силою, а почасти підступно й обманчиво здавили її брехнями, вигадками й наклепами. Це ж насильство, видавати осуд про якусь справу без переслухання, а обман — посуджувати

про повстання й злочин, коли хтось на це собі не заслужив.

Щоб хто не думав, Найшляхетніший Королю, що ми цю скаргу вносимо несправедливо, то самі можете посвідчити, що до Вас кожного дня доходять брехливі наклепи, наче б ми не мали нічого іншого на думці, як виривати королям їхні корони, усувати всі судейські установи й права, розвалювати всі уряди й управу, заколючувати в народі мир і спокій, роздроблювати майно й посідання, коротко: ставити все вниз головою. А при цьому все, що Ви чуєте, це тільки малесенька частинка. Бо щось жахливіше поширюється між народом і коли б це все було згідне з правдою, то осуд усього світу про цю справу та її діячів мусів би по правді звучати так: тисячкратна смерть ув огні й на хресті! Чи може хтось дивуватися палкій ненависті суспільности, коли дається віру таким безграничним обвинуваченням? В цьому й суть однозгідности, що на її підставі всі стани осуджують нас і наше навчання. В оковах цієї пристрасти видають судді присуди, що їх вони, як пересуди, приносять готові з дому; вони уроюють собі, що виконують свій уряд справедливо, коли скажуть когось стратити на підставі його власних зізнань, або переведеного переслухання силуваних свідків. Який же злочин докажуть вони? Хіба тільки той, що це навчання осуджене! Але яким правом осуджено його? Оборона повинна опертися не на заперечуванні цієї науки, але боронити її, як правдиву. Та всяку можливість сказати про це хоч би єдине слівце, вони згори відкидають.

Тому немає нічого неслухного, коли я домагаюся, щоб Ви, Непереможній Королю, наскрізь пізнали цю нашу справу, що про неї досі звідомлювано без ладу й найменшої зв'язи, радше з божевільною скаженістю, ніж з серйозною повагою, ба що більше: під кожним оглядом її перекручувано. Не думайте, що мені ходить тут про свою особисту оборону, щоб таким чином виробити собі безпечний поворот до батьківщини. За нею я тужу, видима річ, цілим серцем, але так, як тепер обставини маються, переносу це примусове зречення нетяжко. Ні, я веду радше загальну справу всіх побожних, навіть самого Христа, яка сьогодні в Вашій державі, під кожним оглядом розшарпана й потоптана, лежить немов пропаша, очевидно, більш через тиранство деяких фарисеїв, як за Вашою згодою. Та це „як“ не має нічого до речі; одно певне, що справа лежить повалена на землю. Бо до того вели безбожники, що правда Христова, прогнана й розвіяна, оскільки не погибає, то мусить закопатися й заховатись непомітною. А бідну Церкву повалено жорстоким убивством, вислано на заслання, або грозьбами й страхіттями до того ступня залякано, що ледве може вона дихати. Ще й тепер із

безглуздою скаженістю завзято вдаряють у ці вже захитані мури, в руїни, що до них довели тільки вони самі. І ніхто не виступає, щоб загородити шлях цій скаженості. Коли хтось хоче показатись винятково прихильний, цей думає, що треба пустити в непам'ять хибний нерозум недосвідчених людей. Так говорять помірковані. Блудом і нерозумом називають вони це, що пізнали, як непохитну правду Божу. Недосвідченими особами називають вони тих людей, що їх здібностями, як самі бачать, Христос не погордив, але вважав їх за гідних пізнати тайни небесної правди. Так то дуже усі соромляться Євангелії!

Ваша це річ, Наймилостивіший Королю, не відказати вислухання й сердешности цьому, так обоснованому, оборонному творові з огляду на вагу справи. Дійсно, тут ходить про це, щоб на землі не порушено Божої слави, щоб Божа правда мала свою повагу, щоб Царство Христове оставалось між нами добре впорядковане й кероване. Ця справа заслугозус на Ваше вислухання, на Ваше пізнання, на Ваше рішення. Якої ж іншої свідомости потрібно королеві, як не цієї, що в правлінні своєю державою він є слуга Божий? Бо хто не володіє на те, щоб служити на славу Богові, цей не сповнює королівської влади, але — розбишацьке діло. Помиляється цей, хто очікує для своєї держави постійного розквіту, а в нього самого не панує Божий скипетр, цебто Боже слово. Бо ж Божий це вірш, що каже: „Як нікому об'являти Божу правду, йде народ у розтіч“ (Прип. Солом. 29:18), і цього не можна повалити. Ані нехтування нашої безвартости нехай не відводить Вас від цього стримління! Знаємо аж надто добре, що ми нужденні й безвартісні людиці, перед Богом — бідні грішники, перед людьми — зовсім зневажені, шумовиння й покидьки світу, як Вам до вподоби; або може хтось видумас ще якісь нужденніші прізвища. Перед Богом не маємо жодної іншої слави, тільки Його милосердя, що без нашої заслуги дає нам надію на вічне спасіння, а перед людьми маємо не дуже багато, хіба що нашу неміч, на яку навіть незамітно вказати це вже найбільший сором. Та наше навчання мусить непереможно пишатися вище всякої величі світу, вище всього, що називається могутністю. Бо воно не наше, але Бога живого й Христа Його, Якого настановив Отець Царем, щоб Він був Господом від одного моря до другого, від початку аж до кінця світу. Сказавши мовою пророків про велич Його Царства, — це Царство таке могутнє, що палицею Свогого слова розбиває й розторошує всю землю, разом з її всією силою заліза й криці, разом з її блеском золота й срібла, немов би була вона глиняна посудина (Дан. 2:34; Ісаї 11:4; Псал. 2:9).

Справді, наші противники заявляють свій спротив, наче б то ми неслухно заслонювалися словом Божим, перекрутивши його в найбільш злочинний спосіб. Що це не тільки злобне очернення, але, просто, виняткова безличність, то можете Ви, як бистроумна людина, Самі осудити підчас читання цього твору. І на цьому місці годиться дещо сказати про те, що саме повинно заохотити Вас до читання й ревної уваги та промостити Вам шлях до зрозуміння.

Павло дав нам дуже певний пробний камінь до всякого вяснення Святого Письма, примінивши всі пророцтва до віри (Рим. 12:6). Коли цим мірилом міритимемо наше пояснення, то перемога буде певно в наших руках. Бо що легше й краще надається до віри, як не оте пізнання, що ми обдерті з усіх чеснот, щоб Бог нас зодягнув; що в нас нема нічого доброго, щоб Він нас наповнив добром; що ми невірники гріха, щоб Він нас визволив; що ми сліпі, щоб Він нас просвітив; що ми каліки, щоб Він нас провадив; що ми безсильні, щоб Він нас піддержував? Коротко: ціна того всього, що могло б бути славою, щоб Він одинокий пишався в славі, а ми знайшли в Ньому славу нашу. Та проти цього й проти всього, що ми подаємо, виступають наші противники й бідкаються, що цим повалоється, хто його знає яке, „світло природи”, вимріяну готовість до доброго, свобідну волю й діла, що заслуговують на вічне спасіння, навіть із надміром тих діл. Вони не можуть цього стерпіти, що ціна й слава за все добре, за всі чесноти, за справедливість і мудрість, лишається виключно в Бога. Бо ніде не читаємо про це, що хтось дістав нагану тому, що забагато черпав із джерела живої води, натомість зазнає великої ганьби той, хто сам собі копає безденні криниці, які не мають жодної води (Єрем. 2:13). Далі: що ж краще відповідає вірі, — як не ота певність, основана на пізнанні Христа — як нашого Брата й Примирителя, що Бог є нашим любим Отцем? — Як не ота готовість безжурно очікувати всього, що добре й спасенне, від Того, Хто в Своїй невимовній любові до нас пішов так далеко, що не пошадив Свого Сина Однородженого, але віддав Його за нас усіх? — Як не оте спокійне й певне очікування спасіння й життя вічного, в цьому переконанні, що Христос даний нам від Отця, як Той, що в Йому ці скарби заховані? Тут нападають на нас із вереском, що таке непохитне довір'я є зарозумілістю й зухвальством. Але, як ми самі від себе нічого не очікуємо, так від Бога очікуємо всього. А що ми скинули з себе всяку пусту славу, то в цьому нема іншого зміслу, як тільки той, що ми вчимося хвалитись у Господі. Що ж далі? — Найвідважніший Королю, перегляньте всі подробиці нашої справи й можете нас назвати непотрібачи, або

якимись злочинцями, коли не ствердите, що ми тому терпимо й нас ганьблять, бо покладаємо нашу надію на Бога живого (1. Тимот. 4:10) й віримо, що життя вічне полягає в цьому, щоб знати тільки одного Бога й Цього, Кого післав Він — Ісуса Христа (Іван 17:3)! За цю надію неодного з нас заковують у кайдани, других бичують різками й водять на суди, інших висилають на вигнання й огидно мучать на тортурах, а ще інші втікають потай; брак середників до життя усіх нас тисне; нас розривають прокльонами, хулою нас понижують, поступають з нами в найбільш негідний спосіб.

Погляньте раз на наших противників (я маю на думці духовенство, що по його вказівках та волі інші зганяють на нас свою злість) і подумайте трішки зо мною, яким стримлінням вони одушевляються! Правдиву релігію, яку передає нам св. Письмо та яка повинна бути загально відома, вони зовсім легко дозволяють собі й іншим не знати, занедбувати та зневажати. А що дехто думає, або й не думає, про Бога й про Христа, це по їх думці неважне, оскільки він, як вони кажуть, у своїй нерозвиненій вірі підчинюється рішенні Церкви. Їх також зовсім не зворушує, коли, наприклад, явним хуленням опоганюється славу Божу, щоб тільки хтось не піднімав руки на передове становище апостольського престоло й на значення святої матері Церкви. З якої ж причини борються вони так дико й непримиримо за Службу Божу, чистилище, відпустові місця й подібні теревені, запевнюючи, що нема жодної іншої спасаючої побожності над цю, що так скажу, найбільш розвинену віру в такі нісенітниці, на які не вміють вони подати жодного доказу зо св. Письма? Чому? — Тільки тому, що їхнім Богом є живіт, а їхньою релігією є кухня. Як би їм це відняти, то вони не вважали б себе не тільки за християн, але навіть за людей. Коли деякі з них буйно гуляють, то інші обгризають тільки об'їдені кості; та всі вони живуть з цього самого горшка, який без цього огріваючого матеріялу не лише був би холодний, але й зовсім замерз би. Що більше хтось дбає про свій живіт, то завзятіше бореться опісля за свою віру. Коротко: всі вони прямують до одної цілі, а саме, — щоб задержати своє панування ненарушене, а свій живіт добре відгодований. Ніхто не дає по собі пізнати навіть найменшої іскорки своєї безоглядної заповідливості.

Так ото виступають вони безнастанно проти нашого навчання, обвинувачують і знущаються, як тільки можуть, щоб зробити його зненавидженим і підозрілим. Називають його новим, видуманим, сумнівним та, по їхніх перекручуваннях, непевним; попитують за чудами, які потвердили б його; питають, чи слушно це буде піддержувати його проти однозгід-

ности так багатьох святих отців і проти дуже давно засвоєних звичаїв; натискають на нас, щоб ми признали, що наше навчання означає церковне роздвоєння, тому що воно бореться проти Церкви, або що Церква впродовж багатьох століть, в яких про щось подібне не було й чутки, були мертві. Вкінці кажуть, що взагалі не потрібно так багато доказів. Що варте наше навчання, це видно з його оwoчів: воно ж зродило величезну скількість сект, пребагато ворохобні й проступної рознузданости. Видима річ, їм дуже легко перед легковірною й недосвідченою масою накидатися на нашу справу, полишену на волю Божу. Коли б ми мали бодай один раз, так для відміни, свободу слова! Море слів, що вони на цілу губу так обильно й безкарно проти нас виливають, вишуміло б скоро.

А далі, коли вони говорять про „нове”, то цим роблять Богові найбільшу кривду. Його святе слово не заслужило собі на це, щоб його прирівнювано до новини. Що воно для них нове, цього я ані трохи не перечу, та ж і Христос для них новий і Євангелія для них нова! Але хто знає, що проповідь Павлова, що Христос ради наших гріхів умер і задля нашого оправдання воскрес (Рим. 4:25), є стара, той не відкриє в нас нічого нового. Що вона так довго лежала незнана й похоронена, цьому винна людська безбожність. Тепер, коли Господь із доброты Своєї дає нам її зповоротом, то вона повинна принаймні на основі права повороту военно-полонених домів одержати признання своєї стародавности.

Це саме незнання є джерелом того, що наше навчання уважають за сумнівне й непевне. Це ж воно те саме, що Господь нарікає устами пророка (Ісаія 1:3): „Віл знає свого господаря, осел ясла свого пана, але Його нарид не знає Його“. Нехай глузують з непевности, скільки можуть, але коли б вони мусіли бодай раз припечатати свою справу власною кров'ю, пожертвуванням власного життя, тоді щойно можна було б сказати, що для них вона вартя! Наша певність зовсім інша; вона не лякається страхіття смерти, ані навіть суду Божого.

Коли жадається від нас чудес, то таке домагання нечесне. Ми ж не поширюємо жодної нової Євангелії, а зберігаємо ту саму, що задля ствердження її правди служать усі чудеса, які довершив колись Христос і апостоли. Та вони (противники) мають таке своерідне першенство, що аж по сьогоднішній день можуть потверджувати свою віру постійними чудами. Але ці їхні чуда, що вони так радо наводять, такі недорічні й смішні, або такі марні й брехливі, що навіть зовсім здоровий розум могли б довести до божевілля. А навіть коли були б найбільш дивовижні, то в порівнянні проти Божої правди не сміють мати жодного значення, бо ім'я Боже скрізь і кожного часу повинно бути освячуване ознаками й природнім

бігом справ. Їхнє крутість могло б мати може трохи кращий вигляд, як би святе Письмо не було навчило нас про ціль і доцільне вживання чудес. Бо ознаки, що товаришили проповіді Петра, сталися, — по Маркові (16:20), — для її підтвердження. Так само подає Лука (Дії 14:3): Господь засвідчив слово Своєї благодати, підчас коли ознаки й чуда діялись руками апостолів. Цьому вповні відповідає вислів апостола, що проповідуванням Євангелії закріплено спасіння через свідкування Спасителя в ознаках, чудах і інших силах (Жидів 2:4). Чи ж могли б ми це, що тут чуємо, як свідкування для Євангелії, перекурити на знищення віри в Євангелію? Чи можемо ми це, що призначене як печать правди, ужити на скріплення брехні? Ба що більше, слід, щоб у першій мірі перевірено й досліджено навчання, яке по думці євангелістів має першєство! Щойно тоді, коли воно справдиться, маємо право бачити його ствердження чудами. А ознака правдивого навчання по Христові така, щоб воно не наклонювало шукати слави людини, але слави Бога (Іван 7:18; 8:50). Коли ж Христос у цьому бачить потвердження навчання, то рівночасно осуджує такі чуда, як згубні, бо їх уживається до іншої цілі, ніж прославлення імени Божого.

Нам треба пам'ятати, що й сатана має свої чуда; хоч вони більше штуки, ніж сильні діла, однак надаються до цього, щоб покрити собі з нерозумних і недосвідчених людей. Чародії й заклиначі завсіди славилися чудами; ідолослуження черпало свою поживу з дивовижних чуд, а все таки вони не є ніяким доказом правди забобону чарівників і ідолослужителів. Також і донатисти (секта в північній Африці в 4. і 5. столітті) переганяли цим тараном, своїми численними чудами, простодушність народу. Тому тепер даємо нашим противникам таку відповідь, яку дав колись Августин донатистам: Бог остеріг нас перед такими чудодіями, пророкуючи, що прийдуть фальшиві пророки, які, коли це було б можливе, ізвели б вибраних Божих видуманими ознаками й усякого роду чудама (Мат. 24:24). І Павло наповідає, що царство антихриста прийде з усією силою, ознаками й брехливими чудама (2. Сол. 2:9). Але кажуть, що ці чуда не роблять ні божки, ні чародії, ані фальшиві пророки, але — святі. Так, наче б ми не знали, що це штука сатани, щоб прикинутись анголом світла (2. Корин. 11:14). Колишні єгиптяни похороненому в них Єрємії приносили жертви й віддавали божеські почесні. Чи ж це не було надужиття святого пророка Божого до ідолослуження? Все ж таки наслідком такого почитання гробу зродилася віра, що, як справедливу нагороду за це, можна осягнути вилікування себе від укушення гадюки. Що скажемо на це? — Одно тільки: Завжди спадала й спадатиме найсправедливіша кара Божа

на тих, що не зобов'язалися до любови правди, а орудували навмисне помилками, щоб вірити брехні (2. Сол. 2:11). Отже, чудес нам не бракує ні трохи й вони достовірні та недоступні для викрутів. Але ті чуда, що вони їх для себе заховують, є пустим ділом сатани, бо вони відтягають народ від правдивого почитання Бога до почитання пустої істоти.

Далі, перекручування є й те, що наводять проти нас отців Церкви (під цєю назвою розумію письменників старих, добрих часів), наче б вони були однозгідні з їхньою безбожністю. Коли їхні рішення мало б полагати спір, тоді перемога, — хочу бути дуже скромний, — припала б у львиній частині нам. Знову ж багато існує гарних і розумних писань отців, до яких також закрадається інколи дещо людське. Одначе ті „побожні сини”, спритні в своїх здібностях, можності осуду й успосібленні, поклоняються якраз їхнім (тих отців) помилкам і блудам, полишаючи на боці, заперечуючи, або перекручуючи те все, що добре. Можна б просто сказати, — їм ходить тільки про це, щоб із золота вибрати сміття. А опісля нападають на нас із нечуваним криком, що ми противники отців і зневажаємо їх. Але замість того, щоб ми їх зневажали, міг би я без труду, коли хотів би якраз на цьому спиратися, більшу частину нашого сьгоднішнього навчання доказати їхнім признанням. Та ми займаємось їхніми писаннями в цій постійній свідомості, що все є наше, щоб нам служило, а не володіло нами. Ми ж тільки Христові й Його в усьому без винятку маємо слухати (1. Корин. 3:21). Хто міцно не придержується цієї різниці, цей у своїй побожності не має під ногами твердого ґрунту, бо ці святі мужі багато дечого не знали, часто собі противорічили, а деколи навіть взаємно себе поборювали.

Не без підстави, кажуть, Соломон нас упомінає: „Не пересувай границь, що поклали їх батьки твої” (Прип. Солом. 22:28). Але ж нема одного її того самого правила, що стосувалося б зарівно до границь у полі й до послуку в справах віри. Бо цей послух мусить бути так уложений, щоб можна було забути про свій нарід і батьківський дім (Пс. 45:10). Та коли вони на таке здібні, щоб цю приповідь брати в переносному значенні, то чому під цими словами не розуміють вони радше апостолів, ніж якихось там отців, що по їх приписах не вільно пересувати поставлених граничних каменів? Чей же так по-яснює ці слова Єроним, а на його слова вони покликуються, як на авторитетні. Коли ж хочуть, щоб із визначених границь лишилися тільки ті, що їх вони мають на приміті, то чому так без усього самі їх переступають, коли тільки їм подобається? Один із отців сказав таке: наш Бог не їсть і не п'є, тому не потребує ані чаш, ні підставок; знову ж інший зая-

вляв, що святість не прагне золота й не має в ньому жодного вподобання, бо не все можна купити за золото. Отже вони переступають границі, коли по церквах так дуже любуються в золоті, сріблі, слоневій кості, мармурі, самоцвітах і шовках та й вірять, що Бога почитається невластиво, коли не пиляється усе в розкішному блескові, або радше в божевільній виставності! Був такий отець, який пояснював, що в пісні дні тому їсть свobodно м'ясні страви, бо він християнин. Тому переступається границі, коли тяжко осуджується людину, що в піст узяла в уста кусок м'яса. Бували отці, з яких один говорив, що монах, який не працює руками, стоїть нарівні з лиходієм і розбійником; інший же казав: не дозволяється монахам жити з чужого добра, хоча б вони ще раз так за-пападливо займалися розважанням, молитвою й науками. І цю границю переступають вони, коли в розривкових домах і домах розпусти осаджують лінивих, з круглими животами, монахів, щоб вгодувалися чужим добром. Один отець Церкви (Епіфаній) уважав за жадливу жорстокість дивитися в християнських церквах на образ намальованого Христа, або якогось святого. І це не є думка однієї людини, але навіть цілий Собор вирішив, що те, що є предметом почитання, не повинно бути мальоване на стінах. Та, замість держатися в межах границь, по найбільшій частині не лишається ані одного кутика, вільного від образів. Далі, був ще один отець (Амвросій), що радив лишати померших у спокої, коли їм уже раз віддано остонню прислугу. Цю границю проломлюється, коли розбуджується постійну, тривожну журбу за померших. Був один з-поміж отців (Геласій), який доказував, що в Господній Вечері хліб і вино остаються й не проминають, так як у Христі Господі остається людська істота й природа, сполучені з Божою. Отже ті переступають границі, що вигадують, будь то би після висказання Господніх слів перестала існувати істота хліба й вина, а перемінилася в тіло й кров. Були отці, що дозволяли Церкві тільки на одну Господню Вечерю й виключували від неї злочинців та вбивників, а з другої сторони осуджували якнайтяжче всіх тих, що, хоч були присутні, не приступали до стола Господнього. Цю границю пересунено далеко, бо не тільки в усіх церквах, але й скрізь по домах, читається Служби Божі, допускається всіх глядачів і то тим охотніше, чим більше хто заплатить, хоча б він був не знати який нечистий і злочинний. До віри в Христа, до користування Тайнами не запрощують нікого, а, замість благодати й заслуг Христа, захвалюють радше своє добре діло. Один із отців (Геласій) кожного, хто вдоволений був однією постаттю Господньої Вечері та здержувався від другої, казав виключати взагалі від участі в ній, підчас коли другий (Киприян)

завзято боровся за те, що не можна відмовляти християнському народові крові Господа, бо він якраз наказав розділювати її на Його спомин. Також ці границі вони усунули, бо тепер наказується, як ненарушимий закон, те саме, що перший отець карав анатемою, а другий поборював сильними доказами. Один із отців (Августин) уважав за самоволю рішати неясне питання, — так або інакше, — без виразного та ясного доказу в святім Письмі; також і цю границю призабуто, бо подано багато приписів, правил і наукових тверджень, без усякої підстави в Божому слові. Один із отців (Аполлоній) закинув Монтанові між іншими сресями й ту, що він перший дав наказ постити. Й поза цю границю виступають куди дальше, коли встановлюють пости на дуже строгих законах. Один із отців (Пафнутій) виступав проти цього, щоб забороняти слугам Церкви подружжя, і заявляв, що зв'язок із власною жінкою це моральна чистота. І були отці, що з ним погоджувалися. Цю границю переступлено тоді, коли священикам строго наказано безженство. Один із отців (Киприан) заявив, що треба слухати тільки Христа, про Якого сказано: „Його слухайте”; і тому не слід дивитись на те, що таке говорили, або робили, перед нами інші, але на це, що саме перший між усіма, цебто Христос, наказав. Цього наказу вони самі не придержуються, ані не дозволяють, щоб інші придержувались, бо вони першенство над собою й іншими дають радше якомунедбудь учителеві, ніж Христові. Один із отців боровся за це, що Церква не повинна ставити себе понад Христа, бо Христос рішає все правдомовно, а церковні судді, як люди, густо-часто помиляються. Також цю границю проломили й не завагалися без застереження твердити, що вартість усього святого Письма залежить від рішення Церкви. Всі отці однозгідно прокляли й одногосно висказувалися з обридженням про це, що святе Боже слово опоганюється підступністю підхоплювання слів і втягається його до шкільних спорів. Невже оті придержуються границь, що ціле своє життя нічого не роблять, як тільки баламутять простоту Письма в безконечних спорах і в дуже їдких поединках на слова? Як би то так сьогодні встали отці й почувли отакий штудерний поєдинок на слова, що його ці люди називають спекулятивною теологією, вони радше повірили б у все інше, ніж у те, що це дискусія про Бога. Але моя мова забрала б забагато місця, коли б я хотів представити легководушність, з якою ці люди відкинули повеління отців, хоча вони хотять удавати їхніх послушних синів. Місяці й роки не вистачили б нам на це. І вони ще мають лице ганити нас, що ми нерозважно переступаємо старі границі, аж так нужденно розгубилися в своїй безличності!

Коли ж вони, правда, закликають нас на суд засвоєних звичаїв, то й цим нічого не осягають. Було б зовсім несправедливо, коли б ми мусіли перед засвоєним звичаєм зложити зброю. Дійсно, як би люди були в своїх осудах отверті, то позинні би шукати за звичаями добрих людей. Але часто справа мається зовсім інакше, бо коли бачиться, що робить більшість, тоді це стає скоро правом призвичаєння. Однак рідко коли так добре бувало між людьми, що вони в своїй більшості полюбили те, що ліпше. Так отже з особистих помилок багатьох одиниць повстає звичайно публичний блуд, або краще сказавши: загальна однозгідність у блудах, й оті добрі людці хочуть це вважати за закон. Хто має очі, цей бачить, що не тільки виступило з берегів море непорозумінь, не тільки багато небезпечних недуг навістило світ і все валиться стрімголов у пропасть, але що або треба оплакувати людський рід, або підняти руку проти такого лихого стану, або радше вжити сили. А тепер відкидається середника лікування не з іншої причини, як тільки тому, що вже давно люди привикли до такого злого стану. Хоч у людській суспільності публичний блуд може приключитися, то в Царстві Божому треба слухати й дивитись тільки на вічну, Божу правду, якій не може давати приписів жоден довгий ряд років, жодне походження й жодне відхилення. Так колись навчав Ісає вибранців Божих, що вони не повинні всюди говорити „заповіт“, де народ говорить „заповіт“; цебто, вони не повинні брати участі в злочинній однозгідності народу й не повинні лякатися того, чого лякається народ, та й не повинні дати себе застрашити: „але шануйте Бога Сил небесних, Його Одного вам боятися, перед Ним Одним вам дрижати“ (Ісає 8:12). Тому нехай тепер протиставлять нам минулі часи, минулі приклади, скільки хочуть, якщо ми свято звеличали Господа Сил небесних, то вони не мають чого нас так дуже лякати! Може бути в цій безбожності багато віків одної думки, Він сильний, — Він, що карає в третьому й четвертому поколінні. Може й цілий світ звучитися в тій самій нікчемності, Він на прикладі поучив, який буде кінець тим, що грішать, коли звелів усьому людському родові згинути в потопі, а врятував тільки Ноя з його малою ріднею, що його одного вірою осудився весь світ (Жидів 11:7). Вкінці, зо злим призвичаєнням справа мається так само, як із якоюсь загальною пошестю, на яку зовсім певно згинуть ті, що попадають у товпу.

Сюди належить також слово Кипріяна: коли хтось грішить несвідомо, то не може він бути зовсім звільнений від вини, але під певним оглядом усе таки можна його оправда-

ти; коли ж хто вперто погорджує правдою, що йому дає її Божа благодать, той не має жодного оправдання.

Саме так їхнє „або-або“ не спричинює нам клопоту, коли вони ставлять нам питання: або Церква була довгий час мертва, або ми боремось проти Церкви. Правда, Христова Церква жила й буде жити, як довго Христос володіє по правиці Отця: Його рука держить її, Він охоронює її, Його сила зберегає її ненарушимою, бо Він безумовно додержить цього, що раз прирік: „І ото з вами Я по всі дні аж до кінця віку“ (Мат. 28:20). Отже, ми зовсім не боремось проти неї, коли однодушно з усім віруючим народом почитаємо та шануємо Бога й Господа Христа, як Його повсякчас усі віруючі почитали. Але в одному питанні блудять наші противники чимало, коли вони признають за Церкву тільки це, що бачить око, й коли хочуть її обгородити границями, в яких вона в дійсності не замикається. У цьому лежить істота цілого нашого спору: по-перше, їхнє твердження, що Церква являється постійно в виді, що його бачиться; — й по-друге, їхнє доказування, що цею формою появи є римський престіл та його духовенство. Ми твердимо навпаки, — що Церква може існувати й без видимого знаку та має свою форму не в отій зверхній виставності, що її безглуздо подивляють, але в зовсім інших ознаках, а саме: в постійному голошенні слова Божого й постійному зберіганні установлених Тайн.

Вони сердяться, коли завжди не вказується пальцем на Церкву. Але як часто звівечувано Церкву між жидами до того ступня, що не оставало на ній жодного знаку? Як же малася справа з її блеском тоді, коли Ілля нарікав, що він лишився сам один (1. Царів 19:14)? Як довго ще по приході Христа була вона в закритті й без форми? Як часто попадала вона з того часу в пригноблення наслідком воєн, повстань та ересей, так що не мала вже чим блистити? Коли б вони були жили в таких часах, то чи були б повірили, що взагалі існує щось таке, як Церква? А все таки Ілля мусів чути, що сім тисяч мужів стоять непорушно, які не зігнули своїх колін перед Ваалом. Також і ми не повинні сумніватися в цьому, що Христос від Свогого вознесення постійно царює на землі. Коли б віруючі завжди шукали своїми очима зверхнього вигляду, то чи не підупали б на дусі? Так, свого часу вважав Гілярій за велике надужиття, що надто перейняті безглуздим захопленням щодо єпископської гідности не завважили смертоносної гадюки, яка скрилася під цією маскою. Бо він пише: „Мушу вас упінути, бережіться антихриста! Погано воно, що вас захопила любов до мурів, погано, що ви Церкву Божу почитаете в виді домів і будівель, погано, що ви бачите в таких речах заховане те, що

має свою істоту в спокої". Невже ж тут можна сумніватися, що в них усадовився антихрист? Гори, ліси й озера, в'язниці й пропасті безпечніші мені перед ним, бо там віщували пророки підчас свого довгого або короткого побуту. Чому ж світ почитає сьогодні своїх рогатих єпископів, як не тому, що, бачучи їх зверхниками в великих містах, думає, що вони тим самим є святими борцями за релігію? Геть з такою нерозумною оцінкою! Полишімо це радше Господеві! Він Один знає, хто до Нього належить (2. Тим. 2:19). Деколи Він може також забрати з-перед людських очей зверхній вид Своєї Церкви. Певно, це дійсно жахливе навідання Боже на землі. Але раз людська безбожність на таке собі заслужила, то чому хочемо, щоб суд Божий був унешкідливлений? Так покарав Бог у минулих століттях людську невдячність, тому що вони не хотіли слухати Його правди й погасили Його світло; Він вчинив, що вони, засліплені на умі, брехали неімовірною брехнею й потонули глибоко в темряву, так що не заховалася жодна риса правдивого обличчя Церкви. При цьому всьому таки зберіг Він перед загибеллю Своїх вибранців, що були розсіпані й заховані серед блудів і темряви. У цьому нема нічого дивного, бо ж Він зумів їх зберегти в вавилонській неволі та в полум'ї горючої печі.

Що ж відноситься до постаті Церкви, що її хочуть осудити, хто його знає якою, пустою виставністю, то, щоб багато не вияснювати, вкажу лише кількома словами на небезпеки такого безглуздя, ніж мав би я над цим широко розводитися. Кажуть, що папа, як власник апостольського престолу, та єпископи, що він їх висвятив і намастив, коли вони тільки стануть відзначені мітрами й жезлами, то вже уявляють собою Церкву й мусять уходити за Церкву ще й тому, що вони непомилні. Чому? — Бо ось то вони пастирі громад і посвячені Господеві. А Арон і інші провідники Ізраїля, чи не були пастирями? Арон же й сини його, хоча вже були призначені на священників, помилялися, коли вилляли із золота теля. Чому цих чотириста пророків, що обманули Ахаба, не мають на їхню думку уявляти собою Церкву? А все таки Церква була тоді по стороні Міхея, хоча одинокого й зневаженого, що з його уст вийшла правда (1. Царів 22). Чи не носили й пророки імени та вигляду Церкви, коли вони зорганізовано вели наступ проти Єремії й уперто боролися твердженням, що це просто неможливе, щоб позбавлено священника закону мудрої поради, а пророка — слова (Єрем. 18:18)? Й проти всіх цих пророків вислано самого Єремію, щоб проголосив: „І станеться того часу, говорить Господь, що... священник останеться без наказу, мудрий без поради, пророк без відкриття“ (Єрем. 4:9). Чи не таким са-

ним блеском сяяло зібрання священників, законовчителів і фарисеїв, коли обдумували плян, щоб убити Христа? Пустимо їх! Нехай прив'язуються до маски позверховности та нехай проголошують Христа й пророків Божих за відступників, а слуг диявола нехай роблять знаряддям Святого Духа!

Коли вони усім серцем своїм при справі, то нехай явно й чесно дадуть мені відповідь на питання, де власне, в якому народі, в якому місті, — на їхню думку — існує Церква, відколи Собор у Базилеї усунув і прогнав Євгена (папу), а Амадея вибрав на його місце? І хоча б вони навіть височили зо шкури, то не можуть заперечити, що Синод у формальному відношенні був правний, заповіджений не тільки одним папою, але рівночасно двома. Тоді Євгена з цілим стадом кардиналів і єпископів, що працювали разом із ним над розв'язанням Собору, осуджено за розділення Церкви, ворохобно й опір. Одначе потім, попертий ласкою князів, він знову одержав збережений ціло папський престіл. Той вибір Амадея мимо цього, що його переведено правильно на підставі повновасти загального й найсвятішого Собору, пішов із димом, от тільки що він, — як та злюща собака, що їй кинуть кусок хліба, — дав себе зацитькати кардинальським капелюхом. З лона цих сектярських, бунтівничих і впертих людей вийшло все те, що опісля було папою, кардиналом, єпископом, настоятелем монастиря й священником. Зловлені на цьому, вони таки мусять бути непевні. Котрій же з цих двох партій нададуть вони назву Церкви? Може скажуть, що це не був жодний загальний Собор? Та ж йому не бракувало ніщо із зовнішньої виставности! Його заповіджено врочисто двома запрошуючими письмами; делегат римського престола, як предсідник, його посвятив. Собор відбувся під кожним оглядом у порядку й потверджував свою достойність аж до останньої хвилини. Чи може додадуть вони, що Євген зо всіми своїми сторонниками, яких вони позбавили свячення, був схизматик? Отже або нехай вони інакше окреслять постать Церкви, або, скільки б їх і не було, вважатимемо їх за схизматиків, що свідомо й добровільно дали себе еретикам висвятити. Коли давніше не можна було ніколи переконатися, що Церква не зв'язана із зовнішнім блеском, то вони можуть бути для нас найкращим прикладом цього: з неприступною достойністю пишайуться вони перед усім світом гордою назвою — Церква, але самі є для Церкви смертельною заразою. Про спосіб їхнього життя я не хочу говорити, як також про сумні й ганебні вчинки, від яких роїться їхнє життя: та ж вони самі кажуть, що вони фарисеї, яких треба слухати, але не наслідувати. Заставте себе трохи, щоб прочитати це письмо, то пізнаєте наглядно, що сама їхня наука,

виключно наука, якій вони хочуть завдячувати істоту Церкви, є погубним самогубством, пожаром, руйнуванням і знищенням Церкви.

Вкінці, це не є чесний спосіб постукування, коли вказується з ловною ненавистю на численні неспокій, крики й звади, що їх принесла з собою проповідь нашого навчання, на плоди, що тепер дозріли в багатьох людей: за ці недостачі несправедливо на наше навчання складається вину, яку слід би звалити на злобу диявола. Це, так сказати б, вже така доля Божого слова, що воно ніколи не виринає в той час, коли сатана спокійно спить. І це найпевніший і найдостовірніший знак, яким відрізняємо його від брехливого навчання; це навчання передають без перешкод, бо всі приймають його з настороженими ушима й цілий світ слухає його з признанням. Впродовж кількох століть, в яких усе було потонуло в глибокій темряві, майже всі смертельники служили панові світу для забави й жарту, а він панував, як найбільш розпещений ласун, преспокійно та жив собі в гаразді. Що ж мав він більше робити, як не сміятись та жартувати, коли так спокійно й мирно був у посіданні свого панування? За це, коли спалахнуло світло згори й освітіло дещо його темряву, коли отой сильний потряс та впровадив у його царство нелад, він зараз збудився з свого звичайного, глибокого сну й ухопив за зброю. Спершу розбурхував він у людей руки, що мали насильно здавити починаючу світати правду. Коли ж цим нічого не осягнув, тоді взявся на хитрощі. Через своїх новохрищенців і інших вітрогонів викликав незгоду й наукові спори, що мали її затемнити, а вкінці зовсім задавити. І тепер він підганяє їх беззастанно подвійною зброєю; людськими руками старається насильно вирвати це правдиве насіння й намагається, як тільки може, заглушити його своїм буряном, щоб воно не росло й не приносило овочу. Але це стане даремне, коли ми дозволимо Господеві, щоб нас упоминав. Він уже давно відкрив нам його штучки, щоб ми, знаючи їх, не дали несподівано на себе напасти. Він також узброїв нас проти його ударів достаточо сильною зброєю.

Врешті, яка це велика злоба, коли саме слово Боже робиться зненавидженим, або із-за неспокоїв безсоромних заколотників, або через ті секти, що їх викликається проти обманців! Це ніщо нове. Хіба ж не питали Іллі, чи він не той, хто баламутить Ізраїля? Христос був для жидів бунтівником; і апостолам приписувано різні злочини, наче б вони бунтували нарід. Чи це не те саме? Чи нам сьогодні не приписується всякі неспокій, крики й бійки, що повстали проти нас? Але, що саме треба отаким людям відповісти, цього навчів

нас Ілля: Ми не такі, що поширюємо помилки, або б'ємо в дзвін тривоги, тільки це вони самі, що противляться Божій силі. Це вистачає й це побиває їхню безличність. Правда, як це одно вистачає, щоб обезсилити їхню нерозважність, так з другої сторони треба запобігти безсильності інших, яких такі напади порушують, а збаламучених доводять до вагання. Щоб вони в такому замішанні не захиталися й щоб їх не викинено з їхніх позицій, то хай знають, що апостоли мусіли в своїх часах переживати те саме, що тепер назагал діється з нами. Були такі нерозумні й легкодушні люди, які на власну погибель, — по словам Петра, — перекручували те, що написав Павло на припоручення Боже (2. Петра 3:16). Були богохульники, які, почувши, що гріх став могутній, щоб благодать помножилася, зараз кинули клич: останьмося у гріхах, щоб благодать була ще більш могутня (Рим. 6:1). Як же вони вчули, що віруючі не є більш під законом, зараз такої заспівали: грішімо, бо ми не під законом, а під благодаттю (Рим. 6:15). Були й такі, що обвинувачували Павла, наче б він намовляв до злого. Багато фальшивих братів втиснулось, щоб нищити Громади, які заложив Павло. Деякі проповідували Євангелію з зависти та ради заколоту, не широ, а в злосливому намірі (Пилип. 1:15). Деінде Євангелія не робила жодних поступів; кожний шукав свого, а не Ісус-Христового. Інші вертались назад, немов собаки до свого блювотиння, немов безроги, що, скупавшись, йдуть валятись у калюжі. Дуже багато використали поспішно духову вільність на тілесну безличність. Багато виробили собі вступ, як брати, а від них опісля грозила побожним небезпека. Навіть і між братами повстали деякі спори. Що ж тут могли порадити апостоли? Чи не краще було б, як би вони були Євангелію на деякий час закрили, або ще краще — зовсім залишили й покинули, тому що повстало розсадництво дуже великих колотнеч, товчок до пребагатьох небезпек і нагода до величезного згіршення? В таких потребах помагав їм факт, що Христос це камінь спотикання, скеля згіршення, призначений багатьом на падання й установа й на знак, якому будуть перечити (Лука 2:34). В обороні цього довіря йшли вони відважно вперед через усі небезпеки, що їх із собою приносять неспокої й згіршення. У цій самій свідомості мусимо й ми держати голову догори, бо, по словам Павла (2. Корин. 2:15), незмінна істота Євангелії є ця, що вона є пахощами смерті на смерть погибаючим; нам же краще відповідають пахощі життя на життя, сила Бога на спасіння всякому віруючому. Про це ми переконались би зовсім виразно, як би наша невдячність не була розбила це виїмкове діло благодати Божої й не відверну-

ла б на нашу зубу цього, що повинно бути одиноким заборолом нашого спасіння.

Ваша Королівська Величносте, звертаюсь тепер знову до Вас! Не піддавайтесь впливові пустого донощництва, що ним наші противники хочуть Вам нагнати страху, немов ця нова евангелія (як вони її називають) старасться й стремить при першій ліпшій нагоді викликати повстання й у безкарності робити переступства. Наш Бог не творець сварні, але — миру, і Син Божий, що прийшов на це, щоб знищити діло сатани, не є слугою гріха. І нас незаслужено обвинувачують про такі задуми, бо до такого підозріння ми не дали найменшої причини. Певно, ми мріємо про усунення королів, ми, від яких ніхто ніколи не чув підбурюючого слова, ми, яких життя було знане як спокійне й покірне, як довго жили ми під Вашим пануванням, ми, що хоч тепер ще на вигнанні, але мимо цього невинно благаємо для Вас і Вашої держави всього доброго! Очевидно, ми стремимо до безкарної й злочинної сваволі, ми, яких спосіб життя полишає багато дечого до бажання, але нічого, що давало б причину до такого глуму! Ми ж за благодаттю Божою починили такі щасливі поступи в Євангелії, що наше життя може послужити навіть нашим клеветникам, як приклад чистоти, покірності й інших чеснот. Що ми Бога щиро боїмося й почитаємо Його, це ж очевидно, бо стремимо життям і смертю до освячення Його Імени. Також і ненависть мусіла постигнути декого з нас, караних смертю виключно задля цього, щоб мати підставу дістати похвалу й засвідчити свою невинність та горожанську несплямленість.

Коли бувають люди (досі таких у Вашій державі не знайдено), що під покришкою Євангелії кнують неспокої, коли бувають люди (а таких знаю багато), що з ласки Божої послуговуються свободою, як покришкою до рознузданого життя, то існують закони й законні кари, якими можна їх по заслузі тяжко покарати. Тільки щоб при цьому всьому задля нікчемности злочинних людей не заперечувано Євангелії!

Ваша Королівська Величносте! Ідку ворожнечу кливетників з'ясовано Вам доволі виразно, — боюся, що аж завиразно, — тому не слухайте легковірно їхніх доносів, бо ця передмова майже сама собою виросла до справжньої оборони! Але я не хотів уже тепер обороняти, тільки зробити Вас схильним вислухати це, що Вам предложу. Правда, Ваше серце тепер від нас відвернене, відчужене, навіть повні ненависти до нас, але маємо надію, що знову здобудемо собі Вашу ласку, коли Ви наше визнання, що має нас перед Вами оборонити, раз у спокійному скупленні прочитаєте. Але коли підшепти незичливих людей так зайняли Вашу увагу, що

обванувачені навіть не матимуть можності предложити Вам свою справу, коли Ви дозволите, щоб ці згубні духи далі шаліли з кайданами, батогами, катівською лавкою, конфіскацією майна й підпалами, тоді й ми будемо, як ті ягнята, що їх ведуть на заріз, примушені до крайности, але все таки заховаємо терпелівість у наших душах і ждатимемо на сильну руку Господа. Вона без сумніву появиться в відповідний час і, озброєна, визволить нужденних з їхніх терпінь на погибіль гнобителям, що тепер так ликують!

Господь, Цар над царями, нехай скріпить трон Ваш, Найсвітліший Королю, справедлівістю, а Ваш престіл — лагідністю.

Базилея, 1. серпня 1536.

КНИГА ПЕРША
ПРО ПІЗНАННЯ БОГА ТВОРЦЯ

РОЗДІЛ 1.

ПРО ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПІЗНАННЯМ БОГА ТА ЗНАННЯМ СЕБЕ.

1) Ціла наша мудрість складається з двох частин: з пізнання Бога й пізнання нас самих. Обидві ці частини зв'язані з собою багатьма вузлами, тому не легко розрізнити, котра з них перша. Коли людина дивиться сама на себе, то керує свої змисли до Бога, що в Нім вона живе й що від Нього походить усе існування, як потічок із джерела. Почуття власного убозтва й несвідомости веде нас до пізнання багатства й досконалости, що існують у Бозі. Отже, людина, щоб пізнати себе саму, змушена шукати Бога, наче за руку ведена, щоб Його знайти.

2) То факт, що людина ніколи не може дійти до повного самопізнання, не глянувши раніш на Бога. Вона у власних очах, з питомою їй гордості, справедлива й розумна, поки не переконається про своє зіпсуття на підставі певних доказів. Як довго живемо в оточенні людей, може нам здаватися чистим усе, що не чисте. Але, як тільки піднесемо очі до Бога, наша праведність стає неправедністю, а наша мудрість — марною глупотою.

3) Звідси страх і боязнь огортають святих, як тільки вони спостерігають присутність Бога. Порівняння з величчям Божим доказує людині її обмеженість. Авраам (1. Мойс. 18:27), Іов (42:6), Ілля (1. Царів 19:13) уважали себе за землю й попіл у наближенні до слави Божої. Отже, пізнання Бога й людини зв'язані з собою, — тому вимагають властивого порядку при навчанні, щоб спершу застановлятися над пізнанням Бога.

РОЗДІЛ 2.

ЩО ЗНАЧИТЬ ПІЗНАТИ БОГА, Й ЯКІЙ ЦІЛІ ТЕ ПІЗНАННЯ СЛУЖИТЬ.

1) Пізнати Бога — це не лише знати, **Що** є Бог, але також **Хто** Він. Нема пізнання Бога в властивім значенні слова, де нема релігії та побожності. Ми ще не говоримо тут про пізнання, через яке впала людина розуміє Бога, як Спасителя в Христі, але перше й просте пізнання Бога, що до Нього вроджений природний порядок вів би нас, коли б Адам полишився був у невинності.

Отже, перше пізнання відноситься до Бога Творця. Воно вважає Бога за джерело всього добра. Ніде нема краплини мудрости чи світла, праведности, чи сили, що не походили б від Нього.

Ця свідомість Божого милосердя є джерело побожності. Побожність — це шана, зв'язана любов'ю Бога, викликана пізнанням Його добродійств.

2) Досліджування питання, **Хто є Бог**, в абстрактнім понятті веде до марної спекуляції. Для нас важніше знати, **Який Він**, і що ми, як Його створіння, підлягаєм Його пануванню. Божа воля є наш життєвий закон. Отже, ми признаємо, що Бог — це джерело милосердя.

Через це пізнання віддається побожна людина вірності Божій, ставить себе під Його охорону, старається про поширення Його слави. Вона бачить, що Бог — справедливий Суддя, тому уникає викликати Його гнів. Тому, що вона Його любить, як свого Отця, боїться Його ображати, хоч би й не було пекла, як кари.

Отже, віра, зв'язана з ревною боязню Бога, — це чиста й правдива релігія.

РОЗДІЛ 3.

ЛЮДСЬКИЙ РОЗУМ ПРИРОДНО ОБДАРОВАННИЙ ЗНАННЯМ БОГА.

1) Нема сумніву, що людині з природи дане певне почуття Бога. Ніхто не може оправдуватися незнанням цього. Цицерон, відомий поганин, каже: „Нема такого варварського народу, що не мав би переконання, що існує якийсь Бог“. Що в людині є зародок релігії, вказує також ідолопоклонство. Коли людина молиться до дерева чи каменя, щоб тільки не уважали її за нерелігійну, — то це доказ, що сліди Божої сили дістаються до її серця.

2) Тому пуста балачка, коли говорять, що релігія — це хитра видумка деяких священників, щоб держати простий народ у слухняності. Ті, що інших приводять служити Богові, мусять самі вірувати, що Бог існує. Я погоджуюся, що багато вигадано, але проводирі не знайшли б жодного доступу до народу тільки з вигадкою, коли б не було вже раніш у народі переконання шодо існування в їхніх серцях Бога.

3) Світ старається скинути з себе пізнання Бога й знівелювати Його шану, але кожний раз з'являється почуття Бога знову. Тому робимо висновок, що не треба цього пізнання аж у якійсь школі вчити, але кожний сам з себе, з лона матері, стає своїм власним учителем. Платон каже, що най-

більше добро душі — це „подібність із Богом”. Плутарх говорить дуже розумно, коли каже, що люди, позбавлені релігії, не різняться від худоби, а в деяких випадках вони нещасливіші від худоби.

РОЗДІЛ 4.

ПІЗНАННЯ БОГА ЧАСТИННО ЗДАВЛЕНЕ Й ЗІПСОВАНЕ НЕЗНАННЯМ, ЧАСТИННО ЛУКАВСТВОМ.

1) Досвід показує, що Божою постановою дано всім людям зерно релігії. Однак, на сотню ледве один зберігає одержане зерно, а ані одного нема, в кому воно дозріло б.

Всі покинули правдиве пізнання Бога. Сліпота сполучена майже завжди з марнотою й з упертістю. Бога міряють мірилом тілесного тупоумства й не приймають Його таким, яким Він в дійсності є, але гоняться за маревом. Ап. Павло говорить про цю суперечність (Рим. 1:22), кажучи: „Погани, хоч потуманіли, славлять себе розумними”.

2). Коли Давид говорить про нерозумного, який у своєму серці каже, що нема Бога, то відноситься це передовсім до тих, що здавили в собі світло природи й себе одурюють. В тій сліпоті ділає Божий осуд, що люди, дивлячись, — не бачать.

3) Все, що багато подає на оборону свого забобону, не має вартости. Думають, що кожне заховування богослуження, навіть в перевертній формі, вистарчає, але не добачають, що правдиве богослуження прямує по Божій волі, і що Бог Сам остається незмінний. Неправдиві поняття про Бога не луччі від цілковитого незнання Бога (Галат. 4:8). Це не змінє речі, чи погани визнаватимуть одного Бога, чи більше богів. Хто вирікається правдивого Бога, тому не лишається нічого іншого, як тільки огидливий ідол.

Отже, ми погоджуємося з Лактанцієм, що нема правдивішої релігії, як та, що основана на правді.

4) Сюди належить іще другий гріх, а саме, — людина ніколи не рахується з Богом, доки до цього не змушена. Вона не прийде, доки її, вперту, не приведуть. Вона не має страху, що виходив би з глибокої шани до Божої величі, тільки невільничий страх, витиснений на ній Божим осудом. Тому людина не пересгає себе опоганювати гріхами різного роду. Вона гонить за фальшивою тінню й пробує поєднатися з Богом малими жертвами. Іскорки, що дають світло пізнання Божої величі, здушені димом людського лукавства, вкінці згасають. Зародок релігії пропадає, й видає тільки злі овочі. Факт, що зіпсуті люди змушені конечністю до якогось ви-

знання Бога, яскраво свідчить, що свідомість Бога дана в серце людини з природи. Людина шукає в своїй розпуці Того Самого Бога, з кого перше глузувала.

РОЗДІЛ 5.

ПІЗНАННЯ БОГА ПРОЯВЛЯЄТЬСЯ В СТВОРЕННІ Й УДЕРЖАННІ СВІТУ.

1) Що досконалість щасливого життя міститься в знанні Бога, і щоб ніхто не був відсунений від цієї щасливості, Бог не тільки засіяв у розумі людей зерно вищезгаданої релігії, але об'явив Себе в будові кожної частини світу так, що кожний, хто розплющує очі, мусить Його бачити. Пророк каже: „Бог убраний у світло, наче в одіж“. Ця одіж — це видима краса, що в ній Бог дає Себе пізнати, відколи Він зазначив Свою велич створенням світу. Небо прирівнюється до розіп'ятого намету, хмари — то скорі слуги Божі.

Куди не глянути, нема ні однієї частинки світу, де б не були видимі іскорки Божої величі. Світ — то простора й гарна мистецька будівля, що її велич оточує нас з усіх сторін. Його гармонійний порядок — це дзеркало, що в ньому можемо бачити невидимі речі Божі (Євр. 11:3), навіть Його вічну силу й божество (Рим. 1:19).

2) Небо й земля свідчать про чудову Божу мудрість, не тільки про укриту мудрість, що стараються її відкрити астрономією й природничими науками, але й ту мудрість, що впадає в очі простих і невчених. Нема такого, кому не відкрив би Господь Свою мудрість достаточо. Мистецька будова людського організму вимагає також належного подиву, що Творець гідний нашого подиву.

3) Справедливо називано людину вже в давнині мікрокосмом (малий світ). Отже, не конечно треба шукати Бога поза нами самими. — Він недалеко кожного нас (Дії 17:27). Тому поганські поети звали Його Отцем людей. Ап. Павло наводить Арата й каже: „Ми також Його рід“ (Дії 17:28).

4) Тут бачимо злобну невдячність людини, що хоч вона й досконалий твір Божий, і скарбниця Божих дібр, все таки вживає Божих дарів у своїм нутрі на затемнення Божого імени.

Викрутом цієї своєї досконалости перечить вона існуванню Бога. Вона бачить мистецький твір Бога в членах свого тіла, від голови до ніг, а все таки — ставить природу на місці Бога.

Передовсім дари душі вказують виразно Божу велич, якої не можна легко сховати. Одначе епікурейці зловживають

цією властивістю душі, щоб зухвалістю воювати проти Бога.

5) З цими ворогами не маю далі нічого до діла, але звертаюся проти тих, що йдуть за маловартісним висловом Аристотеля та в'яжуть душу з тілом так, наче б вона не могла без тіла існувати. Душа має свої власні частини, що не зв'язані з тілом. Душа проникає небо й землю, в'яже минуле з будучиною й придумує неймовірні речі. Це — доказ Божества в людині, і по цих знаках доходить здоровий розум до Творця. Світ, як оперова вистава Божої величі, не може бути своїм власним творцем. Справді, можна сказати, що природа це — Бог, застерігаючи, що це походить від побожної душі, але все таки краще не в'язати помилково Бога з нижчим ладом його діл. Ми скоріше кажемо, що природа — це тільки Богом призначений лад.

6) Отже, досліди над нашою власною природою мусять нас вести до пізнання одного Бога, який хоче, щоб ми Його поважали та Йому служили. Бог змушує нас багатьома переконуючими прикладами до одумання: Його грім потрясає небом; буря ворухить море. Передовсім у кн. Іова та Ісаї знаходимо похвальні пісні цього об'явлення Божої могутності. Застановляючись над причиною цих явищ, доходимо також до Божої доброти. Ми принадувані до Його любови, бо тут нема ні одного створіння, що на нього не сплило б Боже милосердя (Пс. 145: 9).

7) Також діла, що сталися не за звичайним бігом природи, свідчать про Божу добрість. Бог показує побожним Своє милосердя, а безбожним Свою суворість. Правда, Бог лишає деколи винних якийсь час непокараними, але пам'ятаймо, що коли Бог карає явно якийсь злочин, то Він ненавидить усі гріхи. Дальше зазначає Бог Свою більше чим батьківську приязнь, коли переслідує нужденних грішників Своєю надзвичайною добрістю, доки Він не зломить їх лукавства Своєю батьківською доброзичливістю.

8) В пс. 107 говорить пророк про рятунок майже пропавшої людини. Мнімі випадкові явища — це також багатомовні докази про небесне провидіння й милосердя. Божа мудрість об'являється в піклуванні кожною річчю, відповідно до часу в найліпший спосіб.

9) Отже, не треба великих доказів, щоб поставити Божу велич у повному світлі. Рівночасно мусимо зазначити, що пізнання Бога не існує в кволу мозку, — воно мусить у серця пустити коріння. Божу добрість учимося пізнавати з її сили, що в собі чуємо, й з добродійств, що їх одержуємо. Не можемо досліджувати Божої істоти арганською цікавістю. Божу істоту треба скоріше величати, ніж досліджувати. Ми мусимо Бога добачувати в Його ділах, що через

них Він Себе ставить з нами в довіреній спільноті, й об'являє Себе нам у повному змислі. Августин учить, що коли ми не можемо розуміти Бога, і коли підлеглі Його величі, то мусимо глядіти на Його діла, щоб Його добротою ми могли бути захочені.

10) Пізнання Бога мусить не тільки підбадьорити до служення Йому, але також піднести й збудити надію на будуче життя. Коли візьмемо під увагу, що об'явлення Божої лагідності, як також Його суворости, тільки почалися й не докінчені тут, то мусимо без сумніву їх оцінювати й розуміти, що Бог дає їх, як вступ до більшого об'явлення будучого життя. Тоді будуть праведність і нагорода праведности досконалі. Августин говорить цілком справедливо: „Коли всі гріхи сьогодні каратимуться явно, то можна б думати, що послідньому судові не лишиться нічого більше; знову ж — коли б Бог тепер не карав явно ніяких гріхів, то не можна б вірити, що існує Боже провидіння.

11) Хоч Господь із великою ясністю ставить перед очима Себе Самого й Своє непроминаюче царство в дзеркалі Своїх діл, то не зважаючи на те, ми із-за нашого нерозуму перед такими наглядними доказами остаємось нечулі, так що вони остаються безплідні. Щодо будови світа, — скільки є таких між нами, що, коли підносять свої очі до неба, або оглядають різноманітні околиці землі, повертають ту згадку на Творця, забувають Його, однак, як Творця, задивлені в Його твори? Щодо речей, що стають поза бігом природних явищ, — скільки таких, що думають, що людину веде далі сліпий припадок долі, а не Боже провидіння!

12) Звідси безмірна скількість помилок, що ними переповнений цілий світ, бо розум кожної людини наче лабіринт, тому не дивує нас, що кожний поганський народ створив різні вірування, як також те, що кожний народ мав свого власного божка. Коли припадок і розпушта ведуть до незнання й темноти, то не знайдемо майже ні одного, що на місці Бога не поставив би собі ідола, або фантазм.

13) Отже, коли вибрані зблудили також у темноті, як напр. стоїки своїми бистроумними розумовими виводами, або єгиптяни своєю таємничою теологією, що ж можна сказати про шумовиння народів? Ап. Павло каже, що ефесяни були без Бога, поки не навчилися з Євангелії, що значить служити правдивому Богові. Тому Св. Письмо осуджує все, що погани колись поважали за божество й йому служили, як фальш і неправду, щоб зробити місце Одному правдивому Богові. Також Христос говорить про самаритян, що вони не знали, кому вони служать. З цього виходить, що ми завсіди поклянаємося, неначе в непевності й в випадковості, що, однак, не

малий гріх, бож Бог Сам свідчить про Себе з неба й Своїм Словом пояснює нам, чого Він хоче.

14) Даремно світить нам у твориві світа так багато горючих світил, щоб об'явити велич Творця. Вони світять нам зо всіх сторін, а все одно не ведуть нас на властиву дорогу. Вони викликають справді деякі іскорки, але гаснуть, поки дадуть повний блиск. Людині представляється невидиму божественись перед очі, але вона не має очей, щоб наскрізь бачити, хоч би внутрішнім об'явленням Св. Духа вона освідомлена в цій вірі була.

15) Хтось скаже, що ми оправдані, коли не поклоняємось Богові, як годиться, бож ми не маємо природних дарів до цього, — тоді відповідаємо, що ці браки існують із нашої вини й ми без оправдання.

РОЗДІЛ 6.

СВЯТЕ ПИСЬМО ПОТРІБНЕ, ЩОБ НАС ВЕСТИ ДО БОГА ТВОРЦЯ.

1) Хоч світло, що ним Бог дає Себе пізнати на небі й на землі, відбирає людині всі оправдання, то все таки постановив Бог дати нам інший й ліпший помічний засіб, а саме — Світло Свогого Слова, що ним людина може Його пізнати для спасіння. Він дав цей привілей особливо тим, що були вибраним народом, — євреям. Одначе Він дарував те саме добродійство пізніше поганам. Так само, як люди, що мають зіпсуті очі, можуть за поміччю окулярів читати, так помагає нам Святе Письмо, збирати світло правдивого пізнання бачити Бога.

2) Чи Бог об'явився батькам впрост словом і видіннями, чи вказував це через людську встанову, а вони передавали потомкам, то все одно нема сумніву, що їх серце впевнилось щодо науки, що ця наука походить від Бога. Бог старався постійно, щоб Його слово було вивищене над усякі поняття безсумнівною вірою, тому дав Він на відкритих таблицях Божі слова, цебто Божий Закон. Пізніше, для пояснення додано до цього пророків.

3) Тому, що людський дух схильний забувати Бога й падати в різного роду помилки, було потрібно списати цю небесну науку, щоб її не забути, або не зіпсути людськими видумками.

4) Пророк говорить: „Небо оповіщає, а небозвід свідчить про славу Божу, стале чергування днів і ночей проповідують Його велич“. Опісля говорить про Слово Боже (Пс. 19). „Господній закон, — каже він, — досконалий, оживляє душу“. Тут вказує він на особливу школу Божих дітей, де вони наче за руку ведені до правдивого пізнання спасіння.

РОЗДІЛ 7.

ПРО СВЯТЕ ПИСЬМО, ЩО МАЄ СВІЙ АВТОРИТЕТ
ВІД СВ. ДУХА А НЕ ВІД ЦЕРКВИ.

1) Тому, що тепер нема щоденно з неба ніяких Божих звіщень (ораклій), маємо тільки Святе Письмо, в якому Бог дав Свою правду, списану на вічний спомин, — тим то це Святе Письмо не має для віруючих ніякого іншого авторитету, як тільки той, що вони приймають Святе Письмо за живий голос Божий, даний з неба.

Вічна та незмінна правда Божа не опирається на думці людини.

2) Апостол каже, що Церква стоїть також на фундаменті пророків і апостолів. Щоб бути забезпеченими, не потребуємо шукати захисту в рішенні Церкви. Святе Письмо дає ясне почуття правди, і це почуття правди вкорінене в наші серця та записане Святим Духом.

3) Справді Августин каже: „Я не вірив би в Євангелію, коли б не наказувала мені цього повага Церкви“. Але він мав тоді до діла з маніхейцями, що вимагали беззглядної віри й чванилися, що правда була по їх боці, хоч не мали доказів. Августин питає, що вони зробили б з людиною, що не вірить у Євангелію, і додає це: „Я не вірив би в Євангелію, коли б Церква мене цього не навчила“, — з цього виходить, що він тоді, як був ще невіруючий, не дійшов був би інакше до віри в Євангелію, як через повагу Церкви. Питають, чому він старається так часто переконати маніхейців про одність загальної Церкви, коли він говорить про Святе Письмо. Звичайно Августин цього не каже, що авторитет Святого Письма мав би бути від постанов Церкви залежний, але він говорить про однострумний осуд цілої Церкви, щоб тим самим перемогти своїх противників.

4) Отже, коли ми хочемо, щоб наша совість не коливалася невпинно в сумніві, ані не була обтяжена різними труднощами, то це запевнення мусить походити з якогось іншого поняття, ніж з людського розуму, а саме з таємного свідчення Святого Духа.

Свідчення Святого Духа найкраще за всі докази. Ясно, що Божий Закон, пророки та Євангелія дані одним правдивим Богом з неба. Це проповідує Ісаїя, кажучи: „Мій Дух, що на тобі, й Мої слова, що Я вложив тобі в уста, не повинні відступати від твоїх уст, ані від уст твого потомства по віки“ (Ісаї 59: 21).

Святий Дух, — це запорука й печать для скріплення віри побожної людини (Ефес. 1: 13 і 4: 30). Хоч Він освічує наші

серця, але ми остаємося все ж таки непевні через багато сумнівів.

5) Отже, пам'ятаймо, що навчені Святим Духом стоять на сильній фундаменті Святого Письма, й нема іншої правдивої віри від тої, що запечатана в наших серцях Його печаттю.

РОЗДІЛ 8.

ПЕВНІ ДОКАЗИ ДЛЯ СКРІПЛЕННЯ ВІРИ В ПРАВДИ- ВІСТЬ СВЯТОГО ПИСЬМА.

1) Ми бачимо велику силу правди Святого Письма в тім, що жодне людське писання, хоч як воно було б майстерно оброблене, не зрівняється з силою переконання глибокої тайни небесного царства, про що навчається такою простою формою слів.

2) Коли деякі пророки говорили красномовним способом, то Святий Дух хотів такими прикладами показати, що Йому не бракувало красномовности.

3) Велике значення має старожитність Святого Письма. Не знайдено ні одного документу про релігію, пізнішого від епохи Мойсея. Мойсей не говорить про нового Бога, але проповідує ізраїльтянам про те, що вони одержали були про Одного Бога довгим рядом переказів від праотців.

4) Кажуть, що єгиптяни обчислюють старожитність своїх писем до 6.000 років за нашим численням від створення світу. Але їхню балакучість висміяли вже поганські письменники. Також сумнівалися щодо авторитету Мойсея. Але коли б Мойсей не був надхнений Святим Духом, то не писав би, що приносило б нечесть його домові (1. Мойс. 49: 5, 6); також не розказував був би бурмотіння свого брата Арона й своєї сестри Мір'ям. Коли ж він мав найвищий авторитет, чому не полишив своїм синам щонайменше права первосвященства, але лишив їх на найнищій ступені.

5) Мойсей робив також численні й досконалі чуда для утвердження Божого Закону та науки. Ці речі не можуть бути видумані, бо ж Мойсей робив чуда в присутності цілого збору Ізраїля.

6) Кажуть, що такі чуда можна приписати чорній магії. На це відповідаємо, що Мойсей брився всякими забобонами. Тому наказував він каменувати всіх тих, що радяться з магами та ворожбитами. Кожний обманник старається чарами добути славу в народі, але Мойсей каже, що він з Ароном виконують тільки те, що приказав їм Бог. Чи могла б при помочі чарів падати з неба манна; чи міг би був Мойсей вдержати чарами народ, що так часто проти нього повставав?

7) Крім цього маємо свідчення пророків. 400 років перед здійсненням пророкував Мойсей, що рід Юди стане царством. Також предсказав Мойсей 2.000 років наперед, що погани будуть прийняті до Божого Союзу.

8) Також інші пророки говорили, надхненні Духом Божим, і предсказували майбутні речі так, неначе б вони при тому були присутні.

9) Проти тих, що кажуть, ніби Мойсей видумана особа, завважуємо, коли б хтось сумнівався, чи існував Платон або Цицерон, то покарано б цю безумність тілесною карою.

Ми бачимо, що Закон Мойсея вдержався перед нападами ворогів, більше провидінням Божим, чим людськими заходами.

10) Коли Антіохій приказав був усі книги Божого Закону спалити, то звідки взялися ці примірники, що ми їх ще до сьогодні маємо?

З рішення Антіохія не виходить, що його приказа дійсно виконано, це бачимо якраз з грецького перекладу, що незабаром появився, й його поширено по цілому світі.

11) Далі покликуємося на однозгідність у висловах євангелістів, на надзвичайну мову Івана, небесна велич ясніє в писаннях ап. Петра й Павла, чудове покликання Левія з митного уряду, навернення Павла, що з ворога став апостолом, — все це були знаки, що чинив їх Дух Святий.

12) Однозгідне почуття серед різних народів у багатьох віках, що в ніякій іншій речі не мали спільноти, а все ж таки прийняли те саме Святе Письмо, має також значення. Далі бачимо авторитет Святого Письма в однозгідності спасенного життя в тих, що прийняли Слово Боже.

13) З великою певністю приймаємо цю науку, скріплену кров'ю стількох мужів. Були також погани, що скріпили свої слова добровільною смертю, але ця смерть була спричинена більш настроєм, ніж Божим старанням. Отже, приймим, що авторитет Святого Письма залежний від Бога, а не від людей.

РОЗДІЛ 9.

ФАНАТИКИ ПЕРЕКРУЧУЮТЬ УСІ ОСНОВИ СПАСІННЯ, КОЛИ ПОКИДАЮТЬ СВЯТЕ ПИСЬМО Й ШУКАЮТЬ ЗАХИСТУ В ОБ'ЯВЛЕННІ.

1) Тих, що покидають Святе Письмо й в своїм серці мріють про дорогу, що нею можна дійти до Бога, мусимо вважати не так за заблудших, як за нерозумних і за фантазерів, коли вони хваляться Об'явленням Духа.

2) З цього бачимо, як треба пильно читати й слухати Святого Письма, щоб одержати овоч від Божого Духа. Для

Святого Духа ніяке пониження, що Він зв'язаний з Святим Письмом.

3) Коли ап. Павло каже, що буква убиває, а Дух оживлює, то він виступає проти фальшивих апостолів, що славлять Закон без Христа, і відбирають від народу добродійства Нового Заповіту, де Господь хоче написати Свій Закон у серці віруючого. Отже, буква мертва, а також Господній Закон мертвий, коли вони позбавлені ласки Христа. Господь певність Слова й Свого Духа зв'язав обопільним вузлом.

РОЗДІЛ 10.

СВЯТЕ ПИСЬМО РІШУЧО ПРОТИСТАВИТЬ ПРАВДИВОГО БОГА ПОГАНСЬКИМ ІДОЛАМ.

1) Бачили ми, як Бог представляє Себе в Своїх творах, а тепер треба застановитися над тим, як Бог об'являється нам у Святому Письмі. Справді, всюди в Святому Письмі проповідується Його батьківську доброту й готовість до добродійств. Також бачимо зразки Його суворости, що вказують на Нього, як на справедливого мстителя зла.

2) В Єремії оповідає Бог, як Він хоче, щоб Його пізнали. „Хто хвалиться, — каже Він, — нехай хвалиться тим, що він Мене знає, що Я — Господь, що творю милосердя, осуд і справедливість“ (Єрем. 9:24). Ці три речі треба конче пізнати, — це Його милосердя, що в ньому тільки наше спасіння, Його осуд, що Він видає його на злих, і Його справедливість, яка зберігає віруючих. Це пізнання Бога має те саме значення, як пізнання, що маємо з сотворення світу. Поперше, воно викликає в нас страх Божий, потім відданість, через що вчимося Йому служити з досконалою невинністю життя й зо щирою слухняністю, а вкінці довіряємо Його милосердю.

3) Також треба завважити, що Святе Письмо, щоб вести нас до правдивого Бога, ясно виключає всіх поганських богів, — це конче, бож релігія майже в усіх часах була пофальшована.

РОЗДІЛ 11.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ ЗОБРАЖАТИ БОГА В ЯКІЙСЬ ВИДИМІЙ ПОСТАТІ.

1) Тому, що людина через нерозум пожадає майстерних фігур Бога і робить собі богів з дерева, каменя, золота та з іншої матерії, — мусимо пам'ятати, що брехнею ображує-

мо Божу честь, скоро приписуємо Йому якусь постать. Божий Закон каже: „Не роби собі ніякого різбленого образу, ані якоїсь схожости“.

2) Думка цієї заповіді стає ясніша, коли додати вислів: „Ви чули голос, та не бачили ніякої постаті“ (5. Мойс. 4:12). Отже, Бог виступає проти кожної з Ним схожости.

3) Бог об'являє деколи знаками Свою присутність, так що можна сказати, ніби Його бачили лицем до лица. Ці знаки скріпляють непонятність Його Істоти, бож Мойсееві сказано, що Бога ніхто не може бачити (2. Мойс. 33:20).

Коли Дух Святий явився на взір голубки, то цим нагадується віруючим, що Дух Сам невидимий, і що ми мусимо бути вдоволені Його силою та ласкою.

Бог являвся деколи в постаті людини, одначе це було взором майбутнього Об'явлення в Христі, а євреям не дало це ніякої підстави до зображення божества в людській постаті.

Херувими вкривають Його простягненими крилами, наче заслоною, та кажуть, що не можна зображенням ставити людині Божу таємність перед очі. Вони заслонюють своїми крилами престіл ласки, щоб людей навчити, що очі та змисли не можуть бачити Бога.

Серафими, що їх бачили пророки уві сні, мали позатулювані обличчя, бо й ангели не можуть придивлятися до Божої величності.

4) Що поганські божки — ніякі боги, тільки виріб людських рук, висновує пророк з самої матерії (Пс. 115:4). Святий Дух кидає прокльони на тих, що роблять образи та їм поклоняються.

5) Григорій каже, що образи — то книжки для ляків. Єремія зве образи постановами пустоти (Єрем. 10:3 і 4), а Авакум зве їх учителями брехні.

6) Августин зазначає виразно, що недозволено не тільки молитися до образів, але також порівнювати їх з Богом. Він каже, що через те зменшується й відіймається страх Божий.

7) Також малюнки й образи, призначені для шанування чести святих, — зле, зайве й дурне явище.

8) Щодо походження безбожництва, то загально прийнято, що творці робили ідолів для пошанування їхніх померлих. Так сказано в Прип. Соломонових. Одначе шанування ідолів було знане давніше (1. Мойс. 31:19). З давнини опанував ідол серце, а рука створила його.

9) Почитання ідолів повстало з видумок. Коли люди думали, що Бога можна бачити на образах, то також можна й шанувати Його в них. Також євреї, коли робили золоте теля, не були аж так несвідомі, щоб не знали, що Божа рука вивела їх з Єгипту.

Так само погани не були такі нерозумні, щоб не розуміти, що Бог — що інше від дерева й каміння. Це крутість, коли кажуть, що не поклоняються тому, що бачуть, але ставлять це тільки перед очі. Чому стають вони навколішки перед образами? Навіщо ці богомільні подорожі? Чому звертати обличчя до образів?

10) Говорять: це служення не ідолю-лятрея (почитання образів), але це ідолю-дулея (служення образам). Чи не легше поважати, як служити? Вони хочуть тільки Бога поважати, але образам служити!

11) Чи не вільно мати ніяких образів? Я не такий суворий, щоб заборонити всі образи. Малярське мистецтво й різьбарство вважаю скоріше за дар Божий, і вимагаю, щоб їхнє вживання було чисте й законне, для слави Божої й нашого задоволення.

12) Щодо твердження, буцім то треба мати в церкві образи, що зображують події та історію людства, завважую, що Церква в перших 5-ти віках свого розвою не знала ніяких образів. Образи для прикраси церков, як і книжки для світських людей, увійшли в ужиток тільки тоді, коли почали фальшувати релігію.

13) На церковнім соборі в Нікеї, що його скликала цесарева Ірина в році 789, рішено, що нетільки можна мати в Церкві образи, але також можна до них молитися. Наведені тут єпископами підстави почитання цих образів смішні й нерозумні. Високодостойні отці втратили тут віродостойність через свої дитячі аргументи й ганьбляче нищення Святого Письма.

РОЗДІЛ 12.

ТРЕБА ВІДРІЗНЯТИ БОГА ВІД БОЖКІВ, ЩОБ ТІЛЬКИ ЙОМУ ОДНОМУ СЛУЖИТИ.

1) Коли говориться в Святім Письмі стільки разів, що Бог Один, то не розходиться тільки про ім'я, але в тому також наказ, що те, що Богові належить, не можна приписати комусь іншому. Тут подана різниця між забобом та чистою релігією.

Бог — заздрісний Бог. Він береже своє право й карає грішника, що утотожнює Його з якимсь божком.

2) Отже, непотрібна різниця, що її роблять між шануванням і служенням. Бож ніхто не може сумніватися, що служити щось краще, як почитати.

3) Часто читаємо, що почитали людей. Це була скоріше горожанська почесть. Коли стає почитання релігійним, воно само собою приносить зневагу Божого імені.

РОЗДІЛ 13.

ОДНА ІСТОТА БОЖА МАЄ В СОБІ ТРИ ОСОБИ.

1) Те, чому навчається людина в Святому Письмі — про безмежну й духову Істоту Божу, не повинно служити тільки на те, щоб лікувати нерозум простого народу, але щоб відкинути кругітства безбожної філософії. Один із стародавніх філософів уважав себе розумним, коли сказав: „Бог — усе, що ми бачимо й чого ми не бачимо“. Але цей спосіб говорити не каже, який Бог існує.

2) Бог каже, що Він — одна Істота, а однак дає Себе нам пізнати в трьох Особах. Коли ми не будемо цього кріпко держатися, то Істота Божя стане для нас пустим іменем. Слова **Особа** не знаходимо справді в Святому Письмі. Коли апостол називає Сина виразним образом самостійности Божої, то з цього виходить, що Отець є субстанція або самостійність, інакше сказавши, **Особа** відрізнена від Сина. Того самого навчають про Святого Духа. Зараз докажемо, що Він також Бог, якого треба вважати за іншу Особу, ніж Отець.

3) Питаються, чи не було б ліпше вживати слів, що маємо їх тільки в Святому Письмі. Я признаю, що мусимо з неменшою богобійністю про Бога говорити, як і думати, й при тому мусимо підлягати правилам Святого Письма. А коли слова, якого тут вживаємо, не знаходимо в Святому Письмі буквально, то ніяким чином не можемо його перевертати, бо інакше не будуть можливі всі проповіді й пояснення Святого Письма. Конечність змушує Церкву вживати слова Триединість.

4) Цих нових слів уживають, щоб оборонити правду перед напасниками. Тому в спорі з Арієм названо Сина **Одноістотним з Отцем**, а в спорі з Савелієм установлено, що в **Однім Бозі Триединість Осіб**.

5) Коли ж уживаємо цих імен з важної причини, то треба вважати, щоб знов ми відкиненням цих імен не впали в дурну пиху. Нехай ці імена йдуть в забуття, але нехай всі люди міцно вірять, що Отець, Син і Святий Дух — Один Бог, що мимо цього Син не Отець, ні Дух Святий не Син, але що Вони різняться між Собою певними прикметами.

6) Тепер хочемо прийти до самої речі. Особою зву я самостійність у істоті Божій, яка різниться від інших неподільною властивістю. Самостійність — це щось інше від істоти. Коли б Слово було тільки Богом, не маючи чогось особливого, не міг би ап. Іван сказати, що слово завсіди було в Бога, бо він також каже, що Бог — це Слово.

7) Поки підемо далі, хочемо доказати на підставі Святого Письма божество Сина й Святого Духа, а опісля побачимо, як Вони між Собою різняться. Справді, коли Писання говорять

про Слово Боже, було б абсурдно думати, що воно мало б бути хвилеве, перехідне, сказане на вітер. Скоріше треба нам подумати про вічну Мудрість, що в Бога, і звідки вийшли всі Божі накази та пророцтва. Не тільки старі пророки, але також і апостоли, як каже ап. Петро, говорили Духом Христа. Тому, що Христос не з'явився в Старому Заповіті, мусимо мати на увазі Слово, що від Отця, поки світ був.

Коли ж Дух, Якого знаряддям були пророки, був Духом Слова, то кажемо безсумнівно, що Це Слово було правдивим Богом. Мойсей навчає цього виразно в описі створення світу, де Слово було засобом. Апостоли кажуть, що світ створений Сином, і що Він несе всі речі силою Свого слова. Це підкреслює Христос, коли каже: „Мій Отець і Я діємо по сьогоднішній день“.

8) Казати, що Слово почало існувати щойно тоді, як Бог зачав говорити при створенні світу, нерозважно, бо тим самим видується обнуво Божої істоти. Яків каже, що в Бога нема ніякої переміни, ані тіни зміни.

9) Нема сумніву, що Христос — Слово, Яке стало тілом. Пророк каже про Слово: „Престіл Твій, Боже, по віки“ (Пс. 45:7). Справді, слово „Елогім“, що в цьому тексті, відноситься до анголів і найвищих сил, але ніде не говориться про створіння, що йому приготовлено б вічний престіл. Назви Бога не дається нікому без якогось пояснення, як напр. сказано, що Мойсей мав би бути фараонові за бога (2. Мойс. 7:1).

Коли пророк Єремія величає Єрусалим словами: „Це ім'я, яким треба Його звати: Господь, наша праведність“, — тим то сказано, що Христос — Ягве, що в Ньому маємо правдиву праведність.

10) Далі завважуємо, що в Старому Заповіті Ягве представлений в особі ангола, і цей ангол дозволяє, що Йому віддають Божу почесність. Він доказує цим, що Сам він — Господь.

Сервет каже, що Бог ніколи не об'явився Авраамові та іншим праотцям, тільки вони, замість Йому, поклонялися анголові. Правовірні отці Церкви зрозуміли це дуже добре, що найвизначніший ангол — само Слово Бога, що вже тоді почало приготувляти уряд Посередника. Так каже пророк Осія, говорячи про боротьбу Якова з анголом, що цей ангол, Ягве, названий Богом сил небесних (Осія 12:4 і 5).

З визнання святих праотців робимо висновок, що Він не був ніякий створений ангол, але Особа, в якій була повнота Божа. Також ап. Павло міг сказати, що Христос був провідник народу в пустині (1. Коринт. 10:4).

11) Також Новий Заповіт повний свідчень.

12) Його Божество Слова стане ясніше, коли зважимо на

Його діла, описані в Святому Письмі. Коли Христос каже, що Він діє разом з Отцем від початку, то євреї (ті, що були засліплені іншими висловами Ісуса) виразно відчували, що Ісус Сам приписував Собі Божу силу.

13) Виразно бачимо Божество Христа в Його чудах. Подібні ознаки творили пророки й апостоли, але ці дари Божі розподілено їх служенню. Христос одначе показав Свою власну силу. Коли Христос перед зробленням чуда молився, то не треба розуміти, що Він Сам від Себе не міг діяти, але що Він хотів цю почесність приписати Отцеві. Як міг би Він, коли давав Свій власний авторитет другим, не бути правдивим автором чуд? Коли ж без Бога нема ніякого спасіння й ніякого життя, коли говориться про Христа, що без Нього нема ніякого спасіння, — то з цього виходить (Дії 4:12), що Він — правдивий Бог.

14) Доказ про Божество Святого Духа треба брати з цього самого джерела. Свідчення Мойсея доволі ясне. Він каже, що Дух Божий носився над водами (1. Мойс. 1:2). „Господь Бог і Дух Його послав мене“ (Ісаїя 48:16).

Святе Письмо також навчає, що Святий Дух удержує всі речі; Він відроджує до вічного життя; Він оправдує; Він — наше освячення, правда й ласка. З цього виходить, що Дух наділений Божою силою й у Бозі самостійний

15) Вкінці зазначую, що образа Святого Духа не буде прощена ані на цьому, ані в будучому світі. Отже, Його Божу велич тут доказано. Дальші свідчення може читач сам знайти в Інституції.

16) Дуже виразно говорить ап. Павло про різницю Осіб у своїм Листі до ефесян (Ефес. 4:4—6). Але ще виразніше говорить Сам Христос, коли приказує христити в ім'я Бога Отця, Сина й Святого Духа.

17) Мені подобається вислів Григорія, коли він каже: „Я не можу думати про Одного Бога, щоб не бути оточеним Трьома. І я не можу розрізнити Трьох, щоб не вернути до Одного“.

18) Ми завважуємо ту саму різницю, коли Святе Письмо приписує Отцеві початок світа, Синові мудрість і вічну постанову, Святому Духові — силу творення.

19) Цією різницею пояснюється не саму субстанцію, в якій три Особи — Одна, але їх взаїмне відношення до Себе.

20) Отже, ми віримо в Одного правдивого Бога, що є поединча Істота, але в ній три Особи.

21) Коли ж знайдено різницю, що існує в одному Божестві Отця, Сина й Святого Духа, а розумові деяких людей приносить це більше труднощів, як користі, то треба їм пам'ятати, що людські змисли входять до лабіринту, коли вони забагато приписують своїй мудрості. Людина мусить

упокоряться наказам Слова Божого, коли вона не розуміє глибини таємниці.

22) Коли Сервет каже, що особа не що інше, як видима постать величі Божої, то відповідаю, що Іван проповідував, що Слово було Богом перед створенням світу. Тим то робить він різницю між Словом та постаттю.

23) Коли Христос названий всюди Сином Бога, а ім'я Бог приписане через досконалість Отцеві, то це не на те, щоб у Христі заперечити Божество, але що Отець — джерело й початок Божества.

24) Також зроблено закид, що, коли не тільки Отець правдивий Бог, то Христос повинен бути Своїм власним Отцем. Але це недоречно, бо Він, що видав з Себе не тільки мудрість, але є також Богом Посередником, через достойність і чин названий особливо Богом.

25) Дехто каже: кожна з розрізнених Осіб має частину Божої істоти. На це відповідаємо: Бог Одноістотний, тому істота Сина, як і Святого Духа, нестворені.

26) Питаються: коли Христос — Бог, то не може Він бути Сином Божим. Наша відповідь: у цих словах Одна Особа порівняна з Іншими. Ім'я Бога тут ужите Отцем, наскільки Він — початок Божества.

27) Коли св. Іринея доказує, що Отець Христа — це одиникий та вічний Бог Ізраїля, то треба думати, що він має до діла з божевільними людьми, що перечать, що Отець Христа — Той Бог, що колись говорив через Мойсея й пророків. Тому ціллю Іринея було доказати, що Святе Письмо не проповідує ніякого іншого Бога, як тільки Христового Отця.

28) Коли Тертуліян каже, що Син — другий по Отцю, то робить це для відрізнення Осіб. Коли ж він Сина зве видимим, то вказує він тільки на Його людську природу. Коли ж він зве Слово та Святого Духа частиною цілості, то не розходиться про субстанцію, але про різницю Осіб.

29) Отже кінчимо тим, що Бог був у трьох Особах від віків.

РОЗДІЛ 14.

ТАКОЖ У СТВОРЕННІ СВІТУ РОЗРІЗНЯЄ СВЯТЕ ПИСЬМО ПЕВНИМИ ЗНАМЕНАМИ ПРАВДИВОГО БОГА ВІД ВИДУМАНИХ БОЖКІВ.

1) Богові подобалося об'явити також історію створення, щоб віра Церкви опиралася на Ньому й не шукала ніякого іншого бога, як Того, що нам представив Мойсей, як створителя світу. Тому що наша стара натура все схильна до легкодухих видумок, то дав Бог час на те, щоб віруючий міг

дійти, протягом безвинного чергування років, до первісного початку людського роду. Питаються: чому не прийшло Богові на думку скоріше створити небо й землю? Відповідь: цього не дозволено досліджувати, а також це неконечне. Коли людський розум намагається так далеко дійти, то згине він на своїй дорозі. Що робив Бог перед створенням світу? Він творив, як каже один старий, побожний чоловік, пекло для таких цікавих людей.

2) Мойсей розказує, що діло Боже не виконано в одному моменті, але в шістьох днях. З цього бачимо, яка була батьківська любов Бога до людського роду, що Він не скоріше створив Адама, поки не збагатив світ всіляким надмірним добром.

3) Заки буду говорити про природу людини, скажу наперед про анголів. Мойсей, розказуючи історію створення, не згадує про анголів, щоб не описувати інших діл, як ті, що перед нашими очима. Пізніше згадує Мойсей про анголів, як слуг Бога. Маніхей каже, що існує два початки: Бог мав би бути початком добрих, а диявол злих річей. Отже, хто приписує дияволу його власне існування, той поважає його з гідністю божества. Окрім цього треба б тут висновувати, що Бог не всемогучий. Це однак суперечить правді.

Чи ж можна доброму Богові Творцеві приписати якусь злу річ?

Правдива віра певна, що в цілому створенні ані однієї речі з природи нема злої.

Звідки береться зло в людини й в диявола?

Не з природи, але з зіпсутої природи.

4) Коли створено анголів? Таке питання дивне. Ми мусимо уникати, говорити про неясні речі, інакше, як Бог Своїм Словом навчив нас. Мойсей розказує, що земля була скінчена, а також небо зо всіма небесними його силами. Отже, чого досліджувати, якого дня повстали, крім зірок і планет, також і інші більше таємні сили?

5) Всюди читаємо в Святому Письмі, що анголи — це небесні духи, що їх служби уживає Бог до виконання Своїх приказів. Тому звуться вони по грецьки анголами, або посланцями, також небесними силами, князями, потугами, володарями й престоломи, щоб на них спочивала в певній мірі велич Божа.

6) Святе Письмо старається пильно навчати, що анголи — це управителі, як також ті, що для нашої потіхи розділяють добродійства Божі.

7) Чи кожна віруюча людина має особливого ангола? — Справді, коли Данило говорить про ангола персів і про ангола греків (Дан. 10:13 і 20), то дає цим пізнати, що певні анголи дані королівствам і провінціям, як князі. Хри-

стос каже, що анголи дітей бачать завсіди обличчя Бога. Також говориться про ангола, приділеного ап. Петрові. Це певне, що не тільки людина особисто віддана опіці одного ангола, але що всі анголи однозгідно пильнують наше спасіння.

8) Не треба ставити цікавих питань, щодо чисельности й порядку анголів. Михаїла називають великим князем і найстаршим анголом. Другого називають Гавриїлом. Також навчають нас, що існує багато легіонів анголів, — вистачає це знати.

9) Саддукеї казали, що анголи були ніщо інше, як унутрішні думки серця, дані Богом, як об'явлення Його сили. Однак ціле Святе Письмо проти того, бож сказано, що багато анголів, що вони радіють, що будуть вибрані побідниками до них. Справді не можна б цього про них сказати, коли б вони не мали ніякої правдивої природи та істоти.

10) Хоч анголів осінює світло величі Божої, то треба нам уважати, щоб не приписувати їм чогось, що належить тільки Богові. Бо вони не мають самі в собі життя, але дістають з цього самого джерела, що й ми. Тому каже ангол до Івана: „Глянь, не роби цього — я слуга — товариш твій, — поклянися Богові“ (Об'явл. 19:10).

11) Цю небезпеку оминемо, коли подумаємо, що Бог уживає анголів для потіхи в наших слабостях і для підкріплення нас у добрій надії.

12) Про них пишеться тому так багато, щоб ми не налякались великої скількості наших ворогів, але шукали захисту у вислові Єлісея: „Тих, що з нами — більш, ніж тих, що з ними“ (2. Цар. 6:16).

13) Чому Святе Письмо вчить нас про диявола, служить здебільша, щоб ми могли уважно стерегтися перед його підступами й хитрощами та озброювалися оружжям, що доволі сильне й міцне, щоб прогнати найгрізнішого ворога. Коли диявол, названий Богом князем цього світу, сильно озброєним, ревучим левом, — то ці назви спонукують нас, щоб ми, знаючи його силу та нашу слабість, шукали захисту в помочі Божій.

14) Святе Письмо каже, щоб нас до цього більш заохотити, що не один або два, але великі сили ворогів ведуть війну проти нас (Лук. 8:30).

15) Це мусить нас заохотити до безупинної боротьби з дияволом, бо він намагається знищити Божу честь; він задумує dokonати перевороту в Царстві Божім і зіпсути наші душі. Кажуть, що диявол добрий, бож створив його Бог, однак злоба його природи не з створення, але з власного зіпсуття, бо він не держався правди. Створені, як анголи, зіпсули ди-

яволи себе самі та стали знаряддям зіпсуття людей. Що Святе Письмо не розкаже нам докладно про причину, спосіб і час їхнього упадку, має добру причину, а саме, — Святий Дух не хоче годувати нашої цікавості непотрібними історіями.

17) Щодо боротьби, яку диявол веде з Богом, як ми кажемо, то треба нам завсіди пам'ятати, що він без Божої волі не може нічого вдіяти. Це бачимо з історії Іова, Саула, Ахаба й багатьох інших.

18) Тому що Бог панує над злими духами по Своїй волі, то держить Він вуздечками також їхню силу, і хоч вони можуть деколи поранити віруючих, але ніколи підчинити, чи перемогти. Натомість верховодять вони душами й тілами безбожників, щоб уживати їх, як невільників, до всіляких злосливостей. Тому вірні називаються носіями подоби Бога, а безбожні — носіями подоби диявола, і їх можна назвати дітьми диявола.

19) Тому не треба дияволів уважати за лихі думки й почування сердець, що походять із власного тіла. Про дияволів кажеться, що вони від початку грішать, з арханголом Михаїлом змагалися, перед Богом являлися, з чого виходить, що вони справді духи, що мають змисли й розум.

20) А тепер, щоб ми могли зрозуміти в правдивій вірі й побожнім задовіллї, що потрібне для знання про Бога, то перше треба нам пізнати історію створення. З цього зрозуміємо, що Бог створив з нічого небо й землю Своєю силою, прикрасив світ найдосконалішою різноманітністю, неначе дім дорогоцінним домашнім знаряддям, після чого створив людину на Свій образ та наділив щедро багатими дарами.

21) Тому треба пам'ятати, що Господь хоче, щоб ми на безмірні багатства Його мудрости, праведности, доброти й могутности, не гляділи просто перелетним зором, але щоб ми в пильній застанові, вірно й поважно думали про них та розважали.

22) Вкінці завважуємо, що віруючі застановляються над тим, що зробив Бог для нашого спасіння, і скільки Він нам дарував великих щедрот; вірні змушені відчувати Його могутність та ласку, на Нього надіятися, Його взивати, Його величати й любити.

РОЗДІЛ 15.

ПРО СТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ.

1) Тепер передовсім мусимо говорити про створення людини, бо Бога пізнати основно не можемо без пізнання себе самих. Це пізнання тепер подвійне, тому що ми знаємо, як

ми створені та яке було наше становище до упадку Адама. З цього зрозуміємо, що ми Богові винні, і на що ми здібні.

2) Нема тепер найменшого сумніву, що людина складається з душі та тіла, і що душа — це найшляхотніша безсмертна її частина.

Дехто каже, що душа просто віддих, або сила Божа, що дана була тілу, але без власної істоти. Одначе цінні дари, якими людина прикрашена, свідчать, що їй дано щось божеське; не віддих, що щезає, — але безсмертну істоту. Тому наминає ап. Павло віруючих, щоб очищувались від усілякої нечистоти тіла й духа, чим вказує на дві частині, в яких буває нечистота гріха. І так зве Петро Христа Пастирем душ.

3) Що значить, що людина створена по образу Божому?

Наскільки велич Божа об'являється також у зверхності людини, то властивий образ Божий, вложений людині в душу.

Осіяндер доводить, що Отець, Син і Святий Дух вложили Свій образ у людину, щоб тим самим, коли б правдивий Адам не впав був, Христос став би людиною. Певно, я признаю, що велич Божа сяє ясніше в особі Посередника, але тяжче назвати Духа образом вічного Слова, бо коли вислів: „Створімо чоловіка на Наш образ і подобу“, — стосується також до Сина, то Він був би образом Себе Самого!

Так само припущення Осіяндра, що Адам створений за образом людської природи Христа, Святе Письмо відкидає, коли каже, що Адам створений на подобу Божу.

Також без значення замітка, що не одна частина людини, або тільки її душа, є образ Божий, але цілий Адам. Коли кажемо про цілу людину, що вона смертна, то одначе душа тут не зачислена. А коли вона справедливо буде названа створінням, то це не стосується ще до тіла. Скільки ж душа — не сама людина, то все таки справедливо, коли вона по своїй душі буде названа образом Божим. Одначе образ Божий належить до цілої людини, чим вона відрізняється від усіх створінь.

4) Це можна ще виразніше бачити на прикладі відновлення зіпсутої людської природи, що його ми одержали через Христа, тому Він також названий другим Адамом. Бо ціль відродження це те, щоб Христос відновив нас знову на подобу Божу, яку ми повинні носити в правдивім спасінні Божім, в святості та переконанні.

Отже, подоба Божа в людині це більш, ніж певна власть, що дано людині, як спадщину, і власникові всього створіння, бо образ Божий не може бути назовні, але в людині; так подоба Божа — це внутрішнє добро душі.

5) Сервет каже, повторюючи нісенітниці маніхейців, що Бог, вдуваючи дихання життя в ніздрі людині, вдихнув люди-

ні тим самим щось з Божеської істоти, неначе б частина безмежної Божеськості вплила в людину. Але коли б душа людини походила з істоти Божої, з цього слідувало б, що природа Божа не тільки підчинена зміні та терпінню, але й всіляким злим жадобам і різного рода злочинам. Це зовсім несправедливо.

Коли ап. Павло каже, що ми — Божий рід, то він означає тим прикмету, а не істоту Божу, наскільки Бог наділив нас Своїми дарами.

б) Отже, Святе Письмо говорить виразно, що душа не що інше, як безтілесна субстанція, дана тілу, де мешкає вона, як у домі. Вона вдержує при житті не тільки тіло, але й всі його частини, що їх уживається, як пожиточні знаряддя для цілого земського життя, але передовсім побуджує людину служити Богові.

7) Душа має дві можності: розум і волю. Розум осуджує всі речі, коли вони з'являться, — чи їх цінити, чи недоцінювати. Воля вибирає й робить те, що розум признав за добре, а гидиться й утікає від того, що він відкинув.

8) Людина була наділена цими гарними дарами так, що вона розумом, обережністю та здібністю осуду могла не тільки вести своє земське життя, але також взнестися до Бога й вічного спасіння. Отже, людина мала сама вибір опанувати й спинити всі жадоби й пристрасті в повній однозгідності з розумом і з волею. Вона мала вільну волю, що нею могла наслідувати життя вічне. Вона не впала потім через власну волю; вона одержала дари, щоб могли користатися ними, але вона їх не схотіла.

РОЗДІЛ 16.

БОГ ЗБЕРІГАЄ Й УДЕРЖУЄ СВІТ СВОЄЮ СИЛОЮ Й ПАНУЄ НАД УСІМА ЧАСТИНАМИ СВОЇМ ПРОВИДІННЯМ.

1) Щоб краще ми пізнали впадок людини, треба щоб наша віра поглибилася: через віру в Бога, як Творця всіх річей, дістанемося до Нього, як вічного Защитника й Володаря. Бо не тільки порушується вся земля загальною силою, що походить від Нього, — Бог також удержує особливим Провидінням Своїм, годує й забезпечує все створене, аж до найменшої тварини.

2) Коли хто попаде між душогубів, чи між дикі звірі; коли, спрагнений в пустині, знайде джерело, щоб вгасити свою спрагу; коли, схоплений морськими хвилями, дістанеться до спокійної пристані, — все це мусимо приписати не долі, але

Божому Провидінню. Чи Він Сам не рахує волосся на нашій голові? Також бездушна матерія об'являє свою питому прикмету, коли в ній діє рука Божа. На молитву Іошуї задержалося сонце, а сонцевказ пішов десять ступенів назад, як свідчення для Єзекії.

3) Чуйна, енергійна й чинна могутність Божа об'являється виразно в правлінні світом. Ми можемо вірити, що Бог має силу й спосіб примусити все до послуху. Також під Його опікою можна бути спокійним, бо все створіння Йому підчиняється. Він держить вуздечками самого диявола з цілою його скаженістю так, що ніщо не діється без Його знання й волі.

4) Бог має більш, ніж можна предбачати, бо Його Провидіння завжди чинне. Кажуть, що це випадок заряджує, або що людина діє по власному вподобанні. Одначе треба навчати, що Бог справді дає людині силу, а людина може її вживати по власному вподобанні. Що за нерозум... В цей спосіб признається, що Бог — Володар світа, а в дійсності відмовляється Йому найвизначніше, а саме, — що Він веде мудрістю всі речі до Своєї цілі.

Неменш нерозумно думати, що Бог володіє тільки в небі, вгорі, а тут долі полишене все випадкові. Самі німі створіння свідчать противно (Пс. 104:27 і 28).

Стає незрозумілим, що особливе Провидіння Боже, про яке Святе Письмо так виразно навчає, стараються затемнити різними балачками; напр. кажуть, що кожна річ порушується таємним гоном природи, і підчиняється вічному законові Божому, але так, що, мимо цього, впливає все, неначе само від себе та з речей.

5) Ні, воно не так! Початок усіх речей існує від Бога, а дальше діється все само від себе, або випадково, бо тоді мусіли б іти по черзі дні за днями, місяці за місяцями, роки за роками з тою самою правильністю й ходом явищ. Але звідки походять деколи урожайні, а деколи неурожайні роки? Коли кажемо, — Бог уже досить наділив рід людський добрідійствами, тим що дав небу й землі силу достачати людині поживности, — то це пуста думка: Святе Письмо навчає виразно, що Бог завсіди виявляє Свою ласку й зичливість, коли Він наводнює землю рососою та дощем і робить її вогкою. Також певний знак Його особливого суду, коли Він робить небо, неначе залізо, а землю — неначе метал. Чи не співає Давид, що Він годує молоді круки, що Його взивають, і що Він дає левам їх здобич?

6) Єремія каже: „Знаю, Господи, що людська дорога не в його силі, і чоловік не може давати сам напрям своєму ходові“ (Єрем. 10:23). Так само Соломон: „Ступні людини походять від Господа; як може людина пізнати свою дорогу?“

(Прип. Солом. 10:24). У світі не діється нічого без власти й розпорядку Божого. Коли галузь, зрубана на дереві, вбиває людину, то це не випадок, бо Господь каже, що Він віддав цього чоловіка в руки убійника (2. Мойс. 21:13). Навіть кидання жеребом залежить від осуду Господа.

7) Тому висновуємо, що надзвичайні явища — це також свідчення особливого Провидіння Божого. Мойсей розказує, як Бог викликав у пустині полудневий вітер, щоб приніс народу багато птахів. А без Його наказу не повстав би ніколи якийсь вітер. З цього висновуємо, що не тільки Його загальне Провидіння править і удержує лад у природі, але що Він Своєю чудовою постановою порядкує все й веде до означеної цілі.

8) Ця наука, це щось цілком інше, ніж стоїків призначення. Вони не приписують конечність речей волі Божій, але природі самій.

Отже, чи не діється ніщо через долю та випадок?

Василій Великий завважує справедливо, що слова „доля“ та „випадок“ — поганські, а віруючі серця не потребують ними перейматися. Коли ж усе щастя — Боже благословення, а усе нещастя — Його осуд, то нема місця для долі, чи випадку. Зо сторони Божої не діється ніщо випадково, хоч дана річ здається нам ніби походить з випадку. Коли Августин деколи говорить про допуст Божий, то вказує він тут на волю Божу, як найвищу й першу причину всіх явищ, бо ніщо не діється без Його наказу й допусту.

В Святому Письмі приходять також слово „на випадок“, щоб з людської сторони було можна бачити, що причина, спосіб, ціль і конечність усіх явищ для нас у постанові Божій затаєні, і ми їх не можемо зрозуміти.

РОЗДІЛ 17.

ОВОЧІ БОЖОГО ПРОВИДІННЯ.

1) Говорім тепер про те, чому Святе Письмо навчає нас вкінці, що всі речі постановлені Богом. Поперше, завважуємо тут, що Провидіння Боже стосується як до майбутнього, так й до минулого. Бог удержує всі речі тепер засобами, далі без засобів, а деколи проти всіляких засобів. Вкінці Він дбає не тільки про цілий рід людський загально, але про Свою Церкву в особливості.

Хоч Боже Провидіння нам об'явлене, як в Його добродійстві, так і в Його осуді, — все таки причина явищ буває для нас деколи затаєна. Потім здається нам, що це випадок, що це крутіння колеса щастя, а деколи неначе певного рода гра

з людиною, як з м'ячем. Але коли вернуло довір'я в серце людини, то вислід повинен нас учити, що Бог мав у Своїй вічній постанові дуже добрі підстави. Тому біймося й подивляймо з глибокою пошаною таємні Божі осуди.

2) Божя воля, як збір правил праведности й чесноти, обнята заповідями Божого Закону. Тому Святе Письмо каже, що Божі заповіді — це глибока безодня; вони зовуть нас поважати іншу затаєну нам волю Божу й боятися її. Так каже й ап. Павло: „О, глибино багатства, премудрости й пізнання Божого!“ (Рим. 11:33). Справді, в Бозі тільки одна воля, але ми мусимо оглядати цю волю з двох сторін: ми маємо йти за волею Божою, об'явленою в Святому Письмі, а таємну волю, якої ми не можемо дослідити, маємо поважати з глибокою пошаною. Подібно Мойсей каже коротко й сильно: „Таємні речі належать Господеві й нашому Богові, що ж об'явлене, це наше й дітей наших, щоб їх словняти“ (5. Мойс. 29:29).

3) Нещасна людина, змішуючи подурному небо разом з землею, каже: коли Бог визначив минути нашої смерті, то даремне, що ми стоїмо на сторожі й пильнуємо. Непотрібно обминати небезпечну дорогу, ані кликати лікаря в недугі. Це просто пусті засоби, що ними хочемо поліпшити, або відвернути Божу волю. Навіть молитви не тільки даремні, але злі й противні, бо чому просити чогось, коли Бог зарядив усе від віків? Так само коли убійник уб'є доброго громадянина, то він попросту виконає присуди Бога. Злодій та мужоломник — просто слуги Провидіння Божого.

4) Соломон в'яже звичайним способом людські ради з Божим Провидінням. Серце людини, каже він, обдумує свою дорогу, але Господь править його ходом (Прип. Солом. 16:9). Постанови Божі не перешкоджають нам нормувати наше життя. Він, що наше життя означив, повірив нам піклування життям і дав нам на це засоби.

Господь наказує нам дійсно бути обережними, бож Він не хоче, щоб небезпека грозила смертю. Бог дав дари розважності та обережності, як один із засобів Свогого Провидіння, — тому закрити Бог перед нами будуччину, щоб ми здержувалися, неначе перед чимсь сумнівним і уживали дозволених засобів. Провидіння Боже не завсіди для нас відкрите, але воно в той, чи інший спосіб своїми засобами неначе одягнене.

5) Боже Провидіння заряджає також у цілості минулим. Не кажім, що злодії та душогуби не можуть бути покарані; тільки той слухняний Божій волі, хто чинить Його волю, об'явлену в Божім Законі. Убійник не служить Богові, але він слухняний своїй власній злій пристрасті.

Але чи не можна без волі Божої ніякого крадежу dokonати?

Крадежу не dokonується з волі Божої, хоч служиться, творячи зло, Його розумній кермі. Велика Божа мудрість також добре й справедливо вміє вживати злі знаряддя для Своєї цілі.

Чи хоче Бог злости?

Зовсім ні, оскільки це стосується самої злости. Ця злоба існує в нас самих. Бог робить просто святе вживання з цієї нашої злости.

Але можна сказати: чи не ділає Бог все таки засобами злого?

Хоч соняшні проміни спричинюють у мертвому тілі сморід, то не можна сказати, що проміни через це самі бувають занечиснені. Чому мав би Бог тепер бути занечиснений, коли Він уживає злого по Своїй волі?

6) Віримо твердо, що всі речі діються з волі Божої, і що випадково не діється нічого. Глядім завсіди на Того, Хто є найвизначніша причина всіх речей, а потім глядім на нижчі й менші причини. Ми не повинні сумніватися, чи особливе Провидіння нас береже, бо нічого іншого нас не стріне, як те, що служить для нашого задовілля й нашого спасіння.

7) Всі люди під владою Бога, чи їх серця будуть переповнені гордістю, як у єгиптян, чи злість буде на першому плані, як у Ахаба та Ахитофеля. Це пізнання дає нам вдячність у щасті, терпіння в нещасті й невисказане довір'я в будучності.

8) Так пізнав Йосип постанову Божу, як причину всіх речей, так що він міг передбачити злість своїх братів. Також Іов не винуватив халдейців, але потішав себе словами: „Господь дав, Господь узяв“.

9) Все таки не можна менші причини поминути. Побожна людина повинна через одержані добродійста хвалити й величати свого Бога, як першого автора, а також поважати людину, як засіб в Його руці. Коли станеться людині яка кривда, через власну недбалість або необережність, вона повинна сказати, що це сталося не без волі Божої, вона повинна собі самій це приписати. Так повинна в будуччині, з благословенням Божим, уживати людської помочі для власного задовілля. Треба приймати добру раду, стояти на сторожі та шукати помочі, де її можна дістати. Але насамперед треба себе поручити й віддати мудрості Божій, на взір Іоаба (2. Сам. 10:12).

10) З цього впливає для побожного серця невисказане щастя. Безмежно багато зла, що окружає й утискає людину. Вона почуває себе через численні пригноблення найнужденнішою істотою, — тривожна й нелевна, ледве дишучи, немов над її головою висів меч.

11) Але коли світло Божого Провидіння дістанеться раз до богобоязливої людини, то вона буде ціла просвічена. Тоді вона почувається увільненою не тільки від страху й боязко-сти, але також від усякої журби. Вона вчиться розуміти, що її небесний Отець має в Своїй руці всі речі, і заряджує Своєю мудрістю так, що ніщо не станеться без Його волі.

12) Одначе деколи здається нам постанова Божа несталою, а змінною, залежно від стану малих речей. Чи не читаємо, що Бог каявся, що створив людину, або що Саула зробив королем? Як нема в Бога незнання й помилки, так не може в Нього бути мови про каяття. Бог не людина, що говорив би неправду, ані якась людська дитина, щоб міг каятися (1 Сам. 15:29).

13) Одначе зараз неможливо інакше про Бога говорити, як людським способом. Бог мусить зійти до міри нашого розуму, щоб ми Його хоч трохи зрозуміли. Тому представлено Його в Святому Письмі, не як Він Сам Собою є, але так, як ми Його розуміємо. Що від віків уважав Він за добре й поставив, від цього Він не відступає, наскільки воно нам видається, що несподівано настала зміна. Треба нам під словом „каяття“ розуміти не що інше, як тільки зміну в Його вчинках і ділах, що їх бачимо з своєї сторони.

14) Коли Святе Письмо нам розказує, що мешканцям Ниневії даровано кару, хоч їх упадок був проголошений, або що продовжено життя Єзекії, хоч смерть була йому заповіджена, то не означає це, що Бог зміняє постанови: Бог не хотів згуби мешканців Ниневії; Він хотів, щоб вони навернулися. Так навчаємо ми про вислід, що постанова, хоч вона невідразно сказана, то все таки має затаєну умову.

Тому закінчим з Ісаєю: „Господь сил небесних вирішив усе в Своїй постанові, хто може це змінити?“ і: „Його рука — хто її відверне?“ (Ісаія 14:27).

РОЗДІЛ 18.

**БОГ КОРИСТАЄТЬСЯ СЛУЖБОЮ БЕЗБОЖНИКІВ
І СХИЛЮЄ ЇХНІ СЕРЦЯ ДО ВИКОНАННЯ ЙОГО СУДІВ,
— ПРОТЕ ВІН САМ ЧИСТИЙ ВІД УСЯКОГО БРУДУ.**

1) Дехто доказує, щоб обминути труднощі, що Бог не хоче зла, але тільки дозволяє.

Ми читаємо також, що Бог післав фальшивого духа, щоб обманув Ахаба. Навуходносор, король асирійців, названий слугою Божим, батогом Його гніву й сокирою, що порушується

в Його руці. Про чин Авесалома й жорстокість халдейців пишуть, що це було діло Боже.

2) Міркування сердець порушуються сюди й туди, як воно Богу до вподоби. Тому написано: „В руках Господа серце царя, як розтоки води; Він направляє їх, куди хоче” (Прип. Солом. 21: 1). Так зробив Він серце фараонове твердим.

Тому не можемо казати, що диявол просто засліпив безбожників та що воно не по наказу та волі Бога. В цей спосіб мішається волю Божу з причини затвердіння серця. Бог держить керму в руках. Від Бога походить історія. Також кажуть інакше, що фараон сам ожорсточив своє серце. Ці речі не суперечать, але в основі погоджуються з собою. Треба розрізнити, — коли Бог порушує людину, то вона також співдіає. Бог хотів ожорсточити серце фараона, щоб Його нарід з тим більшою славою міг спастися. При цьому була воля фараона. Фараон небезвинний, але причини свого зіпсуття він мусить шукати просто в самому собі.

3) Тепер глузують, кажучи, що в Бозі мали б бути дві противні собі волі: Він у Своїй тайній постанові заряджує щось, що в Своїм Законі Він явно заборонює. Але Бог ніколи не буває в спорі Сам з Собою. Він не змінює Своєї волі, ані не вдає, що щось хоче, чого Він не хоче. Нам здається Його воля скоріше всестороння, бо ми через обмеження нашого розуму не розуміємо, як Він різними способами не хоче, щоб щось сталося, а що Він хоче, те станеться.

4) Так само й з другим закидом: коли Бог не вживає просто безбожників, але управляє їх рішеннями та замірами, то Він — автор їх злості. Вони будуть потім несправедливо осуджені, бо виконують не що інше, як те, що Бог зарядив, і слухняні Його волі.

Але тоді в'яжемо невластиво Божу волю з заповіддю: коли Авесалом збезчестив жінку свого батька, чим Бог покарав чужоложство Давида, то не було безбожному синові приказано, щоб він допускався збезчещення крові.

Лишається ще це питання: як погодити з собою, що Єровоам не володів з наказу Бога, і що Бог все таки зробив його царем.

Єровоам не володів з наказу Бога, бо народ не міг відступити від роду Давидового, без скинення ярма Давидового, що наложив на нього Бог. Мимо цього, Бог міг через цей грішний чин покарати невдячність Соломона. З цього бачимо, що Бог, не хочаючи невірності народу, вжив це відступство для іншої мети. В одному й тому явищі відкривається гнів людини й справедливість Божа.

КНИГА ДРУГА

**ПІЗНАННЯ БОГА СПАСИТЕЛЯ В ХРИСТІ,
ЩО БУЛО СПЕРШУ ОБ'ЯВЛЕНЕ БАТЬКАМ
У ЗАКОНІ, ПОТІМ НАМ В ЄВАНГЕЛІЇ**

РОЗДІЛ 1.

ЧЕРЕЗ УПАДОК І ВІДСТУПСТВО АДАМА ТЯЖИТЬ ПРОКЛІН НА ЦІЛОМУ РОДІ ЛЮДСЬКОМУ, ЙОГО ПЕРВІСНИЙ СТАН ЗВИРОДНІЛИЙ І ЗБОЧЕНИЙ. НАУКА ПРО ГРІХ ПЕРВОРОДНИЙ.

1) Пізнання себе самих складається з двох частин:

Перше: коли ми застановимось над тим, що ми одержали через створення, та як Бог виявляє нам завсіди лагідно Свою ласку, то повинні з цього зрозуміти, якою досконалою була б наша природа, коли б вона була лишилась незганьбленою. Рівночасно не забуваймо, що ми від себе самих нічого не маємо, але все одержали незаслужено від Бога, неначе якусь милостиню, щоб ми були до Нього прив'язані.

Друге: треба нам застановитися над нашим нужденним станом по упадку. Тоді будуть уся слава й самодовір'я знищені, а ми самі опинимось у глибокому соромі, дійсно понижені та упокорені. Тоді знову запалаємо жадобою шукання Бога, бо тільки в Ньому існують добродійства, що їх можемо одержати, а які ми зовсім утратили.

2) Божа правда вимагає цього пізнання, що відбирає нам усе довір'я у власну силу й приводить нас до упокорення, де всі причини до хвали знищені. Ці правила мусимо знати, а тоді підемо до правдивого розуміння й правдивого поступовання.

3) Тепер бачимо, що людина в пустій зарозумілості не хоче признати свого недомагання й убогства. Вона почувається досить на силах, щоб змагатися з гріхами й зо злими навичками, та робити те, що справедливе. Одначе, коли ми застановимось, як ми створені та які ми тепер, то навчимося розуміти свій обов'язок і своє завдання, а потім — як далеко ми в стані це виконати.

4) Насамперед було нам виразно з'ясовано, що Адама створено на подобу Божу, — отже, він мав участь у Божій мудрості, справедливості й святості. Але він повірив більш голосові обмані сатани, ніж Богові. Не страхаючися сам загрози смерті, він попав у непослух, і в цей спосіб позбавив себе всіх дарів ласки Божої.

Корінням його упадку була не жадоба, а скоріш його невіра. Так каже ап. Павло в Листі до римлян 5:19: „А з невіри зродилися жадоба слави та гордість у парі з невдячністю; жадоба слави є мати впертости“.

Людина, позбувшись боязні Божої, пішла дорогою, куди її погнали злі пожадання. Тому справедливо каже Бернард, що двері до спасіння нам відчиняються, коли ми приймаємо нашими вухами Божу Євангелію, а противно — входить смерть вікнами до середини, коли вони відчиняються дияволу. Ніколи не смів би був Адам проти наказу Бога щось чинити, коли б він повірив був Слово Божому.

5) Це не дивне, що по упадку Адама також інше створіння стогне (Рим. 8:22), бо цілий рід людський зіпсутий й підлеглий прокляттю. Отці Церкви звуть це первородним гріхом. Вони означають тим словом зіпсуття нашої природи, що раніше була добра й свята.

Пелагій навчає, що Адам згрішив тільки на свою згубу, а своїм потомкам не зробив ніякої шкоди. Сатана старається цими хитрощами покрити зло та зробити його невилічимим. Так само каже Пелагій, що гріх стає просто через наслідування, а не походить з діичности. Святе Письмо навчає зовсім інакше й каже, що ми виносимо уроджене зіпсуття з лона матері. Бо хто може родитися чистим з нечистого (Іов 14:4)?

6) Зіпсуття переходить з батьків на дітей, так що всі без винятку, від свого уродження запламені, бо Адам був корінням, а не просто праотцем людського роду. Це буде виразніше в порівнянні Адама з Христом. Тому ми також названі дітьми гніву, бо написано: „Що роджене від тіла є тіло“.

7) Деякі кажуть: душа сина походить з душі отця; звідси загальне запламення душі. Це певне, що Господь дав Адамові всі дари, що ними хотів людину зробити щасливою. Коли ж людина ці дари втратила, то втратила вона їх не тільки для себе, але також для нас усіх. Хто ж може тепер ще диспутувати про зіпсуття душі, коли почує, що Адам усі дари, які він втратив, також був їх одержав і для нас?

Коли пелагіяни питають: „Як воно є, що діти побожних батьків це зіпсуття також мають? Чи вони через їх святість не більше ще очищені?“ Відповідь на це легка: діти дістають своє походження не з духового відродження, але з тілесного народження, з винуватої природи. А освячення приходить з ласки, воно вище природи. Августин каже: „Ані грішні невіруючі, ані праведні віруючі, не родять праведних дітей, а винуватих, бо родять у грішній природі“.

Це особливе благословення Боже, коли діти віруючих батьків мають здебільша участь в їхній святості. Одначе перше й ціле зіпсуття людського роду попереджує їх.

8) Отже, гріх первородний — це одіичене зіпсуття нашої природи, й він простягається на всі прикмети душі. Тим то

в осуді Божім людина винувата, бо видає на світ діла, які Святе Письмо зве ділами тіла.

Коли ми підлягаємо осудові Божому через гріхи Адама, то це не зв'язане проступком когось іншого, бо ми не несемо провини Адама невинно. Тут також і наша вина. Далі перейшла на нас від Адама не тільки кара, але також ми одідичили від нього зіпсуття, що справедливо мусить бути покараним.

Коли Августин первородний гріх зве гріхом когось іншого, то він хоче тим доказати, що цей гріх переходить на нас через одідичення. Августин навчає також, що гріх первородний — власний гріх кожного. Святе Письмо каже виразно, що смерть прийшла на всіх людей, бо всі вони згрішили (Рим. 5:12).

9) Відколи Адам відступив від криниці праведности, стали заплямлені всі прикмети душі.

Льомбард навчає, що це зіпсуття переходить тільки на нижчі жадоби та змислові пожадання; замість того ап. Павло каже, що воно торкається тіла. Ап. Павло навчає дуже виразно, що від цієї смертної плями ніщо не виключене, — ані розум, ані воля.

Духове життя, як протилежність до старої людини, означає не тільки ласку, що нею очищується змислові та нижчі жадоби душі, але означає досконале відновлення цілої людини в її первісному виді.

10) Дехто питає: чи не краще зробив би Бог для нашого спасіння, коли б Він перешкодив був упадкові Адама? Таке журливе зідхання для віруючого серця огидливе. Наш упадок треба приписати гріхам людини. Проповідник каже: „Тільки це знайшов я, що Бог створив чоловіка правим, та люди пустилися на всякі вигаді“.

11) Отже, ми віримо, що людина зіпсута через природне зіпсуття (*depravatio*), яке однак не походить з природи. Вона більш прикмета, що припадає людині назовні, ніж прикмета, що належить до її істоти, і від початку була їй дана.

Тому кінчимо з ап. Павлом, що всі ми з природи діти гніву.

РОЗДІЛ 2.

ЛЮДИНА ВТРАТИЛА ВІЛЬНУ ВОЛЮ Й ПІДЛЯГАЄ НУЖДЕННОМУ РАБСТВУ.

1) Тепер хочемо дослідити ближче, як далеко сягає це рабство. Чи ми й ціла наша воля зовсім утрачені? І коли можна в нас знайти ще які остачі, як далеко вони сягають?

Тут мусимо поступати обережно, бо коли скажемо, що людина загубила всю правоту, то це впровадить людину в

байдужність. Скажемо, що коли лишилась людині хоч маленька ще іскорка, то вона може вагатися через свою легкодуху самопевність.

2) Вище сказали ми, що душа має розум і волю. Дослідім їх тепер, що вони можуть чинити. Філософи подають три сили душі: розум, почування (змісли) та волю. Вони думають, що розсудок, що в розумі має осідок, володіє, як королева, над волею. Волю спонукує жадоба до зла, але вона має все таки вільний вибір і може йти слідом за розсудком, як провідною зорею. Тому людина має власний вибір між чесною й нечесною.

3) Дехто (напр. Сенека) пішли так далеко, що кажуть: „Боги дарували нам дар життя, але наш власний дар — жити добре й свято“. Які вони нерозумні!

4) Учені римської церкви стоять ближче правди, хоч усе таки йдуть задалеко за цією філософією. Вони описують загально волю людини ось як: „Це сила розсудку, щоб за допомогою ласки йти за добром, і, опираючися на ласці, втікати перед злом“.

5) Вони ставлять звичайні речі, що не стосуються до Царства Божого, під вільну волю людини. Правдиву справедливість приписують особливій ласці Божій через відродження. Вони говорять про три роди свободи: перша, це свобода почування, або зміслово; друга — природна й третя, — духова воля.

Обидві перші свободі в людині вільні, а остання — це діло Святого Духа в людині.

6) В цей спосіб приписують згадані вчителі людині забагато, і ласці відіймають забагато. Вони ділять ласку Божу на діючу та співдіючу. Через діючу ласку хоче людина творити добро; співдіюча ласка та, що товаришує добрій волі, щоб їй помагати.

7) Також кажуть, що людина має вільну волю не тому, що вона має вільний вибір між добром і злом, а тому, що вона робить зло з власної волі, а не з примусу. Але що за користь прикрашувати таку малу річ таким величним ім'ям?

8) Коли ж ви вважаєте осуд отців Церкви за важний, то знайте, що Августин не вагається волю назвати невільничою.

9) Інші навчають, що людину ограбували зовсім із сили вільної волі, і тільки в ласці може вона знайти своє пристановище. Але є також і такі, що наділяють людину власною зброєю.

10) Тому не говорім більш про думки інших. Що більше буде хтось свідомістю власної нужди, убогства, безпорадності й сорому переляканий та упокорений, то більше приходить він до пізнання себе самого. І воно не шкодить лю-

дині все стратити, коли вона навчиться в Бога все знайти.

11) Правдиву покору має той, хто дійсно зрозуміє, що нема іншого пристановища, як тільки покора.

Августин указує на слово промовця, що каже: „Перше правило красномовности — це спосіб вимови, друге правило — спосіб вимови і третє правило — спосіб вимови“, інакше говорячи: перше правило християнської релігії покора, також друге й третє, і все далі — покора.

12) Але йдім тепер далі за чергою обговорення. Ми поділили силу душі на розум і волю. Тому повинні ми насамперед доходити, що потрапить чинити розум.

13) Ми робимо різницю між тим, що може розум у земних і небесних речах. Земними називаю речі, що не мають прямого відношення до Бога та Його Царства. Вони стосуються до сучасного життя, напр. влада краю, міста, дому, все мистецтво й наука та все ремесло.

Небесними речами називаю: чисте пізнання Бога, правдиву праведність, тайни Царства Небесного, пізнання Божої волі, як самотнього правила нашого життя.

Людина має розуміння земних речей, бо вона природна істота, тому шукає спільноти людей й цю спільноту хоче заховати. Тимто в серці людини дано громадянське поважання й порядок.

14) Це саме стосується також до вільного мистецтва й до ремесла. Людина має з природи певну здібність, щоб їх вивчити. Вона має також силу й здібність кожний раз щось нове знайти, або відкрите удосконалити та прикрасити.

15) Не забуваймо все таки, що ці досконалі дари походять від Духа Святого. Він розділює їх, коли Він хоче, для загального задоволення людського роду.

16) Пізнання, що було потрібне при будові святині, як і діло Бецалеїла й Оголіява, походило від Святого Духа. Тому не треба дивуватися, що пізнання, яке для людини має велике значення, (як наука законодавства й медицини), походять просто від Святого Духа.

Справді питаються, яким способом можуть безбожники мати спільноту зо Святим Духом, коли Дух перебуває завжди тільки з віруючими. Але Дух, що перебуває в віруючих — це Дух освячення, через Нього ми — святині, Богу присвячені й освячені. Мимо того, Бог сповняє, порушує й скріплює також усі речі в природі силою Свого Духа в тому роді, який був на початку створення.

17) Ми бачимо, що одні люди відзначаються бистрістю розуму, інші здібністю навчитися тієї чи іншої штуки. У цій різnorodності являється ласка Божа, щоб ніхто не приписував собі самому того, що впливає тільки з ласки. В людині ли-

шилися деякі об'яви Божого образу, цим вона різниться від інших створінь.

18) Далі мусимо досліджувати, що зауважує розсудок людини, відносно Царства Божого й правдивого пізнання духового. Це пізнання складається головню з трьох речей, а саме: пізнання Бога, Його батьківського уподобання нас, а в Ньому лежить наше спасіння; і спосіб, як уложити наше життя за правилами Закону Божого.

Що відноситься до обох перших, а головню до другого, то люди найшвидшого розуму самі більш сліпі, як кертиці.

19) Ап. Іван навчає виразно, коли пише, що на початку було життя в Бозі й життя було світлом людям, і світло світило в темряві, і темрява Його не обняла (Іван 1:4 і 5). Про тих, що приймуть Христа, буде сказано, що вони не з крови, ані від хотіння тілесного, чи мужеського, а від Бога родилися. Що ап. Петро Христа визнав, це було особливе відкриття Отця (Мат. 16:17).

20) Коли Мойсей закидує народові його несвідомість, додає при тому, що вони не можуть інакше зрозуміти таємниці Божої, як тільки через добродійства Божі й саму ласку. „Ваші очі, — каже він, — бачили великі знаки й чуда; тільки Господь не дав вам серця, щоб пізнати, ані ушей, щоб чути, ані очей, щоб бачити“ (5. Мойс. 29:2, 3 і 4). Тому кінчимо тим, що людина може пізнати таємниці Божі настільки, наскільки вона буде осяяна ласкою Божою.

21) Пелагіянець у своїм нерозумі каже, що Бог приходить людині з поміччю у великім нерозумі та незнанню, тим що Він, через навчання Свого слова, веде розум туди, куди він не зможе без провідника дійти. Але Давид мав Божий Закон, в якому було все знання, — і він усе ще не був задоволений. Він хотів мати розкриті очі, щоб бачити таємниці Закону (Пс. 119:18).

22) Лишається ще зупинитися над пізнанням, що потрібне для упорядкування нашого життя, а саме, щоб робити діла праведности. Коли ми знаємо з закону природи різницю між добром та злом (Рим. 2:14, 15), то це не вистачає, щоб здержати людину від зла.

23) Овідій сам каже, що ми приглядаємося й радо цінимо речі кращі, а все таки йдемо за злом.

24) Коли ми досліджуємо наші думки, щодо Закону Божого, — цей взір досконалої праведности, то бачимо, як ми засліплені в багатьох речах. Розсудок справді не розуміє важних домагань першої таблиці Закону. Також в заповідях другої таблиці робить часто помилки, хоч він має в цьому трохи більше зрозуміння.

25) Тому кажемо з ап. Павлом, що ми не в силі щось доб-

рого самі від себе думати, як з себе самих (2. Корин. 3:5). Такі великі слабосилля людського розуму.

26) Тепер щодо волі, що їй передовсім дана свобода постанови, то вона стосується до Божих і людських речей.

27) На Божі речі немає взагалі ніякої сили хотіння. Це належить тільки Богові дати хотіння й виконання по Своїй впадоби (Пилип. 2:14).

Деякі закидують, ніби ап. Павло каже, що хоче добра, але не може його зробити. Чи не приписує він тим людині волю до доброго? Ап. Павло говорить тут не про природну, але про відроджену людину. Тому він додає: „Я кохаюся в Законі по внутрішній людині; але я бачу інший закон у моїх членах, що воює проти закону мого розуму“ (Рим. 7:22 і 23).

РОЗДІЛ 3.

З ЗІПСУТОЇ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ ЛЮДИНИ МОЖЕ ВИЙТИ ТІЛЬКИ ПРОКЛЯТЕ.

1) Зо свідчення Святого Письма бачимо виразно, що розум і воля зіпсуті. Людину звать: „тіло, роджене з тіла“. Також говориться, що думання тілесне — це ворогування проти Бога (Рим. 8:6). Деякі боронять, ніби тіло належить тільки до змислової, а не до вищої частини душі. Христос каже інакше, а саме, що людина мусить відродитися, бо вона — тіло. Він навчає про відродження душі, а не тіла. Душа тепер зовсім втоплена в багні смерті й ограбована з усього духового добра.

2) Тому даремно шукаємо в людині праведности, розуму й боязні Бога.

3) Чи ж не було в усіх часах людей, що тільки з природою, як провідницею, ціле своє життя прямували до чесноти?

Бог Своєю ласкою здержує злі жадоби людини, наскільки Він уважає це потрібним для піддержання цілоти річей. З цього виходить, що дехто через сором, інші зо страху перед законами, здержуються і не допускаються всіляких соромних учинків.

4) Але в цей спосіб не позбудемося трудностей, каже дехто. Бо, мусимо признати, або Каміль стоїть нарівні з Катіліною¹⁾, або, що природна людина (як Каміль), коли вона думає поважно, не ограбована зо всього добра. Це скоріше ласка Божа, що одному дає, а іншому забороняє.

5) Тому, що держиться душу в рабстві, людина не може бути охоча до добра. Така схильність — це початок навер-

¹⁾ Каміль був чотири рази диктатором Риму. Його уважали батьком отчизни. Катіліна був зрадником краю.

нення до Бога. А Святе Письмо приписує це тільки ласці Божій. Отже, лишається тільки воля, що спішить з великою западаливістю грішити. Тому справедливо каже Бернард: „Людина має бажання, але так, що бажання зла треба приписати зіпсутій природі, а бажання добра — ласці”.

6) Які великі слабосилля нашої природи, бачимо виразно з засобів лікування ласкою Божою. Коли Господь усе добро, що маємо, мусить творити з ласки, то ясно, що з природи не існує в людині ніякого добра. Тому справедливо каже ап. Павло, що Він, Який зачав у нас добре діло, буде його також завершувати, аж до дня Ісуса Христа (Пилип. 1:6). Отже, не кажіть, що Господь тому зачав добро творити, щоб помагати хворій волі. Дух каже інакше: „І вложу вам нове серце, і дам нового духа, і викину кам'яне серце з вашого тіла, а дам вам тілесне серце. І вдихну в середину вашу Духа Мого, й учиню, що будете ходити в заповідях Моїх“ (Єзек. 36:26, 27).

7) Дехто каже, що воля з природи неохоча для добра, але що вона, навернена силою Божою, бере тепер сама участь у доброму ділі. Августин скоріше навчає, що ласка йде поперед усього доброго діла, і що воля товаришує, але не веде; йде слідом, але не йде попереду. Тому не належить людській волі хвала добрих діл. Августин також каже, що Господь йде назустріч тому, хто не хоче, щоб він хотів, а за охочим йде слідом, щоб недаремно хотів. На іншому місці каже: „Люди, на жаль, намагаються шукати в волі щось добре, що наше, а не від Бога, я одначе не знаю, як можна щось таке колись знайти”.

8) Отже, тільки в відродженім знаходиться воля, схильна до доброго. Цю добру й правдиву волю має людина не від себе самої, але вона впливає з тієї самої вічної постанови, що нею людина була вибрана перед створенням світу. Тут маємо ще й інші докази: початок бажання добра й добро робити існує в вірі. Віра — це дар Божий. З цього виходить, що це тільки ласка Божа, коли ми, хоч з природи схильні до зла, хочемо тепер добра.

9) З цієї думки вийшли також молитви святих. Соломон молиться: „Нехай Гоподь прихилє наше серце до Себе, щоб ми ходили Його дорогами й пильнували Його заповідей“ (1. Цар. 8:58). Давид молиться, щоб Бог „створив у ньому чисте серце“ (Пс. 51:12). Правда, що молитва Давида сама по собі це побожне й святе успосіблення душі. Але хоч Давид був уже трохи навернений, то все таки уявляє себе відчуженим від Бога, і справедливо молиться, щоб йому було дано те, що Бог дарував Своїм вибраним у відродженні. Він неначе подібний до мертвого, — так молиться, щоб бути вдруге родженим. Також Христос навчає цього в притчі про виноградину,

де вкінці каже: „Без Мене не можете робити нічого“. Беззмістовний закид, що сік і сила до видання овочів лежать самі, замкнені у винній лозі. Христос цією притчею хоче сказати те, що ми, як те зсохле дерево, — коли довго з Ним розлучені.

10) Дехто каже, що Бог порушує волю, а ми маємо вибір цьому порушенню коритися, або ні. Правда, Бог порушує цю волю так сильно, що вона мусить іти конечне. Тому неправда, коли Христом каже: „Кого Він тягне, тягне Він, як охочого“. Коли Бог подає нам руку, жде Він, чи нам подобається Його поміч прийняти. Дійсно, так було з людиною в стані праведности. Але по упадку має силу слово Христа: „Ніхто не може прийти до Мене, коли Отець не притягне його“ (Іван 6:45).

11) Також витривалість без сумніву мусимо уважати за незаслужений дар Божий. Отже, не можна казати, витривалість дарована по заслугі, в міру того, як хтось оказався вдячним супроти першої ласки. Ця помилка повсталала в нас самих з фальшивого погляду, що подану ласку можемо прийняти або відкинути. Ні, Бог збагачує свої діти щоденно новими дарами ласки. Діло, що Він серед них зачав, Йому подобається, і тому Він дає завсіди більше ласки. Так Христос каже: „Бо кожному, хто має, всюди дасться“ (Мат. 25:29), а ап. Павло: „Бог робить у нас, щоб хотіти і робити по Його вподобі“ (Пилип. 2:13). Так само не можна казати: коли ми дали місце першій ласці, наше завдання співдіяти тепер з черговою ласкою. Цієї різниці між діючою й співдіючою ласкою не можемо прийняти. Певне, коли раз приведено нас ласкою Божою до послуху й праведности, то йдемо охоче далі слідом за діянням Його ласки. Одначе людина через те не має чогось від себе самої, щоб співдіяти з ласкою Божою.

12) Коли ап. Павло каже: „Я працював більш їх усіх, не я ж, а ласка Божа, що зо мною“ (1. Коринт. 15:10), — чи зве він себе тут співпрацівником Божим? Навпаки, він приписує цілу хвалу діла Божого тільки ласці. „Не я той, що працював“, — каже він, — „але ласка Божа, що зо мною“.

13) Що Августин навів був проти пелагіян свого часу, то важне також досі проти софістів. Августин каже: „Адамові дане ласку, щоб видержав при добрім, коли б він хотів“. Нам дано бажання та можливість. Перша воля була, — мати змогу грішити. Наша більша, а саме: не мати змоги грішити.

14) Августин завважує, що волю не забрала ласка, але змінила зо злої на добру, і коли вона добра, то дістає поміч! Тут саме дається пізнати, що людину не тягне без відруху серця, неначе б вона була назверх спонукана; внутрішнє порушує людину так, що вона стає слухняна з цілого серця.

РОЗДІЛ 4.

ЯК БОГ ЧИНИТЬ В СЕРЦЯХ ЛЮДЕЙ.

1) Ярмо гріхів держить людину до такої міри в неволі, що вона сама з себе не може бажати добра, ані з жадобою стреміти до нього. Це багато разів доведено. Але існують іще інші труднощі до пояснення. Перше, чи грішимо добровільно, коли ми цілком віддані на службу дияволу? Друге, чи можемо приписати Богові також якусь участь у злих ділах? Щодо першого, то Августин порівнює людську волю з конем, що кориться волі свого їздця. Коли Бог — їздець, то поводить Він волею, як добрий і досвідчений їздець. А коли диявол їздець, — заганяє він людину в обійми смерті.

2) Діло Боже виявляється в людині інакше. Як приклад, хай послужить нам нещастя й нужда святого Іова, що він зазнав був від халдейців. Постановою Божою було випробувати Свого слугу Іова через прикрости та нещастя. Диявол намагався привести Іова до розпуки. Халдейці хотіли неправно ограбувати також інше добро. Отже, одне й те саме зло приписується Богові, дияволу й людині. Але різниця лежить у способі й значенні. Боже значення святе та праведне, диявол і людина показують просто свою лютість.

3) Як може Августин казати, що скам'янілість (серця) і засліплення не належать до діяння Божого, але до Його передбачення. Визнанням простої та ясної правди не хотів Августин дати безбожникам змоги говорити про діло Боже без пошани. Він каже на іншому місці, що гріхи діються не тільки за допустом або дозволом Божим, але також Його силою, щоб покарати попередні гріхи. Бог знав зло наперед, допускав і схотів, але в подвійний спосіб. Він засліпив людину тим, що відняв їй світло, і Він затвердив серце наче камінь тим, що відібрав Свого Духа. Другий спосіб, — Бог, щоб виконати Свої присуди, посилає диявола, як слугу Свого гніву, а він (диявол) веде людей, куди йому подобається, будить їхню злу волю й скріплює в злім ділі.

4) З першого способу виходило б значення слова: „Він відбирає мову вірним і мутить розум старцям“ (Іов 12:20). З другого способу слова: „Я ж закаменю серце фараонові, що він не почує й не випустить людей“ (2. Мойс. 4:21 і 7:3).

5) Далі видно виразно на цьому прикладі, що служба диявола є, щоб гнобити осуджених. Часто говориться в книзі Самуїла про злого духа Господнього, що вступає в Саула, або його покидає. Тут треба додати те, чому навчає ап. Павло. Він каже, що Бог пішле їм силу підступу, щоб ті, що корилися правді, вірили неправді (2. Солун. 2:11).

6) Досі говорили ми про діла, що належать до духового

життя. Ясним було, що воля людини сама по собі не в силі зробити нічого. Придивімся тепер до діл, що самі по собі ані не праведні, ані не грішні, а стосуються більш до тілесного життя людини. Справді, коли ми придивляємося нашими очима до бігу зовнішніх речей, то не сумніваємося, чи все діється для власного задоволення людини. Але багато досвідів говорить інакше. Кажуть, що Господь веде серця також у цих речах. Це мусить нас приневолити до пізнання, що наша воля піддається особливому діланню Бога. Бо хто ж наклонив волю єгиптян, що вони віддали ізраїльтянам багато дорогіших речей? Яків не говорив би був про свого сина Йосипа (якого він уважав за нечистого єгиптянина): „Бог же Всемогучий нехай дасть вам милосердя перед обличчям цього мужа“ (1. Мойс. 43:14), — коли б не був пересвідчений, що Бог дає людині різні схильності по Своему вподобанню.

7) Не можна сказати, що тут подано особливі приклади, що не можна мірити загальне правило речей, бо вони доказують надто, що Бог, як часто Він хоче у Своїм провидінні якусь дорогу приготувати, то наклонює волю людини також у зовнішніх речах. Що люди задумують робити, їх вибір не так вільний, бо їх свобода підлягає волі Божій. Щоденний досвід вчить того самого. В поодиноких випадках не знаємо, що робити, а в звичайних обставинах тратимо відвагу. А в темних справах приходять на думку деколи добра рада, в небезпечних моментах відвага перемагає всі перешкоди. Соломон пояснює це ось як: „Ухо, що чує, і око, що бачить, — одно й друге створив Господь“ (Прип. Солом. 20:12).

8) Отже, силу людської волі не можна судити з висновку речей, бо можливість, про яку говоримо, мусимо оглядати з нутра й не міряти за видимим вислідом.

РОЗДІЛ 5.

ЗБИТТЯ ЗАКИДІВ, ЩО ЇХ ЗВИЧАЙНО НАВОДЯТЬ НА ОБОРОНУ ВІЛЬНОЇ ВОЛІ.

1) Доволі було б з нас доводів про залежність людської волі, коли б не випадок, що дехто фальшивим поняттям свободи старається нашу думку відперти. Вони вказують нам деякі суперечности, що їх хочуть скріпити фальшиво поясненими місцями зо Святого Письма. Пелагіяни кажуть, що коли гріх діється з konieczности, то він — ніякий гріх. Коли ж діється добровільно, то його можна оминати. Одначе, гріх діється так з konieczности, як і добровільно, тому що людина стала по упадку невольником гріха. Вона не може хотіти чогось іншого, ніж зла.

2) Дехто, йдучи за Аристотелем, каже: „Коли чесноти й нечесноти не походять з вибору вільної волі, то не можна зрозуміти, чого мав би хтось бути покараний, чи нагороджений“. Кара й нагорода не стоять нарівні з собою. Нас карають справедливо, бо вина за гріх наша. Але нагорода приходить з ласки. Тому Августин каже: „Коли вам кажуть, що ви винні, то будете покарані. Що діється тепер? Бог вас не карає, але дарує вам ласку, на яку ви не заслужили“.

3) Христом зробив такий закид: „Коли наша воля не має можності вибрати між добрим і злим, то люди мусять, по своїй природі, або всі бути злі, або всі бути добрі“. Дійсно, ми всі мали б бути злими. Але це діється за милосердям Божим, що не всі люди лишаються в своєму зіпсутті та їхній злості.

Також питаються, як це можливо, що дехто до самого кінця витриває, коли інші, почавши раз іти, потім відпадають. Витривалість це також дар Божий. Своєю ласкою підтримує Господь силу віруючих так, що вони не загивають. Натомість іншим здержує Він силу, так що вони стають подобами людської змінності.

4) Далі кажуть, що даремні напominання й пусті безкорисні остереження та смішні докори, коли грішник не встані цього послуhati. Одначе не так воно: Христос каже, що ми без Нього не можемо нічого робити, тому карає Він творячих зло, тих, хто стоїть поза Ним. Тому кажемо з Августином: „Чоловіче, пізнавай з заповіді Божої, що маєш робити, а з кари, що ти не можеш цього робити через власні гріхи та зіпсуття, і з молитви, від Кого можеш одержати те, що хочеш мати“.

5) Пощо служать потім напominання? Коли безбожна людина з закам'янілим серцем не зважає на напominання, то вони свідчать проти неї. Але зрозуміймо, що може зробити нещасна людина, коли лагідність серця, потрібна до послуху, буде їй відійнята. Тут нема ніяких викрутів, бо вона сама по собі має знати закам'янілість свого серця.

Найбільшу користь з напominань бачимо все таки в віруючих. Бо як творить Господь у них усе Своїм Духом, так приходить також до них із засобом Свого слова, що сильно діє в них.

Але ви запитаєте, чого напominати віруючих у їх покликанні, коли вони все таки ведені Святим Духом? Чого підганяти їх напominаннями, коли вони й так не можуть більш спішитися, ніж їх Дух спонукує? І чого їх карати, що збудили з дороги, коли вони впали через неминучу слабість?

О чоловіче, хто ти, що ставиш Богові закона? Коли ж Він хоче приготувати нас напominаннями до прийняття Його ласки,

чого бвинувачуєш і ображаєш Бога за цей спосіб розділювання Його ласки?

Бог впливає на Своїх вірних у подвійний спосіб: внутрішнє — через Свого Духа; назовні — Своїм словом, як якимсь солодким запахом до їхнього спасіння, подібно, як засудженням на смерть запах смерті.

6) Багато свідчень Святого Письма збирається проти нас, щоб, коли не можна побороти нас їхніми доводами, поконати нас їхнім числом.

Для легшого перегляду поділимо їх на заповіді, обіти й погрози.

Заповіді існують потрійного роду: перші заповіді, що вимагають нашого навернення до Бога; другі ті, що говорять про удержання Божого Закону; треті наказують сталість у прийнятій ласці. Застановімся спершу над цими заповідями загально, а потім по черзі обговоримо різні роди.

Коли Бог приказує нам речі, що ми не можемо їх виконати, або щось забороняє, чого ми не всіли залишити, тоді Бог не жартує з нами, бо це діється, щоб ми, признавши нашу неміч, тим більше гаряче держалися віри, бо через неї даровано нам те, чого нам бракує.

7) Коли Святе Письмо не говорить про Божий Закон інакше, як про правило життя, якому маємо підпорядкувати всі наші діла, то я погодився б з їх думкою. Але що Святе Письмо вказує нам ясно й запопадливо многостороннє вживання Божого Закону, то годиться нам тим більше досліджувати цю науку, — що може Божий Закон у нас зробити. Однак не треба думати, що Бог призначив Свій Закон для дерева й каміння. Також безбожники пізнають не каміння, чи дерева, коли вони вчаться з Божого Закону, а їхні злі жадоби змагаються проти Бога. Тому також їхнє власне сумління обвинувачує їх. Те саме стосується до побожних, коли вони, остережені перед своєю знемогою, шукають свого захисту в ласці.

8) Це стане багато яснішим, коли будемо досліджувати вищезгадані три роди заповідей. Господь наказує часто в Законі Божім і в Пророках, що ми повинні до Нього навернутися, але пророк каже також: „Наверни мене, Господи, то й навернуся; коли я навернений, то покаюся“ (Єрем. 31: 18 і 19). Бог наказує, щоб ми обрізували нашкірок наших сердець, але каже також, що цього обрізання доконає Його рука (5. Мойс. 10:16 і 30:6). Він вимагає від нас нового серця, але також каже, що Він подарує це відновлення (Єзек. 36:26). „Тут постановлено, — зауважує Августин, — що Бог прирікає, та робимо ми не нашою волею, або нашою природою, але Він це робить з ласки“.

До другого роду належать поодинокі заповіді, дані нам, щоб Бога шанувати, Йому служити й слухатися Його волі. Але в багатьох місцях Святого Письма сказано, що все, що маємо з праведности, святости, Божого спасіння й чистоти, — це тільки Його ласка.

Ціль третього роду заповідей та, що ми повинні міцно держатися Божої ласки. Одначе, де дістати тої сили до витревалости, навчає ап. Павло: „Далі, брати, кріпиться в Господі“ (Ефес. 6:10).

9) Другий рід аргументів стосується до **обітів**. „Шукайте добра, а не зла, коли хочете жити, як написано“ (Амос 5:14). Чи це радше глум з нашого безсилля? Ні, бо волю до доброго одержали ми через Духа Божого. Обіти Божі не пусті, ані безкорисні.

10) Третій рід аргументів стосується до **погроз**. Ось як сказано: „Амаликії і канаанії перед вами, і ви поляжете від меча їх. Ви відвернулися від Господа, тому не буде Господь з вами“ (4. Мойс. 14:43). Подібно ж: „Тому, що Я вас кликав, і ви не озивались, то вчиню з цим домом так само, як учинив з Силомом“ (Єрем. 7:13 і 14). Питаються, до чого служать ці погрози, коли люди з вільною волею не можуть слухати? Певне, людина підлегла пануванню гріха не може слухати Божого голосу. Але причиною цього є її природне зісудтя. Тому не виходить також з слова ап. Павла: „Не вгашуйте Духа“ (1. Солун. 5:19), що це мало б лежати у волі людини, підсичувати й піддержувати жертвоване світло Боже. Бо така ревність походить тільки від Бога. Виходить, ми приписуємо собі те, що тільки належить Богові. Тому справедливо каже Іван: „Хто від Бога роджений, сам себе береже“ (1. Іван 5:18). Отже, не так, — ніби вдержуємося в християнському житті частинно при помочі Божій, а частинно власними силами. Це діється тільки за поміччю з неба.

11) Одначе більш переконуюче, коли навести слова Мойсея: „Бо ця заповідь, що заповідаю тобі її сьогодні, є в устах твоїх і в серці твоїм, щоб сповняти її“ (5. Мойс. 30:11 і 14). Але ап. Павло навчає нас (Рим. 10:8, що тут говориться про Євангелію. Отже, ці слова мають силу, коли Дух Божий вложив заповідь у наше серце.

12) Також подаються інші місця з Святого Письма: „Піду й верну на своє місце, аж доки вони не признаються до своєї провини, і не стануть шукати обличчя Мого“ (Осія 5:15). З цього виходить, чи міг би народ, полишений Богом, навернутися власними силами? Коли Святе Письмо каже, що Бог відступає далеко від Свого народу, то Він відбирає йому пророцтво, цебто проповідування Свого слова. Коли воно

каже, що Бог приглядається, що люди будуть робити, то тим не хоче сказати нічого іншого, як те, що Бог мовчки й ніби нічого не зауваживши, навдить гнобленням страх на них. Що ми без духової ласки Бога могли б самі повернутися, — це противиться цілому Святому Письму.

13) Кажуть, що добрі діла часто названі нашими ділами; так само говориться про наші гріхи. Про нас говориться, що робимо те, що добре й Богові миле, подібно ж кажеться про нас, що ми грішимо. Але коли приписуються нам гріхи справедливо, то не можна ще сказати, що в добрих ділах існує щось від нас самих, бо хоч говоримо про наш хліб, то все таки просимо, щоб Бог нам його дав. Святе Письмо також часто каже, що служимо Богові, бережемо справедливості й коримося Законові. Але це не значить, що між нашою ревністю, та Божою силою обопільна співпраця. Побожні беруть справедливість, коли йдуть добровільно за Духом, що їх веде. Але коли Бог буде Своє Царство в серці віруючих, то Він держить їх волю на вуздечці Своім Духом. Тому злі жадоби їх не захоплюють, і вони лишаються схильними до святости. Одначе, щоб ця воля не хиталася, Він зміцнює її й скріплює кожний раз Своім Духом.

14) Наскільки все, що добре у волі, походить від Духа, то не буде незірно, коли скажемо, що робимо речі, які служать виключно славі Божій. Коли ми тільки зрозуміємо, що все те, що Він у нас творить, впливає з Його милосердя, а не з нас самих, — то наш розум, нашу волю й зусилля дав нам Господь для добра.

15) Коли ап. Павло говорить про співробітників Божих, то він має на думці слуг Слова. Вони тому так названі, що Бог користується їх службою з хвилиною, коли наділив їх потрібними дарами.

16) З притчі про милосердного самарянина зроблено фальшивий висновок. Людину порівняно з подорожнім, що його розбійники побили та напівживого покинули край дороги. Отже людині, обтяженій гріхами, полишено деякі рештки колишніх дарів. Пояснення цієї притчі не може переступати правила, установленого Святим Письмом. Не ходить тут про питання, чого людина не зможе. Боже Слово навчає виразно, що людина, щодо свого духового життя, ціла мертва. Це правда безсумнівна, що цілий розум відчужений Божій справедливості. Він розуміє й шукає тільки того, що безбожне, переверотне, ганьбляче, нечисте та злосливе. Також серце пересякло в цілості, неначе отруєно гріха, так що нічого іншого з нього вийти не може, як запах зіпсуття.

РОЗДІЛ 6.

ЗІПСОВАНА Й УПАЛА ЛЮДИНА МУСИТЬ ШУКАТИ
В ХРИСТІ СПАСІННЯ.

1) Цілий рід людський упав через особу Адама й перейшов із життя в смерть. Знання цього не приносить само по собі жодної користі, коли б потім не слідувала віра, що Бог є Наш Отець у Христі. Ап. Павло каже: „Тому, що в мудрості Божій не пізнав світ Бога мудрістю, то вволив Бог дурощами проповіді спасти віруючих“ (1. Коринт. 1:21). „Отця знати й Ісуса Христа, Якого Він послав був, — це є життя вічне“ (Івана 17:3). Це останнє слово не можна пристосувати до часу, коли Ісус це висказав. Через усі століття й серед усіх народів було завсіди це почуття, що прокляті діти гніву не можуть без поєднання прийти до Бога.

2) Без Посередника не оказував Бог ніколи ласки старому народові (євреям), ані не давав надії на ласку. Блаженний і щасливий стан Церкви й завсіди опирається на особі Христа.

3) Прийняття вибраних, охорона Церкви, рятування в небезпеці, — все це зв'язане ласкою Посередника, вся надія блаженства виключно в Христі.

4) Тому Бог навчав євреїв через пророків, щоб звертали свої очі, щодо спасіння, тільки на Месію. І хоч вони так ганебно відпали були й звиродніли, то все таки згадку підстави спасіння не можна було цілковито знищити. Давидові провіщено, що Бог через Христа буде Спасителем Церкви. Заповіт ласки, що його заключив Бог із Своїми дітьми, так був утверджений. Тому діти співали: „Осанна (зн. бережи нас) Сину Давидовому“ (Мат. 21:9).

РОЗДІЛ 7.

ЗАКОН НЕ ДАНО НА ТЕ, ЩОБ СТАРИЙ НАРОД
ПОНЕВОЛИТИ, АЛЕ ЩОБ ЧЕРЕЗ ХРИСТА ВДЕРЖАТИ
НАДІЮ СПАСІННЯ, АЖ ДО ЙОГО ПРИХОДУ.

1) Із сказаного попередньо можна зрозуміти, що Закон даний на те, щоб він піддержав серця в надії, аж до приходу Христа. Це видно з шойно повтореної згадки про Заповіт ласки, з церемоній та жертв, та зо священства, а все те без Христа було б пусте.

2) Те саме бачимо також виразно з царської гідности, яку надано Давидовому домові. Тому каже ап. Павло, що Закон звичаєвий був неначе педагог, щоб вести євреїв до Христа. Також Христа названо: „кінець Закону на праведність кожному віруючому“ (Рим. 10:4).

3) Щоб бути милим Богові та одержати життя вічне, треба було вповні сповнити Закона. Тому, що воно переходить наші сили, ми не мали б надії на блаженство, і нас передано б із левністю смерті. Одначе ми, коли нас кинено в нашій нужді додолу, стали схильні бажати прощення дорогою Закона.

4) Одначе ви скажете: „Господь глузує з нас, коли Він кожного разу дає нам надію блаженства, а доступ у міжчасі був цілковито замкнений“.

Я відповідаю: всі обітниці Закону умовні й залежні від цілковитої слухняности, тому вони ще не дані задурно. Коли ми знайшли пристановище в Христі, то Він не відкидає нашої недосконалої слухняности. Він прощає, чого ми не сповнили. Він дає нам плід обітниць Закону, наче б ми все сповнили.

5) Ясно, що вдержання Закону неможливе. Ніхто не дійшов ніколи до ядра Закону, а саме — любити Бога цілим своїм серцем і всіми своїми силами. Також не було такого, що не мав би якихнебудь противних бажань.

6) Щоб ціла справа була нам ясна, досліджуймо коротко завдання та уживання Закону. Завдання складається з трьох речей. Перше, — Закон указує Божу справедливість і осуджує кожного по його власній неправедності.

7) Закон наче дзеркало, що в ньому оглядаємо нашу неміч, нашу неправедність і вкінці наше прокляття. Так каже апостол: „Через Закон є пізнання гріха“ (Рим. 3:20).

8) Коли ж наша неправедність і прокляття Законом запечатані, то не діється воно на те, щоб ми попадали в розпуку: воно на те, щоб усякі уста загородились, і світ був винен Богові (Рим. 3:19).

9) А далі також тому, щоб віруючі, пересвідчені своєю слабосильністю, в Христі шукали ліків. Для безбожних Закон має ту ціль, що вони не можуть бути перед Богом оправдані.

10) Друге завдання Закону: тих, що тільки під примусом підчиняються праведності й справедливості, принайменше погрозою кари вдержати на вуздечках.

11) Третє й найвизначніше завдання Закону стосується до віруючих. Вони пізнають щоденно щораз більше, яка воля Господа, що її бажать вони виконати. Щоденна застанова побуджує до послуху та здержує перед сковзькою стежкою гріха.

12) Дехто глузуючи каже: „Це дивне, що християни держаться ще якогось Закону, що служить смерті“. Одначе Мойсей навчає, що Закон грішникам приносить смерть, а для побожних він правило життєве.

13) Чи Закон не через те для віруючих знесений? Не в тому розумінні, що Закон більш їх не засуджує й не вбиває. Христос не прийшов знівечити Закона, а сповнити (Мат. 5:17).

14) Коли ап. Павло каже, що Закона обернено в ніщо, то говорить він про прокляття Закону. Отже, це слово не стоїть у зв'язку з навчанням, що дає Закон, але з його силою, щоб тривожити сумління.

15) Інакше представляється справа зо знесенням церемоній, не через їх ціль, а тільки щодо їх уживання. Христос пояснив докладніше їх властиве значення. Ап. Павло зве їх тінню, що є тілом Христовим (Колос. 2:17).

16) Вони були також засобами, що свідкували про нашу вину й нечистоту. Коли ж Христос Своєю смертю цю вину зняв, названо їх справедливо рукописом, що був проти нас. Цього рукописа прибив Христос на хресті (Колос. 2:14).

РОЗДІЛ 8. ПОЯСНЕННЯ ЗАКОНУ.

1) Коли перейдемо тепер до пояснення морального Закону, то бачимо виразно, що подане в ньому служення Богові також ще й тепер правосильне. Друге, євреї вчилися з нього не тільки правдивої побожності, але також цей Закон силою вів їх до Христа, як Посередника. Закон учити нас пізнання Бога й пізнання нас самих. Закон природи навчає нас нецілковито, яке служення Богові миле. Тому дав нам Господь писаного Закона, щоб він ясніше вказував, що в законі природи затемне.

2) Це легко зрозуміти, що ми Богові винні, а саме: почесть, любов і боязнь. Далі що Він любить: праведність і ширість.

3) Коли навчання Закону веде нас так далеко вперед, то мусимо вернутися до нас самих. Тоді побачимо, порівнюючи справедливість Закону з нашим життям, що ми від справедливості віддалені дуже далеко; а далі побачимо, що наші сили зовсім не вистачають, щоб сповнити Закона. Звідси походять покора й приниження, що вчать нас шукати захисту в Божім милосерді. Закон також навчає, що всією несправедливістю Бог гидує.

4) Господь збудив не тільки глибоку пошану до Своєї справедливості. Тому до Закону додано приречення, щоб нас приманити красою добра та заохотою приречень. Він вимагає, щоб ми несправедливість ненавиділи, бо Він її прокляв.

5) Бог уложив так усі частини Закону, щоб ми знали, що нема для Нього нічого приємнішого понад слухняність. Авгу-

стин зве цю слухняність матір'ю, опікункою, а також джерелом усіх чеснот.

6) Поки підемо далі, мусимо звернути увагу на три речі. Перше, — діянню людини треба приглядатися не тільки щодо зверхньої чесноти, але також і до внутрішньої духової праведности. Це треба так розуміти, що Законодавець є духовий.

7) Тому каже Христос, що нечистий погляд на жінку — це перелюб. Він уважає того, хто ненавидить свого брата, убійником. Він ставить карно перед судом тих, що тільки були гнівливими в своїх серцях, а перед радою тих, що виявляли свій гнів шемранням, та бурмотінням. Він каже карати пекельним огнем тих, що явно висказували свій гнів злоріччям та згїрдливою мовою.

8) Друге, — що в заповідях і заборонах треба більш розуміти, ніж воно висловлене словами. Коли поручається добро, то рівночасно забороняється зло й навпаки.

9) Заповідь: „Не вбивай“ пояснюється загально так, що треба здержатися від творення зла й від жадоби зла. Але я думаю, що Бог вимагає в цій заповіді також піддержувати життя й добробут нашого ближнього, де ми тільки зможемо.

10) Тому, що тіло старається завсіди прикрити позірними, фальшивими оправданнями гнїль гріха, Бог назвав кожний переступ найбільш ганебним, злосливим; і згадка про це наводить на нас переляк.

11) Третє, — мусимо звернути увагу на поділ Закону на дві таблиці. Перша подає про служення Богові, а друга про наші обов'язки супроти ближнього.

12) Перша таблиця має чотири, а друга шість заповідей.

13) Першою річчю при встанові законів треба вважати, щоб не уневажнювати їх нашою легкодухістю. Тому дає Бог на вступі три основні понуки на дотримання величі Свого Закону. Перше, Він приписує Собі Сам силу й право, щоб приказувати: „Я — Господь“. Далі, Він прирікає ласку тим, що зве себе: „Бог твій“. Третє, — Він пригадує оказане добродійство: „Що вивів тебе з Єгипту, з дому неволі“, — щоб обвинувачувати євреїв за невдячність, коли вони не відповідають на Його добродійства.

14) Отже, Він говорить, що Він Той, Хто має власть і право приказувати й жадати послуху. Одначе потім заохочує Він любов'ю, запевнюючи, що Він Бог Своєї Церкви. Цим способом указує Він на взаємне відношення: „Я буду вашим Богом, а ви будете Моїм народом“.

15) Нагадування оказаного добродійства сильно побуджує, бож гріхи невдячности для людей також огидні. Справді, хоч це спасіння дано було в давнину, одначе через свою чудову велич є гідне постійного розважання.

ПЕРША ЗАПОВІДЬ.

16) Після того, як Закон став правосильний, дав Бог першу заповідь: „Нехай не буде в тебе інших богів, окрім Мене“. Ціль цієї заповіді та, що Господь хоче бути одинокою, найвищою величчю серед Свого народу. Тому наказує Він усяку безбожність і забобонність, яка зменшує й затемнює Божу велич, — держати від себе далеко. Як багато винні ми Богові, можна подати в чотирьох розділах, а саме: почитання, уповання, Божа поміч та подяка.

ДРУГА ЗАПОВІДЬ.

17) Ціль другої заповіді та, щоб служення Богові не зневажати забобонними практиками, як ідолопоклонство. Ця заповідь складається з двох частин. Перша здержує нашу сміливість, щоб Бога, Який нам незрозумілий, не підпорядковували ми нашій змисловій уяві, або творили з Нього постать. Друга забороняє якийсь образ, чи подобу, яким би оказувати релігійну почесть.

18) Щоб нас туди вести, показує Бог Свою силу, яка не дається зменшити, чи понизити. Далі Він зве Себе заздрим, — Він не може терпіти ніякого суперника, щодо Своєї слави. Він запевнює, що пімститься за Свою велич і могутність навіть на дітях і внуках тих, що не віддадуть Йому почестей в Його могутності. Одначе потім прирікає Він милосердя всім, що додержують правдиво Його заповіді.

19) Чи карати невинних за чийсь промах, — не дивне для Божої справедливости й не суперечить само з Словом Божим? У Бога нема несправедливости. Він не допустить, щоб син ніс несправедливість батька (1. Мойс. 18:20). Кожний буде покараний за свій власний промах.

20) Погроза другої заповіді сповняється так, що Господь відбирає домові безбожників Свою ласку та інші помічні засоби спасіння. На дітях тяжить проклин за гріхи батьків у тому, що вони самі, засліплені й полишені Богом, ідуть слідами своїх батьків. Отже, живучи безбожно, будуть вони покарані справедливим осудом Божим не за чийсь гріхи, але за власну несправедливість.

21) Крім цього, дано обітницю, що Бог об'явить Своє милосердя тисячам поколінь. В цьому слові мають віруючі велику потіху.

ТРЕТЯ ЗАПОВІДЬ.

22) Ціль третьої заповіді, свято тримати велич Божого імени.

Три речі маємо сповняти щиро. Перше: все, що серце ду-

має про Бога, а уста висловлюють, мусить виразно об'являти Його досконалість і велич. Друге: невільно нам легкодушно Його святе Слово й гідних почитання тайн Його Царства зловживати, із-за честолюбивости, чи захланности, або розривки. Третє: Його ділам не можемо противитися, ані їх зневажати, але наш обов'язок — величати Його мудрість, голосити Його праведність і доброту.

23) Треба знати, що таке присяга. Присяга — то приклик Бога на свідка, щоб підтвердити праведність наших слів. В багатьох місцях Святого Письма названо присягу частиною служення Богові. Тому Господь сильно гнівається на тих, що присягають чужим богам.

24) Ім'я Боже зневажується в потрійний спосіб: перше, коли присягаємо фальшиво; що ж полишитися з Божої чести, коли Його ограбувати з Його правди й кликати на свідка або протектора неправди?

25) Друге, коли ми кличемо Бога на свідка, присягаючи непотрібно, хоч правдиво. Присяга дозволена тільки в konieczності, коли треба служити релігії або любові.

Вкінці, робимо гріх, коли ми присягаємо замість перед Богом, в явній безбожності, перед святими, або перед іншими створіннями, через що приписуємо їм Божу почесність.

26) Чи не заборонює Христос загально: „Не присягайте зовсім”? Христос не противиться Своему Отцеві. Він виступає проти надужити фарисеїв, і забороняє пусте й зайве присягання в імені створінь.

27) Присяга дозволена, бо Христос з апостолами такж присягали. Це стосується не тільки до публичної присяги владі, але також до приватних осіб. Отже, присягали Авраам, Яків, Вооз і Авдій.

ЧЕТВЕРТА ЗАПОВІДЬ.

28) Ціль цієї заповіді та, що ми, будучи мертвими в нашій любові й ділах, повинні думати про Царство Боже й вправлятися в дотримуванні установ, що їх дав Бог. Тут хочемо завважити три речі. Перше, — через відпочинок сьомого дня представлено ізраїльському народові образ духового відпочинку. Отже, вірні мусять у своїй праці відпочивати, і дати Богові змогу в них діяти. Друге, — Бог схотів, щоб день відпочинку був означеним днем, що в ньому збираємося, щоб послухати Закону та відбути богослуження. Третє, — щоб працюючі мали трохи відпочинку в своїй праці.

29) Тому в багатьох місцях Святого Письма говорить про те, що тій духового відпочинку в день відпочинку займає найвизначніше місце.

30) Святкування одного з сімох днів ставило євреям цей

відпочинок перед очі. Щоб цей день святковано з найбільшою пошаною, звеличив його Господь Своїм власним прикладом.

31) Не можна сумніватися, що те, що раніше було церемонією, зостало знесене з приходом Христа. Бо Він — Правда, через яку щезають і касуються всі образи й тіні. Тому християни мусять держатися здалека від церемоніяльного та забобонного святкування днів.

32) Всі церемонії знесено, одначе ми мусимо сходитися, щоб слухати Слово Боже, споживати Святі Тайни й молитися прилюдно. День відпочинку також існує на те, щоб слугам, працівникам та в'ючним звірятам дати відпочинок в їх праці. Не можна казати: „Цю заповідь дано євреям, а не нам“. Ми також діти Божі, і в неменшій мірі Він журиться про наші потреби, як і про євреїв.

Чому ми не сходимося кожного дня? Ах, чи воно може бути? Одначе, коли воно через нашу слабосильність неможливе, то чому ми не мали б слухати способу, що установлений Богом?

33) Дехто нарікає, що християнський народ закрашується юдаїзмом, бо заховує святкування днів. Але ми святкуємо день Господній не на засадах юдаїзму. Ми беремо цей день правдиво, як конечний засіб удержання ладу в Церкві.

Дехто каже, ніби ап. Павло також навчає, що християнина не можна осуджувати за святкування днів. Він сам навчає, що робити різницю між тим та іншим днем — то забобон (Рим. 14:12). Ап. Павло хоче усунути надужиття. Дехто вважав ці дні за тіні духових речей, і що вони затемнювали Христову славу й світло Євангелії.

34) Тепер же день Господній установлений замість суботи, бо воскресіння Христа стало кінцем і сповненням правдивого відпочинку, а стара субота була тінню цього.

П'ЯТА ЗАПОВІДЬ.

35) Ціль цієї заповіді така: тому, що Господеві залежить на захованні всіх Його постанов, мусимо степені вищости, що Він назначив, додержати непорушними. Не можемо підривати легковаженням або невдячністю повагу тих, що поставлені над нами. Зверхність, що з природи нам найбільш приємна, дана нам тому за приклада, щоб наші серця тим легше призвичаювались до підчинення взагалі.

36) З різних додатків Закону бачимо, що почесть, яку ми винні, складається з трьох речей: пошани, слухняности та вдячности.

37) Щоб заповідь ще більш звеличити, додано обітниці. Тим навчається нас, яке миле для Бога це підчинення батькам. Здається, що ця обітниця не все сповняється, бо скільки ж

побожних не вмирає в глибокій старості! Одначе, побожним виходить це на добро. Довге життя буде тоді обіцяне, коли воно є благословення Боже.

38) Пошана, яку оказуємо старшим, це неначе сходи, щоб ними дійти до Найвишого Отця. Коли ж наші батьки намовляють нас до зламання Закону, то мусимо правно вважати їх не за батьків, але за чужих.

ШОСТА ЗАПОВІДЬ.

39) Ціль цієї заповіді та, що кожний мусить любити добробут усіх людей, бо Бог злучив рід людський певною цілістю.

Далі, всяке насильство й несправедливе поводження, через що тіло нашого ближнього, або й наше, буде ушкоджене, забороняється. А навіть того, хто свого брата ненавидить, названо убійником.

40) Отже, не робім нашому ближньому того, чого ми не хочемо, щоб нам зроблено. Він так само образ Божий, як наше тіло.

СЬОМА ЗАПОВІДЬ.

41) Ціль цієї заповіді в тому, що всяка нечистота мусить бути від нас далека, бо Бог любить невинність і чистоту. Всі частини тіла треба держати чисто й повздержливо. Хто не може здержатися, нехай бере собі жінку.

42) Подружжя знаходиться під власністю Бога, й Його благословенням освячене.

43) Не покладатись на власні сили в захованні чистоти, бо Господь тільки тим помагає, хто ходить Його дорогами. Тому не треба зневажати подружжя, як щось непотрібне й непожиточне.

Бог не тільки забороняє перелюб, але вимагає чистоти й невинности. Він забороняє наставати на невинність ближнього через згіршуюче поведення або чепурення тіла, нечисті похоті або гидкі розмови.

ВОСЬМА ЗАПОВІДЬ.

45) Ціль цієї заповіді дати кожному те, що йому належить, бо несправедливість гидка для Бога. Багато існує родів злодіяства: одно полягає на насильстві, друге — на злосливій обмані або хитрому підступі, інше знову — на підслесливості. Всі штучні підступи, якими хочемо забрати добро другого, треба вважати за злодіяство.

46) Отже, ви повинні, як годиться, бути слухняними цій заповіді, і вдоволяйтесь тим, що маємо. Ми не повинні шукати іншого зиску, як тільки чесного й правого. З іншого боку, ми повинні кожному, наскільки ми зможемо, радою й чином помагати в обороні його майна.

ДЕВ'ЯТА ЗАПОВІДЬ.

47) Ціль цієї заповіді та, щоб ми жили по правді, без обмани між собою, в честі, тому що Бог — Правда, і прокляв брехню. Головний зміст цієї заповіді той, щоб ми не опоганювали чиєсь ім'я через висміювання або через фальшивий осуд, ані не повинні ми брехнею заподіяти шкоду в його майні. З іншого боку повинні ми, наскільки це в наших силах, помагати кожному в ствердженні правди та в захисті його імени.

ДЕСЯТА ЗАПОВІДЬ.

48) Ціль цієї заповіді в тому, щоб усі жадоби, що виступають проти любови, викинули ми з нашого серця. Бог хоче, щоб любов правила цілою душею.

Отже, головна річ у тому, щоб у нашому серці не повстало ніяке бажання, що наводить шкоду другим.

Чи не зайва ця заповідь, коли вже в сьомій та восьмій заповідях заборонений замір роблення шкоди? Що інше замір, а що інше жадоба. Замір це добре передумана згода волі, але ця заповідь стосується до жадоби, поминувши замір чи дозвіл.

49) Хто з цієї заповіді робить дві окремі заповіді, розриває єдність: як спершу сказано загально про пожадання хати ближнього, то заповідь далі говорить про частини та починає від жени. Євреї також уважали це за одну заповідь.

50) Отже, ціль Закону — злучити нас з Богом через святощі життя. Тому досконалість цих святощів лежить у цих двох висловах: „Люби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю і всією думкою твоєю, а твого ближнього, як себе самого“.

51) Це правда, що Христос і апостоли, вказуючи на головну суть Закону, деколи пропускали першу таблицю. Але вони робили це тому, щоб звернути увагу на ці вчинки, якими людина повинна доказати свою праведність.

52) Чи має воно більше значення для праведности, жити бездоганним життям з людьми, чим побожним життям перед Богом? Зовсім ні. Бо хто не боїться Бога, той не може повнити діл любови супроти свого ближнього.

53) Наше життя найбільше стосується до волі Божої й заповідей Закону тоді, коли приносить під кожним поглядом ближнім користь. Отже, ми повинні жити більш для наших ближніх, як для власного життя. Не кажим, що любов не шукає себе самої. Коли Христос наказує, щоб ми нашого ближнього любили, як себе самого, то Він хоче, щоб ми з неменшою ревністю готові були помагати нашому ближньому, як собі.

54) Слово „ближній“ обіймає цілий рід людський. Цього навчає Христос у притчі про милосердного самарянина.

55) Не можна казати, що вираз: „Люби свого ближнього й не мстися на ньому“, порада, а не заповідь. В Святому Письмі є місця, що рішучо жадають від нас любови до ворогів (Мат. 5:44).

56) Тому наказує Христос виразно: „Любіть ворогів ваших, благословляйте, хто кляне вас, — щоб вам бути синами Отця вашого, що на небі“. Однак, чи не буде це для християнина заважкий тягар, — любити ворогів? Нема нічого важчого, ніж любити Бога цілим серцем! Якщо ми сповнимо цю заповідь, то не тяжко нам буде любити ворога й викинути всяку ненависть з нашого серця.

57) Не можна уважати за простимий гріх пожадання, що повстане в серці без добре передуманої згоди. Бо де переступ Закону, там проклін. Ап. Павло зве смерть заплатою за гріхи.

58) А пророк каже: „Та душа, що грішить, умерти мусить“ (Єзек. 18:20). Отже, всі гріхи смертні. Гріхи святих тому простимі, що їх прощається милосердям Божим.

РОЗДІЛ 9.

ХОЧ ХРИСТОС БУВ ЗНАНИЙ ЄВРЕЯМ З ЗАКОНУ, ТО ЩОЙНО ЧЕРЕЗ ЄВАНГЕЛІЮ ОБ'ЯВИВСЯ ЦІЛКОВИТО.

1) Батьки дізнали мало ласки, а ми отримали подостатку. Вони бачили день Христа в неясному виді. Тепер знято завазісу між Христом та Його величчю, а світло Євангелії сяє блиском без перешкоди.

2) Під Євангелією розуміємо ясне об'явлення таємниць Христа. Слово „Євангелія“ можна брати також у ширшому значенні, — як науку віри. Потім дочислено до цього всі частини Закону, де говориться про ласкаве прощення вини. Однак це можна обмежити тільки до проповідування ласки, даної в Христі. Це поняття опирається не лише на загальнім уживанні, але також воно однозгідне з авторітетом Христа й апостолів. Тому кажеться про Нього, що Він проповідував Євангелію Царства Божого.

3) Дехто (напр. Сервет) навчали, що ми з обітницями не маємо більше нічого до діла, бо через віру в Євангелію дано нам тепер сповнення обітниць. Справді, ми користуємося добродійствами, осягненими через Христа, як також правда, що наше спасіння утаєне в надії. Тому наказує Святий Дух опиратися на обітницях, як довго ми тут живемо.

4) Інші кажуть: Закон стоїть супроти Євангелії в такий

спосіб, як заслуги вчинків стоять проти ласкавого дочислення справедливості в Христі. Одначе Євангелія, як така, не прийшла на місце Закону, що приносить якийсь інший засіб спасіння. Вона прийшла скоріше, щоб скріпити та доказати все, що Закон обіцяв.

5) Посередині між Законом і Євангелією поставлено Івана Христителя. Він одержав посередній уряд між пророками, що пояснювали Закон, і між апостолами, що проповідували Євангелію.

РОЗДІЛ 10.

ПОДІБНІСТЬ СТАРОГО Й НОВОГО ЗАПОВІТУ.

1) З попереднього ясно, що колись був Отець у злуці з Своїм народом через той самий Закон і через вузол такого самого навчання, як сьогодні з нами. Батьки Старого Заповіту мали часть у тому самому спадку й через ласку того самого Посередника мали надію спасіння. Для Божого народу було лише одно правило релігії й побожності в усіх часах. Деякі новохрищенці (також Сервет) говорили про євреїв зневажливо, як про череду свиней, що їх Господь годував на землі без жодної надії на безсмертність. Тоді дослідім, яка різниця між Заповітом, що його Бог зробив з Ізраїлем, і Заповітом з нами.

2) Заповіт, зроблений з батьками, не різниться в істоті й у речі від нашого. Це той самий Заповіт, тільки різниться в служенні.

Перше, — євреям і нам дано ту саму надію безсмертності.

Друге, — Заповіт, що в ньому євреї з Богом поєднані, опирається не на їхніх поодиноких заслугах, але тільки на милосерді Божім.

Третє, — вони знали Христа-Посередника, через Якого вони злучилися з Богом і стали учасниками Божих обітниць.

3) Перше доказане словами апостола, де він каже, що Бог уже батькам голосив Євангелію про Свого Сина в означенім часі, що її раніш обіцяв через пророків у святих писаннях (Рим. 1:2).

4) Друге виходить зо слів Христа: „Авраам прагнув з радістю, щоб побачити Мій день, і він його бачив і тішився“ (Іван 8:56).

5) Третьому апостол навчає, що євреї мали Того Самого Посередника. Він ставить євреїв нарівні з нами, не тільки щодо ласки Заповіту, але також щодо тайн: євреї були також охрищені в переході через Червоне море й у хмарі (1. Корин. 10:1 і 2).

Дехто говорить, що це хрищення було тільки тілесним хрищенням. Одначе, це образове хрищення було тим самим, що наше духове хрищення, бо сказано, що вони споживали ту саму духову поживу й пили той самий духовий напій, а саме — Христа.

6) Не признають, що це була одна й та сама їжа, тому що Христос говорив: „Батьки ваші їли манну в пустині, та й помиралі. Хто їсть Моє тіло — житиме повік“ (Іван 6:49). Тут ганить Христос євреїв, що в манні не бачили нічого іншого, як тільки засіб, щоб заспокоїти свій тілесний голод. Вищого таїнства, про що говорить також ап. Павло, не зрозуміли. Христос указує тепер на доцільніше добродійство, що його євреям треба: вони мусять очікувати від Нього того, що батьки їх одержали були від Мойсея.

7) Правда безсумнівна, що Адам, Авель, Ной, Авраам та багато інших, просвічених Словом, повірили в Бога й були Його прихильниками, мали той сам вхід до безсмертності Царства Божого.

8) Також вираз у Заповіті: „Я буду вашим Богом, а ви Моїм народом“, — розуміли пророки завсіди, як життя, спасіння й головну суму блаженства.

9) Тому також Бог висказувався, що Він не тільки їхнім Богом буде, але Він хоче остати вічним, кажучи: „Я буду Богом вашого насіння“.

10) А далі їх стан життя, яке по-божому вели, був постійним переживанням, з якого вони пізнавали, що вони найнужденніші з-поміж усіх людей.

11) Життя Авраама, батька всіх віруючих, було невпинною боротьбою. Коли б хтось хотів змалювати картину нужденного й журливого життя, то в житті Авраама знайшов би нийліпший приклад.

12) Ісаак не мав стільки журби, тому засмакував нераз солодощів життя на землі. Також Яків — це особливий приклад найбільш нужденного життя.

13) Коли ж ті святі отці ждали з руки Божої блаженного життя, то думали про зовсім інше блаженство від того, що знаходили в земнім житті. Тому високо цінили похорон в Канаані, як дзеркало вічного блаженства.

14) Чому Яків так дуже бажав права первенства, і прагнув до нього з такою великою небезпекою, коли б не бачив у ньому якогось більшого благословення?

15) Так виразно бачимо в Мойсеєві духове розуміння Заповіту. Із якою великою певністю звертає Давид своє серце до духових цінностей!

16) Що він співає тільки про щастя віруючих, не можна йнакше розуміти, як тільки вказування на небесну велич, у

протилежність до нужди, що нею віруючий придавлений тут, на землі.

17) Тому побожні в Старім Заповіті підносили свої серця до Божої святости, якої скарб був заслонений в тіні земного життя.

18) Вони казали: „Бо хвилину гнів Господа, а ласка Його — поки життя“ (Пс. 30:6). „Пам'ять про праведника лишиться благословенна, а ім'я безбожних огидне“ (Прип. Сол. 10:7).

19) Слова Іова стають ясні понад усе: „Я знаю, що мій Відкупитель живе, й я воскресну в останній день з землі, і в мойому тілі оглядатиму Бога — мого Спасителя“ (Іов 19:25).

Цього не можна пояснити так, що буцім тут мова була про перший ліпший день, що в ньому Іов переконався б, що Бог буде лагідніше з ним поступати. Ні, Іов очікував, що Відкупитель pomoже йому також, як він буде лежати в гробі. Він глянув очима в будучу безсмертність.

Справді кажуть: хоч дехто висказав слово таке, то з цього ще не виходить, ніби воно було загальним почуттям євреїв. Згадані свідки були призначені Святим Духом на вчителів народу, і вони проповідували утаєне та почини щасливого.

20) В останніх пророків бачимо, що з бігом часу підходиться ближче до цілковитого здійснення: через щоденне об'явлення утаєні речі стають все яснішими.

21) Візьмим один приклад від Єзекіїла, що в його пророцтвах кажеться про воскресіння померлих (Єзек. 37). Також пригадуємо слова Ісаї: „Твої мерці оживуть, також моє мертве тіло воскресне“ (Ісаїя 26:19).

21) Вкінці вказуємо на Даниїла, коли він каже: „І встане в той час Михаїл, князь великий, що встоює за синами народу Твого, й настане час лютий. І багато з тих, що сплять у поросі земному, одні прокинуться на вічне життя, а другі на вічний сором“ (Дан. 12:1 і 2).

23) Отже, кінчимо тим, що Старий Заповіт або Союз, що Бог зробив з Ізраїлем, не обмежився до земських речей, але мав обітницю духового та вічного життя.

РОЗДІЛ 11.

РІЗНИЦЯ МІЖ СТАРИМ І НОВИМ ЗАПОВІТОМ.

1) Чи можна тепер сказати, що нема ніякої різниці між Старим і Новим Заповітом? Різниця є, й її ми бачимо саме в п'ятих частинах. Перша, Господь у Старому Заповіті дав бачити почасти небесну спадщину в образах земських добродійств, одначе тепер спрямовує наші серця просто до неба.

2) Ап. Павло порівнює єврейський народ із молодим на-

слідником, що не всилі ще сам собою володіти. Його мусить ще вести опікун, або учитель, тому обіцяно їм було ту саму спадщину, але через свою молодість не могли вони її ще прийняти й уживати.

3) Це причина, чому святі в Старому Заповіті більше поважали смертне життя й його благословення, ніж ми це робимо сьогодні. Земське життя було для них символом духового блаженства. З другого ж боку дав Господь тілесними карами докази Свого осуду над відкинутими.

4) Друга різниця в постанях. Старий Заповіт подавав образ чи притчу, де не було ще дійсности. Замість тіла показував він тінь. Одначе Новий Заповіт ставить перед очі присутню дійсність і правдиве тіло.

5) З цього ясно, в якому сенсі говорив апостол, що Закон був для євреїв учителем, щоб привести їх до Христа, поки Він Сам об'явився в тілі (Галат 3:24).

6) Але чи не перевищувала віра Авраама й пророків нашу? — Це не питання, скільки ласки дарував Господь вибраним людям, але якого звичайного правила Він держався при навчанні народу. Все таки цим вибраним не даровано ніколи такого просякаючого вглянення, щоб були зовсім вільні від темряви їхнього часу.

7) Третя різниця та, що Старий Заповіт названо з сторони Закону служінням смерті, а Новий Заповіт служінням життю. Як також, що Старий Заповіт щезає й минає, а Новий остається вічно.

8) Це слово стане яснішим через дальше порівняння. Старий Заповіт буквальный, тому що його „по формі“ проголошено без сили Духа. Новий Заповіт духовий, тому що Господь вшпів його в серцях людей в духовий спосіб. Старий (по формі) приносить смерть, тому що він не може йнакше, як тільки цілий рід людський піддати прокльону. Новий — творення життя, тому що людина звільнена від прокльону та знову поєднана з Богом.

9) Четверта різниця: Святе Письмо зве Старий Заповіт заповітом невірності, тому що в серцях людей збуджує боязнь. Але Новий, — це заповіт свободи, тому що відбудує довір'я та спокій.

Всі батьки були наділені тим самим духом віри, однак не були нарівні з нами учасниками тої самої свободи та радості. Цього Закон не дає, (через що вони були побиті), але Євангелія (де вони шукали пристановища). Отже, вони були ще підлегли тим самим путам і тягарам, як люди загально.

10) Три останні різниці — це порівняння між Законом та Євангелією. Перша різниця сягає далі до обітниць, що дані перед Законом, одначе все таки зачислені до Старого Запо-

віту, бо батьків, що жили перед Законом, ведено до того самого Посередника, як і батьків у Старім Заповіті.

11) П'ята різниця в тому, що Господь аж до приходу Христа вилучив був один-одинокий народ, що в ньому виявляв діло Своєї ласки. Одначе, коли час сповнився, і з'явився Примиритель Бога й людей, усунено посередній мур. Христос став усе в усім. Йому дано поган, як спадщину, а кінці землі, як власність, Євангелію проповідувано всім.

12) Христос не зачав відразу проповідувати серед поган. Він це відложив, поки не сповнив усі частини нашого відкуплення й поки не скінчився час Його пониження. Тоді одержав Він від Свого Отця ім'я вище всіх імен, щоб усі перед Ним згинали коліна.

13) Одначе, коли Бог завсіди послідовний з Собою, то як треба розуміти, що Він, що раз наказав, потім ганить? Бог незмінний, коли Він застосовує різні способи навчання в різних часах, подібно, як селянин накладає своїй сім'ї інші обов'язки зимою, а інші літом; також батько дому інакше навчає свої діти в їх молодості, а інакше в їх доростаючому віці.

14) Бог міг би був зовсім певне так само добре об'явити на початку виразними словами й без ніяких образів (символів) вічне життя. Він міг би був повчити Своїх людей кількома поединчими тайнами, дати Святого Духа та зіслати Свою ласку на цілий світ. Одначе цього Він не схотів. Тому не можемо сумніватися; — усе, що Бог зробив, зробив мудро й праведно, хоч часто не знаємо причини, чому воно мусіло так статися.

РОЗДІЛ 12.

ХРИСТОС МУСІВ СТАТИ ЛЮДИНОЮ, ЩОБ ЗАЙНЯТИ УРЯД ПОСЕРЕДНИКА.

1) Це було дуже важливим, щоб наш Посередник був правдивий Бог і правдива людина. Тому що наша несправедливість відчужила нас зовсім від Царства небесного, то не міг ніхто з-посеред людей за нас забрати слово, щоб повернути нам спокій. Як діти Адама, тремтіли вони всі перед обличчям Божим. А також ангели потребували мати голову, що нею були б нерозривно зв'язані з Богом. Дійсно, справа була б для нас безнадійна, коли б велич Божа не зійшла до нас, бо неможливо було в нашій силі дійти до неї. Коли ап. Павло представляє нам Посередника, то каже виразно, що Він був людина (1. Тимоф. 2:5).

2) Уряд Посередника був на те, щоб нас з Богом поєдна-

ти. Він робить нас із дітей людських дітьми Божими, зо спадкоємців пекельного огню — спадкоємцями вічного життя. Як би Син Божий міг був те зробити, коли б Він не став був людиною? Він узяв на Себе наші речі, щоб нам дати Свої; що з природи було Його, зробив Він з ласки нашим.

3) Друга головна ціль нашого поєднання з Богом лежить у тому, що людина, що сама себе зіпсула через свою неслухняність, мусіла бути слухняною, щоб задовільнити суд Божий. Вона мусіла понести кару за гріхи. Тому з'явився Господь, як правдива людина. Він прибрав на Себе особу Адама та взяв його ім'я, щоб бути Отцеві слухняним за Нього. Отже, Він поставив наше тіло, як ціну заплати за справедливий суд Божий. В тому тілі поніс Він кару, яку ми заслужили.

4) Тому спростовуємо нерозумну спекуляцію тих, що кажуть, Христос став би був також людиною, коли б навіть не треба було ніякого засобу, щоб відкупити рід людський. Ціле Святе Письмо говорить виразно, що Він прийняв наше тіло, щоб бути нашим Відкупителем, тому легкодушно подавати іншу причину. Закон і Пророки, а навіть Сам Христос і апостоли кажуть виразно, що Бог післав Свого Сина в подобі тіла гріховного, і ради гріха осудив гріх у тілі (Рим. 8:3).

5) Ті, що хочуть Христа більш досліджувати, ніж дозволив Бог у Своїй тайній постанові, попадають у безбожну зухвалість, видумуючи нового Христа. Христос прийшов, щоб спасти грішників. При цій правді хочемо лишитися. Тому також ап. Павло наказує, щоб оминати нерозумні питання (Тит. 3:9).

6) Осіяндер каже, що людина створена на образ Божий, тому що створена на подобу будучого Христа. Коли б Адам не згрішив був, то був би, на його думку, Христос все таки став людиною. Одначе шукати образу Божого не можна ніде інде, як тільки в особливих дарах, що ними Бог наділив людину понад усі інші живучі створіння. Христос був образом Бога від віків. Уся досконалість, дана Адамові, походила з того, що він наблизився до Творця через славу Однородженого Сина.

7) Коли б людина не впала була зо стану досконалости, то була б рівна з анголами Божими. Тоді не було б кінечним, щоб Син Божий був людиною, або анголом. Святе Письмо навчає, що Христос став у всім нам рівний, за винятком гріха. Лука зве Його в книзі родоводу сином Адама, Павло зве Його другим Адамом. Коли існував би Син Божий, як Христос, перед створенням, то мусів би бути названий першим Адамом. Хоч би Син Божий ніколи не став був людиною, то образ Божий в тілі й душі Адама був би ще блистів; з проміння цього образу видно завсіди, що Христос — правдива голова людей та анголів. Христос не голова людей

як людина, але як вічне Слово Боже Він перворідний з-поміж усього створення. Наскільки Він став Людиною, Він перворідний із мертвих.

РОЗДІЛ 13.

ХРИСТОС ПРИЙНЯВ НА СЕБЕ ПРАВДИВО НАШЕ ЛЮДСЬКЕ ТІЛО.

1) Тепер побачимо, як Христос, прибраний нашим тілом, сповнив Своє діло Посередника. Можна навести багато свідчень із Святого Письма проти блудних духів (маніхейці та марціоніти), що заперечують людську природу Христа.

2) Марціон хочевивести зо слів: „Він став подібним людині, і здавався видом, як людина“ (Пилип. 2:7 і 8), — що Христос прийняв на Себе тільки позірну постать, а не правдиве тіло.

Ап. Павло справді не говорить про природу тіла, що його прийняв Христос. Він каже, що Христос, наскільки Він міг правно виказувати Своє Божество, то не виявив Себе іншим, як тільки покиненою й зневаженою людиною. Інакше також не справдилось би слово Петра, що Христос був умертвлений по тілу, але ожив Духом (1. Петр. 3:18). Маніхей вдумав з воздуха якесь тіло, кажучи, що Христа названо другим Адамом, небесним із неба (1. Корин. 15:47). Апостол говорить тут скоріше не про якусь небесну істоту тіла, але про духову силу, що впливає з Христа й нас оживляє.

Що Христос названий **Сино** людини, означає більше, ніж що Він був людям обіцяний. В єврейській мові Син людський означає: правдива Людина.

3) Так само з висловом **Син Давида** (Рим. 1:3): це означає більше, ніж те, що Він був Давидові обіцяний та в означенім часі даний. Бо оскільки ап. Павло Його так назвав, то рівночасно додає: „По тілу“, — і вказує тим самим на Його природу. Отже, Христос народився від Діви Марії, з покоління Давидового. Матвій пише, що подібно, як Ісаак від Авраама, Соломон від Давида, Йосип від Якова, так Христос від Своєї матері народився (Мат. 1:16).

4) Хоч Христос народився від людини, але Він негідний гріхові людини. Ап. відрізняє Його від усіх інших людей, кажучи, що перший Адам був із землі земний, другий — людина, Господь з неба. Христос без плями гріховної не тому, що Він народився від Діви, але тому, що Він освячений Святим Духом. Його народження було так само святе, як створення Адама перед упадком. Тому не треба дивуватися, що Христос, що через Нього перлісний стан людини мусів

бути направлений, був вільний від загального зіпсуття. Слово Боже, що стало тілом, не було замкнене в земськiм тілі, неначе в якійсь в'язниці, бо коли безмірна істота Слова злучилася з людською природою в одній особі, Син Божий зійшов у чудовий спосіб з неба, щоб неба все таки не покидати. В напричуд гарний спосіб дав Він Себе носити в лоні Діви, і дав Себе розлясти на хресті, під час коли сповняв Він заодно цілий світ.

РОЗДІЛ 14.

ЯК ТВОРЯТЬ ДВІ ПРИРОДИ ПОСЕРЕДНИКА ОДНУ ОДИНОКУ ОСОБУ.

1) Коли Святе Письмо каже: Слово стало тілом, то не треба це так розуміти, що воно перемінилося в тіло, або змішалось з тілом. Воно означає, що Він вибрав лоно Діви Марії, як святиню, щоб у ній замешкати. Він, Син Божий, став сином людини, не через змішання істоти, але через одність особи. Отже, ми кажемо, що Божество, як таке, злучилося з людством, що з обох природ задержує свою властивість у той самий спосіб, як душа й тіло в людині заховують свою самостійність. Це відношення природ таке стисле, що деколи приписується Божеству те, що належить людині й навпаки.

2) Коли Христос каже: „Перш ніж ставсь Авраам, Я є“ (Іван 8:58), це являється дивним для людської природи. Одначе так само воно чуже Божій природі, коли Він каже, що не знає про останній день (Марк. 13:32), як також вислів ап. Павла, що Господа Слави розп'яли (1. Корин. 2:8). Це пояснення тексту є фальшиве (Іван 8:58), коли кажеється, що Христос так говорить тому, що Він, як Відкупитель, був із почину знаній у постанові Отця й у серцях побожних. Христос відрізняє виразно день Свого об'явлення з вічності. Він приписує Собі виразно владу Свого давнього походження, через що стоїть Він вище Авраама. Нема сумніву, що Він тут говорить про Своє Божество. Але коли Його зветься слугою Отця, коли про Нього кажеється, що Він виростав премудрістю й станом, що Він не шукає власної слави, — то кажеється про Його людскість. Про злуку прикмет мова тоді, коли говориться в Св. Письмі, — що Бог придбав Собі громаду Своєю кров'ю, або — що руками дотикалися до Слова життя (Дії Ап. 20:28 і 1. Іван 1:1).

3) Так само, коли кажуть, що Він дістав від Отця владу прощати гріхи, — стосується ця влада до обох природ.

4) Несторій хотів обидві природі скоріше розділити, як їх

розрізнити, і тому видумав був подвійного Христа. Так само повинні ми берегти себе перед помилкою Євтиха, що знівечив був обидві природі, щоб задержати єдність особи.

5) Не менш шкідливий блуд Сервета, що уважає Сина Божого за видумку, якимсь стопленням істоти Божої, з духа, тіла та трьох нестворених первнів. Поки Христос об'явився в тілі, — каже він, — були в Бозі тільки тіністі постаті. Правда й плід цих постатей повстали тільки тоді, коли Слово, установлене для величі, почало ставати Сином Божим. Одначе Христа уважали Сином Божим тому, що Він від почину світа зроджений від Отця. Злука обох природ довершилася в одній особі.

6) Отже, початок Синівства не шойно з того часу, як Він об'явився в тілі, бо тоді був би Він тільки Сином по Своїй людській природі. Ап. Павло навчає виразно, що Він Син у відношенні Свого Божества (Рим. 8:32).

7) Це слово не суперечне, що Бог не пощадив Свого власного Сина, і слово ангола, що Він Сином Вишнього зватисяметься (Лука 1:32). Бо пророк каже виразно: „І ти, Вифлеєме, — ти, Єфрате, хоч ти малий між тисячами в Юдеї, але з тебе вийде мені Той, що має бути Володарем ув Ізраїлі, а Його народини від початків, від днів вічності“ (Михей 5:1). Справді, Христа, поки Він з'явився в тілі, ніде не називано Сином Божим, лиш образowo та в притчах. І хоч той спосіб, в який про Нього писано, був трохи неясний, то все таки був Він вічним Богом, тому що Він був Словом, зродженим від віків. І Він не інакше Посередник, як тільки що Він є Бог, об'явлений в тілі.

8) Тому кінчимо, що наш Відкупитель, роджений з роду Авраама й Давида, правдиво по тілу людина, як також, що в обох природах, є одноістотна особа.

РОЗДІЛ 15.

**ЩОБ МИ ЗНАЛИ, ПОЩО ОТЕЦЬ ПОСЛАВ ХРИСТА,
І ЩО ВІН НАМ ПРИНІС, А САМЕ МУСИМО ЗВЕРНУТИ
УВАГУ НА ЙОГО ТРИ УРЯДИ, — ПРОРОЧИЙ,
ЦАРСЬКИЙ ТА СВЯЩЕНИЦЬКИЙ УРЯД.**

1) Щоб віра в Христа мала тривку підставу спасіння, мусимо завважити, що уряд, наданий Йому Отцем, складався з трьох частин, бо Він був даний, як Пророк, Священик і Цар.

2) Славне ім'я Христове має в собі ці три уряди. Не тільки через Його Царство названо Його Месією, цебто Помазанцем. Ми не сміємо також забувати за Його пророче та

священницьке помазання. Про Його пророчий уряд каже Ісає: „Дух Господа на Мені, бо Господь помазав Мене на те, щоб принести радісну вістку тихим“ і т. д. (Ісає 61:1). Він правдивий Пророк, настановлений Отцем, щоб ми Його слухали. Тепер говорю про Його царський стан, характер якого духовий. Туг об'являється Його сила й вічність. Він подвійний, бо стосується до цілого тіла Церкви й до кожного члена зособна.

4) Сила й користь з Царства Христового є в двох речах. Перше, — треба нам знати, що Він панує більш для нас, ніж для Себе Самого, так унутрішнє, як і назовні. Він панує, щоб ми сповнялися дарами Божими настільки, наскільки воно для нас добре. Ми знаємо з перших овочів цих дарів, що правдиво ми злучені в спільноті з Богом до цілковитого спасіння. Далі служить царський уряд Христа на те, щоб ми самі боролися, довіряючи силі Духа та не сумніваючися, чи поборемо диявола, світ і всі перешкоди.

5) Тому царське помазання не виходить з олію та пахощів. Його названо Помазанцем Божим, бо Дух премудрости й розуму, ради та сили, знання й страху Господнього спочине на Ньому (Ісає 11:2). Тим воно не противиться тому, як написано: „Тоді передасть Царство Богові й Отцеві, а потім Син Сам Йому упокориться, щоб Бог був усе в усьому“ (1. Корин. 15:24 і 28). Це так сказано, тому що будуча велич служіння Царству буде інша, ніж тепер. Тепер панує Бог над Своєю громадою через Сина, а потім буде Він Сам одним Головою.

6) Значення й користь з священницького уряду Христа ті, що Він — Посередник, вільний від усякої плями, що Своєю святістю поєднав нас із Богом. Щоб це добре зрозуміти, мусимо зачати від смерти Христа, що нею Він нас очистив з наших гріхів. З цього виходить, що Він наш Заступник, і через Його заступництво одержуємо ласку. Побожна совість захочена, щоб молитися й опиратися на Божій ласці. Нарешті Він Священик, щоб прийняти нас до спільноти такої великої слави (Об'явл. 1:6), де наші жертви молитов і хвали Богові милі.

РОЗДІЛ 16.

**ХРИСТОС СПОВНИВ УРЯД ВІДКУПИТЕЛЯ, ЩОБ
ВИЄДНАТИ ДЛЯ НАС СПАСІННЯ. ТУТ ГОВОРИТЬСЯ
ПРО ЙОГО СМЕРТЬ, ВОСКРЕСІННЯ Й ВОЗНЕСЕННЯ.**

1) Що ми досі про Христа сказали, мусить напровадити нас на те, що ми, будши самі в собі прокляті, мертві й згу-

блені, шукаємо в Ньому праведности, відкуплення, життя й спасіння. Бо нема іншого імені під небом, даного людям, щоб ним спасатися нам (Дії Ап. 4:12). Тому завважуємо три речі: перше, яка велика наша неправедність, друге, — яка сувора справедливість Божа, й третє, — яке любе Його милосердя.

2) Бог був нашим ворогом через гріхи, доки ми не поєдналися через Христа. Воно не суперечить тому, що Він нас випередив зо Своїм милосердям і дав нам Свого Сина даремно. Цей спосіб говорення пристосований до нашого розуміння, щоб ми могли ліпше зрозуміти, який нужденний і жалюгідний наш стан без Христа. Бо ми не можемо ніколи вповні зрозуміти милосердя Божого для нас, хоч би ми відчували нашу власну неправедність, сповнені боязню вічної смерті.

3) Бог, що є найбільша праведність, не може любити нашої неправедности, що її Він у нас знаходить. У нас існує тільки те, що гідне Божого гніву. Тому ми всі, через нашу зіпсуту природу й лихе життя, винні перед обличчям Божим і роджені на прокляття пекла.

Але що Господь не хоче зіпсути в нас те, що маємо від Нього, тому Він знаходить ще в нас щось, що Він по Своїй ласці та вподобі любить. Хоч ми через власні переступи — грішники, то все таки ми Його створіння. Тож тільки через Христа маємо цілковиту злуку з Богом.

4) Так навчає ап. Павло, що любов, якою Він нас любив перед створенням світа, основана на Христі (Ефес. 1:4). Августин каже, що Бог у чудовий й божеський спосіб нас ненавидів і любив. Він ненавидів нас через нашу неправедність, якої Він не створив. Він любив нас, тому що Він нас створив.

5) Як же Христос тепер узяв наші гріхи, й як здобув нам Божу ласку й доброту? Він зробив це за цілий час Свого життя Своєю слухняністю, а особливо через Свою смерть.

Отже, уважаймо на дві речі. Перше, — Його зараховано до розбійників, щоб Він став на місці розбійника й обвинуваченої людини. Друге, — Він мимо цього був звільнений від вини устами самого судді, а тим самим ясним стає, що Він був обтяжений не власним переступом, а нашим.

6) Також спосіб Його смерті — це велична таємниця. Хрест був проклятий не тільки по думці людей, але також по слову Закону Божого. Тому, коли Його прибито до хреста, стає Він підлеглий прокляттю. Отже, сталося, що нас звільнено від цілого прокляття, бо його наложено на Нього.

7) У визнанні віри сказано тепер, що Він умер і похований, також тут мусимо бачити, як Христос став на нашому

місці, щоб заплатити ціну відкуплення. З цього маємо подвійний плід: перше, — Він умер, щоб нас спасти від сили смерти. Друге, — що ми з Ним злучені, й Він убиває наші члени, що на землі, щоб вони не продовжували більш своїх ділань.

8) Воскресіння Христове — це дуже важливий плід і сповнення діла Христового. Воно доказує, що Христос злагодив гнів Божий й перемиг терпіння смерти. Також не можна поминути, що Він зійшов був до аду, бо в тому треба розуміти корисне таїнство одної великої справи. Слово пекло справді вжите більше разів у Святому Письмі в значенні гробу, одначе не в тому сенсі. Чого маємо ту ясну справу закривати неясним словом?

9) Також не кажеться про гріх, як якийсь передсінок пекла, як навчають римо-католики. Вони подають чимало слів, що відповідають їхнім наставленням, одначе їх треба йнакше пояснити. В Пс. 107:16, де говориться про металеві брами й поломані залізні засуви, Давид має на думці тих, що на заслання сиділи по тюрмах. Захарія (9:11) говорить про вавилонську неволю. Петро каже (1. Петр. 3:19), що Христос проповідував Євангелію тим, що вже вмерли.

10) З цього виходить, що Христос умер тілесною смертю, але Він також у душі відчував суворість осуду Божого. Тим злагіднив Він гнів і задовільнив праведний осуд Божий. Він мусів змагатися, неначе в бою, з пекельними силами й страхоттями вічної смерти.

11) Ми не можемо сказати, що Бог був гнівливий на Свого Сина в ворожий спосіб, бож Христос був Його улюблений Син. І як можна було б поєднатися з Богом, коли б Він був ворогом Свого Сина?

Одначе ми кажемо, що Син ніс тягар Божого гніву. Діткнений Божою рукою, відчув Він усі знаки караючого гніву Божого. Тому Він кликав у прибитому горю: „Боже Мій, Боже Мій, чого Ти Мене покинув?“

12) Христос не боявся за рятунок Своєї душі, хоч Він у душі був зворушений, сумний та боязкий.

Хоч терпіння само по собі означає недостачу, то все таки приписується його Христові. Святий Дух навчає виразно, що Його в усім спокушувано, подібно, як нас, окрім гріха. Так отже, вся слабкість в Його терпінні була вільна від гріха й від кази. Коли б Христос не боявся був прокляття й гніву Божого, то Він був би міг без зворушення й холоднокровно дивитись на смерть очима, подібно, як багато розбійників це зробило. Але сила страху й муки душі витиснули Йому криваві краплі поту. Свої зідхання звернув Він до Отця в одному утаєному місці, й ангели прийшли, щоб Його потішити.

Отже вступлення до аду означає, що Він перейшов жахливий страх і муки пекла тоді, як Він терпів за нас, і що Христос провадив багато тяжчу й труднішу боротьбу за смертю, як боротьба, що всім спільна.

13) А тепер на черзі воскресіння з мертвих, без якого, як ми вже сказали про Його хрест і смерть, було б неповне наше спасіння. Христос був переданий за наші гріхи, але воскрес на наше оправдання (Рим. 4:25). З воскресіння маємо потрійний плід. Перше: подібно, як ми через Його смерть очищені з гріхів, так привернув Він нам життя Своїм воскресінням. Друге: так як смертність нашого тіла залежить від нашої спільноти з Його хрестом, так будемо ходити в віднові життя, в спільноті з Його воскресінням. Третє: коли ми одержали цей повний застав від Бога, то ми спокійні й запевнені нашого власного воскресіння до вічного життя.

14) Хоч Христос Своїм воскресінням об'явив вповні Свою велич, то все одно Своїм вознесенням зачав Своє царювання в правді. Він вознісся, щоб сповнити все (Ефес. 4:10). Тоді зіслав Він обильно Свого Духа, скріпив Своє Царство та показав Свою велику силу в допоміжності Своїм та знищенні Своїх ворогів.

15) Зараз потім кажеться, що Він сидить праворуч Отця. Це порівняння взяте за звичаю князів, що мають своїх прибічників, через яких вони приказують і володіють. Так тепер Христос, що через Нього Отець хоче бути вищезвищений та Його рукою Він хоче володіти усіми справами. Отже Христос прийняв урочисто й явно панування в небі, і Він задержує це аж до другого приходу на суд.

16) Віра має також із-за цього багато оwoчів. Ми знаємо, що Христос Своїм вознесенням відкрив хід до небесного Царства, яке через Адама було замкнене. В нашому тілі Він увійшов туди з почесною. Там Він наш Хоронитель, Посередник і Заступник. Отже, віра користує з Його могутності, а в ній наша сила, багатство й слава проти всіх пекольних ворогів.

17) Одначе Він зійде з неба в видимій постаті, подібно, як Його бачили при вознесенні. Він з'явиться всім людям з невимовною величчю Свого Царства, з блиском безсмертності, з незмірною силою Свого Божества, в супроводі анголів, щоб судити живих і мертвих. Ті, що тоді ще житимуть, в однім моменті перемянуться цілком і в усім у нову природу (1. Корин. 15:51).

18) Це для нас велика потіха, коли чуємо, що Він судитиме. Бо Він наділив нас гідністю мати з Ним участь у суді. Тому далеким є те, що Він засяде на Своїм судейським пре-

столі на наше осудження. Як міг би такий добротливий Цар Свій народ погубити? Як могла б Голова знищити Свої члени? 19) Тому що ціле наше спасіння тільки в Христі, мусимо вважати, щоб ми навіть у найменшій мірі не шукали нашого спасіння де інде. Христос — наше спасіння, сила, святість, праведність і відкуплення.

РОЗДІЛ 17.

СЛУШНО КАЖУТЬ ПРО ХРИСТА, ШО ВІН НАМ ЗАСЛУЖИВ БОЖУ ЛАСКУ Й СПАСІННЯ.

1) Ласка Божа тим не зменшена, що Христос заслужив нам спасіння, бо заслуги й ласка — це не суперечності. Августин правду говорить, що людина Ісус Христос, Спаситель, дуже ясне світло й знак призначення: Він дістав людську природу без ніякої попередньої заслуги діл або віри. Бог учинив Його з насіння Давидового праведною людиною без ніяких попередніх заслуг і робить Він неправедних праведними членами Його Голови.

2) Це порівняння позичене з слова Христового: „Так бо полюбив Бог світ, що дав Свого Сина Однородженого, щоб кожний, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне“ (Іван 3:16). Тут бачимо, що перше місце належить Божій любові, — це є найвища причина; друга ж причина — це віра в Христа. Одначе, Христос більш, ніж формальна причина спасіння: Він має правдиву силу. Коли ми оправдані вірою, що опирається на Ньому, то треба матерію (зміст) спасіння шукати в Христі.

3) Святе Письмо навчає виразно, що Христос здобув і заслужив для нас ласку від Отця Своєю слухняністю. Він досить учинив за наші гріхи: Він поніс кару, що ми були повинні понести, Він поєднав Своєю слухняністю Бога, Він, праведний, терпів за неправедних. З цього висновуємо, що через Його праведність виеднано для нас спасіння, інакше сказавши, заслужено.

4) Це те саме, коли скажемо, що ми очищені Його кров'ю, або що Його смерть — це поєднання за наші гріхи.

5) Апостоли кажуть виразно, що Він заплатив ціну викуплення від вини смерті. Ми дармо оправдані викупленням, що в Христі, „Якого предложив Бог на поєднання через віру в кров Його“ (Рим. 3:24 і 25). Отже, Христос дає нам це, що дав би Закон, якщо би ми його сповнили, або інакше, ласкою Христа набуваємо, що Бог обіцяв у законі за наші діла.

6) Льомбард з нерозумної цікавості питає, чи заслужив Христос також щось для Себе Самого? Пощо це було б

потрібне, щоб вічний Син Божий зійшов з неба для Себе Самого щось нове здобути? Одначе Бог, пояснюючи Своєю постанову, усуває весь сумнів. Не кажеться про Отця, що Він шукав користи в Свого Сина в тій заслuzі. Навпаки, написано, що Він передав Його смерті, і не пощадив Його, тому що Він світ полюбив. З цього виходить, що Христос не шукав нічого для Себе Самого, але що Він посвятив Себе за нас (Іван 17:19).

КНИГА ТРЕТЯ

**В ЯКИЙ СПОСІБ ДІСТАЄМО ЛАСКУ ВІД
ХРИСТА, І ЯКІ ДЛЯ НАС З ЦЬОГО НАСЛІД-
КИ ТА ЯКІ З ЦЬОГО СЛІДУЮТЬ ДІЛА**

РОЗДІЛ 1.

РЕЧІ, ПРОПОВІДУВАНІ НАМ ПРО ХРИСТА, ЧЕРЕЗ ТАЄМНЕ ДІЯННЯ СВЯТОГО ДУХА СТАЮТЬ ДЛЯ НАС КОРИСНІ.

1) Тепер хочемо дослідити це, як набути ті благословенства, що їх передав Отець Своему Однорідному Синові, щоб збагатити потребуючих і бідних. Перш за все мусимо знати, що все те, що Христос терпів і зробив для спасіння людського роду, для нас безкорисне й безсилне, якщо ми не маємо спільноти з Ним. Ця віра тепер є утаєним ділом Святого Духа через проповідь Євангелії.

2) Тому, що ми мусимо в цій справі мати цілковиту певність, треба знати, що Христос в особливий спосіб був помазаний Святим Духом, щоб через цього Духа відокремити нас від світа й приготувати до небесної спадщини. Тому Дух зветься Духом освячення. Він завжди піддержує й скріплює в нас не тільки природне життя, яке маємо спільне зо всіма створіннями, — але також творить і живить у нас небесне життя.

3) Що ця чинність належить до уряду Святого Духа, бачимо виразно з гарних назов, якими Він Себе Сам залюбки називає в Святому Письмі. Його називають: Духом прийняття (Рим. 8:15), завдатком нашого насліддя (Ефес. 1:14); також уподібнюється Його з водою (Ісаїя 55:1), олієм (Пс. 45:8), вогнем (Лука 3:16). Особливо називається Його Духом Сина, Духом Христа, щоб цим дати пізнати, що Його завдання є — зв'язати нас із Христом і зробити нас учасниками Христа з Його добродійствами.

4) Віру треба зачислити до найвизначнішого діла Святого Духа, тому зрозуміле, що в Святому Письмі говориться часто про віру. Ця віра не що інше, як тільки засіб, яким маємо спільноту з Христом. Апостол Іван каже, що ті, що вірять у Христа, мають право першенства стати дітьми Божими. Ті не від тіла й крові, але від Бога родилися (Іван 1:12 і 13).

РОЗДІЛ 2.

ОПИС ВЛАСТИВОСТЕЙ І ПРИКМЕТ ВІРИ.

1) Коли вчені ведуть у школах диспути про віру, то ходить тут про потвердження євангельської історії; віру обмежують

також до відношення, що звернене тільки на Бога. Цим зведено бідні душі на блудну дорогу. Одначе Бог мешкає в недосяжному світлі, — без Христового посередництва Бог є недосяжний. Тому Христа звуть світлом світу. Він Сам свідчить: Я — дорога, і правда, й життя. Ніхто не приходить до Отця, як тільки через Мене (Іван 14:6).

2) Схоластики нищать силу своїми балачками про „заплутану” віру, і вони прикрашують тією назвою свої простацькі незнання та ведуть народ на шкідливу дорогу.

Вони кажуть, що вистачає вірити в те, що свята Церква вірить, без досліджування. Коли почуття людини кориться слухняно церкві, то не конечне, щоби з цим ішло в парі пізнання змісту віри.

Такими видумками нищиться віру в її істоті. Святе Письмо подає чимало висловів, що віра не опирається на незнанні, але на пізнанні, а саме Бога та Божої волі для нашого спасіння (Рим. 10:10; Іван 1:3).

3) Я признаю, що не всі речі для віруючого ясні, і Бог мимо цього не зриває зв'язку з Церквою, однак це незнання не годиться прикрашувати назвою „віра”, бо віра існує в пізнанні Бога та Його Христа, а не в достойності Церкви. Гляньте, як часто Церква сама подавала руку помилкам.

4) Також треба признати, що віра веде до найвищої мудрости. Ученики Христові мали спершу сумніви й були без знання. Пізніше одержали вяснення від Святого Духа.

5) Це початкове незнання віруючого зовсім що інше, ніж „заплутана” віра, що нею папісти задоволені. Апостол ганить тих, що завжди вчаться та ніколи не приходять до пізнання правди (2. Тим. 3:7). Скільки ж більше заслуговують на догану ті, що навмисне не хочуть учитися!

6) Пізнання Христа шойно тоді правдиве, коли ми приймаємо Христа таким, яким Отець дав нам Його пізнати в шаті Євангелії. Христос нам даний, як ціль і знамено віри. Тому не можемо знайти властивої дороги до Христа, коли не веде нас і не йде попереду нас Євангелія. Христос не приносить нам щастя, коли ми позбавлені в Слові скарбів ласки. Павло лучить віру нерозривно з навчанням, кажучи: „Ви ж не так пізнали Христа; коли ж бо чули Його й у Його навчилися, що правда в Ісусі” (Ефес. 4:20 і 21).

Видима річ, що це не виключає користи навчання пророків у Старому Заповіті. Про віру тоді багато научувано. Тепер, коли ми живемо в Новому Заповіті, дано нам ціле об'явлення Христа в Євангелії, як каже апостол: „Кінець бо Закону — Христос, на праведність кожному віруючому” (Рим. 10:4).

7) Обов'язок віри — прийняти правду Божу всюди, де Бог говорить. Все таки віра звертається особливо до волі Божої,

до Божого милосердя й обітниць ласки в Христі. В цьому запевненні Святий Дух просвіщає наш розум і скріплює наше серце. Отже в цей спосіб приходимо до опису віри: Віра — це сильне й певне пізнання доброї волі Бога до нас; це пізнання, основуючися на правді ласкавих обітниць в Христі, об'явлене через Святого Духа нашому розумові й запечатане в наших серцях.

8) Тому спростовуємо нерозумну різницю, що її роблять схоластики між „сформованою“ та „несформованою“ вірою. Несформована віра, за їх думкою, це віра без боязні Божої. Віра може дістати свою властиву форму тільки тоді, коли богобоязливе успосіблення входить у серце. Ап. Павло навчає: „Серцем віряться на праведність“ (Рим. 10:10). Отже, успосіблення серця не можна уявити собі без віри. Вони разом — одне діло Святого Духа. Христос, як предмет віри, також даний на освячення.

9) Як доказ, що Святе Письмо припускає також „несформовану“ віру, покликаються на вислів: „Коли маю всю віру, так щоб і гори переставляли, любови ж не маю, — то я ніщо“ (1. Корин. 13:2). Тут віра представлена в особливим розумінні, як сила, що творить чуда. Осуджені користувались також цією силою.

Але чи нема тоді різних форм і родів віри? Ні, є лиш одна одинока віра до спасіння! Справді, багато людей вірять, що Бог один, і що євангельська історія правдива. Деколи бувають люди, що вірять тільки тому, бо спонукані обіцянками й погрозами Святого Письма. Однаке слово „віра“ є тут ужите в невластивому значенні. Нема мови про правдиву однозгідність, хіба тільки про поборювання Слова Божого в неявному безбожництві.

10) Як довго існує тільки якась тінь або позірний образ віри, цей об'яв негідний назви „віра“. Про Симона чародія оповідається, що він вірив (Дії Апост. 8:13), але як скоро потім виявилася його невіра! Є такі люди, що в них зерно Слова здушене, поки воно видасть плід. Ті, що величають такий тинистий образ віри, мусять знати, що вони в тому зовсім не перевищують дияволів.

11) Насувається питання, як можна осудженим приписати будь-яку форму віри, коли апостол свідчить, що віра — це плід вибрання. На це відповідаємо: осуджені мають деколи почування, що вказує на подібність з почуванням вибраних. Це почування скоріш проминаюче. Йому бракує сили Євангелії. Через таку часову віру має людина слабший викрут для свого оправдання.

Чи віруючі не мають тоді нічого більш, з чого могли б заключати, що Бог прийме їх за дітей Своїх? Певне, на-

скільки велика подібність між вірою вибраних Богом, а не-тривалою вірою, що у декого існує наглядно, — настільки в вибраних набирає сили, що дає можливість кликати: „Авва, Отче!“ Тільки ця віра буває сильна й тривка!

12) Існують ще інші різниці: у часово віруючих знайдете тілесний спокій, натомість правдиво віруючі іспитують себе самих покірно, щоб прийти до цілковитого запевнення віри. Часово віруючі подібні до дерева, що не пустило доволі глибоко коріння в землі, щоб потім розвиватися й видавати плоди. В порівнянні з цим, хоч яка мала й слаба була б віра вибраних, то Дух Божий, ця печать і завдаток їхнього дитинства, не допустить, щоб це в їхніх серцях було знищене.

13) Треба добре вважати на різнорідне значення слова „віра“. Часто ним висловлюється здорове навчання про спасіння (1. Тим. 3:9 і 4:1). Воно примінене також у означеному випадку (Мат. 9:2). Навіть ужиття в перенесеному значенні, — щодо фальшивого навчання, подібно, як слово „релігія“ — примінене до поганських релігій. Ми говоримо тут про правдиву віру, що нею різняться діти Божі від усіх інших. Думаю, що я пояснив виразно й на загальнорозумно якість і діяння цієї віри.

14) А тепер хочемо прийти до поодиноких частин.

Коли віру називаємо **пізнанням Божої волі**, то пізнання розуміємо як поняття, подібно, як це діється в людських речах. Але ми маємо на думці пізнання, „яке є безконечне й вище всякого розуміння“ (Ефес. 3:18). Пересвідчення цього пізнання віри більше опирається на певності, як на розумовому доводі. Чи обмежена людина може мати пізнання безконечности?

Так, Господь об'являє тайну Своєї волі, що була закрита віками для всіх родів, як також для святих, щоб з добрим розсудком віра в Святе Письмо була названа пізнанням і знанням.

15) Тут ставимо слова **сильно й певно**, щоб цим сильніше довести основну сталість переконання. Віра не вдоволяється якоюсь сумнівною думкою, ані якимсь темним поняттям, але вимагає цілковитого й сталого запевнення, подібно, як старається перевести основні досліди в природних явищах. Тільки щирість, щоб стати перед обличчям Божим, може бути овочем сталого довір'я.

16) Найвизначніше діяння віри — це пам'ятати на обітниці милосердя, що їх дає нам Господь назовні, і приймати ці обітниці внутрішні й робити їх своїми. Тут лежить підстава довір'я, що Святе Письмо зве спокоєм (Рим. 5:1).

17) Віруючі не завжди досвідчують цього спокою. Навпаки, їх навідує деколи неспокій та страшний переляк. Пев-

ність віри не виключає журби й сумніву. Скоріше треба сказати, що віруючі ведуть завжди боротьбу з власною недостачою довір'я. Однак, хоч мучені, не можуть вони ніколи відпасти від довір'я віри, яку вони одержали з милосердя Божого. Див. на приклади Давида (Пс. 32:6; 43:5; 77:10).

18) Побожне серце відчуває в собі роздвоєння: з однієї сторони через пізнання Божого добра воно переповнене любов'ю, з другої — через почуття власної нужди стривожене огірченням; з однієї сторони покладається воно на обітниці Євангелії, з другої — дрижить за свідоща своєї неправедності; з однієї сторони переповнене радістю життя, а з другої — жорстокістю смерті. Ця різниця спричинена недосконалістю віри. Як довго ми тут на дорозі життя не можемо видужати від браку довір'я та наповнитися цілком вірою й захватом! Все таки кінець борні — це перемога всіх труднощів.

19) Головна річ, — як тільки найменша краплина віри впаде в наші серця, зачинаємо негайно оглядати обличчя Боже в Його спокої, любові та добротливості; певне, здалека, але все таки певним зором, так що знаємо, що ми не розчарувались, але через невпинний поступ бачимо Бога щораз більше зблизка.

20) Ап. Павло дає нам пізнати обидва ці боки. З одного боку каже, що ми частину знаємо (1. Корин. 13:9), а з другого свідчить, що це частинне пізнання вистачає, щоб змінитися від слави в славу (2. Корин. 3:18).

21) Віра, щоб відперти всі ті ворожі наступи, узброюється та скріплюється Словом Божим. Коли ж вона спокушена думкою, що Бог — наш ворог, тому що Він нас карає, тоді віра відповідає, що Бог досвідчує більше з любови, ніж з гніву. Так відпирає віра кожного наступу. Тому каже Іван: „Це перемога, що перемогла світ, а саме — наша віра” (1. Іван 5:4).

22) Боязнь може ще й у інший спосіб служити для скріплення віри. Коли віруючий застановиться над тим, що осуди, видавані на безбожних, — це для нього остереження, він буде пильніше вважати, щоб такими гріхами не побуджувати гніву Божого.

23) Тому каже Святе Письмо, що віруючий зо страхом і тремтінням дбає про своє спасіння (Пилип. 2:12). Цим виразом навчається нас, що мусимо при звичаїтись до того, щоб з покорюю дивитись на силу Божу.

24) Щоб побідити сумнів, не треба думати про Христа, що Він далеко від нас, а скоріше, що Він у нас домує. Ми очікуємо від Нього блаженства, тому що Він прийняв нас у

Своє тіло, і через це зробив нас не тільки учасниками Своїх блаженств, але також Себе Самого.

25) Правду Бернард каже (в своїй п'ятій проповіді про посвячення святині): „Коли я оглядаю свою душу, так як вона є сама в собі й сама з себе, то приходжу до висновку, що вона стала нічим. Одначе Бог викликає неіснуючі речі, наче б вони були. Отже, ми існуємо в серці Божім не через нашу гідність, але через Його гідність“.

26) Страх перед Господом — початок мудрости (Пс. 11:10) і названий також справжньою мудрістю (Йов 28:28), і хоч він один, виходить із двоякого поняття: Бог має в Собі пошану обидвох: Отця й Господа. Отже, хто хоче й Йому служити, як годиться, то мусить старатися бути слухняним сином і відданим слугою.

27) Іван каже (1. Іван 4:18), що любов виганяє весь страх. Це не суперечність. Він указує на страх невіруючих, що різниться основно від страху віруючих. Безбожники не мають правдивого страху перед Богом, а тільки тривогу перед Божим гнівом. Побожний боїться більше, щоб не засмутити Бога, ніж Його кари. Отже — це невільничий і диячий страх.

28) Тепер воно нам ясне: в добродійстві Божім, в якому віра міцно держиться, маємо блаженство й запевнення вічного життя. Коли нам не бракує добра, то Бог для нас ласкавий, і ми маємо щедre запевнення віри, коли Він дає нам пізнати Свою любов. „Засяй лицем Твоїм, і ми будемо спасені“, каже пророк (Пс. 80:4). Отже, віра спочиває на любові Божій, подібно, як вона об'являється в обітницях. Ці обітници дані без всякого сумніву Словом Божим.

29) Властивістю віри є держати Слово Боже правдивим, — чи Бог приказує, заборонює, обіщує, або грозить. Віра приймає слухняно заповідь Божу, й уважає на погрозу, що зв'язана з нею. Одначе початок віри є в прийнятті обітниць. В цьому віра живе й тріюмфує, тому не так то Закон, але Євангелія названа Словом віри.

30) Видима річ, що це обмеження — ніяке виключення; віра не легковажить ані одної частини Слова Божого, але свій спокій находить вона тільки в ласкавих обітницях Божих.

31) Отже, ми бачимо, що віра так само потребує Слова, як плід живучого коріння. Давид свідчить, що тільки ті надіються на Бога, що знають Його Ім'я (Пс. 9:11). Тому не сміємо навіть у найменшій мірі відступати від Слова, що ним прибуває нам Сила Божя. Слово не пусте, а сильне. Ізраїль досвідчив, що Бог Творець спасіння, і це спасіння збереже по віки.

32) Отже, воно не без причини, що ми маємо всі обітници

в Христі; також в пізнанні Христа збирає апостол цілу Євангелію. Він навчає, що всі обітничі в Ньому є, — так і амінь (2. Корин. 1:20).

Немає обітничі, щоб не мала в собі свідчення Божої любови супроти нас. Одначе Бог не любить нікого поза Христом. Він улюблений Син, і в Нім Бог має все Своє вподобання. Тому наше око мусить невпинно спочивати на Христі, як тільки думаємо про обітницю.

Коли Святе Письмо розказує нам про Неемана, сирійця, про Корнелія, сотника з Кесарії, що були Богові милі, хоч вони Христа не знали, то мусимо тут завважити, що їх віра певного роду була „заплутана“, не тільки до особи Христа, але також щодо Його сили й уряду. Це певне, що вони мали свого роду початкове пізнання, що їм давало хоч малий смак про Христа.

33) Справді, щира зверхня проповідь Слова Божого мусить бути повна й вистачальна, щоб нас привести до віри, коли затверділість і засліплення не стали цьому на перешкоді. Тому через Слово не діється ніщо без просвічення Святого Духа. Крім цього, Святий Дух не тільки є початок нашої віри, але також ступнево збільшує віру, аж доки не заведе Він нас цією вірою до небесного царства.

34) Ті речі належать до таїнств Божих, що об'явлені тільки Його дітям (Мат. 11:25). Природна людина не розуміє речей, що належать до Святого Духа; противно, це Боже навчання є для неї нерозумне (1. Корин. 2:14). Тут має місце тільки сила Духа. Слово Боже є для всіх, кому Його проповідується, неначе сонце, що все освітлює. Але яку користь дає світло сонця сліпому? Ми з природи всі сліпі, і мусимо бути просвічені Духом.

35) Не будемо повторювати, що ми перше про зіпсуття природи сказали. Вистачаючим буде тут завважити, що апостол називає Духа віри однозначно з вірою самою (1. Корин. 4:13), — це значить, що ми не маємо віри з природи, але Дух нам її дарує. Тому він молиться за солунян, щоб Бог словнив у них усе Своє благоволення благости й діло віри в силі (2. Солун. 1:11). Віра названа тут даром, що ним Бог наділює того, кого хоче.

36) Отже, це певне, що той, хто розумом прийняв пізнання Правди, мусить також серце для нього розкрити. Святий Дух запечатує обітничі в серці, коли Він їх вложив у розум.

37) Я не забуваю, що перше сказав про тих, що сумніваються, що в них віра зруйнована так, що вона рідко спокійна в серці віруючого. Що правда, вона буває упорядкована, але непереможна. Господь — сила моя й щит мій (Пс. 28:7).

Він приносить спокій Своєю поміччю в час пригноблення. Вповай на Господа й дожидай Його (Пс. 37:7).

38) З цього бачимо, яка згубна помилка схоластиків, що кажуть, ніби ми не можемо мати ніякої певности ласки Божої, хіба тільки через припущення, або з наших діл, і в міру того людина не вважає себе негідною ласки. Ніщо не суперечить більше з вірою від припущення, — тим більше, коли воно опирається на ділах.

39) Одначе це не зарозумілість, коли кажемо, що ми маємо безсумнівне пізнання Божої волі. Ми не підпорядковуємо незрозумілості постанови Божої нашому розумові, але говоримо з Духа Божого, що нам даний, у відрізенні від духа світа (1. Корин. 2:12). Це не легкoduшність — величати Духом.

40) Кажуть, що сучасний стан нашої праведности і осуд щодо ласки Божої є можливий, але пізнання витривалости — сумнівне. Зовсім інакше говорить апостол: „Я певний, що ніяке творіння не зможе нас відлучити від любови Божої, що в Христі Ісусі, Господі нашім“ (Рим. 8:39). Це запевнення не є плодом особливого об'явлення, бо апостол говорить у тому місці про добра, що їх віруючі дістають загально з віри.

41) Отже, поданий нами опис віри не відступає ні трохи від навчання Святого Письма. Віра — це підстава того, на що вповаємо (Євр. 11:1). Апостол уживає слова гіпостазіс, що можна перекласти як підстава, що на ній опирається побожне серце. Деякі схоластичні вчителі кажуть: любов була раніш від віри й надії. Одначе ми відповідаємо: віра плекає кожне добре діло, отже також і любов. Бернард каже правду: „Я вірю, — свідоцтво совісти, що Павло зве хвалою побожних (2. Корин. 1:12), складається з трьох речей: перше потрібне, щоб ви вірили, що прощення гріхів треба завдячувати тільки доброті Божій; друге, — що тільки тоді можете зробити добре діло, коли Бог дасть вам це, і, вкінці, — що вічного життя не можете заслужити ніякими ділами, коли воно не буде дане даром“.

42) Всюди, де віра жива, вона буде мати надію за нерозлучну товаришку на вічне спасіння; отже, можна сказати, що віра видає сама з себе надію. Віра — це пересвідчення, що Бог — наш Отець; надія — це очікування, що Бог буде завжди нам об'являтися, як Отець; віра — запевнення, що Бог дав нам життя вічне; надія очікує, що вічне життя буде нам колись об'явлене. Віра — то підстава, що на ній спочиває надія.

43) Тому що віра й надія тісно з собою зв'язані, Святе Письмо вживає раз цього слова, то знову іншого. Коли Петро навчає, що Божа сила стереже нас через віру на спасіння,

що готове явитися останнього часу (1. Петр. 1:5), то він приписує вірі те, що властиво годиться більш надії. Ціле Святе Письмо навчає, що віра звертає очі тільки на милосердя Боже, те саме милосердя, що надію вибирає за ціль.

РОЗДІЛ 3.

ВІДРОДЖУЄМОСЯ ВІРОЮ Й ПОКАЯННЯМ.

1) Так отже віра має Христа, і вона опирається на Євангелії. Головним змістом цієї Євангелії є дві речі, — покаяння й прощення гріхів. Христос дав нам ці добра, і ми приймаємо їх вірою.

2) Тому це видається спірним, що Христос і апостол Іван у своїх проповідях закликають народ до покаяння (навернення), як за поруку дістатися до царства Божого (Мат. 3:2). Одначе не треба держатися забобонно чергування слів. Царство, що наближується, дає нам одночасно силу до покаяння.

3) Учені розрізняють двояке покаяння, а саме: умертвлювання й оживлювання. Умертвлювання — то перестрах душі, що походить із пізнання гріхів і Божого осуду; оживлювання — це потішення, що випливає з віри. Людина, що кається, пригноблена докорами сумління із-за гріхів, звертає очі до Христа й дістає знову відвагу так, що вона наче з мертвих вертається до життя. Це сказано добре. Тільки треба завважити, що оживлювання не цілком існує в потішенні, але більш у бажанні свято жити. Людина вмірає сама для себе, щоб жити в Бозі.

4) Інші, бачучи, що Святе Письмо вживає цього слова в різному значенні, установили дві форми покаяння. Одна, — це законне покаяння, через що грішник стає знищений зо страху перед гнівом Божим. Каїн, Саул, та Юда — то приклади, що грішник не може звільнитися від цього страху. В євангельським покаянні грішник почувается пригнобленим, одначе він хватається Христа, — і виходить цілий. Таким був жаль Давида й Петра.

5) Ця різниця добра, одначе, ці слова треба ще інакше розуміти. Покаяння — то правдиве навернення в нашому житті до Бога; воно походить зо широкій боязні Божої й об'являється в умертвлюванні нашого тіла й оживлюванні духа. В цьому значенні розуміли це слово пророки й апостоли, коли вони закликали своїх сучасників до покаяння.

6) Цей опис має в собі три головні речі. Перше, — згадане навернення життя, то не зміна в ділах, але в самій

душі, бо як тільки душа покине старе, може вона видати плоди, що відповідають її відновленню.

7) Друга головна річ, що покаяння походить із глибокої боязні Божої. Серце грішника не схильне до навернення, хоч би його підганяла думка про Божий осуд. Ця думка заохочує його зачати нове життя, через що він може встояти перед Божим осудом. Тому Святе Письмо говорить все про осуд, коли закликає до покаяння.

8) Трете, — покаяння існує в згаданому вже подвійному ділі, умертвлювання тіла й оживлювання духа, як каже пророк: „Перестаньте чинити зло, навчіться чинити добро“ (Ісаїя 1:16 і 17).

9) Через обидва чуда ласки стаємо учасниками Христової спільноти, коли ми справді маємо часть у Його смерті, то Його сила розпинає нашу стару людину. Тіло гріха завмирає, щоб зіснуття старої природи не мало більше сили. Участь у Христовому воскресінні заохочує нас до нового життя, що відповідає Божій справедливості. Так отже, Божий образ, який переступом Адама був затемнений та сплямований, — в нас відновлений.

10) Отже, Божі діти стають через відродження вільними від служення гріхові не тому, що вони мали б одержати вже повну свободу й не мали ніяких труднощій з своїм тілом. Доволі остається ще причини до борні, через що дається їм нагоду вправлятися, бож відродженому все ще лишається гріх, наче тліюча іскорка, що з неї запалюються злі пожадання.

11) Коли говориться, що Бог очищує Свою Церкву зо всіх гріхів і обіщує цілковите очищення також при хрищенні, то це очищення стосується більш до вини, як до матерії гріха. Гріх ще домує в віруючим, але не володіє й не верховодить більш.

12) Ми мусимо зробити різницю, щоб пожадання, які походять з серця, ми не осудили в собі самих. Бог створив первісно пожадання в людині так глибоко, що їх не можна знищити, хіба через викорінення самого людства. Тому осуджуємо неспокійні та непогамовані порушення, що спорять проти Божих постанов.

13) З цим погоджується слово Августина: „Закон гріха дарований духовим відродженням; однак він лишається в смертному тілі. Він дарований, тому що тайною знесено вину й засуд, через що віруючі стають відродженими; однак він залишається, як довго побуджує пожадання, що з ними віруючі мають боротися“.

14) Деякі новохрещенці навчають, що Божі діти поставлені в стан невинности, і тому не потребують журитися держанням пожадань на вуздечках. Вони не мають нічого

більш до діла, як тільки йти за Духом, під чийм проводом вони не можуть ніколи блудити. Це велика видумка. В цей спосіб знесено б різницю між ганьбою та честю, правом і безправ'ям, добром і злом. Вони кажуть: „Відкинь пусту боязнь, Дух не прикаже тобі нічого злого, оскільки ти безжурно віддасися просто Його діянню“. Ця дорога не веде до наслідування, але до знищення Христа. Святий Дух не автор убивства й перелюбу, але любови й чесноти.

15) Апостол має добру думку, коли в покаянні розрізняє сім чинностей, а саме: дбання, оправдання, гнів, страх, бажання, ревність і пімсту (2. Корин. 7:11). Бо із-за туги за Богом чергує пильність з запопадливістю.

Оправдання, не оборона власної справи, але очищення перед Богом.

Гнів хоче сказати, що грішник внутрішнє на себе самого сердитий і гнівливий.

Страх — це тремтіння серця перед Божою пімстою, на яку ми заслужили.

Бажання — прагнути робити те, що годиться робити, і радість слухняности.

Ревність — це огонь, що ним запалюємося до прославлення Бога, коли нас мучить думка: „Що я зробив? Нащо я зійшов би, якби милосердя Боже не прийшло мені на поміч?“

Останнє — це пімста. Чим гостріші ми проти нас самих, то тим більше можемо надіятися, що Бог буде для нас ласкавий.

Корисне тут напімнення Бернарда: „Жаль з причини гріхів конечний, коли він не триває безупинно“.

16) Також розуміємо з цього, які існують наслідки покаяння, а саме: побожність відносно Бога, любов до ближнього й святість та чистота в цілому житті. З що більшою запопадливістю людина підпорядковує своє життя правилам Божого Закону, то певніший дає вона доказ свого покаяння.

17) Найважніша частина покаяння — це піст, плач і жаль (Йоїла 2:12); говорить тут пророк не про роздирання одежі, але серця, — це властиве навернення. Одначе, плач і піст не завжди конечні, — це залежить від особливих обставин.

18) Я скажу ще, що слово покаяння в своєму зверхньому визнанні може мати невластиве значення, бо зверхня форма покаяння є більш визнанням злочину й проханням про прощення вини й карі. Покаяння з веретою й попелом — це не що інше, як тільки доказ нашого власного невдоволення, коли Бог гнівається на нас за важкі гріхи. Існує подвійне визнання вини: явне, де ми себе самі осуджуємо перед Богом, перед ангелами й перед людьми, і цим способом випереджуємо Божий осуд. Ап. Павло каже: „Коли б ми себе самі розсу-

джували, то не були б осуджені“ (1. Корин. 11:31). Одначе це не завжди потрібно кликати людей на свідків нашого навернення.

Друге визнання — таїне або закрите. Ним визнаємо наші гріхи тільки перед Богом. Це та частина покаяння, якої не можна ніколи занедбати.

Далі мусимо визнати не тільки гріхи, які робимо щоденно, але також важкі переступи, що здаються вже давно погребані й забуті.

Крім цього, треба ще завважити, що це звичайне покаяння, де ми завжди мусимо бути уважні та запопадливі, а далі також особливе покаяння, що будить людину наче б з мертвих. Це стосується до тих, що ганебно прогрішили, або через важке відступство скинули Боже ярмо з шиї.

19) Отже, ціла Євангелія існує в цих частинах: покаянні та прощенні гріхів. З цього бачимо, що Господь оправдує нас даром, щоб нас відновити освяченням Духа й скріпити на правдивій праведності. Христос ось так зачав Свою проповідь: „Царство Боже наблизилось, тому покайтеся й віруйте Євангелії“ (Мат. 3:2). Він пояснив, що скарби милосердя в Ньому об'явлені. Далі Він накликає до покаяння, і вкінці Він жадає довір'я в Божі обітниці.

20) Ненависть до гріха — це початок покаяння. Через те відкритий нам вхід до Христа, бо тут Він об'являється тільки нужденному й пригнобленому грішникові. Тсму з цілою певністю мусимо прямувати до цього покаяння через ціле своє життя й видержати в ньому до кінця, щоб ми назавжди залишились у Христі. Як довго перебуваємо в тюрмі нашого тіла, мусимо невпинно боротися з недомаганнями нашої природи. Тому думаю, що найбільший поступ зробив той, хто навчився бути найбільш невдоволеним з себе самого не тому, щоб він застряв у багні гріха, але щоб він усе більш спішив до Бога та за Ним тужив.

21) Далі признаємо, що покаяння — дар Божий, тому Церква славить Боже добродійство, що Бог і поганам дав покаяння (Дії Апост. 11:18). Це видно також із слова апостола, коли він виключає відступників від надії на спасіння. Він подає ту причину, що неможливо відновити покаяння (Євр. 6:6), Бог обновлює тільки тих, кого Він хоче, щоб не загинули, і їм дає покаяння, як доказ батьківської ласки. Він карає осуджених закам'янілістю, яких безбожність непростима. Цей рід пімсти звіщає апостол також тим, хто відступив умисно від віри в Євангелію й удруге розпинає Христа.

22) Щоб це добре зрозуміти, треба дослідити, які то великі й жорстокі гріхи, що ніколи не будуть прощені. Поминаючи думку інших, хочу це сказати: гріхи проти Святого Духа по-

повноють ті, хто проти Божої правди, що її світлом вони вже раз були осяяні та що вони (не можуть удавати, що про те не знали), виступають з умисною й свавільною злосливістю, тільки тому, щоб протівитися. Христос дав, як пояснення до Своїх слів: „І хто скаже слово проти Людського Сина, проститься йому; а хто скаже слово проти Святого Духа, не проститься йому” (Мат. 12:32).

Але як може хтось зневажати Людського Сина, не зневажаючи рівночасно Святого Духа? Це роблять ті, хто згіршується й грішить супроти Божої правди, що для них ще не знає. Не знаючи, проклинають вони Христа. Коли б вони знали Господа Христа, не ранили б Його ані одним словом! Ті грішать проти Отця й Сина.

Одначе про тих, що в своїй свідомості пересвідчені, що вони виступають проти Божого Слова, кажемо, що вони хулять Святого Духа, бо вони борються з просвіченням, що є власне ділом Святого Духа.

23) Чому вважають ті люди, що Бог для них неприєднаний? Ап. Іван каже, що вони не належать до вибраних, з якого оточення вони вийшли (1. Іван 2:19).

24) Воно видається надто суворе й чуже милосердю Божому, що вони виключені від прощення гріхів, мимо того, що вони знову шукають захисту в милосерді Божім. Однак апостол не каже, що прощення їм буде відмовлене, коли вони навернуться до Господа. Він заперечує, що вони можуть дійти до покути й навернення. Бог справедливим осудом побиває їх вічним засліпленням через їхню невдячність. Пророк каже виразно, що коли безбожний покається в усіх своїх гріхах, то він буде напевно жити й не вмере (Єзек. 18:31). Однак серце людини не може навернутися інакше, як тільки через попереджуючу ласку Божу.

25) Коли через облудне покаєння не можна поєднатися з Богом, то яким способом одержав Ахав прощення, а проголошений уже осуд здержано (1. Цар. 21:27 і 29)? Бог щадить деколи облудних на якийсь час, хоч Його гнів на них усе таки лишається. Це діється не з огляду на них, а скоріше для загального прикладу. Це саме можна сказати про Езава (1. Мойс. 27:38; 7:40). Бог дає кілька прикладів Своєї схильності до прощення вини, щоб заохотити побожних до поправи життя. Але зарозумілість тих, що безстыдно й неслухняно ставлять опір, буде осуджена ще більше суворо.

РОЗДІЛ 4.

ЯК ВСЕ ТЕ, ЩО СОФІСТИ ПЛЕТУТЬ ПРО ПОКАЯННЯ, ДАЛЕКО ВІДДАЛЕНЕ ВІД ЧИСТОЇ ПРАВДИ ЄВАНГЕЛІЇ; ТУТ ТАКОЖ ГОВОРИТЬСЯ ПРО СПОВІДЬ І ЗАДОВІЛЛЯ.

1) Схоластичні софісти помиляються дуже, описуючи покаяння. Вони кажуть, що покаятись, то зроблені гріхи оплакувати й не робити нічого, що треба оплакувати. Вони помиляються так само в своїх поглядах щодо покаяння, яке, на їх думку, лежить у розбитті серця, усному визнанні, задовіллi й у цілковитій заплаті ділами. Хтось може каятися, а не визнавати устами.

2) Оскільки ці речі, разом узявши, дійсно потрібні для прощення гріхів, то ми найбільш нужденні з усіх створінь. Як можна бути тоді певним прощення провин? Софісти ставлять, як першу умову: скруху серця, і вимагають, щоб вона була щира й повна. Отже, людина потім не може бути ніколи вдоволена й спокійна, хоч би вона могла сказати, що вповні відчула цю скруху серця.

3) Коли софісти навчають, що ці речі — то умова прощення провин, вони дуже помиляються. Грішник не мусить глядіти на свою скруху й свої сльози, але на милосердя Христове.

4) Між теологами був завжди спір про сповідь. Деякі з них кажуть, що сповідь, — це постанова Церкви; інші, — що вона наказана Божою заповіддю. Щоб це останнє доказати, вони пофальшували та насильно поперекручували багато місць у Святім Письмі. Вони хочуть, щоб грішник сказав усі свої гріхи священникові. Це не тільки неможливе, але також проти Святого Письма.

Господь не посилав прокаженого сповідатися перед священиком. Ніде не читаємо, що левити-священики були на те поставлені, щоб слухати сповіді. Але кажуть, що по Закону Мойсея священники мусіли розрізняти тілесну й духову проказу. А що гріх є духовою проказою, то мусіли священники про це рішати.

Хоч би воно було інакше, то воно ще нічого не докажує для того часу. Бо все священство перенесене на Христа, в Ньому сповнене й завершене. Отже, тільки на Нього перейшло право священика. Христос післав прокаженого до священика, щоб Його не обвинуватили в нарушенні Закону, бо Закон наказував, щоб прокажений по виздоровленні показався перед священиком і примирився приписаною жертвою.

5) Дехто вказує на факт, що Господь приказав Своїм ученикам порозв'язувати гробові хустки воскреслому Лазареві.

Ця поміч мала б бути приповіддю про священниче посередництво, одначе Господь не приказав це зокрема Своїм ученикам, а скоріш євреям, що при цім стояли. А, вкінці, що воно має спільного з усною сповіддю?

6) Ті, що прийшли до Івана, щоб бути охрищеними, визнавали свої гріхи, але це не доказує нічого, бо Іван проповідував хрищення та навернення. Як міг би він когось охристити, коли б людина не визнала, що грішна?

Але чи Яків не каже, щоб ми визнавали один одному гріхи? (Яків 5:16).

Апостол хоче, щоб ми між собою ділились нашими недомананнями, щоб один від одного обопільно приймали пораду, співчуття й потіху.

7) Хоч сповідь є старої дати, то історія не згадує, що з цього зроблено закона перед часом Інокентія III. Созомен згадує, що сповідь була піддержувана в Церквах на заході, а не в Церквах на сході, де Нектарій, єпископ константинопольський, був її зніс.

8) Також Хризостом осудив сповідь. Отже, ми приходимо до висновку, що ушна сповідь непристойна, безпідставна й противна Слову Божому.

9) Правдиве визнання, яке нам поручається, стосується до Бога й до людей. Перш за все маємо визнавати наші гріхи Богові, щоб дістати прощення: Один тільки Господь, Який прощає (1. Іван 1:9).

10) По цьому тайному визнанні перед Богом слідує добровільне визнання перед людьми, коли цього вимагає прославлення Бога й наше упокорення. Так визнав був Давид свої гріхи перед Богом і людьми, коли Натан його покарав, і в своїй свідомості був примушений до цього. В цей спосіб єврейський народ визнав свою неправедність устами священника та публично в Святині.

11) Цей рід визнання повинен ще й тепер мати місце по Церквах. Воно повинно відбуватися в особливий спосіб, коли народ потопас в загально-спільних гріхах. Таке загальне визнання цілого народу відбувалося під проводом Ездри й Неємії. Таким пристойним визнанням, яке Бог цінить й яке для нас дуже корисне, послугуємося часто, коли на святих зібраннях стоїмо перед обличчям Божим і анголів. Але ви можете сказати, що таке визнання діється в кожній молитві. Я це признаю, одначе, коли ви зважите, яка велика наша недбалість і лівність, то побачите, як потрібно, щоб християнський народ через загальну й явну форму визнання вправився в покорі.

12) Крім цього, захвалює Святе Письмо два способи особистого визнання гріхів: перший діється для нас самих. На

це вказує слово Якова, щоб ми визнавали гріхи один одному (Яків 5:16).

Другий діється для нашого ближнього й служить, щоб він з нами поєднався, коли він у якійсь справі скривджений нашою виною.

Наскільки Яків звільняє нас від першого способу сповіді, то ліпше буде звертатися до слуг Церкви. Вони покликані Господом до їхнього служіння й на це наставлені. При тім треба добре зрозуміти, що не конечно треба вичисляти всі гріхи. Друге — це конечно вважати, щоб слуги Церкви не доконували ніякого насильства над совістю, і третє, — не піддержувати забобонности народу.

13) Про другий спосіб визнання гріхів говорить Христос у Матвія: „Тим, коли принесеш дар свій до жертівника й згадаеш там, що твій брат має що проти тебе: зостав свій дар перед жертівником і помирися перше з братом своїм“ (Мат. 5:23 і 24). Цей спосіб визнання стосується також до тих, що своїми гріхами згіршили цілу Церкву. В цей спосіб прийнято коринтійського грішника знову до громади, коли він піддався слухняно карі (2. Корин. 2:6).

14) В цих трьох способах визнавати гріхи об'являється ключ влади.

Перше, коли ціла Церква, визнаючи, явно молиться за прощення гріхів.

Друге, коли хтось, що через важкий гріх викликав загальне згіршення, зложить свідоцтво свого покаяння.

Третє, коли хтось, спонуканий неспокоєм своєї совісти, потребує помочі від слуг Церкви й відкриє їм свої недомогання. Коли говоримо про ключа влади, мусимо завжди вважати, щоб не видумали якоїсь влади, яка була б вилучена від проповідування Євангелії.

15) Що снилося римо-кат. теологам про вживання й число ключів та — власть в'язати та розв'язувати, — таке нерозумне, що годі й збивати.

16) Бо хто ж може всі свої гріхи так розказати, як вони вимагають? Давид кличе: „Блуди — хто їх вбачає“ (Пс. 19:13).

17) Це те саме, як би людину покласти на катівську лавку, так страшно мучить нас пробуджена совість.

18) Крім цього, потреба визнати всі гріхи (що неможливе) могла б привести грішників до розпуки, або могла б відвести їх від дійсного почуття гріхів і зробити їх облудниками. Одначе кажуть, що визнати всі гріхи поодинокو таки потрібне. Чи це визнання Богові миле, що міститься в словах: „Я грішник“?

Очевидно, не вистачає визнати одним одиноким словом, що ми грішники. Ми мусимо виляти ціле наше серце перед

Господом і визнати, яка, та яка велика наша неправедність і на чому вона полягає. І так безодня милосердя проковтне цілу безодню гріха. Тому слушно сказав Давид: „Я визнаю свої злочини перед Господом“ (Пс. 32:5). Отже, нерозумно казати, що ворота раю замкнені для тих, що знехтували владу і нагоду сповіді. Господь каже: „Як часто грішник зідхає, Я не буду пригадувати всіх його провин“ (Єзек. 18:21).

Так звані отці-сповідники привластили собі легководушно право бути самозванчими суддями. Коли вони кажуть: нам дано владу в'язати і розв'язувати, то ми кажемо, що розв'язування, яке має на думці римо-кат. Церква, апостолам незане.

19) Тому відкидаємо ушну сповідь, як смертельну заразу, що приносить шкоду цілій Церкві. Користи в сповіді дошукують у тому, що вона змушує й схильє людей до сорому. Одначе той, хто визнає свої гріхи шире перед Богом, ставлячи себе перед Божим судейським престолом, знижується доволі в соромі. Чи могли б ми з сорому перед людьми перестати грішити? Бачимо, що нема ніде більшої свободи до поповнювання гріхів, як тільки там, де людина, висповідавшися перед священником, проводить решту часу в році певна себе із-за сповіді, та ніколи не зідхає до Бога.

20) Питають, чи дано ключі надаремно й чи не робимо слово Христове пустим? Христос дав цю владу апостолам, а священники не заступники апостолів, ані наслідники. Крім цього, Христос дав цю владу апостолам тоді, коли вони одержали були Святого Духа. Що священники не мають Святого Духа, це надто виразно видно з того, що вони розв'язують те, що Господь хотів мати зв'язаним, і в'язують, що Він наказує розв'язати.

21) Слово Христове, щоб в'язати й розв'язувати, не обмежується заслугами тих, що будуть зв'язані або розв'язані. Церква голосить за Словом Божим, що перелюбники та блудники заслуговують, щоб їх зв'язати. Так само Церква розв'язує тим самим Словом і їх потішає, коли вони навернуться. Це не може статися без пізнання Слова Божого.

22) Одначе закидають, що також правні слуги Церкви є непевні щодо своїх урядів в'язати й розв'язувати, бо вони не знають віри тих, що визнають свої гріхи. Священик, кажуть, прощає лише ті гріхи, про які він почув. Одначе наше прощення одержуємо під умовою, коли грішні довіряємо ласці Божій та шукаємо поєднання тільки через жертву Христа та опираємося на даній нам ласці.

23) Так отже в ушній сповіді змінено, що Христос сказав, з одної сторони про голошення Євангелії, а з другої — про проклін. Прощення, що служить вірі, не що інше, як слідку-

вання про прощення вини, взяте з ласкавих обітниць Євангелії. Друге розв'язання, що стоїть у зв'язку з церковною карністю, не має ніякого зв'язку з закритими гріхами, але з загальним згіршенням, яке треба усунути з Церкви.

24) Отже ясно, що словідь установили люди, і що вона є тиранським Законом. Ним вкорочується Боже право, яке в'яже совість з Його Словом і увільняє від людського панування.

25) До відбуття покути додано ще також задовілля. Рим каже, що не вистачає здержатися від усіх попередніх гріхів і навернутися, але також мусимо дати Богові задовілля за зроблені гріхи. Але коли Бог прощає вину, то кара зникає. Що ж є прощення, як не дарунок незаслуженої доброти? Тому Святе Письмо каже: Прощення даром, — і тільки тоді відпадає всяка думка про задовілля. Коли ми в ім'я Христа дістаємо прощення, пощо нам щє задовілля?

26) Римо-католики кажуть, що ми через хрищення прийняли до ласки, але коли б по хрищенні дійшло до гріховного упадку, то мусимо знову воскреснути через задовілля. Кров Христа не приносить жодної користі, хіба що вона роздаровувана ключами Церкви.

Ап. Іван говорить цілком інакше: він свідчить, що Христос — наш заступник перед Отцем і поєднання за наші гріхи (1. Іван 2:1). Наші гріхи будуть нам прощені тільки в Його ім'я, бо тільки Він, Ягня Боже, що знімає гріхи світа (Іван 1:36). Отже, ніяке інше задовілля непотрібне.

27) Ми мусимо дивитися бачно на дві речі. Перше, щоб Христова слава була захована вповні й несплямована. І далі, щоб совість мала спокій у Бога, щодо прощення гріхів. Ці обидві речі дарує Христос через задовілля.

28) Римо-католики роблять також різницю між прощальними й смертними гріхами. За смертні гріхи, говорять римо-католики, обов'язує важка заплата, а прощальні гріхи можуть бути прощені за один „Отче Наш“, покроплення свяченою водою та розгрішення в часі Богослуження. Такі балачки — це глузування й кпини з Божої Правди. Святе Письмо голосить, що заплата за гріх — це смерть (Рим. 8:1). Все таки не всі гріхи однакові, хоч всі вони смертні.

29) Це мусить для нас бути певним: коли вина за гріхи прощена милосердям Божим, то Його справедливість не вимагає більш виконання кари. Бо це заповіт, що Бог заключив його з нами в Христі, що Він простить наші провини (Єрем. 31:31—34). А на іншому місці: „Коли безбожник навернеться з свого безбожництва, то Я прощу його провини“ (Єзек. 18:21 і 27).

30) Я питаю вас, то що зробив для нас Христос, коли від

нас жадається ще карі за гріхи? Коли кажемо, що Він усі наші гріхи переніс на дереві в Своїому тілі, то це не означає нічого іншого, як тільки те, що Він заплатив за всю кару, яку грішник був винен. Як винагороду приносимо тільки жертви наших уст, інакше кажучи, — складаємо подяку.

31) Коли Давида по прощенні гріхів покарано ще смертю його дитини, то це досвідчення на те, щоб поправитися, а не кара за його гріхи. Ці дві речі треба розрізнити. Подвійний є осуд. Один від Судді, як пімста Боже, коли кара йде в парі з Його гнівом. Другий, — осуд Отця, це властиво поправа або остереження.

32) Досвід віруючих — то благословлення Боже й певний доказ Його любови. Нещастя, що їх терплять безбожні, змальовують нам, як передсінок пекла, звідки вони вже здалека приглядаються вічному осудові. Воно не суперечить з тим, що Господь часто гнівається на Своїх святих, коли Він карає за гріхи (Ісаїя 12:1; Авакум 3:2 і Михей 7:9). Це скоріше треба розуміти не як постанови, або схильності Божі, що їх карає, але як глибоке почуття болю, яким ті, що підпали Його суворості, були засмучені.

33) Коли відкинутих бичується Божими батогами, то їх так карається, щоб вони відчували, що Бог — їх Суддя й Местник.

Дітей Божих б'ється різками не для того, щоб вони заплатили Богові кару за свої гріхи, але щоб вони зискали через це на поправі життя.

34) Тому конечне, щоб віруючий вчився цієї правди в горі. Бо пора початись судові від дому Господнього, де взивається Його ім'я (1. Петр. 4:17). Що зробили б діти Божі, як би вони мусли вірити, що суворість, якої вони дізнають, це пімста Божа?

35) Тепер нам ясно, що Бог, коли Він простив Давидові гріх за перелюб, його ще досвідчає; це як явний приклад і як доказ, що убивство та перелюб Йому не подобаються, а потім також, щоб він понизився перед Богом.

36) Коли Соломон каже, що любов усі гріхи покриває (Прип. Солем. 10:12), то не стосує він це до Бога, але до людей. Бо цілий вірш звучить: „Ненависть сварні роздуває, любов же всі гріхи покриває“. Він хоче цим сказати, що ті, що взаємно себе ненавидять, деруться між собою, а ті, що взаємно любляться, глядять на багато речей крізь пальці й прощають собі взаємно багато речей. Апостол величає добродійність і подільчивість, як жертви, в яких Бог має уподобання (Євр. 3:16). А також указує тут на наше відношення до людей та навчає, що добродійні найдуть ласку в Бога.

37) Коли написано, що жінці прощено багато, тому що вона багато полюбила (Луки 7:47), то це зовсім не значить,

що її любов була причиною прощення гріхів, але доказ, що гріхи були їй дійсно прощені, бо Господь каже до неї: „Віра твоя спасла тебе”.

38) Хризостом писав дуже влучно: „Де просимо про милосердя, там немає досліджування; де бажаємо милосердя, там нема місця карі за гріхи; де є милосердя, там відповідальність нам прощена”. Справді, Августин зве кілька разів милосердя засобами, щоб дістати прощення гріхів, але всупереч цьому каже на іншому місці: „Тіло Христове — то правдива й одинока жертва за гріхи, не тільки за гріхи, які змивають разом через хрищення, але також за ті, що потім повстають із слабости, тому щоденно молимося: „Прости нам провини наші”.

РОЗДІЛ 5.

ПРО ДОПОВНЕННЯ, ЯКІ РИМО-КАТ. ДОДАЮТЬ ДО ЗАДОВІЛЛЯ, А САМЕ: ВІДПУСТИ ТА ЧИСТИЛИЩЕ.

1) З навчання про задовілля виплило навчання про відпусти. Чого не доставає до задовілля нашої сили, те буде заплачене відпущами. Вони окреслені, як розділювання заслуг Христа й мучеників.

2) Цілковиту сторожу над цією запасною стодолюю або скарбом церкви повірено римському папі. Від нього залежить поділ таких великих дібр. Він має владу їх роздавати й право поручати іншим це роздавання.

3) Лев, римський єпископ, пише дуже влучно проти всього безчещення: „Хоч смерть багатьох святих була дорогою перед обличчям Божим, то убивство невинного не було ніяким поєднанням світа. Праведні одержали корони, але жодних вони не розділяли. З сили віруючих вийшли приклади терпіння, але ніякі дари справедливости. Їх смерть була їх власною смертю, і вони не заплатили своєю смертю за провину якоїсь іншої людини. Це тільки Господь Христос, що в Ньюму ми всі розп'яті, померлі, поховані й воскреслі”. Так само каже Августин: „Хоч умираємо, як брати за братів, то, мимо цього, кров ніодного мученика не буде проллята на прощення гріхів. Це зробив для нас Христос не тому, щоб ми це наслідували, але щоб ми цим раділи”. Правда, каже ап. Павло: „Я доповняю в моїм тілі недостаток горювання Христового за Його тіло, що є Церква” (Колос. 1:24). Одначе, це треба розуміти, як терпіння Христове в Його духовім тілі, — що є Громада. Коли ж ап. Петро й Павло (так говорять римо-кат.) померли б на своїм ліжку, то все таки одержали б вінця перемоги. А що вони боролися криваво, тому Божа праведність не лишає цю особливу ревність неплодюю й безкори-

сною. Одначе Церква має досить користи з їхньої смерти, коли вона через тріумф мучеників запалюється до боротьби й до ревности.

4) Але ап. Павло каже виразно, що він терпів задля Громад (Колос. 1:24). Він не терпить за спасіння Церкви, але він терпить ради вибраних, щоб і вони досягнули спасіння, що в Христі (2. Тимоф. 2:10). Послухаймо також Августина: „Терпіння Христове є в Христі тільки, як у Голові: в Христі й у Церкві, як у цілому тілі“.

5) Отже, папа не може ласку, яку Христос хоче роздати через Слово Євангелії, замкнути в олові й пергамені.

6) Чистилище, що мусить бути заплатою, яка по смерті буде заплачена душами померлих за гріхи, це чортівська видумка, поза Словом Божим видумана зухвалою зарозумілістю. Воно нівечить хреста Христового. Воно приносить ганьбу Божому милосердю. Воно доводить нашу віру до хитання й упадку.

7) Питаються: коли Христос говорить про гріхи проти Святого Духа, що ні в цьому, ні в будучому віці не проститься (Мат. 12:32), чи не виходить з цього, що в будучому світі прощення ще можливе?

Коли Господь цій ганьблячій злосливості, себто гріхові проти Св. Духа, відняв усю надію на прощення, то чи не було Йому досить сказати, що вона не буде ніколи прощена?

Щоб покласти на Своє Слово повний наголос, Він розрізняє подвійний осуд. Перше, не тільки осуд, який відчуває совість кожного в цьому житті, але також останній осуд, який буде висказаний явно при воскресінні мертвих. Покликаються на слово Євангелії: „Не вийдеш звідтіля, доки не віддаси й останнього шеляга“ (Мат. 5:26).

Коли Бог на цьому місці — Суддя, противник — диявол, слуга — ангол, а тюрма — чистилище, то я радо дам себе перемогти. Але коли Христос хотів тут доказати, на які небезпеки виставляють себе ті, що завзято вимагають найвищого права замість того, щоб тим гарячіше заохотити своїх до згоди, — де, питаю я вас, треба шукати потім частилища?

8) Також наводять слова ап. Павла, що всяке коліно тих, що на небі, на землі й під землею, буде клонитися перед Христом. Ті, що під землею, хочуть сказати, душі, що терплять у чистилищі. Апостол не має на думці приклонення коліна правдивого почитання, або служення блаженству. Але він каже, що Христові дана влада, що їй мусять підчинитися всі створіння. Також дияволи мусять з перестрахом признати Його за свого Суддю (Пилип. 2:10 і Рим. 14:10).

Усі частини світа, від найвищої частини неба до найнижчої частини землі, як також німе створіння, — всі будуть

розказувати про славу Створителя на свій спосіб (Об'яв. 5:13). Коли наводять з книги Маковеїв, що думка молитися за померлих свята й добра, і померлі будуть через це спасені від своїх гріхів, — то я не вважаю себе гідним на це відповідати, бо тоді можна б подумати, що я зачисляю ці книги до Святого Письма.

9) А тепер слово від ап. Павла: „Він сам спасеться тільки так, як через огонь“ (1. Корин 3:15). Апостол говорить тут образною мовою, що видно з слівця „як“.

За Августином розуміємо, що огонь — то досвідчення через Святого Духа. Людські видумки, нескріплені Словом Господа, не можуть видержати досвідчення Святого Духа, вони впадуть, щезнуть і зовсім загинуть.

10) Справді дуже старий звичай зперед тринадцятьсотого року, що моляться за померлих, але я питаю, на підставі якого слова Божого, яким об'явленням, або яким прикладом можна це доказати? Святе Письмо навчає виразно, що всі померлі негайно по смерті дізнають блаженного спокою.

РОЗДІЛ 6.

ПРО ЖИТТЯ ХРИСТИЯНИНА; ПЕРЕДУСІМ, НА ЯКІЙ ОСНОВІ НАПОМИНАЄ ДО ЦЬОГО СВЯТЕ ПИСЬМО.

1) Ми подали ціль відродження, де в житті віруючих бачимо одностайність і згідність між праведністю Божою та їхньою слухняністю. Так отже вони потверджують, що їх прийнято за дітей Божих. Тепер повторено в Законі Божім обнову, через що образ Божий у нас знову відновлено. Але наші лінощі потребують багато заохоти та помічних засобів. Тому буде корисним зіставити з різних місць Святого Письма правило, за яким мусимо підпорядкувати наше життя. Тоді не будуть ті, що в їхніх серцях запанує навернення, блудити в своїх постановах і ревности.

2) Навчання Святого Письма існує головню в двох частинах: перше, це любов до праведности, до якої ми з природи не схильні, ввійде в наше серце. Друге, — що нам буде приписане правило, яке не дасть блудити нам у виконванні справедливости. Святе Письмо подає багато причин, щоб захвалити нам справедливість. Перше мусимо бути святими, бо Бог святий. Через спільноту з Ним зачисляється нас до Божого народу.

3) Інша причина, що ми з Христом, і через Нього поєднані з Богом, та мусимо бути подібні. Христос — наш приклад, щоб ми в нашому житті були образом Його постаті. Сюди належать добродійства Божі. Коли вони не відновлять нашого

життя, то треба нас покарати за найбільшу невдячність.

Бог доказав, що Він наш Отець; докажімо також, що ми Його діти (Малах. 1:6; Ефес. 5:1). Христос очистив нас Своєю кров'ю з нашої нечистоти, щоб ми не стали занечищені новою нечистотою (Ефес. 5:26; Євр. 10:10). Він вщипив нас у Своїому тілі, щоб ми не були занечищені ніякими плямами (Іван 15:3; Ефес. 5:13). Наш Голова вознісся до неба, бажаємо й ми з цілого серця туди дістатися, залишивши земні звички (Колос. 3:1). Ми святині Святого Духа, отже не будьмо збезчещені нечистотою гріха (1. Корин. 3:16; 6:19).

Це дуже добрі основи для властивого упорядкування життя.

4) Тих, що з Христом не мають нічого спільного, як тільки ім'я та титул, не можна назвати християнами. Бо ніхто не має спільноти з Христом, якщо він не одержав дійсного пізнання про Христа із слова Євангелії. Апостол говорить, що ті, що пізнали стару людину, зіпсуту жадобою блудів, й відкинули її, а Христа прийняли, — пізнали Христа правдиво.

5) Не вимагається, щоб звичаї християнина були чимсь іншим, як тільки досконалою Євангелією (Все таки це було б дуже бажане й до цього конче треба змагати). В такому разі мусіли б усі з християнства бути вилучені, бо ніхто не має досконалости анголів. Ми всі ще дуже далекі від цієї цілі, і тільки деякі зробили малий поступ. Ціль досконалости поставлена нам перед очі, щоб ми до неї бігли з цілим напруженням, і все більше та більше змагали, поки ми вкінці цю досконалість досягнемо. Коли усунемо цілковито недомагання нашого тіла, будемо прийняті до повної спільноти Божої.

РОЗДІЛ 7.

ГОЛОВНА СУМА ХРИСТИАНСЬКОГО ЖИТТЯ, ДЕ ГОВОРИТЬСЯ ТАКОЖ ПРО ЗАПЕРЕЧЕННЯ НАС САМИХ.

1) Перше служіння віруючих — це ставити свої тіла перед Богом, як живі, святі й Йому милі жертви (Рим. 12:1). На цьому полягає правдива релігія. Дійсно, це щось велике, що нас Бог освятив, і відтепер ми нічого не думаємо, не говоримо, не займаємося, або робимо, тільки те, що служить для Його прославлення.

Бо що Йому посвячене, не може бути застосоване до безбожного вжитку, цебто заподіяти йому велику кривду. Коли ми не належимо самі собі, але Богові, то ясно, які помилки

мусимо оминати й куди мусять бути звернені всі діла нашого життя. Ані наш розсудок, ані наша воля не можуть верховодити нашими планами. О, що за поступ зробив той, хто навчився не бути самим собою, і той, хто панування та провід над собою самим відняв своєму розумові, а доручив це Богові!

2) З цього виходить ще й інше, щоб ми не шукали того, що наше, але що по волі Господній і служить до прославлення Його імени. Це заперечення нас самих, чого Христос Своім учням, від самого початку їхнього навчання, так виразно поручав. Коли самовідречення раз замешкає в нашому серці, тоді не робимо ніякого місця гордості, ані скупості, ані іншим гріхам, що походять з любови до нас самих.

3) Ап. Павло дає короткий, але докладний опис цього упорядкованого життя: „Бо явилась ласка Божа спасительна всім людям, навчаючи нас, щоб, відцуравшись безбожництва й світових похотей, розумно, праведно та блаженно жили в нинішньому світі, ждучи блаженної надії та явлення слави великого Бога й нашого Спасителя Ісуса Христа, Який віддав Себе Самого за нас, щоб спасти нас від усякої неправедности й очистити Собі людей вибраних, ревних у добрих ділах“ (Тит. 2:11—14).

4) З цих слів бачимо, що заперечення нас самих з однієї сторони вказує на людей, а з другої також (а це особливо) на Бога. Святе Письмо поручає нам виконувати дві речі відносно людей: честю ставити їх вище самих себе (Рим. 12:10) і щирим серцем ставитися до всього того, що їм сприяти може. Але цих речей не можемо так довго виконати, поки наше серце не буде випорожнене з своєї природної змиловости. Через засліплення всі попадаємо в самолюбство й кожний думає, що має справедливу причину себе самого вишувати, а других понижувати.

Щоб потім любов до нас самих, що нам з природи вроджена, можна було усунути, застановимося перше по вказівках Святого Письма над нашими власними вадами, якими ми переповнені. Далі мусимо застановитися над тим, що дари, що ними ми чванимося, не наша власність, але незаслужені дари Божі. Вони будуть тоді нас нахилити до покірливости й приниження. „Бо що ж ти маєш, чого ти не одержав? А коли одержав, то чого величаєшся, мов би не одержав?“ (1. Корин. 4:7).

Крім цього поручено нам дари Божі, які бачимо в інших, подивляти й шанувати, в кого вони не були б. Ми мусимо дивитись крізь пальці на їхні недомагання не тому, щоб підле-

сливістю їх у тому скріпляти, але щоб ми з причини цих не-домагань не зневажили тих, кого мусимо любити.

5) Яка велика трудність лежить у шуканні користи ближнього! Коли ви не залишите звертати на себе самих увагу, і себе самих виносити понад інших, не досягнете нічого. Любов не шукає себе саму (1. Корин. 3:4). Одначе нам важко відступити від нашої власної користи й лишити її кому іншому.

6) Далі, щоб ми не були ліниві в творенні добра, мусимо прийти до того другого, про що пише апостол, кажучи: „Любов терпелива й милостива“ (1. Корин. 13:4). Господь наказує всім людям загально творити добро, хоч велика частина людей — негідні того, бо образ Божий треба бачити в усіх людей, і цьому образу ми всі винні честь і любов; домашнім треба класти більшу вагу на цей образ, бо він Духом Христовим відновлений й установлений.

7) Умертвіння тіла наступить у нас аж тоді, коли сповнимо любов у цьому всьому. Одначе не сповняє ще Закону той, хто творить всі діла любови, але тільки той, хто творить їх зо широго нахилу до любови. Він дійсно може це творити тоді, коли він ставить себе на місці тих, що потребують його помочі. Він змилюється над нуждою й бідністю другого так, наче б воно було його власна бідність. З усім, що маємо, або чим ми є, ми довжники нашого ближнього.

8) Друга частина самовідречення, яка Богові мила, мусить привести нас до того, щоб ми в шуканні зиску й користи в сучасному житті, нас самих і все, що наше, передавали волі Господній. Ми мусимо дозволити Йому повздержувати й обмежувати схильності нашого серця. Ми пожадаємо багатства й усі часові речі. Ми втікаємо перед убозством та приниженням. Не бажаємо шукати, де існує щастя, як тільки в благословенні Божім. Хвалімо Господа як у нещасті, так і в щасті.

9) З цього виходить, що не мусимо жадібно прагнути багатства, ані не запалюватися незмірною любов'ю до земних речей. А коли воно йде проти наших бажань, не мусимо падати на дусі. Так визнає Давид, що в усіх обставинах був спокійний, як відлучена дитина, й сам віддав себе цілковито Божому прововоді (Пс. 131:2).

10) Цей спокій і терпеливість мусять заволодіти серцями побожних не тільки під тим одним оглядом, але розширитися на всі ділянки життя. Це правило блаженства: вірити, що тільки Божа рука править і нормує щастя та нещастя, і що ця рука не заряджує або діє з нерозважною силою, але що вона з добре впорядкованою справедливістю наділяє нас злом, як і добром.

РОЗДІЛ 8.

НЕСЕННЯ ХРЕСТА, ЧАСТИНА САМОВІДРЕЧЕННЯ.

1) Так, благочестиве серце мусить піднятися ще вище, а саме, — щоб християнин носив свого хреста (Мат. 16:24).

Всі ті, кого прийняв Господь, мусять готовитися до життя твердого й повного нещастя. В цей спосіб подобалося Богові вправляти Своїх вибраних. Почавши від Свого Однородженого Сина, Він заводить цей лад між усіх Своїх дітей. Як причину цього, наводить ап. Павло: „Христос мусів учитися послуху з того, що терпів за нас (Євр. 5:8).

2) Воно з багатьох причин для нас потрібне, щоб ми жили невпинно під хрестом. Перше, щоб зарозумілись, що нею приписуємо собі самим забагато сил, тим легше повздержати та зломити. Через хрест вчимося розуміти, яка велика наша власна неміч. Так, принижені, вчимося кликати Божу силу, що дає нам устояти під усіма тягарями горя. Давид показує своїм прикладом, що воно й для найсвятішого дуже корисне.

3) Того самого навчає ап. Павло, — що горе родить терпіння, а терпіння — досвід (Рим. 5:3); що Бог обіцяв, а саме, — що Він помагає віруючим у горі, досвідчують вони, як правду, коли вони, опираючися на Ньому, видержують горе. Через це скріпляється в них надія, щоб також у будучині ждати правди Божої, якої силу вони вже дізнали.

4) Господь має ще іншу ціль, коли Він засмучує вибраних, а саме — досвідчує їх горем і навчає їх слухняності. Не тому, щоб вони колись могли видати самі з себе слухняність, але щоб ласка Божя об'явилася в віруючих. Так треба розуміти той спосіб говорення, що Бог випробовував Авраама й переконався, що його побожність була правдива (1. Мойс. 22:1 і 12). Віру, каже ап. Петро, випробовується, подібно, як золото випробовується вогнем у печі (1. Петр. 1:7).

5) Все таки ще не добачуємо, яка корисна для нас слухняність, хоч рівночасно застановлюємось, яка велика схильність нашого тіла, щоб скинути з нас Боже ярмо, як тільки обходяться з нами трохи лагідніше. Наше тіло — наче вперті коні: коли вони кілька днів без праці, добре відживлювані, не можна їх майже повздержати із-за їх дикости. Бог нарікає, що подібно ж і з ізраїльським народом було (5. Мойс. 32:15).

6) Сюди належить ще й те, що найдобротливіший Отець мусить нашу слабість не тільки випереджувати, але Він мусить також карати за наші минулі гріхи, щоб ми видержали в нашій законній слухняності. Тому, коли ми пригноблені, застановімося зараз над нашим попереднім життям. Тоді признаємо, що ми допустилися чогось, що заслугує на таку

кару, або докори, і що ми тому пригноблені, щоб ми не були осуджені в цьому світі.

7) Далі, існує особлива потіха, коли нас гонять за правду, тоді ми повинні застановитися, якою почестю Бог наділює нас, а саме: Він прикрашує нас особливим знаменем військової служби. Це стосується не тільки до тих, кого гонять за Євангелію, але також до кожної оборони справедливості.

8) Святе Письмо щедро потішає нас у кривдах і в нужді, що поносимо ради оборони справедливості. Ми були б невдячні, коли б не приймали їх із радістю з Божої руки. Особливо, що хрест, яким Христос хоче бути в нас прославлений, для віруючого найбільше питомий (1. Петр. 4:11).

9) Борню, яку віруючі ведуть проти природного почуття смутку, ап. Павло характеризує цими словами: „У всьому горюємо, та не нарікаємо; тривожимось, та не тратимо надії; гонять нас, та ми не покинуті; повалені ми, та не погублені“ (2. Корин. 4:8 і 9). Нести хреста в терпінні, — не означає бути зовсім знечуленим, як стойки писали про це помилково в старовині. Христос зідхав і плакав із-за Свого власного та інших смутку (Іван 11:35). Так, тих що плакали, Він проголосив блаженними (Мат. 5:4).

10) Про ці речі говориться, щоб держати побожні серця далеко від розлуки. Вони не повинні покинути терпеливості, тому, що не можуть скинути з себе природного почуття болю. Святе Письмо хвалить побожних за їхню витривалість у терпеливості, коли вони, хоч як пригноблені суворістю журби й смутку, все таки незломні, не піддаються й не впадають. Вони, правда, порожні горем, але також переповнені духовою радістю. Вони зчавлені страхіттям, але також врадувані Божою потіхою так, що вони доброї думки. Вони все будуть кінчити, кажучи: „Господь так захотів, отже йдім за Його волею“ (Іс. 115:3).

11) Із сказаного ясно, яка велика різниця між терпеливістю філософів і християн. Філософи не подають ніяких інших причин, як тільки те, що воно конче так мусить бути. Як може хтось втекти перед тим, що конче мусить статися? Однак християни бачать у Божій волі зовсім що інше. Вони бачать у тому справедливість і слушність, а також старання за наше спасіння. Тому треба зносити терпеливо все, що Бог хоче.

РОЗДІЛ 9. ДУМКА ПРО БУДУЧЕ ЖИТТЯ.

1) Яким родом журби ми не були б пригноблені, то все мусимо дивитись на ціль: щоб ми привикали до недоцінюван-

ня сучасного життя й цим були побуджені до застановлення над будучим. Бог знає, що ми надто сильні до любови цього світу. Тому Він уживає дуже відповідного засобу, цебто хреста, щоб вигнали з себе оспалість й не полишилися в любові до світу.

2) Бо між цими двома нема посередньої дороги: або мусимо гордувати світом, або він полонить нас у безмірній любові до себе.

Тому, коли маємо якісь сумніви щодо вічності й безсмертності, мусимо взятися до цього енергійно, щоб звільнитися від цих злих кайданів.

3) Однак, віруючі мусять привикнути до того, щоб недоцінювати сучасне життя, щоб з цього не вийшла ненависть до життя, ані невдячність до Бога. Це життя, хоч повне горя, треба вважати за велике добродійство Боже та не вільно ним погорджувати.

4) Усе те, що тратиться в мильній любові до життя, треба набути в бажанні до кращого життя. Треба признати слушність опінії тих, хто думають, що найліпше було б не вродитися, а ще ліпше потім якнайскоріше вмерти. Бо як інакше могли думати ті, що ані світла Божого, ані правдивої релігії не знали, і нічого іншого в житті не бачили, як тільки те, що воно нужденне й нещасливе? Їхні заходи були без жодної користи й надії.

Але віруючий скаже: „Коли небо для нас батьківщина, то що ж інше це земне життя, як не неволя? Коли ж відхід з цього світу — це вступ до життя, то що ж інше світ, як не гріх? На світі лишитися — це втопитися в смерті. Коли ж визволитися з цього тіла означає вийти зовсім на волю, то що ж інше наше тіло, як не тюрма? Коли ж найвище блаженство є в тому, що живемо в Божій присутності, то чи воно не нужденне, щоб без нього обходитися?

Порівнявши це життя з будучим, можна легко вважати його за мало вартісне. Однак, не можемо його ніколи ненавидіти, хіба тоді, коли воно нас підчиняє гріхові. Нам годиться Господеві жити й умерти (Рим. 14:8).

Ми мусимо границі нашого життя й смерти залишити Богу, однак так, щоб ми горіли бажанням смерти й про це безперестанно думали. Наше життя ради будучого безсмертя вважаємо мало вартісним, і бажаємо його покинути, бо в ньому служимо гріхові, коли це подобається Господеві.

5) Тому воно щось дивне, що стільки людей має страх перед смертю, дрижить і тремтить, коли про це йде мова. Можна сказати: тут немає такої речі, яка б не змагала до того, щоб назавсіди остатися. Але тому треба нам дивитись у будуче безсмертя, бо в ньому стаємо учасниками тривало-

го стану, якого тут не можна ніколи бачити. Господь ставить нам це перед очима, як причину досконалої радості: „Підіймайте голови ваші, бо наблизилось викуплення ваше“ (Луки 21:28).

б) Віруючі в цьому житті, — наче вівці, ведені на заріз, щоб уподібнитися до Христа, їхнього Голови. І вони дійсно були б найнужденніші з-поміж людей, коли б не піднесли своєї голови вище цього світу, туди, де Господь обітре всяку сльозу з їхніх очей (Об'явл. 21:4). Бо це є праведність, каже ап. Павло, горюючим дати віраду (2. Солун. 1:16).

Я кінчу цими словами: „Хрест Христа тільки тоді в віруючих серцях тріюмфує над дияволом, над тілом, над гріхами й над безбожниками, коли їхні очі будуть звернені на силу воскресіння“.

РОЗДІЛ 10.

ЯК ТРЕБА КОРИСТУВАТИСЯ СУЧАСНИМ ЖИТТЯМ ТА ЙОГО ЗАСОБАМИ.

1) Святе Письмо вказує й нам доволі на ці основи навчання, а саме, яке властиве уживання земних дібр; бо коли ми мусимо жити, то мусимо також користуватися кінчними засобами до життя. Також не можемо зовсім оминати речей, що служать більш до розкоши й радості, як для потреби.

Треба мати міру, щоб з чистою совістю вживати всіх речей, чи то в потребі, чи в радості, бо коли ми приходимо на цей світ наче тубільці, то безсумнівно мусимо вживати його дібр, лише тільки щоб вони скоріше помагали нашій мандрівці, ніж її спинювали.

2) Це основа, щоб, користуючись Божими дарами, не надуживати їх; Бог нам дав їх і встановив, бо Він створив усі речі для нашого добра, а не на нашу згубу. Коли ми застановимось, в якій цілі Він створив поживу, то побачимо, що Він дбає не тільки про наші потреби, але також про наші радощі. Так отже, — в одежі маємо прикрасу, а в зелах, деревах і овочах, крім звичайного вжитку, також приємність, добірний смак, краску й запах.

3) Іншим пожаданням тіла треба спротивитися: коли не вдержимо їх у певних границях, то вони переллються й не задержать міри. Першою вуздечкою, вложеною на тіло, буде признання, що всі речі створені на те, щоб ми признали в них Автора й були Йому вдячні за Його добродійства.

4) До цього веде найпевніша дорога, коли недоцінюємо це сучасне життя, а застановляємось над небесною безсмертною

стю. З цього виходять наступні правила: перше, — ті, що користуються цим світом, все ще успібілені так, наче б ним не користувалися (1. Корин. 7:1); далі, вони так само терпеливо зносять злидні, як і уживають мірно обильності. Вже стара приказка каже, що ті, що надто стараються про тію, звичайно не дбають про свою душу.

5) Друге правило: ті, що мають малі добра, вміють терпеливо обійтися без великих дібр, і не морочать себе неуміркованими пожаданнями.

Той, хто соромиться вбогої одежі, згордіє через цінну одежу. Хай ті, що ревні в побожності, навчаться прикладом ап. Павла бути ситими й голодувати (Пилип. 4:12).

Третє правило навчає нас, що з усього, що Бог нам дає, мусимо здати рахунок. Усякі зарядження добрами Богові немилі, хіба що злучені вони з любов'ю.

6) Вкінці треба ще й це завважити, що Господь наказує кожному з нас глядіти в усіх чинностях свого життя на наше покликання, щоб через нашу нерозумну легковірність і неспокійну совість не помішати всіх речей, дав Бог кожній людині власне життя та працю, як сторожу й покликання до життя. З цього випливає цілковита потіха, що ніяке діло не буде зневажене, або недоцінене (оскільки ми будемо слухняні своєму покликанню), — воно блищить і цінне в очах Божих.

РОЗДІЛ 11.

ОПРАВДАННЯ ВІРИ: ПЕРШЕ — ОПИС СЛОВА Й САМОЇ СПРАВИ.

1) Ми вияснили досить, що людина проклята Законом, у вірі має одинокий засіб, щоб одержати спасіння, як також що таке віра, і які вона видає плоди.

Головним змістом було, що Христа, Якого нам даровано в Божій доброті, осягаємо вірою. Коли ми Його учасники, то маємо подвійний овоч, а саме, — через Його невинність ми поєднані з Богом, і замість Судді маємо тепер ласкавого Отця в небі. Далі, ми, освячені Його Духом, живемо в невинності та чистоті.

Також доволі сказано про відродження. Тепер мусимо горити про оправдання, цей найчільніший стовп, на якому опирається релігія.

2) Та людина оправдана, яку вважаємо праведною в осуді Божім і милою Богові через її праведність, бо неправедність, як і сам грішник, огидні Богові. Де гріх, там і гнів і помста Божа.

Одначе, оправданий той, хто праведно може встояти перед Божим судом, що на погибіль усім грішникам. Про оправдування ділами говорять, навчаючи, що той, у кого життя чисте й святе, одержить за це перед Божим судовим престолом свідоцтво праведности.

Натомість вірою буде оправданий той, хто позбавлений праведности діл, вірою осягає праведність від Христа. Одягнений в цю праведність, стає він перед Богом, як оправданий. Тому пояснюємо оправдання, — це прийняття Богом нас до ласки й проголошення оправданими. Кажемо, що це оправдання в прощенні гріхів і в зачисленні праведности Христа.

3) Оправдати не означає в Святому Письмі щось інше, як тільки те, що той, хто був обвинувачений, є звільнений від вини, наче б його невинність була доказана.

4) Одначе, залишімо спір про саме слово, а пригляньмось до самої справи, що вона безсумнівна.

Ап. Павло словом прийняття означає оправдання, коли він каже (Ефес. 1:5): „Ми призначені на прийняття за дітей через Ісуса Христа в Собі Самім по вподобанні Своєї волі, за ціну слави Його ласки, якою Він нас обдарував у Улюбленім“.

5) Осіяндер каже: „Христос з нами одно, і ми з Ним. Тому, як оправдання дійсне в Христі, так подібно воно в нас, одначе не як зачислене, або незаслужене, але як дійсне оправдання“.

Через таємну силу Духа будемо справді злучені з Христом, але не так, немов би істота Христа була з нашою змішана.

Осіяндер твердить також, що не тільки Христос, але також Отець і Святий Дух домують у нас і тому ми оправдані перед Богом.

Однане цей спосіб домовання треба так розуміти, що Отець і Святий Дух у Христі. Тому, що в Ньому домує повнота Божества, маємо в Христі Бога цілковито і в усім.

6) Той, кого Бог оправдує, не лишається таким, яким він з природи є, але в його недомаганнях щось змінюється, бо праведність і оправдання не можуть бути розлучені. Всіх тих, кого Бог приймає в ласці, Він обдаровує Духом прийняття, Його силою Він їх відновлює на Свій образ, щоб вони жили побожно й свято.

7) Коли Осіяндер каже, що віра не оправдує сама з себе, але настільки, наскільки вона прийме Христа, то я з цим погоджуся, бо Бог оправдує дійсно через Христа, що даний нам на праведність і освячення (1. Корин. 1:30). Ми порівнюємо віру з посудиною тоді, коли не можемо Христа зрозуміти, бо ми приходимо порожні й з отвореними устами душі, щоб одержати ласку від Христа.

Отже, віра — це тільки інструмент, щоб дістати ласку в Христі, чого Він причина, автор і слуга.

8) Осіяндер думає, що Христос став для нас оправданням з огляду на Свою Божу, а не Свою людську природу.

Святе Письмо каже, що Він став нашою праведністю, а саме Людина Ісус Христос, як наш Посередник. Це не буде розумне, коли скажемо, що Він став Тим, чим Він був від віків.

9) Коли Осіяндер каже, що діло оправдування через свою досконалість стоїть вище людської природи й тому це можна приписати тільки Божій природі, то я з цим погоджуюся. Але з цього не виходить, що це тільки Божа природа, що нас оправдує. Безперечно, Христос міг не очистити наших душ Своєю кров'ю, ані задовільнити Отця Своєю жертвою, ані звільнити нас від вини, хоч би Він був також правдивим Богом. Все таки воно певне, що Він виконав усі ті речі в Своїй людській природі, бо через слухняність Христа ми оправдані (Рим. 5:19).

І Він був слухняний слуга в прийнятій природі (Пилип. 2: 7 і 8). В той спосіб одержали ми праведність в Його тілі.

10) Слова Петра, що нам даровано дорогоцінні й дуже великі обітниця, щоб ми стали учасниками Божої природи, в Івана зв'язані з останнім приходом Христа. Потім побачимо Бога таким, яким Він є, тому що будемо Йому подібні (2. Петр. 1:14; 1. Іван 3:2).

11) Осіяндер каже, що не годиться запозичати слово „оправдувати“ з судової термінології. Бо це означає звільнити, або признати невинним: а як це може бути, коли ми дійсно й фактично мусимо бути оправдані?

Бог оправдує нас тим, що звільняє нас, признає невинними й прощає гріхи. Тому каже ап. Павло: „Бог був у Христі, поєднуючи світ з Собою, не зачислюючи людям їхніх гріхів“ (2. Корин. 5:19).

Також Давид описує праведність без діл: „Щасливий той, кому простяться неправедності“ (Пс. 32:1).

Далі каже Осіяндер, для Бога гидота й проти Його природи, оправдувати тих, що в дійсності є безбожники.

Однак ласку оправдання не можна відділити від відродження. Коли ті дві речі мусимо розрізнити, то не можемо їх розлучити. Обнова виступає в вибраних у цілому ході їхнього життя, однак останки гріха все ще в них полишаються, так що вони завжди підлегли Його судові. Але Він оправдує їх не частинно, але так, що вони, одіті праведністю Христа, можуть з'явитися в небі.

12) Осіяндер каже, — коли написано, що Христос став мудрістю, то це стосується тільки до вічного Слова.

Однороджений Син Божий був завсіди вічною Мудрістю. Все, що Він мав у Отця, об'явив нам, а саме — скарби мудрости й пізнання. Тому ці слова ап. Павла не треба розуміти в відношенні до істоти Сина Божого, але до нашого досвіду. Отже, це відноситься також до людської природи Христа.

Щоб ми маємо в Христі, походить правдиво з ласки Божої. Тому праведність, яку дарує нам Христос, є праведністю Божою. Ми визнаємо, що праведність і життя маємо тільки в смерті й воскресінні Христа.

13) Римо-католики кажуть, що праведність походить з віри й діл.

Але між вірою й ділами така різниця, — коли одно стоїть, то друге мусить конечно впасти.

Ап. Павло вважає це за сміття, аби придбати Христа та й явитися в Ньому, не маючи своєї власної праведности, що від Закону, а маючи ту, що з віри в Христа, а саме — праведність від Бога в вірі (Пилип. 3:8 і 9).

14) Ап. Павло, так кажуть софісти, говорить тут про діла людей, що ще не відроджені, як євреї. Але інакше представляється з духовими ділами, які є овочами відродження.

Ап. Павло виключає деінде всі діла, яким би титулом не були вони прикрашені, через протиставлення оправдання Євангелії та оправдання Закону (Рим. 10:5 і 6:9). Він навчає, що оправдання Закону в тому полягає, що спасіння одержить той, хто виконав те, що наказує Закон; а праведність у Євангелії — це вірити, що Христос умер і воскрес.

15) Схоластики кажуть: „Віра — це запевнення совісті, через що очікуємо від Бога заплати за наші заслуги. Ласка Божа не зачисляє незаслуженої праведности, але ласка Святого Духа дає поміч до служення святості“.

16) Коли Святе Письмо говорить про оправдання вірою, то воно веде нас куди інде. Воно відвертає наші очі від власних діл і вказує тільки на милосердя Боже й на досконалість Христа.

17) Тут мусимо вважати добре на відношення віри до Євангелії. Ми кажемо, що віра тому оправдує, що приймає спасіння, дароване в Євангелії, та має в собі праведність. Коли кажеться, що праведність дарована Євангелією, то цим виключаються всякі думки про діла.

Ап. Павло навчає нас цього дуже докладно в Листах до римлян і до галатів.

Отже, вся праведність, що походить із власної сили, або вільної волі, опрокинена. Закон зо своїми наказами не дає нам ніякої користі, тому що нема такого, хто міг би їх оповнити.

18) Отже ясно, що ніхто через Закон не може бути оправданий: „Праведний вірою живий буде. Однак Закон не з віри, але людина, що ці речі сповняє, буде жити в тому“ (Галат. 3:11 і 12).

Євангелія тут відрізнена від Закону, бо вона не в'яже праведности з ділами, але ставить її тільки в милосерді Божім. З цього виводимо, що насліддя не заслужене, тому що його дістається вірою. А віра в цілості існує в милосерді Божім без помочі Закону.

19) Справді, в Святому Письмі невиразно сказано, що людина „тільки“ через віру буде оправдана, але що людина буде оправдана з віри без діл, — отже тільки з віри. Слово „незаслужено“ також дає це доволі пізнати, бо праведність не з віри, каже апостол, вона не заслужена й задурно (Рим. 3:21 і 24).

Не можна діла Закону обмежувати до діл церемоніяльного Закону, бо, як каже ап. Павло: „Проклятий кожний, хто не встоїть у всьому, що написано в книзі Закону, щоб робити те“ (Галат. 3:10). Не кажеться тут про церемоніяльний Закон.

20) Тепер каже дехто, що ми оправдані тільки вірою, яка чинна є тільки в любові, щоб праведність опиралася на любові. Я признаю, що ніяка інша віра не оправдує, як та, що чинна через любов. Віра оправдує нас не в любові, але в тому, щоб вести нас до спільноти з праведністю Христа. Огонь не гріє своїм світлом, але своїм темпом.

21) Тепер завважимо, що праведність віри не що інше, як лиш поєднання з Богом, яке полягає тільки на прощенні гріхів.

Ті, що прийняли Бога, не будуть інакше оправдані, як тільки через прощення гріхів будуть змиті й очищені з своїх блудів.

Цього рода праведність може бути названа одним словом — прощення гріхів.

22) Це видно виразно із слів ап. Павла: „Бог був у Христі, поєднуючи світ з Собою, не зачисляючи людям їх гріхів, але Він вложив у нас слово поєднання“ (2. Корин. 5:19).

Так само: „Він Того, Хто не знав гріха, за нас гріхом зробив, щоб ми були оправданням Божим у Ньому“ (2. Корин. 5:21).

23) З цього виходить, що ми тільки через Христову праведність стали оправдані перед Богом.

РОЗДІЛ 12.

ШОБ МИ БУЛИ ДОБРЕ ПЕРЕКОНАНІ, ЩО ДО НЕЗА-
СЛУЖЕНОГО ОПРАВДАННЯ МУСИМО ВЗНЕСТИ
НАШІ СЕРЦЯ ДО БОЖОГО СУДУ.

1) Тут не говоримо про оправдання, що існує в людському суді, але про те, що існує перед небесним судом. Туди мусимо звернути всі наші почування, коли хочемо з користю дослідити правдиве оправдання.

Яку відповідь дамо небесному Судді, коли закличе нас до відповідальности? Той, Чиїм блиском затемнюються зорі; Чиєю силою стоплюються гори; Чиїм гнівом дрижить земля; Чиєю чистотою кожна річ умита; Чиєї праведности самі анголи не можуть знести!

Хто може потім певний себе явитися перед Його престолом на суд?

Так, хоч хтось виконав Закона, то також правдиво не встоїть перед строгим іспитом Божої праведности, що перевищує весь розум.

2) Туди, туди, кажу я, мусимо звертати свої очі, щоб ми вчилися радше дрижати, як марнославно чванитися й себе вихвалювати. Воно діється з нашою душею перед Богом докладно так, як з нашим тілом відносно видимого неба. Як довго око приглядається річам довкола нас, воно справді показує свою гостроту зору, але як тільки воно звертається до сонця, то великий блиск засліплює око. Воно, оглядаючи сонце, відчуває таку велику неміч, подібно яку знаходило силу, оглядаючи земні речі. Тому Христос каже до фарисеїв: „Що в людей високе, то огида перед Богом“ (Луки 16:15). Отже скажیم з Давидом: „Не входи в суд з слугою Твоїм, бо ніхто з живих не оправдається перед Тобою“ (Пс. 143:2).

3) Не тільки в Святому Письмі маємо такого роду приклади, але також побожні письменники (як Августин), доводять, що вони теж тих переконань.

4) Коли маємо до діла з Божим судом, то пригнічена совість відчуває, що ця правда — це її одинокий захист для щасливости, де вона без клопоту знову може прийти до себе.

Зорі ніччю світять ясніше, втрачють свій блиск при сході сонця. Що, думаємо, що станеться з особливою й так малою невинністю людини, коли її поставимо поруч Божої чистоти?

Доходження буде гостре.

Перше, — Бог увійде до найглибших думок нашого серця. Диявол, оскаржитель всього зла, засумує. Зверхня, велична

слава добрих діл не допоможе, бо, що звичайно вважаємо за оправдання, перед Богом тільки неправедність (Ісаія 64:6).

5) Лишім тепер це оглядання Божої досконалости й без облуди пригляньмося до нас самих. Це ніяке диво, що ми в цьому випадку такі засліплені, тут ніхто не здержиться від згубного самолюбства.

„Кожний шлях людини є правий в її очах“, каже Соломон (Прип. Солом. 21:2). Так само: „Всі шляхи людини чисті в її очах“ (Прип. Солом. 16:2).

Одне, коли ми поставимо свою совість перед судом Божим, то кожний явиться перед Богом, як нечистота й гидота, подібно як людина, що п'є неправедність, наче воду (Іов 15:16). Хто з нечистого може чистим родитись (Іов 14:4)?

Суворість цього докозання мусить іти так далеко, щоб воно принизило нас до цілковитого пригноблення серця. Тільки в цей спосіб приготуємось до одержання ласки Божої в Христі.

6) Це одинокий правдивий засіб, щоб нас упокорити, так щоб ми, зовсім убогі та нужденні, робили місце Божому милосердю. Нема покори так довго, як довго ще полягаємо на нас самих. Спасіння готове, але тільки для покірного народу (Пс. 18:28).

Правдива покора це не скромність, яку люди справді славлять, але нелицемерне приниження серця пригнобленого широко свідомістю власної нужди й убогства. Так воно описане в Слові Божім (Ісаія 57:15 і 66:2).

7) Христос дав нам у приповідці про митника правдивий опис покори. Цей чоловік стояв оподаль і не смів підняти своїх очей до неба, а просив з великим жалем: „Боже, будь милостивий мені грішному“ (Лука 18:15). Напроти цього ставить Христос зарозумілість і смілість фарисея.

Коли серце позбавлене власної гідности, то воно відкрите, щоб прийняти милосердя Боже. Тому Христос проповідує Євангелію вбогим, і Він не кличе праведних, а грішників (Мат. 9:13).

8) Коли ж підемо за покликком Христа, то мусимо відкинути зарозумілість і самопевність. Тоді будемо поспішати без перешкоди до Христа, щоб, будши вбогими духом, ми могли сповнитися Його добрими, бо оскільки хтось покладається сам на себе самого, то він перешкоджає Божому милосердю.

РОЗДІЛ 13.

В ОПРАВДАННІ З ЛАСКИ МУСИМО ЗАВВАЖИТИ ДВІ РЕЧІ.

1) Тут мусимо звернути увагу на дві речі: перше, щоб слава Господа лишилася повною, а потім, — щоб наша совість перед Його судом мала радісний мир і незаколючений спокій.

Це буде зрозумілим, коли Господа признаємо самото праведним, і що Він тільки тих оправдує, хто з віри Христової. Як довго людина має ще щось, чим вона пробує себе оправдати, понижує честь Самого Бога. Так отже, свідомість і пізнання нашої власної неправедности потрібні, щоб ми в своєму горюванні прибігали до Христа, яким можемо хвалитися.

2) Дійсно, ми ніколи не хвалимося Ним правдиво, коли всю хвалу відкажемо цілковито собі самим. Також, хто без зарозумілости признає собі власне оправдання, хвалиться сам у собі, бо такий погляд про власне оправдання зроджує самодовір'я, а воно приносить величання.

Отже, при обговорюванні оправдання маймо на увазі, щоб Господеві припала з цього вся хвала. Ніхто не може приписати собі навіть найменшої крихти оправдання, щоб не принизити Бога.

3) І совість не може бути в інший спосіб перед Богом успокоена, як тільки через незаслужене оправдання Боже, що буде нам подароване.

Пам'ятаймо завсіди слова Соломонові: „Хто може сказати: я серце очистив, я чистий від гріха мого?“ (Прип. Солом. 20:9). Дійсно, нема такого, хто не був би переобтяжений великою кількістю нечистоти. Тому сумління не має спокою й буде пригноблене страхіттями пекла, хоч би ми мали оправдання, силою якого душа встояла б непохитно й певно перед осудом Божим. З діл походить сумнів, а в кінці розпука. Але кожний над собою самим застановиться, який великий тягар його вини й який нездібний він, щоб за це заплатити, тоді бачить, що віра пригноблена й згашена, бо хитатися та попадати в розпуку не означає вірити.

4) Крім цього, була б обітниця пуста, безсильна й даремна. Оскільки сповнення обітниці, залежне від наших заслуг, то вкінці як далеко дійдемо, щоб заслужити на добродійство Боже?

Так отже, друга частина походить з першої, бо обітниця сповниться тільки для тих, хто в неї повірив. А коли віра упаде, обітниця не має ніякої сили.

Тому, що до Христа можна тільки через віру прийти, з цього виходить, що Його вірно названо Князем Мира й нашим

миром, бо Він успокоює всі забурення совісти (Ісая 9:6; Ефес. 12:14).

Коли питати про спосіб, в який це сталося, то мусимо вернути до жертви, що Він нею поєднав Бога.

5) Ап. Павло перечить, що сумління може мати мирі спокійну радість, оскільки наше оправдання не є утвержене вірою. Віра сама в собі не має ніякої сили до оправдання, в тому розумінні, що вона від нас самих щось додає, щоб придбати ласку Божу, — вона тільки від Христа дістає, чого нам бракує.

РОЗДІЛ 14.

ПРО ПОЧАТОК ОПРАВДАННЯ ТА ЙОГО ДАЛЬШИЙ ПОСТУП.

1) Щоб ми легше могли дослідити оправдання людини на протязі її життя, треба розрізнити чотири роди людей. Існують люди, що не мають ніякого пізнання Бога, подібно як і ідолослужителі. Інші, хоч освячені тайнами, заперечують Бога не так устами, як ділами. Потім є лицемірники; і вкінці відроджені, що виказують правдиву святість. У лицемірників, коли їх осудити по їх природних дарах, не можна найти ні одної іскорки добра від голови, аж до ніг.

2) Справді кажуть, що визначні дари, які бачимо в невірних, то дари Божі. У декого бачимо праведність, уміркованість і щирість, у інших самовідречення й чистоту.

3) Мимо цього, правдою є, що пише Августин: „Іх усіх, відчужених від правдивої Божої релігії, хоч і уважаємо під оглядом чесности надто великими, але вони не гідні нагороди, а противно, кари, тому що опоганили чисті Божі дари нечистотою свого серця“. Хоч вони зняряддя Боже, щоб вдержати спільноту людей праведністю, силою та приязню, вони виконують ці добрі діла Божі в дуже лихий спосіб.

4) Ап. Іван каже, що без Сина Божого нема ніякого життя (1. Іван 5:12). Тому ті, що не мають участі в Христі, щоб вони не робили та пробували, йдуть назустріч загибелі та вічній смерті, тому, що без віри не можуть сподобатися Богові (Євр. 11:6).

5) Справа буде ще яснішою, коли проти природного стану людини поставимо ласку Божу. Святе Письмо кличе голосно, що Бог не знаходить у людині нічого такого, чим був би захоочений творити їй добро. Тільки Своєю ласкою й добротою Він іде назустріч людині. Бо що може той, хто мертвий, зробити, щоб ожити? Бог є Той, Хто нас просвічує Своїм пізнанням,

воскрешує з мертвих та робить новими створіннями (Іван 5:25 ; Ефес. 2:4).

6) Коли Ісаєа описав загальний упадок людини, додав він до цього спосіб направи й обнови (Ісаєа 59:15). Коли наш союз з Богом, цей перший наш зв'язок з Ним, опирається на милосерді Божім, то наше оправдання не має жодної підстави. Коли ж початок нашого оправдування є любов Бога, то які праведні діла можуть її попередити?

Дійсно, коли Його любов звертається до нас сама, то її не треба заохочувати нашими ділами.

7) Тут другий і третій рід людей, що згадані в вищеподаним розподілі.

Нечиста совість дає виразно змогу бачити, що люди ще не відроджені. І що вони ще не відроджені, видно також з того, що в них не знаходимо ще ніякої віри, без якої оправдання неможливе. Що ж можуть грішники, відчужені від Бога, дати інше, як те, що в Його очах огидне?

8) Лицеміри й ті, що скривають злобу в своїх серцях, працюють надаремно, щоб своїми ділами приєднати собі Бога. Противно, вони дразнять Його все більш і більш, бо жертви безбожників для Нього огида.

9) Пригляньмося тепер, яку праведність мають люди, що про них ми згадали на четвертому місці. Ми визнаємо, що вони ласкою Христа поєднані, оправдані, вмерли й освячені, під проводом Святого Духа ходять дорогами Господніми. Але, щоб вони самі себе не забули й не згорділи, то в них полишилися ще рештки недосконалости.

Нема людини, що творить добро й не грішить (1. Кн. Цар. 8:46). Яке оправдання можуть вони за свої діла одержати?

10) Але коли б могло статися таке, що ми мали б деякі чисті й досконалі діла, то вистачає один-одинокий гріх, щоб змазати згадку колишнього оправдання. Пророк, а за ним і ап. Яків, каже: „Хто спотикається в одному, той винуватий у всьому“ (Єзек. 18:24; Яків 2:10).

11) Двох речей мусимо міцно держатися, — перше, що не було ще досі ніякого доброго діла побожної людини, яке, досліджене суворим судом Божим, не було б осуджене; друге, коли б таке діло й було, то все таки було б воно зіпсуте й опоганене гріхами, і через те не втратило б всієї своєї принадности.

Це головна точка нашого спростування римо-катол. блудів.

12) Схоластики кажуть, що добрі діла не можна досягнути їх внутрішньою повагою й праведністю. Їхню вартість треба приписати ласці, що їх приймає. Крім того, вони доказують, що гріхи, що їх поповнюємо в цьому житті, можна поєднати

надмірними добрими ділами. Але ласка, яку звемо приймаючою ласкою, не що інше, як незаслужена доброта Божа, що нею Отець досягає нас у Христі. Він зодягає нас невинністю Христовою й зачислює нам її, так що Він цим добродійством вважає нас святими, чистими й невинними.

13) Коли ж ці речі прайдиві, то з певністю не можемо самі з себе виконати якінебудь добрі діла, що були б милими нашому Богові, ані самі Йому подобатися, бо тільки людина, вкрита праведністю Христовою, може подобатися Богові та дістати прощення гріхів. Бог обіцяв не за означені діла нагороду вічного життя. Він каже, що тільки той, хто сповняє заповідь, буде жити, і осуджує тих, що не виконують усіх заповідей Закону (3. Мойс. 18:5).

Хоч би все оправдання людини зібрати на одну копицю, то ще не висгачить, щоб задовільнити за один одинокий гріх. Це доказує гріх Адама, що за один злочин був покараний.

14) Як можна погодити хвальбу й надмірні діла з тим, що нам наказано? Коли ми все виконаємо, що нам наказано, то скажемо, що ми нікчемні слуги, бо зробили лиш те, що були повинні (Лука 17:10).

15) Покликаються на ап. Павла, що зрікся свого права, з якого міг користати, по своїй впадоби. Він дав коринтіяцям не тільки те, що був повинен з огляду на свій уряд, але й поза границями свого уряду присвячував їм свою працю (1. Корин. 9:1 і 12).

Одначе він це зробив тому, що це не була причина до спотикання для недужих, а тим він не робив більш для Господа, як повинен був. Усі наші діла, каже Хризостом, належать Господеві так, як найменші добра невільників належать до їхнього пана.

16) Отже, мусимо боротися проти двох пошестей; перше, щоб ані трохи не надіялись на праведність діл, і друге, — щоб ми не приписували цьому якусь хвалу. Коли зникне фальшива надія, тоді обов'язково зникне й всяка хвальба.

17) Коли приглядаємося чотирьом родам причин, на які, по думці філософів, ми повинні вважати, то побачимо, що ні одна з них не погоджується з нашими ділами в добуванні нашого спасіння.

Діюча причина — це милосердя й любов небесного Отця. Матеріальна — (підметова) причина, Христос зо Своєю слухняністю. Формальна, або інструментальна причина — віра; і ці три лучить ап. Іван в одно речення: „Так бо полюбив Бог світ, що дав Свого Однородженого Сина, щоб кожний віруючий в Нього не погіб, а мав життя вічне (Іван 3:16).

Четверта кінцева причина є підкреслення Божого оправдання й хвали Його добродійства, як свідчить ап. Павло в Листі до римлян 3:23.

Тут бачимо, що всі причини нашого спасіння існують поза нами, — чому тоді надіємось ще на діла й чому величаємось ними?

18) Бачимо, що побожні часто потішають себе свідомістю своєї невинности та щирости. Це діється тоді, коли вони порівнюють свою добру справу з лихою справою безбожників, та через те певні перемоги, не так через хвалбу власного оправдання, як радше через слушне й заслужене осуджування своїх ворогів.

Коли вони порівнюють себе з іншими, то чистота їх власної совісти приносить їм потіху й відвагу. Але коли ходять про справи їх щасливости, тоді звертають свої очі тільки на добротливість Божу.

19) Коли побожні скріпляють свою віру невинністю своєї совісти та уважають це за причину радості, то це ніщо інше, як тільки те, що дивлячись на овочі свого покликання, уважають себе за дітей Божих. Вони зовсім не шукають у тому якоїсь підстави для своєї щасливости, або оправдання.

20) Августин дає це зрозуміти кількома словами, коли каже: „Я не величаю діла моїх рук, бо боюся, що коли Ти їх побачиш, то знайдеш більше гріхів, як заслуг. Одначе я це кажу, Господи, не відкинь діла моїх рук; добачуй Своє діло в мені, а не в моїм ділі. Бо коли Ти приглянешся моему ділу, то Ти його осудиш; але коли Ти дивишся на Своє діло, то Ти нагородиш його, бо всі мої добрі діла походять від Тебе“.

Отже, Августин подає дві причини, чому не може величатися своїми ділами перед Богом: коли він має деякі добрі діла, то не бачить в них своїх діл; по-друге, вони ще й придавлені багатьома гріхами.

21) Коли Святе Письмо каже, що добрі діла віруючих — це причина, для чого Бог їх нагороджує, то треба це розуміти так, що Бог лучить ласку з ласкою. З першої ласки, як правдивої причини, дарує Він другу ласку на те, щоб Він нічого не поминув, що може служити до збагачення Його слуг. І так Він поступає далі зо Своєю лагідністю з тією ціллю, щоб ми завсіди гляділи на незаслужену вибраність, як джерело та основу всіх Його добродійств для нас.

РОЗДІЛ 15.

**ХВАЛЬБА В ЗАСЛУГАХ ДОБРИХ ДІЛ ПЕРЕКРУЧУЄ
Й НИЩИТЬ БОЖУ ХВАЛУ В ДАРУВАННІ ПРАВЕД-
НОСТИ ТА ЗАПЕВНЕННІ СПАСІННЯ.**

1) Ми вже вияснили, що найважливіше в цій справі, а саме: людина оправдується тільки милосердям Божим, тільки через спільноту з Христом і тільки вірою, а не ділами. Тепер мусимо ще застановитися над питанням, чи діла, що не вистачають для виправдання людини, все таки заслугують у Бога на зичливість і ласку.

2) Дійсно, той, хто перший назвав людські діла заслугами, у відношенні до Божого осуду, приніс вірі дуже велику шкоду. Старі письменники Церкви вживали часто цього слова, але через уживання цього одного слівця, чужого Святому Письму, дали вони нащадкам багато матеріялу до блуду!

3) На що наші діла заслугують, виразно доказує Святе Письмо, коли каже, що вони не можуть знести обличчя Божого, тому що вони повні нечистоти. А з другої сторони, що могли б ми заслужити, хоч би сповнили весь Закон? Ми й надалі тільки непожиточні слуги.

Все таки Господь називає добрі діла, які Він нам дав, **нашими ділами**, й Він каже, що вони Йому не тільки милі, але також Він хоче за них нагородити; однак Він робить це тому, щоб ми через великі обітніці стали відважними, щоб ми в творенні добра були неструдженими та відплачували правдивою вдячністю за такі великі добродійства Божі.

Коли діла походять від Бога, вони добрі, але людина їх занечищує й брудить своєю нечистотою. Вони все таки Божі милі й не без користи для людини, та ще більше нагороджені великим добродійством Божим, — усе має свою причину в тому, що Боже милосердя добровільно установило таку ціну.

4) Софісти наводять з книги Еклезіяста (16–14) слова: „Милосердя зробить кожному місце по Його заслугах“. Але вони промовчують, що ця книга апокрифічна, бо грецький текст каже: „Він зробить місце для всього милосердя, бо кожний знайде по своїх ділах“. Коли апостол каже: „Добродійности й подільности не забувайте, бо в таких жертвах має Бог вподобання“ (Євр. 13:16), то нема тут ніякої мови про заслуги.

Також незгідне зо Святим Письмом, коли кажеться, що добрі діла — дари ласки, що їх одержуємо в цьому житті, ми заслужили, бо вічна щасливість — то нагорода тільки з віри.

Пророк Ісаїя каже, що приріст віруючих, то також дар незаслуженого добродійства Божого (Ісаїя 55:1).

5) Також ап. Павло навчає в багатьох місцях, що сповнення всіх дібр маємо в Христі, а від нас самих нічого (1. Корин. 3:11; Ефес. 1:4; Колос. 1:14).

6) Добрі звичаєві діла не роблять людину милою Богові, коли ми не вщеплені в Христі, як каже про нас Святе Письмо, то ми всі в смерті. Так само: „Все, що не з віри, — гріх“ (1. Іван. 5:12; Рим. 14:23).

Софісти кажуть, що Христос заслужив для нас першу ласку, а саме нагоду, щоб здобути заслугу, і це тепер від нас залежить, щоб з цією даною нагодою не розминутись. О безсоромносте! Наче б Христос приготував тільки дорогу до спасіння, а кожен хай сам себе виправдає.

Одначе, чи вони зрозуміли, що ці слова означають: „Хто має Сина, має життя; і кожний, хто вірує, перейшов від смерти в життя!“ (1. Іван. 5:12; Іван 5:24).

7) Теологи в Сорбонні кажуть, що людина оправдана „сформованою“ вірою. Це потім мусить означувати, що добрі дістають силу з віри, щоб оправдатись.

Одначе це — глумливий спосіб, щоб людині дати славу, а Бога ограбити з хвали добрих діл. Апостол каже, що ми твориво Боже, створені до добрих діл, що їх Бог приготував, щоб ми в них ходили (Ефес. 2:10).

З огляду на те, що від нас не походить нічого доброго, хоч ми відроджені, а відродження — то Боже діло, не можемо привластити собі ані кришки з добрих діл.

8) Це ясно доказане багатьома свідченнями зо Святого Письма (1. Іван. 3:8; 1. Петр. 4:3; 2. Тим. 2:20).

З цього виводимо, що людина перед Богом не оправдається ділами. Але ми кажемо, що всі, хто від Бога, будуть відроджені й стануть новими створіннями, перейшовши з царства гріха до царства праведности. Через це свідчення мусимо скріпити наше покликання, щоб подібно як дерева, що їх по овочах пізнається.

РОЗДІЛ 16.

ЗБИТТЯ ЗАКИДІВ, ЩО НИМИ ПРИХИЛЬНИКИ ПАПИ СТАРАЮТЬСЯ ЦЕ НАВЧАННЯ ЗРОБИТИ НЕНАВИСНИМ.

1) Добрі діла будуть знищені через оправдання вірою. Ми не мріємо про віру, що є пустою з добрих діл, ані про оправдання, що існувало б без добрих діл.

Ми ставимо тільки оправдання з віри, а не з діл.

2) Це неправда, що людські думки відвертають від нахилу творити добро, коли відбираємо вартість заслугам.

Нерозумне твердження, що заслуги дають нагороди. Нема гострішого товчка до добрих діл, як указати на кінцеву ціль нашого спасіння й покликання. Це було б безбожною невдячністю, коли б ми, враз очищені, мали калятися новим брудом і поганити кров Христову.

3) Коли Святе Письмо каже, що Бог дасть кожному по його ділах, то цей спосіб говорення часто пристосовується тому, що Святе Письмо не хоче полишити ніякого засобу, щоб нас у кожному випадку заохотити до діяння.

4) Прихильники папи кажуть також, що людину запрошується до творення гріха тоді, коли ми навчаємо про незаслужене прощення.

Однак прощення гріхів таке цінне, що не можемо відплатитися за це ніяким добрим ділом. Його не можна ніколи дістати, коли б воно не було з ласки. Це прощення для нас дійсно незаслужене, але не для Христа, бо Він заплатив за все ціною Своєї крові. Тому вказується людям, що, як часто вони грішать, цю найсвятішу кров наново проливають. Чи не будуть ті, що це слухають, все більш пізнавати жорстокість гріха, як ті, що своїми добрими ділами хочуть очиститися від гріхів?

РОЗДІЛ 17.

ПОРІВНЯННЯ ОБІТНИЦЬ ЗАКОНУ ТА ЄВАНГЕЛІЇ.

1) Коли добрі діла не оправдують, то нащо, питаємо, слухать обітниці Закону?

Бог дає Свої обітниці тільки досконалим настоятелям Свого Закону, але таких людей не можна ніде знайти. Тому цілий рід людський остається підчинений прокляттю Закону.

2) Чи не через те обітниці Закону безсильні й даремні? Це було б так, коли б не прийшла Божа доброта через Євангелію на поміч. Вона вказує нам на самотнього Христа, як словення праведности.

3) То правда, що діла віруючих будуть нагороджені тим, що Бог обіцяв у Своему Законі й хто поступає праведно, але при цій нагороді треба завжди вважати на причину, що лучить ласку з ділами. Ця причина потрібна. Перше, — Бог, відвертаючися від діл Своїх слуг, приймає їх у Христі, і тільки через віру, без якоїнебудь помочі діл поєднує їх з Собою.

Друге, — всі діла, без огляду на їх властиву вартість, Бог через Свою Отцівську доброзичливість підносить до такої

високої почеси, що через те Він надає їм певну вартість. Третя причина, — Бог приймає вірних з вирозумілістю, не зачисляючи їм недосконалости. Отже, ласка Божа — то причина нагороди добрих діл.

4) Також наводять слова: „Бог не дивиться на особу, але перебуває в кожному народі, і хто творить праведність, той милий Йому“ (Дії 10:34).

Бог приймає людину в подвійний спосіб: такою, якою вона є з природи, Бог не знаходить в ній нічого, що викликало б Його милосердя, крім нужди.

Коли написано, що молитви та милостині Корнелія згадано перед Божим обличчям (Дії 10:31), то тим не сказано, що людина пригтовляється добрими ділами, щоб одержати ласку. Корнелій був уже тоді просвічений та освячений Духом мудрости, так що він полюбив був праведність. Усе, що Богові в ньому подобалося, мав він з ласки Божої.

Тому, що всі люди з природи погублені, то Бог не хоче, щоб вони загинули. Прийняття не має ніякого зв'язку з праведністю людини, воно тільки є явний доказ милосердя Божого до нужденних грішників.

5) Друге прийняття те, про яке говорить ап. Петро, а саме: вірні, як тільки вони покликані, подобаються Богові також з огляду на їхні діла. Бог не може інакше, як тільки любити все добро, що Він у них творить Своїм Духом. Корнелій був незаслужено милий в очах Божих, ще заки його діла стали милі Богові.

6) Щоб ці речі ліпше зрозуміти, мусимо вважати на обітниці — від Закону вони чи від Євангелії, бо не всі обітниці мають однакове значення.

Обітниці Закону, — то ті, що проголошують нагороду під умовою, що ми сповнимо Його заповіді; обітниці Євангелії вказують більш на те, якими є Його слуги, що в добрій вірі прийняли Його союз, і через те виявляють причину, чому Бог їх задовільняє.

7) В багатьох місцях Святого Письма добрі діла прикрашені ім'ям праведности, і при тому сказано, що людина буде ними оправдана (5. Мойс. 6:25). Певно, діла оправдують, коли вони досконалі. Але що вони недосконалі, це також певне. Людина переступає всі заповіді й тому не дістає оправдання через діла, що завжди бувають уломні.

8) Тепер кажуть наші противники, що людина не буде оправдана без віри, але також не тільки через віру. Діла доповнюють оправдання. Так Авраамові зачислено віру за праведність, як також доконаний чин Пінегаса зачислено йому за праведність (Рим. 4:3; 4. Мойс. 25:7).

9) Людина не буде оправдана за один, чи два, чи більш

добрих діл; хто згрішить в одній речі, винен у всьому. Крім цього, одне діло не є ціле та зовсім чисте. Віра робить праведним тільки тоді, коли вона досягає Христа. Пінегаса вважається оправданим тільки перед людьми, що бачили його діла, а не перед Богом.

10) Слова Давида: „Блаженні, кому простяться неправедності” (Пс. 32:1), не суперечать тому, що він на іншому місці каже: „Щасливий чоловік, що боїться Бога, що дбає за вбогих, що не ходить за порадою безбожних” (Пс. 112:1; 41:1; 1:1).

Слушно каже ап. Павло, що щасливість існує в прощенні гріхів (Рим. 4:7). З огляду на те, що всі чесноти й діла в людині ніколи не є того роду, щоб подобалися Богові, — людина буде завжди нужденною перед Богом, хіба що через прощення гріхів спасенна від своєї нужди.

Але чи не навчає Яків виразно, що Авраам був оправданий ділами, і що ми всі будемо також оправдані ділами, а не тільки вірою (Яків 2)?

Яків говорить там про віру, що без діл мертва, а ми говоримо тут про живу віру. Він говорить про віру дияволів (Яків. 2: 19), а ми про віру віруючих.

12) Друга фальшива думка існує в слові „оправдання”. Коли говориться про Авраама, що він був оправданий, то це значить, що люди вважають його праведним за його діла, а ми говоримо про оправдання перед Богом.

13) Правдиво каже Яків, що виконавці, а не слухачі Закону будуть оправдані. Ох, якби хтось виконав це (Яків 1:22)!

14) Справді читаємо в Святому Письмі, що віруючі ставлять свою праведність відважно перед судом Божим і бажають по ній бути суджені (Пс. 7:9; 17:1; 18:21), — однак мусимо тут завважити дві речі. Перше, — вони не ставлять перед судом Божим цілого свого життя, а особливий випадок, щоб їх досліджено. На іншому місці каже Давид: „Коли Ти будеш пам’ятати несправедливості, хто встоїть перед Тобою (Пс. 130:3)?

І: „не входи в суд із слугою Твоїм” (Пс. 143:2).

Вірні по черзі приписують собі оправдання, не з огляду на праведність Божу, але через порівняння з безбожниками.

Так каже Давид до Саула: „Господь заплатить кожному по справедливості й вірі його” (1. Сам. 26:23).

15) Так само каже Соломон, що той, хто ходить у своїй невинності, є праведний (Прип. Солом. 20:7), а Езекіїль, — що певно буде жити той, хто широко й праведно зробив (Єзек. 18:9 і 21; 33:19).

Але нехай вийде одно з дітей Адама з правдивою невинністю! Вони всі мусять згинуть перед обличчям Божим, або шукати захисту в Його милосерді.

Вкінці закидується ще, що апостол бажає віруючим великої досконалости, щоб вони могли невинні й бездоганні бути в день приходу Господа (1. Солун. 3:13).

Слушно каже Августин, що віруючі мусять завсіди прямувати до тієї цілі, щоб колись не опоганено й бездоганно явитися перед обличчям Божим. Але, що найліпший стан у цьому сучасному житті не що інше, як тільки поступ до досконалости, то щойно тоді досягнемо ціль, коли ми, роздягнені з цього тіла гріхів, будемо вповні залежні від Господа.

РОЗДІЛ 18.

З НАГОРОДИ НЕ МОЖНА ВИВОДИТИ ОПРАВДАННЯ ДІЛ.

1) Святе Письмо каже: „Кожний прийме, що зробив у тілі чи то добре, чи зле“ (2. Корин. 5:10). На цьому та інших місцях указує апостол більше на порядок того, до чого потім буде прямувати, як на причину, чому Бог нагороджує вірних. Бог дає нам щастя по ступенях Свогого милосердя, а саме, — Він покликкує вибраних, покликаних оправдує й оправданих робить досконалими.

Коли тепер говоримо, що віруючий дбає про своє спасіння (Пилип. 2:12), то це треба розуміти так, що ніби він вправляється в добрих ділах та застановлюється над вічним життям. Але про Господа кажемо, що Він у нас добре діло зачинає й завершує (Пилип. 1:6).

2) Царство небес не нагорода для слуг, але спадщина для дітей. Тільки ті, кого прийняв Господь за дітей, будуть тим користатися.

Так треба також розуміти, що Бог клявся Авраамові: „За те, що ти це зробив і не пощадив власного сина, то Я буду тебе благословити й помножу твій рід“ (1. Мойс. 22:16 і 17). Авраам одержав уже обітницю, заки йому дано приказа принести свого сина в жертву. Так отже, він не своєю слухняністю заслужив на благословення.

3) Господь не зводить і не глузує з нас, коли Він каже, що діла нагороджує з ласки, поки діла ще сталися.

Бог хоче, щоб ми вправлялися через добрі діла та встояли в виконанні й користуванні ними, що Він обіцяв, щоб ми жили в добрих ділах і так дійшли до щасливої надії, яку нам представлено в небі.

Отже, скажім з Петром: „Щасливість душ — то кінець віри“ (1. Петр.1:9).

4) Коли Святе Письмо зве вічне життя нагородою за діла, то воно робить це не для того, щоб славити вартість наших

діл, наче б ми таку нагороду заслужили, але воно каже так тому, щоб нашій немочі, що серед великої нужди та труднощів життя мусить бути підкріплена, прийти з поміччю.

5) Святе Письмо також каже, що Бог, справедливий Суддя, дасть Своїм вінець праведности (2. Тим. 4:8). Августин говорить про це: „Кому дав би справедливий Суддя вінець, коли б милостивий Отець не дарував йому попередньо ласки? І яким було б оправдання, коли ласка, яка оправдує безбожників, не йшла б попереду?“

А я кажу, крім цього ще й те: Як міг би Бог приписати оправдання нашим ділам, коли б Він неправедність не закрив Своєю добротливістю й прощенням? Як уважав би Він нагороду для Своїх дітей вартісною, коли б Він те, що в них гідне кари, не змив Своєю надмірною добротливістю?

6) В Святім Письмі вказується на два місця. Перше слово: „Робіть собі приятелів від мамони неправедности, щоб, як будете в недостатках, прийняли вас у вічній оселі“ (Лука 16:9); далі слова ап. Павла, що порівнює добрі діла з багатствами, якими можемо користатися в щасливості вічного життя (1. Тим. 6:16). Ті вислови треба бачити в світлі й інших місць Святого Письма: „Хто чинить добро вбогому, той Богові позичає“ (Прип. Солом. 19:17); „Хто сіє скупю, скупю й жатиме“ (2. Корин. 9:6).

Що даємо вбогим з любови, буде переховане в руці Господній, а Він, як вірний сторож з того світу, віддасть з обильною рентою.

7) Ап. Павло пише до солунян, що вірні зазнають багато горя, щоб їх уважано гідними Царства Божого, „бо, каже він, „праведно в Бога віддати горе тим, що завдають горе, а вам відряду“ (2. Солун. 1:6 і 7).

Бог Отець хоче, щоб ми, кого Він прийняв за дітей, стали одностайними з Христом, Його Однородженим Сином. Як Христос мусів терпіти, заки Він увійшов у славу, яка Йому була призначена, так мусимо й ми через багато горя ввійти в Царство Небесне (Лука 24:26). В той спосіб нас уважатимуть гідними Царства Божого; так воно діється, що ми носимо в своєму тілі знаки нашого Господа й Вчителя, а Його життя в нас об'явлене.

8) Але чи не каже ап. Павло, що любов більша за віру, і чи не виходить з того, що ми більше через любов, як через віру будемо оправдані?

Любов більша за віру не тому, що вона більш заслугує, але тому, що вона плідніша, далі сягає й служить багатьом, а віра служить нам тільки часово.

9) Коли Христос каже до законовчителя: „Коли ти хочеш увійти в життя, то сповняй заповіді“, виходить Христос з

цього заложення, що ми через наші гріхи виключені від оправдання Закону. Отже, необхідно, щоб ми шукали іншого засобу досягнути вічне життя.

10) Віра також діло, кажуть софісти, — отже, ми не можемо її ставити супроти діл. Віра однак не оправдує, коли вона є тільки слухняність Божій волі, хіба що вона обіймає Христа (милосердя Боже). Правда, що спірні речі мають деколи одне й те саме правило. Але з цього ще не виходить, що, як кожний гріх буде нам зачислений до неправедности, так само кожному доброму вчинкові мусить бути зачислена хвала оправдання.

Це правило тут не кінчиться, бо хто згрішить в одній речі, стане в усьому винуватий (Яків 2:10). Це було б немудро закінчити, що людина, яка багатьома гріхами побуджує гнів Божий, через одне добре діло могла б з Ним помиритися.

РОЗДІЛ 19. ПРО ХРИСТІЯНСЬКУ ВІЛЬНІСТЬ.

1) Тепер треба нам застановитися над християнською вільністю, що, як додаток оправдання, дає пізнати її силу.

2) Християнська вільність складається з трьох частин: перше, — совість віруючих, коли вони шукають заповнення й довір'я для оправдання перед Богом, ставить себе вище Закону й забуває ціле оправдання Закону.

Тому Закон для віруючих не зайвий. Він намагає та заохочує нас до добра. Ціле життя християнина мусить бути одним розважанням над побожністю. Однак перед Богом не Закон, але самотній Христос мусить бути поставлений, як оправдання.

3) Тому Христос став за нас прокляттям, щоб нас викупити від прокляття Закону (Галат 3:13).

4) Друга частина християнської вільности та, що конечність Закону не змушує совість повинуватися йому, але вона вільна від ярма Закону, повинується добровільно Божій волі. Це не може статися, як довго ми ще під Законом.

5) Коли ми звільнені від суворого жадання Закону, то можемо з радістю й з готовістю відповісти на голос Божий, що кличе нас іти за Ним, куди Він нас поведе. Натомість ті, що зв'язані ярмом Закону, наче слуги, що від них щоденно вимагають означених діл: вони не сміють явитися перед обличчям своїх панів, якщо не виконали призначеного їм діла. Однак діти являються свобідно перед своїми батьками, хоч вони знають, що їхня праця була недостатна. „Я їх збережу, як зберегає чоловік свого сина, що йому служить” (Мал. 3:17).

6) Це є причина, чому автор Листа до євреїв приписує вірі всі добрі діла батьків і судить тільки з віри. Тому також каже ап. Павло, що гріх не мусить панувати над нами, бо ми не під Законом, але під ласкою (Рим. 6:12).

7) Третя частина християнської вільності є в наступному: в нашій совісті не маємо ніякого сумніву щодо Бога в зверхніх речах, що самі по собі мірні, — інакше сказавши ані добрі, ані злі. Без різниці можемо їх уживати, то знову залишати. Пізнання цієї вільності тому для нас потрібне, що інакше наша совість не мала б ніякого спокою, а забобонам не було б кінця!

8) „Я знаю“, каже ап. Павло, „що нема нічого нечистого; тільки хто вважає щось нечистим, тому воно нечисте“ (Рим. 14:14). І він ще додає: „Щасливий той, хто не осуджує себе в тому, що похваляє“ (Рим. 14:22). Всі дари Божі освячені подякою.

9) Одначе треба завважити, що християнська вільність у всіх своїх частинах духова. Ціла її сила існує на те, щоб заспокоїти боязку совість перед Богом. Люди можуть бути неспокійні, засмучені та зажурені щодо прощення гріхів. Вони деколи затривожені, чи їх недосконалі діла подобаються Богові; то знову клопочуться та мучаться користуванням мірних речей, що самі по собі, ані добрі, ані злі. Існує два типи людей, що грішать проти християнської вільності. Один тип користується нею, щоб цим скрити свої пожадання й щоб надуживати дари Божі для своєї приемности.

10) Другий тип людей думає, що християнська вільність є ніщо, коли люди нею не користуються. Через таке невластиве поступовання вони часто спокушують слабших. Бувають люди, що думають, ніби їх християнська вільність не певна, коли в п'ятницю їдять м'ясо. Я не ганю цього, що вони в цей день їдять м'ясо, але фальшиві думки мусять бути усунені з їх сердець.

11) Треба оминати згіршення, що їх одним даємо, а другим відіймаємо.

Коли робите щось з передвчасною легкодушністю або поверховністю, або зухвалістю, через що легкодухі сердяться, — то це згіршення, що ви викликали. І ап. Павло каже, що ми повинні знеможених у вірі прийняти (Рим. 14:1 і 13).

12) Ап. Павло дав у навчанні й на прикладі різницю між знеможеними та фарисеями, на що треба все добре вважати, і перед ними наша вільність не може уступити. Він указує, як ми в нашій вільності маємо задержати міру, і як мимо всього можна кермувати згіршенням.

Він обрізав Тимофія, коли взяв його, як товариша (Дії 16:3). Але він не хотів Тита обрізувати (Галат. 2:3). Два

різні способи, а все таки без зміни плану чи переконання.

Через обрізання Тимофія зробив він себе, наскільки він був вільний від усіх, слугою всіх, щоб приєднати багатьох. Однак Тит був грек, і тому став він проти фальшивих братів, що, казав він, увійшли крадькома, щоб підглянути нашу вільність у Христі.

Все треба робити з любов'ю й дбати на збудування ближнього. Бо всі речі дозволені, але не всі речі збудовують (1. Корин. 10:23).

13) Але подібно, як наша вільність мусить підчинятися любові, так мусить любов у свою чергу стояти під чистотою віри. Справді, тут треба числитися з любов'ю, але тільки до вівтаря, інакше сказавши, щоб ми ради нашого ближнього не гнівили Бога.

14) Совість віруючих обдарована правом первенства вільності, незв'язана ніякими путами договорів, тому також вона вільна й незалежна від усіх людей; бож негідне, щоб Христос позбавлений був хвали такої великої вільності, або совість овоч з цього. Христос не купив цієї вільності золотом, але Своєю власною кров'ю.

15) Щоб тепер ніхто через неосторожність не спіткнувся за цей камінь, то застановімся над тим, що в людей є подвійний уряд: духовий, що ним навчається совість побожності та служення Богові, та політичний або горожанський, що ним навчається людина діл приязни й горожанського обов'язку. В людині є наче б два світи, а над ними панують різні володарі й закони. Тут треба вважати, — чого навчає Євангелія про духову вільність, того не треба переносити на горожанський лад.

Горожанській власті треба коритися, не з страху перед карою, але ради совісти (Рим. 13:1 і 5). Тому то совість не зв'язана горожанськими законами.

Не треба забувати, що совість не що інше, як тільки свідок, що здержує людину перед укриванням своїх гріхів, а винного ставить перед судом.

16) З цього виходить, що внутрішній овоч доброї совісти (що існує в внутрішній ширості серця) проникає також до людей, хоч властиво совість глядить тільки на Бога. Божеські закони не можуть бути ніколи підчинені людській діяльності.

РОЗДІЛ 20.

ПРО МОЛИТВУ, ЩО Є НАЙВИЗНАЧНІША ВПРАВА
ВІРИ, І ЧЕРЕЗ ЯКУ ОДЕРЖУЄМО ЩОДЕННО ДАРИ
БОЖІ.

1) З вищесказаного бачимо виразно, яка вбога й нужденна людина, і як їй недостає всіх засобів до щасливості. Коли вона шукає помочі в своєму убозстві, то вона мусить її шукати поза собою. Вона мусить прийти до Господа, що являється охоче в Своєму Синові, через Нього Бог жертвує нашій нужді щастя й відчиняє нашому убозству всі небесні скарби. Отже, ціла наша віра оглядатиме Його Улюбленого Сина, ціле наше довір'я буде від Нього залежати, ціла наша надія в Ньому спочине. Треба, щоб ми шукали в Ньому й в молитвах до Нього просили того, чого нам не достає, а що в Ньому можна знайти.

Так свідчить апостол, що наша віра родиться від Євангелії (Рим. 10:14), а також через віру стають наші серця здібними, щоб зивати Боже ім'я (Рим. 8:26).

2) Через добродійство молитви дістаємо доступ до багатств, що для нас приготував Отець Небесний, бо молитва — то вправа спільноти з Богом, через що людина, виходячи до небесної святині, говорить з Богом у власній Особі про Його обітниці. Так отже досвідчують люди, що правдиве те, в що вони вірили, що Бог прирік був Своїм Словом.

3) Чи Бог не знає без нашого звідомлення, що для нас корисне?

Бог дав нам молитву не ради Себе Самого, а ради нас самих.

Перше, — щоб наше серце завсіди запалювалося гарячим бажанням Його шукати, любити та служити Йому. Щойно тоді можемо призвичаїтися в кожній потребі в Нього шукати нашого захисту, наче при святім якорі.

Друге, — щоб не повстало в нашому серці жодне нечисте бажання, через що ми мусили б стидатися брати Бога за свідка.

Третє, — щоб ми приходили перед Його обличчя та одержали з подякою всі Його добродійства.

Далі, щоб одержавши бажане, були спонукані тим гарячіше застановлятися над Його добротою й милосердям.

Вкінці, щоб через молитву Його провидіння, сила й милосердя були скріплені досвідом у нашому серці.

4) Щоб молитися, як годиться, мусимо вважати на чотири правила.

Перше, щоб серцем і духом не інакше були успосіблені, як годиться тим, що йдуть на розмову з Богом. Це досягне-

мо, коли наш дух звільниться від усіх тілесних клопотів, що перешкождали б чистому огляданню Бога. Бо тільки тоді той буде дійсно молитися, коли з цілим напруженням віддасться молитві і, оскільки це можливе, вносится вище себе самого.

5) Нічого більш не суперечить Божій честі, як легководність, що йде впарі з надто свавільним поступованням. Чим трудніша ця справа, тим більше мусимо для неї завдати собі труду.

Сюди належить також церемонія взношення рук, — чим нагадується людям, що вони віддалені далеко від Бога, коли не вносять до гори своєї думки.

Крім цього, мусимо дбати про те, щоб не більше молитися, ніж Бог дозволяє в Своїм Слові.

Хоч Бог обіщує зробити по волі побожних (Пс. 62:9), то Його поблажливість не сягає так далеко, щоб Він без різниці стягав вуздечку наших злих схильностей, або щоб Він підчинив Свою поблажливість нашому осуду. Тому треба нам уважати на слова ап. Івана: „Це наша відвага, коли, чого просимо по волі Його, Він слухає нас“ (Іван 5:14).

Так, як мусимо звертати бистрість нашого розуму до Бога, мусить звертатися до Нього також успосіблення нашого серця. А щоб воно до Бога було спрямоване та до Нього зверталось, треба, щоб Бог помагав нашій немочі через Святого Духа (Рим. 8:26).

6) Друге правило, — щоб ми в молитві завсіди відчували дійсно наше убогство; також мусимо поважно призадуматися, щоб усе, про що просимо, було нам потрібне, і тому в молитві висказували гаряче бажання, щоб це одержати.

7) Я признаю, що ми не все в молитві спонукані однаковою потребою. Цю різницю дає нам пізнати ап. Яків: „Є хтось з вас у стражданню, — нехай молиться; хто радіє, — нехай співає“ (Яків 5:13).

Загальне почування каже нам, що маємо робити в таких обставинах.

Отож, мусимо молитися без перестанку, бо нужда гнобити нас і докучає невпинно, щира молитва вимагає покаяння, що є далеке від усього лицемірства та хитрости, щоб ошукати Бага, тому Бог не вислуховує грішників.

8) Сюди приходиться третє правило: кожний, хто ставить себе перед Богом для молитви, мусить відкинути всі думки власної хвальби та, через приниження себе самого, Богові віддати цілу Його честь. Коли ми щось найменше припишемо нам самим, то не можемо встояти перед Його обличчям з нашою марною бундючністю. Приклад цього приниження маємо в Данила

(Дан. 9:28), в Давида (Пс. 143:2), в Ісаї (Ісаїя 64:5), в Єремії (Єрем. 14:7) та інших.

9) Початок, як рівнож і приготування до ширшої молитви, є в припиненні, в явному визнанні вини та в бажанні прощення, бо й найсвятіший не одержить нічого від Бога, коли він не поєднаний з Ним. Бог не може бути ласкавий для нікого, поки Він не простить усіх гріхів. Коли Христос хотів уздоровити розслабленого, сказав: „Твої гріхи відпущені тобі“ (Мат. 9:2).

10) Тепер здається, що дехто з побожних приносить з собою своє власне оправдання, щоб у Бога щось випросити (Пс. 86:2; 2. Цар. 20:3).

Але вони не мають на думці нічого іншого, як засвідчити з свого відродження, що вони — слуги й діти Божі, що їм обіцяв Бог оказати Свою ласку.

11) Вкінці четверте правило, — щоб ми, хоч дійсно припинені до долу, мимо всього, заохотились до молитви сильною надією, що будемо вислухані.

Воно здається спірним — лучити сильне довір'я в Божу ласку з почуванням Його справедливої помсти. Однак ці речі погоджуються з собою, бо хто своїми власними гріхами припинений до долу, той буде Божою добротою знову піднесений. Так отже, покаєння й віра це два товариші; з них один нас лякає, а другий нас радує. Вони мусять разом у молитвах взаємно стрінутися. Давид висказав цю однозгідність ось як: „І поклонюся в страху в святині Твоєї святости“ (Пс. 5:8).

12) Отже, ми стоїмо твердо з певним довір'ям серця, що Бог для нас ласкавий та зичливий. Інакше не могли б ми молитися. Тому ціла Церква молиться: „Твоє милосердя нехай буде над нами, бо ми надіялися на Тебе“ (Пс. 33:22).

13) Бог наказує нам молитися, і карає нас тією самою заповіддю безбожної впертости, коли Його наказу не послухаємо. До заповіді додано також обітницю, що Він буде ласкавий та вмолимий. Тому, коли ми були неслухняні й невірні, то не мусимо від Нього втікати, коли Він нас кличе.

14) Це дивне, що ми, помимо такої великої принади обітниць, просто байдужі, або майже непоручені. Ми бачимо, що вздовж бічних доріг блукає дуже багато тих, що радше полишають джерело живої води й копають собі самі сухі криниці, ніж прийняти Божу щедрість, що їм сама себе жертвує.

Соломон каже: „Ім'я Господнє, це непереможна твердиня, там знайде праведний захист і буде безпечний“ (Прип. Солом. 18:10).

Тому то віруючі є певні Отцівської любови Бога, з радістю ставляться під Його охорону та без сумніву взивають Його

помочі, що Він їй їм обіцяв! Це не значить, що вони в своїй оспалій безжурності вносилися до гори, тільки що вони по ступенях обітниць виходили на гору, хоч вони все осталися прошаками в покірному приниженні.

15) Справді, кажуть тепер, що Бог вислухав молитви Йотана та Самсона, хоч вони не вийшли з спокійного серця (Суд. 9: 20; 16: 28). Сталий закон Божий не буде знищений кількома особливими прикладами. Крім того, Бог дав деяким людям особливі відрухи, а це тому, щоб між ними та товпою була різниця. І, вкінці, молитви, які Бог вислуховує, подобаються Йому деколи настільки, наскільки потрібні їй приклад, щоб віруючі з тим більшим довір'ям і запалом навчалися молитви. Так був Бог порушений лицемірним наверненням Ахаба, щоб ми вчитися, як можна Його вблагати через Його вибраних.

Трудніша розв'язка, ксли Авраам молився за мешканців Содому, хоч жодне Боже слово Його до цього не спонукало; та що Самуїл, навіть проти виразної заборони, молився за Сауда. Так само Єремія молився, щоб не знищено міста.

Вони опиралися на загальній основі, що Бог може також і негідним оказати милосердя. Крім того, вони не були зовсім без віри, хоч вони в цьому помилялись. Тому розумно пише Августин: „Як можуть молитися побожні в вірі й бажати від Бога чогось, що є проти Його вічної постанови? — Вони моляться по Його волі, однак не по тій закритій і незмінній волі, але по волі, що Він дає їм пізнати, щоб вони згідно з Його мудрим призначенням в інший спосіб були вислухані”.

16) Тепер треба завважити, що сказане про чотири правила правдивої молитви не треба розуміти так суворо, наче Бог опрокидує молитви, в яких Він не знаходить досконалої віри, або навернення (зв'язаних з гарячим запалом і відповідним бажанням).

Бачимо, як надмірний сум був навів Давида, коли він молився: „Дай полегші, перше ніж зйду з цього світу й більше не буду“ (Пс. 39: 14).

Молитви вірних бувають Богові милі (навіть коли вірні ще не звільнені від усіх перешкод), наскільки вони стримлять і шукають цілі, до якої вони відразу не можуть дійти.

17) Тепер ніхто з людей негідний ставитися перед Богом і прийти перед Його обличчя.

Тому дав нам Отець небесний Свого Сина за Посередника, щоб нас спасти від соромливости й боязні. Під проводом Посередника можемо спокійно прийти до Нього. Через Цього Посередника можемо вірити, що нам не буде заборонено молитися в Його ім'я, — тут Отець не може Йому нічого заборонити. Тому блудять ті, що йдуть іншою дорогою, бо

всі обітници Божі в Христі, так, — і амінь (2. Корин. 1:20).

18) Також треба вважати на час, коли Христос приказав Своїм учням шукати захисту в Його заступництві, а саме, — коли Він зійде на небо. „Того дня, — каже Він, — будете просити в ім'я Мое“ (Іван 16:26).

То певне, що від початку тільки тих вислухано, що молилися через Посередника. Тому Бог постановив у Законі, щоб священик, тільки при вході до святині, міг нести на своїх раменах імена ізраїльських родів (2. Мойс. 28:9). До цього служили також жертви, щоб молитви були сильні й гідні.

19) З огляду на те, що Христос — це одинока дорога, ті, що цю дорогу оминають, мусять очікувати перед престолом Божим не чого іншого, як гніву, осуду та тривоги.

Побожні також при цьому моляться один за одного, — тим вони поручають обопільно спасіння один одного перед Богом. Але ті заступництва, що залежні від одинокого заступництва Христового, нічого на тому не траплять.

20) Софісти кажуть: „Христос — Посередник спасіння, а вірні посередники заступництва“. Святе Письмо навчає інакше. „Коли хто згрішить, — каже ап. Іван, — маємо Заступника перед Отцем, — Ісуса Христа“ (1. Іван 2:1). Він — наш Посередник, сидить по правиці Бога, і Він заступається за нас (Рим. 8:34). Августин каже: „Християни передають себе взаємно Богові через свої молитви; але Він, для Кого ніхто не просить, а Хто Сам просить для всіх, — Він — одинокий і правдивий Посередник“.

21) Щодо святих, що померли тілом, але живуть у Христі, завважуємо таке: коли приписуємо їм якусь молитву, то не можемо мріяти, що вони мають іншу дорогу молитися до Бога, а іншу до Христа, Який є тільки дорога. Поза Ним жодні молитви Богові не милі. Тому Святе Письмо закликає нас до одинокого Христа, що є тільки дорога до Отця. „Він, — каже Амвросій, — наші уста, що ними говоримо до Отця. Він — наша права рука, якою приносимо Отцеві жертви. Без Його посередництва та заступництва не могли б ані ми, ані жоден святий мати спільноту з Богом“.

22) Однак нерозум дійшов так далеко, що маємо наглядний образ забобонів. Він розгнуздався всюди своєю непоміркованістю: кожний спішить шукати захисту в одного з святих; у різnorodних справах звивається раз того, то знову іншого святого.

Кожний особисто вибрав свого особливого святого, наче б вони були богами — хоронителями, і йому піддався. Так кожне місто установило свого власного Бога, як колись закидував пророк Ізраїлеві (Єрем. 2:28; 11:13). І вони вкінці

не здержалися від огидного опоганення взивати померлих святих, не тільки як патронів, але також, як оборонців і намісників своєї щасливості.

23) Люди пробують оправдатися, кажучи, що також молитви побожних заносять анголи руками до Бога. Але анголи, а не померлі святі, настановлені, щоб дбати про нашу щасливість (Євр. 1:14; Пс. 34:8; 91:11).

Далі вони наводять слово: „Хоч би Мойсей і Самуїл стояли перед Моїм лицем, то Моє серце не повернеться до цього народу“ (Єрем. 15:1). Вони з цього виводять, що померлі моляться за нас.

З цих слів виходить, навпаки, що вони не за народ молилися. Там не читаємо про заступництво померлих. Там каже Господь тільки те, що Він не буде щадити злосливости народу, навіть коли б вони мали заступництво, як Мойсей та Самуїл, що за їх посередництвом Бог давніше так часто був ласкавий для Свого народу.

24) Чи не грабуємо святих з їх побожних молитов під час, коли вони за ціле своє життя виказували побожність і любов? Я не хочу досліджувати, що вони роблять або задумують. Але це певне, що вони з незломною волею прагнуть до Царства Божого, що є менше на згубу безбожникам, як і на щасливість вірним.

Що вони за нас моляться, не можемо з того висновувати, що люди, які живуть на землі, обопільно поручають себе в своїх молитвах. Це служить тільки для зростання любови, щоб таким способом один одного тягарі носили.

Вони мають у тому одну заповідь Господню, а також одну обітницю; обидві вони найважливіші частини молитви. Але це не відноситься до померлих. Це неможливе, кажуть, щоб померлі не могли задержати тієї самої любови до нас, подібно, як вони злучені з нами тією самою вірою. Але хто їм об'явив, що вони мають такі довгі вуха, що могли б почути наш голос? Або таке гостре око, що могло б доглянути всі потреби?

Приклонники папи кажуть, що померлі у світлі Божого обличчя, що їх осяяло, бачуть, наче в дзеркалі, що люди тут роблять. Це не що інше, як п'яні сні мозку, що хоче проникнути таємні осуди Божі. Це не потверджує жодне свідчення Святого Письма.

25) Яків просить, щоб його ім'я та імена його батьків, Авраама та Ісаака, взивали його нащадки. Однак Яків цим просить тільки, щоб Бог переніс насліддя Союзу також на його нащадків, щоб вони були названі синами Авраама, Ісаака та Якова. Але чи не просили Бога, щоб Він ради Давида змилосердився над народом? Там більше був на цілі Союз, ніж

особа Давида. Крім того, засвідчено тут в одній особі заступництво Христа.

26) Вони кажуть, — все таки читаємо, що молитви святих були часто вислухані, — ох, молімся за їх прикладом, щоб ми також, як вони, могли бути вислухані!

27) Разом зібравши: Святе Письмо наказує нам, щоб ми в служінні Богові Його вzywали. Це явне знеславлення, коли молитву спрямовуємо до кого іншого. Далі хоче Бог, щоб Його вzywати в вірі, і Він наказує, що молитва повинна бути зложена за вказівками Його Слова. Вкінці, тому що віра основана на Слові — матері щирої молитви, — молитва буде напевно фальшивою, коли вона відхиляється від Слова.

Усе, що належить до уряду Посередника, належить тільки Христу.

28) Коли в молитві обмежуємось до бажань і просьб, то між молитвою й подякою заходить таке споріднення, що їх обидва можемо легко злучити однією назвою. В молитві бажаємо того, що служить до поширення Божої хвали, як також, що служить для нашої користі. Дякуючи з належною хвалою, величаємо Його милосердя до нас, і в той спосіб усе добро, яке одержуємо, приписуємо Його щедрості. Хай уживання цих обох частин має стале місце в Церкві, бо в нужді ми й гріхи нас гноблять, а сатана обмотує нас своїми шнурами. Але Божа рука все готова творити нам добро!

Пам'ятаймо, що молитва нам поручена, і що користування дарованими добрими без величання Бога для нас шкідливе.

29) Наскільки невинна молитва особливо має на оці особисті молитви кожного, то вона розширюється також до загальних молитов Церкви. Тому корисно, щоб у цих молитвах держатися певного порядку.

Підчас молитви треба оминати пустого повторювання слів, повторювання тієї самої справи та перехвалювання себе, але уважати, щоб молитва вийшла з унутрішнього зворушення та глибини серця.

30) Тепер поручив Бог у Своему Слові загальні молитви, тому мусять також бути публичні церкви до розпорядимости молитви. Господь обіцяв: „Де двоє, чи троє в ім'я Моє зібрані, — там Я серед них“ (Мат. 18:20).

31) З вищесказаного стає ясно, що ані голос, ані спів не мають ніякої сили в молитві, коли не походять з глибокого порушення серця. Наші молитви збудять Його гнів, коли вони походять тільки з уст та з горла, бо це не що інше, як зловживання Його імени та глузування з Його маєстату. Ми цінимо голос і спів, як помічні засоби в молитві, коли вони тільки товаришують чистому успокійненню серця.

32) Звичай співу по церквах не тільки дуже старий, але

був знаний вже за часів апостольських (1. Корин. 14:15). Коли спів величний, він лицює обличчю Бога й анголів, він надає святому служінню гідности та приємности, — тоді він стає сильним засобом для піднесення серця до запалу й за-попадливости в молитві, однак треба вважати, щоб вуха не слухали краси звуків більш, ніж серце духового значення слів.

33) З цього виходить дуже виразно, що загальні молитви треба виголошувати не в чужій мові, але в своїй власній. Вони служать до збудування цілої громади, яка з незрозумілих звуків не мала б найменшої користі. Що голос для особистої молитви не потрібний, видно з шептання Анни (1. Сам. 1:13).

34) Тепер мусимо навчитися найпевнішого способу молитви, — такого, якого Отець Сам нас навчив через Свого любого Сина. Тут треба звернути увагу на Його безмірну доброту. Він дав нам формулу, що в ній ставить нам перед очі образ, як і про що належить молитися.

35) Ця формула складається з шістьох прохань. Три перші звертаються особливо до Бога, не зважаючи на нашу користь. Три інші стосуються нашої особи, властиво тому вони дані, щоб ми просили про речі, що для нас корисні.

Прийдім тепер до вияснення цієї молитви.

ОТЧЕ НАШ, ЩО ЄСИ НА НЕБІ.

36) Коли зємо Бога нашим Отцем, то говоримо до Нього в імені Христа, Посередника, бо з яким довір'ям може хтось звати Бога своїм Отцем, коли він не прийнятий в Христі за дитину ласки (Іван 1:12)?

Через це миле ім'я усуває Він від нас усю недостачу довір'я, бо ніде не може бути більшої любови від тієї, що в Отця. Він не забуде нас ніколи (Ісая 49:15). Також не можемо шукати помочі де інде, як тільки в Нього, і Йому не можемо приписувати убозтво й пімсту.

37) Крім того, знаємо певно, що наші гріхи не в силі перешкодити, коли Він тих, що в покорі бажають Його милосердя, хоче прийняти й творити добро.

38) І, вкінці, коли спільно зємо Його нашим Отцем, то це наминає нас, яка велика повинна бути сила братньої любови серед нас, бо тим самим правом незаслуженої щедрости, всі ми діти Того Отця. Молімся за всіх людей, а найбільше за товаришів по вірі (Галат 6:10).

39) Ми можемо особливо молитися за нас самих і за інші означені особи, коли наше серце не відхиляється від думки цієї спільноти, але до неї звертається.

40) Коли кажемо: „Що еси на небі“, — то через те не

кажемо, що Бог обмежений у небі в певному просторі. Небеса-небес не можуть Його обняти (1. Цар. 8:27). Це змушує нас, коли Його шукаємо, взноситися вище всіх почувань душі й тіла. Цей спосіб висловлювання ставить Бога вище всякої можливості зіссуття, або змінливості. Вкінці признаємо, що Він обіймає цілий світ і володіє Своєю величчю. Тому кажеться про Нього, що Він безконечно великий, або високий, непонятна істота, безмірна могутність і вічна безсмертність.

НЕХАЙ СВЯТИТЬСЯ ІМ'Я ТВОЄ.

41) Головний зміст першого прохання це, — бажання Богові віддати честь, якої Він гідний, і що люди будуть про Нього завжди говорити або думати з найбільшою шанобою.

Під Його Іменем розуміємо Його могутність, доброту, мудрість, оправдання, милосердя й правду, що нас змушують Його подивляти та чинити Його хвалу великою.

В цій молитві бажаємо також, щоб Бог зберігав Своє Святе Ім'я перед кожною зневагою й нечестю так, щоб Він примусив увесь рід людський до пошанування Його, та щоб Він знищив усю безбожність.

НЕХАЙ ПРИЙДЕ ЦАРСТВО ТВОЄ.

42) Царство Боже складається з двох частин. Одна, — що Бог усі злі пожадання тіла поліпшує силою Свого Духа. Друга, — що Він кермує всі наші змисли до слухняности Його пануванню, й береже Своїх дітей та нищить сили безбожних. Він робить це силою Свого Слова, яке названо Його берлом. Ми молимося, щоб Він збільшив число вірних і Церков по цілому світі; щоб Він помножив благословення, щоб Він панував у нас Своїм Духом; щоб гидота гріха була усунена, а праведність вповні зацвіла, аж до останнього приходу Христа. Ця молитва відводить нас від зіссуття цього світу, вона запалює в нас запопадливість, щоб умертвити тіло, і навчає нас нести з терпеливістю свого хреста, бо Бог хоче так розширити Своє Царство.

НЕХАЙ БУДЕ ВОЛЯ ТВОЯ.

43) Тут не говориться про закриту волю, якою Бог володіє над усіма речами й установлює їх кінець. Тут говориться про волю, що нам у Святому Письмі проголошена й об'явлена, і їй мусимо виявляти охочу слухняність. Тут порівняно землю з небом. Нам наказано молитися, бо подібно, як у небі, ніщо не діється проти Божого наказу, й подібно, як ангели мирно й спокійно охочі до всієї широкій слухняности, —

так само на землі ввесь спротив і безбожність мусять бути викоренені й підпорядковані Божому пануванню.

ХЛІБА НАШОГО ЩОДЕННОГО ДАЙ НАМ СЬОГОДНІ.

44) Тепер приходить друга частина Господньої молитви. Тут сходимо до того, що для нас самих корисне. В цьому проханні бажаємо загально від Бога всіх речей, що їх потребуємо для тіла на цьому світі. Ми віддаємо себе Його піклуванню та покладаємося на Його провидіння, щоб Він нас живив, удержував і заховував. Це не мала вправа віри. Ми просимо Бога за наш хліб, щоб ми були вдоволені з скромної частини, яку Він нам дає (Прип. Солом. 30:8). Ми звемо його нашим хлібом у тому значенні, що нам його дано, й кажемо, „щоденний“ і „сьогодні“, щоб здержати себе в непоміркованому бажанні несталих речей.

ПРОСТИ НАМ ПРОВИНИ НАШІ.

45) В цьому й черговому проханні зібрав Христос коротко все, що належить до небесного життя. Також духовий Союз, що Бог заложив для щастя Своїї Церкви, в цих двох частинах: „Я напишу Свої закони в їх серцях“ та „Я буду ласкавий на їхні неправедності“ (Єрем. 31:33; 33:8).

Христос зве наші гріхи провинами, тому що вони роблять нас винуватцями Його праведности; а тому що нам належить за це кара й ніяк не можна за неї задовільнити, то через відпущення мусимо бути звільнені.

Ми просимо, щоб Бог нам простив, подібно, як самі прощаємо винуватцям, а це означає — як ми прощаємо всім людям, що нас у певній мірі образили словами або ділами. Ми прощаємо їм не провину гріха, бо це належить тільки Богові, але наше прощення є в тому, що ми гнів, ненависть, пімсту усуваємо з нашого серця, а зроблену нам кривду забуваємо, — бо коли ми не простимо, то нам також не буде прощено.

Все таки, наше прощення жодна заслуга, але Господь приходить з поміччю нашої немочі, так що прощення, яке ми даємо, не причина, але доказ, що наша провинна прощена.

І НЕ ВВЕДИ НАС У СПОКУСУ.

46) Тому, що ми в безнастанній боротьбі, бажаємо бути узброєні та забезпечені поміччю, щоб могли досягнути перемогу. Бувають різні роди спокус. Злі хотіння нашого серця заохочують нас до переступу Божого Закону. Ці хотіння нам дані через власну пожадливість, або диявол заохочує нас своїми спокусами. Навіть речі, що самі по собі не злі, все таки стають спокусами через хитрощі диявола, щоб нас від-

вести від Бога. Спокуси з однієї сторони — це: багатство, власть, почесні, з другої ж — убогство, зневага, пригноблення.

З великої жадоби до одного стаємо п'яними, а через огірчення до другого стаємо занепокоєними, так що забуваємо Бога.

Бог випробовує, а диявол спокушує; в цьому велика різниця: диявол спокушує до загибелі, — і на це вказує головню ця молитва, — а Бог випробовує на вправи в вірі. Про це говорить ап. Яків, коли вказує нам на великі користі (Яків 1:2 і 12).

БО ТВОЄ ЦАРСТВО Й СИЛА Й СЛАВА НАВІКИ. АМІНЬ.

47) Це певний спокій для нашої віри, знати, — що царство, сила й слава належать у вічності Богові.

Слово „амінь“ додане, щоб висловити запал бажання.

48) Отже, в цій молитві маємо все, чого мусимо в Бога просити. Цього навчив нас Христос, даний Отцем за Вчителя, і Він Його вічна мудрість.

Ця молитва в усіх її частинах досконала. Не дозволено до неї щось додати або відійняти. Тут подано, що Богові миле, чого ми потребуємо, і що Він хоче нам дати.

49) Все таки ми не зв'язані з словами й формою цієї молитви. Тут навчається нас, що ніхто не може просити в Бога чогось іншого, як тільки того, що вложено в цій молитві.

50) Ми повинні молитися постійно з взнесеними серцями, зідхаючи до Бога. Але наша неміч така велика, що потребуємо багато помічних засобів. Тому добре, щоб кожний для вправи визначив особливі години, що їх не можна поминути без молитви. Однак, всі заботони, щодо особливих місць і часу, мусять бути від нас здалека.

51) Коли ми піддали наші серця цій слухняності й віримо, що Боже провидіння панує над нами, то зможемо легше вдержати в молитві. Також коли наше бажання не буде негайно вислухане, мусимо терпеливо надіятися на Господа, бо ми запевнені, що Він, хоч не все, як видається, перебуває в нашому оточенні, то в Своєму часі покаже, що Його вуха не були глухі на наші молитви, що в очах людей видавалися забугі.

52) Коли ми вкінці, по довгому вижданні, не одержали, про що просили, то все ж повинна наша віра нас впевнити, що ми одержали, що для нас добре. Бог обіщав нам завсіди й певно, що Він буде дбати про наші труднощі, коли вони раз вложені в Його лоно.

Він буде так поступати, щоб ми мали в недостатках достаток, а в пригнобленні потіху.

РОЗДІЛ 21.

ПРО ВІЧНИЙ ВИБІР, ЯКИМ БОГ ПРИЗНАЧИВ ДЕКОГО ДО БЛАЖЕНСТВА, А ІНШИХ НА ПОГИБІЛЬ.

1) Про Союз життя не проповідується всім людям однаково, і не знаходить він подібного та сталого місця. В тій різниці проявляється чудова вищість Божого суду.

Прявляється сумнівним, чи ця різnorodність служить до сповнення осуду вічного вибору Божого. Декому дається блаженство наче само з себе, а іншим здержується доступ до щастя. Ця правда дає заохочуючі плоди.

Перше, — блаженство дістаємо тільки з милосердя Божого, що для нас мусить бути заохотою до вдячності й покори.

Далі, — ми напевно загинули б у численних бурях спокус, коли б не були запевнені, що ми в Божій руці. А вкінці бачимо, що наша вперта цікавість мусить бути поконана, щоб ми не попали в лабіринт, де не можна знайти ніякого виходу. Все мусимо йти за Словом Божим, без нього все будемо блудити.

Додаймо сюди ще й те, що подібно (як Бернард завважує слушно), інакше не могла б Церква, що є в лоні вибору, існувати, ані не була б знаною для створинь.

2) Августин каже, — ми ввійшли на дорогу віри й видержім у ній міцно; вона впроваджує нас до царської світлиці, де заховані всі скарби пізнання й мудрости.

3) Тепер каже дехто, що навчання про вибір треба поховати, як річ сумнівну й повну небезпек.

Однаке це оскарження й зневага Духа, наче б Він у Своїм Слові об'явив речі, що краще б полишити їх закритими в тайні (Іван 16:12).

Коли Соломон каже: „Божа слава в тому, щоб Слово в тайні скривати” (Прип. Солом. 25:2), то воно не стосується до кожного слова Господнього. Мойсей каже: „Що втаєне, те належить Господеві, нашому Богові; що ж відкрите, то наше й дітей наших” (5. Мойс. 29:29).

4) Чи такий вислів не небезпечний для побожних сердець? Кажуть, що це суперечить з упімненнями, захитує віру, занепокоює серце та відбирає йому відвагу.

Ми не хочемо доходити, що Бог задержав скритим, ані також зневажати, що Він об'явив. Тому не хочемо з одної сторони бути осудженими через велику цікавість, а з другої сторони через велику невдячність. „Йдім, — каже Августин, — без страху за Святим Письмом, що йде попереду тихцем, наче за ходою матері, щоб не остались ми самі в нашій немочі”.

5) Боже передзнаття не причина вибору. Ці дві речі не

можна утотожнювати. Коли Богові приписуємо передзнаття, то розуміємо під тим, що Бог усі речі, також і ті, що ще прийдуть, бачить присутніми.

Предestinaцією (призначенням) звемо вічну постанову Божу, що її Він постановив Сам у Собі, що Він хотів, щоб сталося з кожною людиною.

Не всі люди створені в однаковому вигляді; декому призначено вічне життя, а іншим вічну погибіль. Ця предestinaція об'явлена не тільки людині особисто, але також народам. Бог у цьому дав виразний доказ через вибір роду Авраамового (5. Мойс. 32:8).

б) Це також особливий вибір, коли ласка Божа ще більш об'явлена. Він відкинув декого з цього роду Авраама, як Ізмаїла та Ісава, та вкінці майже всі десять племен Ізраїля. Інших задержав Він у Своїй Церкві і цим доказав, що Він хотів їх заховати, як Своїх дітей.

Так отже в прийнятті Авраамового роду заблищала Божа доброта, однак для членів Христа ця ласка досканаліше об'явлена, бо ті, що щіплени в Христі, їх Голові, ніколи не відпадуть від блаженства.

Головна річ та, що Бог раз установив Своєю вічною й незмінною постановою, кого прийняти до блаженства, а кого передати на погибіль. Ця постанова щодо вибраних основана на Його незаслуженім нами милосерді. Для тих, кого Він передав на погибіль, по Його непонятному, але справедливому осуді, вступ для життя буде замкнений.

Покликання є свідоцтвом вибрання, а знаком вибрання є оправдання, поки вони дійдуть до слави. Він проголошує відкинутим, який жде їх осуд, про їх виключення від пізнання Його Імени й від освячення Його Духом.

РОЗДІЛ 22.

СКРІПЛЕННЯ ЦЬОГО НАВЧАННЯ СВІДЧЕННЯМИ СВЯТОГО ПИСЬМА ПРОТИ БАГАТЬОХ БЛУДНИХ ДУХІВ.

1) Перша помилка: Бог робить різницю між людьми; відповідно до того Він передбачає заслуги кожного. Про кого Він наперед знає, що гідний Його ласки, того приймає. Він за Своїх дітей, а кого Він бачить схильними до злоби та безбожності, тих передає Він осуду смерті. Але це не що інше, як ганебно покривати вибирання плащем передзнаття. Дійсно, коли ап. Павло каже, що Він вибрав нас у Христі перед створенням світа, то цим відбирає він зовсім повагу нашої гідності (Ефес. 1:4).

Августин завважує дуже розумно, що в Голові Церкви — маємо ясне дзеркало ласкавого вибору, щоб це навчання нас, як Його членів, не довело до безголов'я. Коли хочемо відібрати Богові вільне право вибору й осуду, то відбираємо Христові, що Йому дано.

2) Словам ап. Павла: „Як Він вибрав нас у Ньому перед заснуванням світу” (Ефес. 1:4), робимо насильство, коли вказуємо час, коли об'явлено Євангелію. Далі відповідати на це не варто.

3) „Він нас покликав, каже ап. Павло, святим покликом, не по ділах наших, а по Своїй постанові й ласці, даній нам у Христі Ісусі перше вічних часів” (2. Тим. 1:9).

Отже, Бог не вибрав нас тому, що Він передбачив, що ми повинні бути святими, але Він нас вибрав тому, щоб ми були святими.

Викрут, що Господь не дарує ласки вибору за попередні заслуги, але за майбутні, не має ніякої сили, — коли ап. Павло каже, що ми вибрані, щоб бути святими й бездоганними, то цим дає він пізнати, що святість має свій початок у виборі, а не вибір у святості.

4) Тому каже Господь: „Якова полюбив Я, а Ісава ненавидів Я (Рим. 9:11—13). Коли передзнаття Бога в тому розрізненні братів мало б якесь значення, то згадка про час вибору є властива, бо обидва вони були ще не вродилися.

5) Відкинувши Ізмаїла, дає Він Своє серце Ісакові. Лишаючи Манасію позаду, віддає Він честь Ефраїмові. Цим Бог вказує що має в погорді право першенства, щоб через те позбавити тіло всякої причини до хвали.

6) Тепер кажуть, що не можна з малих і незначних добродійств висновувати справу будучого життя. Того, кому дасться право першенства, як дарунок ласки, ще не вважається за спадкоємця небес.

Але що означувало б дароване Якову право, коли б воно не було духовим вибранням? Дароване право принесло йому в цьому житті тільки нужду та вигнання. Отже, право першенства було земним знаком духового вибору. Також край Ханаан — видимий застав небесних осель.

7) Коли Христос зараховує Юду до числа вибраних, то треба це розуміти, як вибір його до апостольства. Оскільки це само по собі досить ясний доказ Божої ласки, то воно не має ще в собі надії на вічне блаженство.

8) Старші Отці Церкви — Амвросій, Ориген, Єроним — були тої думки, що Бог розділює Свою ласку між людей, так, як Він передбачив, що буде кожний користуватись добре. Також Августин був спершу цієї думки, але коли він більше поглябився в пізнанні Святого Письма, то не тільки

все відкликав, як неправдиве, але в своїм спорі з пелагіянами гостро відпер.

9) Бог вибрав, — каже Тома з Аквіну, — щоб людина одержала славу через свої заслуги, тому Він постановив дати їй ласку, якою б вона заслужила слави. Але протилежність буває правдою. Бог хоче, щоб ми в виборі бачили не що інше, як тільки Його доброту, тому фальшива цікавість, коли хтось хоче в тому бачити щось більше.

10) Бог не в спорі з Самим Собою, коли Він загально кличе всіх людей, а тільки поодиноким дозволяє прийти до Себе. Загальність обітниць не усуває різниці особливої ласки. Дехто питає, як можуть потім ці обидві речі бути злучені, а саме: всі люди через голошення Слова будуть покликані до навернення й віри, та все таки не всім дарується Духа навернення й віри?

Бог, Який загрожує, що в одному місті буде падати дощ, а в другому місті буде сухо (Амос 4:7; 8:11), Який деінде по навчанні проголошує голод, — не в'яже Себе з сталим законом, ніби Він покличе всіх однаково. Він забороняє Павлові проповідувати в Азії, відвертає його від Бітинії, а шле до Македонії, — все це доказує, що в Його силі наділяти цим скарбом того, кого Він вважає за доброго.

Це не нове, що зерно падає на терню та каменисті місця. Це діється не тільки тому, що в більшості люди дійсно опираються Божому Слову, але також тому, що не всі вони мають очі й вуха. Як це погодити, що Бог кличе до Себе тих, про кого Він знає, що вони не придуть? На це відповідає Августин: „Хочете зо мною сперечатися? Чудуйтеся зо мною й кличте: О високосте! Погодімся разом у страху, щоб не загинули разом у блуді“. До цього належить ще й те, що, оскільки вибір, — як свідчить ап. Павло, — мати віри, то віра не може бути загальна тому, що вибір є особливий.

Уста нашого Вчителя вистачають, коли Він каже, що ніхто не в стані бачити, тільки ті, що від Бога (Іван 6:46).

11) Так само Яків, тоді коли він не заслужив ще нічого добрими ділами, був прийнятий до ласки; також Ісав був зненавиджений тоді, коли ще не був сплямований ніякою злобою. Тут бачимо виразно, що основа вибору не спочиває на ділах. Так отже, ми не в силі подати якоїсь іншої причини, чому Бог робить Своїх гідними милосердя, як тільки те, що воно Йому так подобається. Також у падінні наших не знаходимо ніякої іншої причини, як Його волю, бо Бог милує, кого хоче, і робить запеклим, кого Він хоче (Рим. 9:18).

РОЗДІЛ 23.

ЗБИТТЯ ЗАКИДІВ, ЩО НИМИ ЦЕ НАВЧАННЯ
ОБТЯЖУЄТЬСЯ ЗАВСІДИ НЕСЛУШНО.

1) Кажуть, що Бог справді вибирає, але нікого не відкидає. Вибір не існував би, коли б Він не стояв проти опрокинення. Він відкидає тих, що йдуть мимо Бога, а інших приймає до блаженства. Тому каже Христос: „Усяка рослина, що не посадив її Мій Отець небесний, викорениться“ (Мат. 15:13).

Отже, воно не так, що Бог зовсім і цілковито відкидає тих, кого Він у Своїй довготерпеливості ще зносить, але що Він не замикає їм Свого серця, щоб вони по можності ще навернулися, і наче б ап. Павло приписував Богові терпеливість, з якою Він очікує навернення тих, що (як він каже) наготовлені на погибель (Рим. 9:22)!

Дехто думає: „Це не сказано без причини, що посуд гніву наготовлений на погибель, але що Бог приготував посуд милосердя наперед“ (Рим. 9:22). Цим способом ап. Павло приписує Богові хвалу блаженства, а вину погібелі скидає на тих, що через свою власну думку стягнули на себе погибель.

Однак ап. Павло каже виразно, що Бог робить запеклим, кого Він хоче (Рим. 9:18). З цього виходить, що закрита постанова Божа — причина закаменілості.

2) Питають, яким правом Бог гнівається на Свої створіння, що ще не побудили Його до цього ніякою провинною. Передати на погибель, кого захочеться, погоджується більш із свавільністю тирана, ніж із осудом законного судді. Це пуста злоба досліджувати причини Божої волі, бо Божа воля є й мусить бути причиною цього. Усе, що Бог хоче, мусимо вважати оправданим тому, що Бог так хоче.

3) Дехто питає далі, чому Бог напочатку декого, хто не міг ще заслужити на осуд смерті, (тому що ще не існував) призначив на смерть?

Ми відповідаємо іншим питанням: що думаєте ви, що Бог винен людині, коли Він її хоче осудити на Свій лад? Коли всі люди, кого Бог призначив на смерть, через свій природний стан піддані осуду смерті, то за яку, заподіяну їм, несправедливість могли б вони Бога оскаржити? Людина сама через своє природне зіпсуття — причина свого власного прокляття.

4) Але чи не були люди наперед Божим зарядженням призначені на згубу, і чи не примінене воно тепер, як причина їхнього прокляття? Чи тоді Бог справедливий, коли Він так мстиво глузує з Своїх створінь?

Я признаю, що всі діти Адама по Божій волі впали в цей нужденний стан. Але, чоловіче, хто ти, що змагаєшся з Бо-

гом? Чи не має ганчар влади, щоб зробити одну посудину на честь, а другу на нечесть, з того самого місива (Рим. 9:21)?

Можна сказати, що так Божої справедливості не можна оборонити, бо здається, що тут не сказано інакше, як тільки що Бог має владу, яка без спротиву робить усе, що Йому подобається.

Одначе, Бог праведний, і Він ненавидить несправедливість. Коли не можемо зрозуміти Його осудів, чи сміємо їх тому відкидати?

5) Я кажу так, як Августин, що Бог створив людей, про них Він наперед безсумнівно знав, що вони мали б пійти на загибель. І це сталося тому, що Він так схотів. Але це не належить до нас, щоб вимагати причин, чому Він так схотів. Величина вибору переходить наше поняття, і тому краще довірливе незнання від легковірного пізнання. Ап. Павло це уза-саднює, бо він знайшов подив. Ми вчимося говорити добре, коли говоримо з Богом.

6) Дальший закид такий: чому Бог має зачисляти людям гріхи, що їх необхідність наложив Він їм через призначення?

Бог створив усі речі ради Себе Самого, каже Соломон, також безбожника на день горя (Прип. Солом. 16:4). Так отже, вони вроджені і з лона матери передані смерті, щоб ім'я Боже було в тому прославлене. Отже, не можна казати, що їм через провидіння Боже не наложено необхідности, але що Бог створив їх радше в тому стані, що Він бачив наперед їх злобу. Життя й смерть то діяння Божої волі, а не Його передбачення. Так отже, даремно сперечатися над передбаченням, коли певне, що все діється більше через Його зарядження й волю.

7) Кажуть: це ніде виразно не сказано про рішення Боже, щоб Адам через свій упадок мав згинути. Наче б Той Сам Бог, про Кого голосить Святе Письмо, що Він робить усе, що хоче, найшляхетніше з Своїх створінь мав би створити з сумнівною ціллю. Так доказують, що людина мала вільну волю, щоб сама уложила собі долю, яку захоче. Бог не постановив нічого іншого, як тільки те, щоб Він поступав з людиною за її заслугами. Але що лишиться тоді Божій всемогутості, ні від чого незалежної, що нею Він по Своїй закритій постанові править усіма речами?

8) Противники кажуть, що безбожник загине через допущення Боже, не через Його волю. Але чому мав би Бог допустити, коли Він так не хотів? Я кажу з Августином, що Божа воля — це конечність речей, і що ця конечність стане в усім, що Він хоче. Що Він передбачив, це також правдиво станеться.

Причина зла існує в людині, бо все, що Бог зробив, було дуже добре.

9) Хоч людина через вічне провидіння Боже створена до тієї нужди, якій вона підчиняється, то причина цього лежить у ній самій, а не в Бозі. Через ніяку іншу причину вона так не зіпсута, як тільки через те, що вона від чистого створення Божого відпала й звиродніла в гріховнім блуді.

10) Але чи існує потім взгляд на особу? Святе Письмо заперечує цьому, бо воно собі само противорічило б. Що Бог одну людину вибирає, а другу відкидає, не виходить з того, що Бог дивиться на людину, але це діється тільки завдяки Його милосердю, що свобідно об'являється, як часто Йому це подобається.

11) Коли Бог знайде, що всі люди винні, то чи не мусить Він потім усіх однаково карати? А коли вони невинні, то чи не мусить Він потім строгість Свого осуду однаково від них здержати? Люди всі винні, але милосердя Боже приходить декому з поміччю. Чому не досягає Його милосердя всіх? Правда, Бог також через кару проголошує, що Він — праведний Суддя. Коли Він декому дає, чого вони не заслужили, то цим показує Він Свою безмежну ласку. А що не дає її всім, то Він цим показує, що не всі заслугоють.

12) Тепер закидають, що в цей спосіб уся ревність творити добро валиться, бо коли Бог призначив нам щасливість, то Він також приведе нас до цього в Свій час. А коли Він призначив нас на смерть, то даремно будемо цьому опиратися. Ап. Павло вказує, що ми вибрані, щоб могли провадити святе й бездоганне життя. Коли святість життя — це кінцева ціль вибору, то вона побудить нас більш до поважної застанови над святістю, ніж до користування нею, як нагорткою, для нашого лінивства.

13) Тому через це навчання заохота до побожного життя не буде знищена. Ап. Павло був виразний та отвертий провідник ласкавого вибору, чи через те був він безчинний в остеріганні й напominанні?

Отже, тому треба голосити богобоязливість, щоб служити Богові, як годиться. Також треба проповідувати про призначення, щоб кожен, хто має вуха, слухав, не хвалився сам у собі, але в Божій ласці.

14) По можливості треба оминати згіршення. Це для того потрібне, щоб те, що говорилось по правді, також було сказано відповідно й справедливо.

РОЗДІЛ 24.

**ВИБІР БУДЕ СКРІПЛЕНИЙ БОЖИМ ПОКЛИКАННЯМ;
ВІДКИНЕНІ СТЯГАЮТЬ САМІ НА СЕБЕ СПРАВЕДЛИ-
ВИЙ ОСУД, НА ЯКИЙ ВОНИ ПРИЗНАЧЕНІ.**

1) Бог об'являє вибір через покликання, бо кого Він наперед пізнав, тих також наперед призначив Він бути подібними до образу Свого Сина; а кого Він наперед призначив, тих також Він покликав; а кого Він покликав, — тих також оправдав, щоб Він їх на тім світі прославив (Рим. 8:29).

Таке покликання приходить частинно через проповідування Слова Божого, а частинно через силу Духа, що Його названо печаттю й задатком насліддя (Ефес. 1:13).

Чому тоді не навчає Бог усіх, щоб вони прийшли до Христа? Усіх, кого Він навчає, — навчає Він через Своє милосердя, а кого Він не навчає, — не навчає Він через Свій осуд. Він милує, кого хоче, й робить запеклим, кого хоче, — тому, що покликання незаслужене.

2) Кому Бог дає Своє Слово, навчає нас пророк: Мене знайшли ті, що Мене не шукали. Я явився тим, що за Мною не питали" (Ісаія 65:1).

3) Хоч Бог дає нам Духа, щоб ми могли вірити, то через те людина ще не співробітник Божий.

Дехто каже, що вибір сумнівний та безсильний, поки не буде скріплений вірою. Одначе вибір незалежний від нашої віри. Віра, що її одержуємо через проповідь і просвічення Святим Духом, навчає нас не сумніватися щодо нашого вибору.

4) Тільки так можемо встояти й бути сильними в усіх важких і трудних спокусах, бо сатана непокоїть вірних сумнівом щодо їхнього вибору й мучить їх фальшивими бажаннями досліджувати вибір поза властивою дорогою.

5) Коли шукаємо певности вибору, то мусимо звертати свої очі на Христа. Тільки в Ньому має душа уподобання Отця, а не в нас.

6) Для скріплення довір'я існує ще інша остоя нашого вибору, що зв'язана з нашим покликанням. Тих, кого Христос просвітив пізнанням Свого Імени й прийняв у лоно Церкви, бере Він у Свою опіку й оборону, а тих, кого дав Йому Отець, Він приймає й зберігає на вічне життя (Іван 6:37—39).

Але як може наше покликання закріпити наш вибір, коли там написано: „Багато покликаних, — та вибраних мало“ (Мат. 22:14)? І ап. Павло каже: „Хто стоїть, нехай глядить, щоб не впав“ (1. Корин. 10:12).

Христос звільняє нас від цієї журби Своім словом: „Я знаю Свої вівці, і Я даю їм вічне життя й не загинуть повік,

і не вихопить їх ніхто з рук Моїх“ (Іван 10:27 і 28).

7) Але часто діється, що ті, що, здавалось, належать до Христа, знову відпадають. Христос свідчить, що з тих, кого дав Йому Отець, ніхто не погине, тільки син погібелі (Іван 17:12).

Такі люди не були приклонниками Христа з таким довір'ям серця, як це у нас стверджено через певність вибору. „З-між нас вийшли, — каже Іван, — тільки не були з-між нас; бо коли б були з-між нас, то остались би з нами“ (1. Іван 2:19).

І коли ап. Павло каже: „Хто стоїть — нехай глядить, щоб не впав“, — чи не відбирає він християнинові звичайного спокою серця? Але він говорить про пусту й виуздану самопевність, що приносить зухвалість та зарозумілість, гасить покору й боязнь Божу та забуває одержану ласку.

8) Що стосується вислову Христового: „Багато покликаних, та вибраних мало“, — то покликання буває подвійне. Одне — загальне покликання, що ним Бог усіх людей, добрих і злих, кличе до Себе через зовнішню проповідь слова. Але також буває особливе покликання, що ним Бог вибирає гідними тільки віруючих, в серцях яких через діяння Боже й внутрішнє просвічення Духом проповідуване слово остається тривке. Деколи дає Він також просвічення іншим (Євр. 6:4). Через велику невдячність людей покидає Він їх і карає їх ще більш засліпленням.

9) Це та причина, чому Христос каже, що ніхто не загине, тільки син погібелі (Іван 17:12). І коли Христос каже, що Юда був вибраний з апостолами, то цим вказує тільки на служення апостолів в проповідуванні слова.

10) Не всі вибрані будуть негайно покликані з лона матері, ані не всі в тому самому часі будуть зібрані в овечій кошарі Христа. Це діється залежно від того, як подобається Богові наділити їх Своєю ласкою. Вони блукали перед тим у загальній пустині й не різнилися від інших нічим, — тільки тим, що Бог зберігав їх особливим милосердям, щоб не попали в крайню погібель смерті.

Я признаю, що ап. Павло, вже як фарисей, жив бездоганно (Пилип. 3:5), але через це не був Богові миліший від Сократа та інших, що їх чесність величали. Коли написано, що милостині та молитви Корнелія були Богові милі, то виходить з цього виразно, що він був уже просвічений та відроджений. Йому не доставало тільки ясного об'явлення Євангелії.

Апост. Павло каже: „Колись ви були темрява, тепер же світло в Господі; ходіть, як діти світла“ (Ефес. 5:8).

11) Питаю вас, яке насіння вибору зійшло в тих, що опоганились цілим своїм життям, валяються в безсоромній та нечесній злосливості? Які паростки справедливості були

в Рахави, блудниці, поки вона повірила? в Манасії та в розбійника на хресті?

12) Подібно, як Бог сповняє силою Свого покликання спасіння Своїх вибраних, до чого Він призначив їх Своєю вічною постановою, так само виконує Свій осуд проти відкинутих, через що Він сповняє Свою постанову щодо них. Деколи Він відбирає їм нагоду слухати слово, деколи засліплює їх самою проповіддю ще більш. Так держав Бог коло чотирьох тисяч років перед приходом Христа світло Свого ушасливлювального навчання закритим перед поганями.

Дехто каже: вони не одержали добродійства, бо не були його гідні. Але їх нащадки були ще менш гідні. В цьому, крім досвіду, пророк Малахія — добрий свідок. Він оскаржує невіру, що змішана з великою й грубою хулою; все таки він голосить, що прийде Спаситель (Малах. 4:1).

Чому спасіння буде скоріше дане нащадкам, ніж прабатькам?

Даремно клопотався б той, хто хотів би шукати тут вищої причини від незбагненої постанови Божої.

В другому роді засліплених бачимо щоденно докази; як теж Святе Письмо має багато прикладів. Слово проповідується сотням людей, двадцять з них приймає Його радо, інші ж — уважають, що воно безвартісне, глузують з Нього та гидують Ним.

Різниці між ними не треба добачувати тільки в їх злобі, бо також інші були б охоплені такою самою злобою, коли б Бог у своїй доброті не дбав про їхнє поліпшення.

13) Чому Бог потім дає одному ласку, а другого минає?

Лука подає щодо першого причину: „Тому, що їх признано було до вічного життя“ (Дії 13:48). Приклад цього бачимо також у Лідії, крамарки кармазином.

Яке почування тоді будемо мати щодо інших, як не те, що вони посуд гніву на нечесть? До цих належать фараон і євреї за життя Христа. Скажім з Августином: Бог міг би волю злих переіменити на добро, бо Він всемогучий. Правда, це міг Він зробити. Чому ж Він не зробив цього? Тому, що Він не хотів. Чому Він не хотів, — то це справа Його.

14) Чому це так, що дехто хилиться до слухняности, а інші в своїй закамянілості стоять проти неї? На це відповідає ап. Павло, що Господь їх підняв, щоб показати Своє Ім'я по всій землі (Рим. 9:17).

15) Тепер покликаються на деякі місця з Святого Письма. Єзекііль одначе каже, що Бог не хоче смерти грішника, але щоб грішник навернувся й жив (Єзек. 34:11). Коли Він хоче, хто перешкодить цьому?

Однаке, цей текст перекручується насильно, коли тут Бо-жу волю ставиться проти Його вічної постанови, що нею Він відрізняє Своїх вибраних від відкинутих. Пророк хоче тільки в тих, що навернуться та покажуть поправу життя, збудити надію на прощення. Бог готовий простити, як тільки грішник навернеться. Отже, Він не хоче смерті, тільки його навернення.

16) А потім слова: Бог хоче, щоб усі люди спаслися (2. Тим. 2:4). — Це означає, що Бог не замкнув дороги до щасливості ні одному родо-ві людей.

Наводять ще слова Петра, що Бог хоче, щоб усі прийшли до покаяння, й не хоче, щоб хтось погіб (2. Петр. 3:9). Навернення є в руці Божій. Бог дає декому м'ясне серце, а другим лишає їх кам'яне серце (Єзек. 36:26).

І вкінці слова: „Оберніться до Мене, а Я обернуся до вас“ (Захар. 1:3).

Але ніхто не приходив до Бога, коли Бог його не випереджує. Тому каже Єремія: „Наверни мене, Господи, то й я навернуся; Ти бо Господь, Бог мій“ (Єрем. 31:18).

17) Коли воно так, то можна сказати, існує тільки мала певність щодо обітниць Євангелії, яка свідчить, що Бог чогось хоче, що перечить з Його непорушним рішенням.

Загальні обітници не перечать зовсім з призначенням відкинутих, бо ті обітници допіру тоді чинні, коли одержуємо їх з вірою. Коли ж віра зникне, то так само обітници будуть знищені.

Але чому Бог кличе тоді „всіх“? Щоб совість побожних була заспокоєна, коли вони розуміють, що між грішниками нема ніякої різниці, — аби тільки вони мали віру. Також, щоб безбожники не нарікали, що не мають ніякого захисту, куди могли б утекти перед служенням гріхові, тому що вони предложений їм захист відкинули з невдячністю.

Але чи не перечить воно природі Божій, коли приймемо, що Бог має подвійну волю?

Наскільки воля Божа многоразова для нашого поняття, то все таки Божа воля в собі самій не спірна. Але Своєю многоразовою мудрістю, подібно, як каже ап. Павло, Він робить наші змисли чудованими, поки нам буде дане пізнати, що Він хоче в чудовий спосіб показати те, що, тепер здається, перечить Його волі.

З огляду на те, що Бог є Отець всіх людей, то чи це не кривда, що Він когось відкидає, хто попередньо через свою вину не заслужив кари? Наче б Божа щедрість не досягала звірят. Він наказує світити Своему сонцю над лихими й над добрими. Все таки насліддя збережено для деко-

го, до кого Він скаже: „Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте ви Царство“ (Мат. 25:34).

Ще закидують, що Бог нічого ненавидить з речей, що Він створив. Одначе відкинутих Бог ненавидить, — тому що вони, позбавлені Духа, не можуть видати нічого іншого, як причину прокляття.

Слова, що нема різниці між євреями й поганями, також не означають, що Бог дає Свою ласку всім без різниці, але що Він покличе як євреїв так і поган за Своїм уподобанням. Отже, Він незалежний.

Вкінці кажуть ще, що Бог зачинив усіх людей в гріхах, щоб усіх помилувати (Рим. 11:32). Апостол не каже тут нічого іншого, як тільки те, що щастя людей треба приписати тільки Його милосердю, і що це добродійство не всім людям спільне.

Хай це буде закінченням, щоб ми з апост. Павлом були перейняті страхом при такій безмежній глибині й закликали: „Хто ж це ти, чоловіче, що проти Бога відповідаєш?“ (Рим. 9:20).

Бо, справді, каже Августин, що фальшиво поступають ті, що міряють Боже оправдання мірилом людського оправдання.

РОЗДІЛ 25. ПРО ВОСКРЕСІННЯ ТІЛА.

1) Христос, сонце праведности, поборов смерть і поставив наше життя в світлі. Ми більш не чужинці, але домівники Божі, так що нам нічого не бракує до досконалої щасливости. Все таки, щоб не було нам важко вправлятися в твердій военній службі, хоч ми не бачили ще ніякого плоду Христової перемоги, треба нам знати, чого навчається про надію, бо надіємося, чого не бачимо (Рим. 8:25); і віра — це доказ речей невидимих (Євр. 11:1).

Тут треба терпеливості, щоб ми не падали перемучені та не покидали своїх місць боротьби. Тому справді в Євангелії вимагається цього основно від кожного, хто не зачав ще застановлятися над щасливим воскресінням.

2) З огляду на те, що наша одинока й досконала щасливість буває в спільноті з Богом, наші серця мусимо взносити до воскресіння. Наше життя на небесах, звідки ждемо нашого Спасителя на відкуплення (Пилип. 3:20).

3) Важність самої справи загострить нашу ревність. Ап. Павло каже не без причини, що Євангелія вся буде пуста та обманлива, коли померлі не воскреснуть. Наш стан був би нужденніший від усіх інших людей, бо щогодини ми призна-

чені, як вівці, на заріз (Рим. 8:38). Тоді впала б уся сила Євангелії, що в ній спочиває наше прийняття за дітей, і ціль, і діяння нашої щасливости.

Щоб тепер віра могла побороти такі великі перешкоди, Святе Письмо подає два помічні засоби: один є в участі з Христом, другий — у всемогучості Божій, бо Христос — це первісток воскресіння; потім ті, що в Христі, кожен своїм порядком (1. Корин. 15:23).

4) Ап. Павло навчає нас у коротких словах про всемогучість Божу, коли каже: „Котрий переобразить тіло покори нашої, щоб було подібне тілу слави Його, за діянням Його сили, що нею Він зможе покорити Собі всі речі“ (Пилип. 3:21)?

Тріумфуймо тоді за прикладом ап. Павла в боротьбі, тому що той, що обіцяв нам будуче життя, сильний, щоб раз зберегти, що нам через Нього дане (2. Тим. 1:12).

Отже славимо, що вінець праведности, що його дасть нам праведний Суддя, — даний нам.

5) Глупота була віками чинна, так що саддукеї сміли публично навчати, що нема ніякого воскресіння мертвих, що душі смертні.

Соломон вказує на звичайний і загально прийнятий погляд, коли він каже: „Ліпша жива собака від мертвого лева“ (Прип. 9:4). А на іншому місці: „Хто знає, чи дух людський йде вгору, і чи звірячий дух йде вниз“?

Ціле Святе Письмо свідчить, що щастя вибраних і кара відкинутих не будуть мати ніякого кінця (Марк. 9:44; 1. Корин. 4:17). Хіліясти доказують, що Царство Христове обмежене до тисячі літ. Але їх видумка дитяча, хоч вони кажуть, що взяли це з Об'явлення. В цьому місці не говориться про щасливість Церкви, а скоріше про різні заворушення, що прийдуть на воюючу Церкву тут, на землі.

Ми не приписуємо Богові ніякої пімсти, коли кажемо, що відкинуті будуть передані вічній карі. Господь не робить ніякої кривди, коли Він відбирає Своє Царство від тих, що через свою невдячність зробились негідними цього Царства. Хоч гріхи відкинутих часові, — велич і справедливість Божа, що їх вони поганьбили своїми гріхами, — вічні. Згадка про їхню несправедливість не завмре. Так отже, кара не перевищує міри злочину. Це є богозневага, коли маєстат Божий так мало ціниться, що погорджування тим маєстатом вважається менш згубним, ніж погибіль душі.

б) Дехто каже, що вся людина, душа й тіло разом, загинуть.

Але це страшна помилка. З душі, що створена на образ Божий, робиться пустий віддих і нищиться святиню Святого Духа.

Де тепер душі побожних, — в небесній славі, чи ні? Це

ані дозволене, ані корисне, щоб його докладно досліджувати. До убійника сказано: „Сьогодні будеш зо Мною в раю“ (Лука 23:43). Поручім наші душі Христові, за прикладом Степана (Дії 7:59). Душі відкинутих терплять, як заслужили.

Говорити про місце нема користи, бо душа не має ані довжини, ані ширини, як тіло. Лоно Авраамове означає збір щасливих душ. Нехай воно для нас вистачить. Відкинуті мають ту саму долю, яку ап. Юда призначає дияволам (Юда 6).

7) Маніхейці кажуть, що безсмертні душі дістануть інші тіла від тіл, що вони мають тепер, бо це не годиться, щоб нечисте тіло знову воскресло. Це так, наче б не було ніякої нечистоти душ! І чи не міг би Бог очистити, що було забруднене плямою гріха? „Кожен, — каже ап. Павло, — прийме, що зробив у тілі, чи то добре, чи лихе“ (2. Корин. 5:10). А також: „Глінному цьому одягнутись у нетлінне, і смертному цьому одягнутись у безсмертя“ (1. Корин. 15:53).

Цими словами навчає він виразно, що ці тіла воскреснуть і що Бог не створить ніяких нових тіл. „Отже Павло не міг, — каже Тертуліян, — виразніше говорити, бо могло б бути, що він мусів держати свою шкіру руками“.

Розум підтверджує цю правду. Бо коли смерть, що має своє походження з упадку людини, є щось другорядне, то обнова належить до того самого тіла, що його прийняв Христос, що зачинало бути смертним.

Крім цього, коли б ми одержали нові тіла, то де тоді однастайність Голови й членів?

8) Тому всюди в Святому Письмі наминає нас Дух Божий, щоб ми вірили в воскресіння тіла, а хрищення — це печать budouчого воскресіння.

Це потверджує також у Старому Заповіті давній спосіб похорону, що не відбувався без намащення олієм.

На це вказує також слово „спати“, що належить тільки до тіла. Тому кладовища називаються по-грецькому також „міцями спання“.

Так: отже, колись воскресемо, щодо субстанції з тим самим тілом, яке маємо тепер. Одначе, це буде в іншій якості та в більш прославленому стані, а саме — в безсмертності. Також треба звернути увагу на різницю між цими, що вже давно померли, й тими, хто в той день будуть ще жити.

Ап. Павло свідчить: „Всі не впокоїмось, всі ж перемінимось“ (1. Корин. 15:51). Ті, що потім остануться ще живими, не попередять померлих, бо ті, що в Христі впокоїлись, воскреснуть найперше (1. Солун. 4:15). Нараз залунає голос труби, щоб збудити померлих перед погибіллю, а живих через наглу переміну відновити до тієї самої слави.

З цим не суперечать слова апостолові, що всім людям при-

значено раз умерти (Євр. 9:27), бо коли стан природи зміниться, то це певний рід смерти.

9) Але яким правом воскресіння, що є особливе добродійство Христа, буде спільне також для безбожників? Добра, що властиво належать до Христа та Його прихильників, перейдуть також на безбожників, не щоб вони їх законно посідали, але щоб вони тим менше могли оправдатись. Бог приказує також Своему сонцю сходити над лихими й над добрими. Проти цього наводять, що воскресіння не можна порівняти з проминаючим добродійством. Певне, з хвилию, коли безбожник стає відчужений від Бога, як джерела життя, заслужив він погибель дияволу, щоб через це бути цілковито знищеним. Але через чудесну постанову Божу знайдемо засіб, що вони поза життям живуть у смерті.

Отже, тут буде на місці сказати, що воскресіння також припадає по черзі безбожникам. Це діється, щоб їх привести перед судовий престол Христа, що Його вони не хочуть слухати як свого Вчителя.

10) Щойно тоді сповниться пророцтво про пожертя смерти перемогою. Тому мусимо все думати про вічне щастя, як ціль воскресіння (Осія 13:14; 1. Корин. 15:54).

Ми знаємо, що ми діти Божі, але це ще не об'явлене, щоб ми будемо; але ми будемо Йому подібні, бо Його побачимо, який Він є (1. Іван 3:2). Окрім цього, так як Бог на цьому світі Своїх святих наділяє Своїми дарами в різний спосіб та їх неоднаково опромінює, — так і в небі міра слави не буде однакова, коли Бог буде наділяти Своїми дарами.

11) Ми не можемо докладно питати, яка велика буде різниця між пророками й апостолами, між апостолами та мучениками, між дівчатами й заміжніми. Питають, — пощо властиво служить обнова світу, — там же діти Божі не потребують ніякої речі й подібні до анголів, що не їдять і не п'ють? В огляданні Бога Самого буде така велика приємність, а в Його пізнанні такі солодощі, що це щастя буде перевищати всі засоби, що ними тепер користуємось.

12) Тому, що ніякий опис не може вистачально подати пімсти Божої проти відкинутих, їхні кари й терпіння представлено нам у тілесних речах, як темряву, плач, скрегіт зубів, негасаючий огонь і хробак, що безнастанно гризе серце (Мат. 8:12; 22:13; Ісаія 66:24; 30:33).

В цих висловах дається нам частинно пізнати нужденну долю безбожників. Однак, свої думки мусимо насамперед зосереджувати на цьому: яке це нещастя — бути відчуженим від всієї спільноти Божої! Бог лякає нас цією правдою, щоб ми, несучи хреста, все більш спішили до досконалого спасіння, де Бог пробуває все в усьому.

КНИГА ЧЕТВЕРТА

**ПРО ЗОВНІШНІ ПОМІЧНІ ЗАСОБИ, ЩО НИМИ
БОГ КЛИЧЕ НАС ДО СПІЛЬНОТИ З ХРИСТОМ
І В НІЙ НАС УДЕРЖУЄ.**

РОЗДІЛ 1.

ПРО ПРАВДИВУ ЦЕРКВУ, З ЯКОЮ МУСИМО ДЕРЖАТИ ЄДНІСТЬ, БО ВОНА — МАТИ ВСІХ ВІРУЮЧИХ.

1) Нас навчили, що Христос через віру стає нашим Спасителем.

Але наша несвідомість така велика, що конче потребуємо зовнішніх засобів, що ними плекається й збільшується в нас віру. До цього установив Христос пастирів і вчителів, що навчають нас словом та уділюють Святих Тайн, що служать до скріплення віри. Тому треба б тепер говорити про Церкву, що їй Бог дав цей скарб на переховання. Вона — мати всіх тих, для кого Бог є Отець.

Отже будемо говорити про уряд, управу й власть Церкви; далі про Святі Тайни й, вкінці, про державну управу.

2) Коли в Символах Віри визнаємо, що є одна Церква, то під цим розуміємо не тільки видиму Церкву, що про неї тут буде мова, але також невидиму. Тут конче треба говорити про віру, бо часто не зауважуємо ніякої різниці між дітьми Божими й грішними людьми. Також деколи не бачимо Церкви людськими очима, де вона, — подібно пшеничним зернам, придушеним купою полови, — тільки Богові знана. Так діялося за часів Іллі.

Ми не кажемо вірити в Церкву, як віримо в Бога, бо наше довір'я спочиває тільки в Бозі, чого не можна сказати про Церкву, а також не погоджувалося б з її станом. Ми визнаємо з Августином і Кипріяном: „Я вірю, що Церква одна”.

Кажуть, ця Церква — католицька, — це означає, що вона загальна. Подібно, як Христос — одинокий її Голова, так існує тільки одне тіло, а з нього багато членів через віру, надію та любов і через Того Самого Духа Божого живе разом, — в небі й на землі.

3) Ми говоримо тепер про католицьку, цебто загальну, видиму Церкву. До цього додано „спільноту святих“, щоб ліпше висказати свійство Церкви. Це, так би сказати, святі під цією умовою з'єднані в спільноті з Христом, якщо вони всі добродійства, що Бог їм дарує, передають одні другим.

Ця правда дає нам багато овочів, бо тільки тоді віримо правдиво, що існує одна Церква, коли ми запевнені, що ми — її члени. Так спочиває наше спасіння на твердій основі, якої ніхто не всилі зруйнувати. Церква побудована на Божім вибранні та Його вічному Провидінні. Церква споєна в єдність

з Христом і не можна відірвати її від Його тіла. Окрім цього, ми певні, що правда лишить ся завжди в нас, поки ми в лоні Церкви.

І, вкінці, так належать до нас обітницї: спасіння буде на горі Сїонї; Бог буде вічно мешкати в Єрусалимі, так що він ніколи не захитається (Іоїл 2:32; Авдїй 17; Пс. 46:5 і 6).

Також в слові спільнота маємо багато потішення, бо з цього знаємо, що все, що Бог дає Своїм й нашим членам, — також нам припаде це з Його блаженств.

4) Тому, що наше завдання — говорити про видиму Церкву, то учімся вже з самої назви „мати“, як треба її пізнати. Нема ніякого іншого способу до життя, якщо вона нас не зачне в своїм лоні, нас родить, годує своїми грудьми, охороняє нас своєю опікою та владою, так що ми вкінці, полишивши це смертне тіло, „станемо подібні до анголів“.

Тут ще додано, що поза її лоном не можна сподіватися ніякого спасіння (Ісаїя 37:32; Іоїл 2:32).

5) Щоб ми тепер у Церкві були виховані й збережені, Бог дав їй пастирів, а їм Він поручив проповідування Своєї науки. В тій цілі Він також схотів, щоб відбувалися святі зібрання, щоб через навчання поширювалась одність віри. Погляд на смертну людину не зменшує, ані не відіймає нічого від Слова Божого, бо неоцінений скарб не можна відкинути, тому що нам його дано в земському посуді. Тим способом приходить Бог до нас, як автор цього ладу. Так випробовується нашу слухняність і нашій немочі приходиться з поміччю.

6) Але чи тим не приписується несправедливо смертній людині того, що властиво належить тільки Святому Духові?

Бог, автор проповідування Слова, додає до цього Свогого Духа й обіцяє оwoч. Тому відрізняє Бог Себе від помічних засобів, а признає Собі Самому, як початок, так і дальший розвиток віри.

7) Справді, в видимій Церкві буває багато лицемірів, що, окрім імени, нічого Христового не мають. Їх скоріше терпиться тільки часово тому, що або не можна їх правно осудити, або не все, як належить, придержується строгість християнської карности.

Також не обов'язково треба вірити, що є одна тільки невидима Церква; так само наказується поважати видиму Церкву й держатись її спільноти.

8) Наскільки потрібно цю Церкву знати, дав їй Господь певні вказівки й завдання.

9) Ці завдання існують в служенні Слову й у законній обслузі Святих Тайн.

10) Де слухаємо з увагою й пошаною проповіді Слова й

не занедбуємо Святих Тайн, — там бачимо певну, безсумнівну вартість Церкви. Її влади не може ніхто безкарно зневажити, ані відкинути її упімнень, тим менше розбивати її одність та від неї відпасти. Вона — стовп і твердиня правди та Дім Божий. Хто відпадає від церкви, той заперече Бога й Христа.

11) Тому держім міцно ціхи, витиснені в наших серцях, бо сатана більш за все намагається знівечити цю, чи іншу з них. Через знищення цих ознак хоче він відібрати Церкві правдиву вартість. Отже, він намагається підірвати значення Церкви й підступом нас від неї відірвати.

12) Оскільки нераз в служенні Слову або Святих Тайн видається щось неvistачальне, то через те не можемо відчужуватися від Церкви, бо головні артикули правдивої доктрини не мають однакової вартости й потреби. Коли деколи стараємося направити, що нам не до вподоби, то робимо те, що ми повинні робити.

13) Ще далі мусимо признати недосконалість життя, бо інакше можна легко спіткнутися.

Цехто, як анабаптисти та інші, кажуть, що нема Церкви, коли нема завершенности життя.

Певне, горе нам, коли даємо немічній совісті згіршення через незв'язану життєву мудрість. Але вони також грішать, коли при такому згіршенні не вміють задержати міри. Христос навчав у багатьох приповідях, що Церква аж по день суду змішана з добром і злом (Мат. 13).

14) Я признаю, що ця справа жалюгідна, коли пошесть злочинів бере верх у житті. А все таки ап. Павло зве Церкву в Коринті спільнотою Христа й святих, хоч дуже брудні опоганення занечистили майже ціле тіло, не тільки через зіпсуття обичаїв, але також і науки. У галатів стрінув він навіть Церкви, що майже в цілості відірвалися від Євангелії.

15) Вказують на слова ап. Павла, що не дозволено їсти хліб з безбожними людьми (1. Корин. 5:2), — ще менше дозволене потім їсти з ними хліб Господній.

Дійсно, це велика ганьба, коли безроги та собаки мають місце між дітьми Божими, а ще більша ганьба, коли святе тіло Господнє знеславлується. Пастирі мусять пильно стерегти, щоб Церкви у своїм лоні не мали й не толерували ніяких злочинців. Але воно не те саме, — боятися товариства злих і з ненависти до безбожників покидати спільноту Церкви. Ап. Павло наминає тих, що йдуть до Господньої Вечері, щоб досвідчували себе самих, а не інших, або цілу Церкву. Хто їсть недостойно, суд собі їсть, а не іншому (1. Корин. 11:28 і 29).

16) Коли находить ця спокуса на добрих з нерозважної

ревности для благочестя та справедливости, -- все таки вважаємо, що вся та пересадна суворість походить у більшій частині з гордості й загонистости, ніж з чистого бажання святости.

Коли дехто ще тепер занепокоєний цим станом речі, нехай зверне увагу, що між людьми є багато святих перед Богом, хоч ми не можемо цього бачити. Між тими, що здаються недужими, є багато, що, побуджені страхом Божим, прагнуть до більшої чистоти й праведности та що вони на ділі щирі з собою. Не можна людини осуджувати за один вчинок, бо часто навіть найсвятіший дуже низько може впасти.

Дальше, в служенні Слова та в уділюванні Святих Тайн є стільки сили, що, через прогріхи деяких безбожників, вони не можуть бути знівечені або запропашені.

І, вкінці, при осуджуванні Церкви Божий осуд цінніший від осуду людей.

Хай побожні йдуть за радою Августина, коли він каже, що вони мусять через милосердя поліпшити те, що зможуть, а чого не можуть поліпшити, хай зносять з терпеливістю. Нехай вони в любові із-за недосконалости зідхають та сумують, поки Бог зло направить, або покарає, або в жнива вибере кукіль, а полову перевіє (Мат. 13:30).

17) Цьому не перечать слова ап. Павла, що Христос очистив свою Церкву купіллю води в Слові життя, що Він її Собі Самому представив, як гарну Наречену, без плями або вади (Ефес. 5:27). Господь діє щоденно, щоб усунути вади та стерти плями. З цього виходить, що святість Церкви ще не досконала.

18) В Церкві Ізраїля було від часу до часу велике зіпсуття. А мимо того, пророки не закладали ніякої нової Церкви, ані не ставили нових вітварів.

19) Як було це за часів Христа та апостолів? Ані безнадійна безбожність фарисеїв, ані загально панівне розпусне життя не могли їм перешкодити користуватися тими самими жертвами, або сходитися разом у тій самій Святині, щоб виконувати прилюдно обов'язки релігійні.

Тому каже Кипріян: „Наскільки в Церкві бачимо кукіль і нечисті посудини, не потребуємо ще відлучуватись! Тільки мусимо працювати, щоб бути зерном, і з усією пильністю прикладатися до того, щоб бути золотим і срібним посудом, бо розбитий глиняний посуд належить до Господа, що має також і лозину. Тільки Він у силі вичистити тік, перевіяти полову та вигубити кукіль Своім людським осудом”.

Отже, ті дві речі стоять сильно. Хто сам покидає зовнішню спільноту з Церквою, не може бути оправданий. Нехай прогріхи людей не здержують нас належно визнавати нашу

віру! Побожна совість чи то пастиря, чи звичайної людини не буде зранена негідністю іншого. І Святі Тайни не менше чисті та спасенні для святої та щирої людини, через те, що їх також дотикаються нечисті.

20) Але, кажуть далі, коли пастирі заохочують народ до постійного зросту та рівночасно учать шукати захисту в прощенні, то вони відводять людей від досконалости.

Це диявольська видумка — вірити в досконалість, поки ми ще живемо. Тому в Символі віри артикул про прощення гріхів міцно зв'язаний з артикулом про Церкву, і нас приймається до спільноти Церкви через знак змиття гріхів. Тим то навчається нас, що не маємо ніякого вступу до родини Божої, поки наша нечистота не змита Його добротою.

21) Господь приймає нас не тільки раз до Церкви, через прощення гріхів, але Він зберігає нас у Церкві тим самим прощенням.

22) Щоб нас наділити цим добродійством, дано Церкві ключі. Тим, що з своєї безбожності навернуться до віри Христа, будуть прошені гріхи. Це завдання пастирі мусять сповняти безнастанно серед вірних. Отже, треба ще зауважити наступне: перше, хоч як великою святістю не були б діти Божі тут обдаровані, то все таки не можуть ставати перед Богом без прощення гріхів. Далі, — ніхто не може користуватися тим добродійством, якщо він не остається в спільноті Церкви. Третє, — слуги Церкви ними нас наділяють, чи то через проповідування Євангелії, чи через уділювання Святих Тайн.

23) Тепер кажуть новохрищенці, що Божий народ через хрищення стає відроджений до чистого життя, як анголи. Коли хтось грішить по хрищенні, то для нього нема більше ніякої надії на прощення, а тільки невблаганий осуд Божий.

На приказ Божий повторюють побожні щоденно молитву: „Прости нам провини наші“, — і Бог обіцяє цю молитву вислухати.

Далі, хто ті, що їм по волі Божій прощаємо сімдесят разів по сім? Чи вони не брати? Бог не прощає один раз, але так, як часто грішник до Нього зідхає.

24) Праотці були обрізані, й їхні батьки навчали їх пильно праведности, а все таки змовилися, щоб убити свого брата Йосипа. Симон і Левій поступили дуже мстиво з мешканцями Сихему. А що можемо сказати про Рувена, Юду, Давида й багатьох інших? Хоч були вони відроджені, то однак упали ганебно; і все таки вони набули прощення.

25) Який гріх більший від бунту? Його називають розводом між Богом і Церквою, — однак доброта Божа його поєднує й уздоровлює.

„Вернися знову до Мене, ти, зраднику, Ізраїлю, — говорить Господь, — а Я не відверну Свогого обличчя від тебе. Покайтеся, діти-відступники, то Я вас прийму“ (Єрем. 3:12 і 14). Тому не дармо постановив Бог у Своїм Законі щоденні жертви за гріхи.

26) Чи потім через прихід Христа, що в Ньому об'явлена була повня ласки, будуть віруючі цього добродійства позбавлені, так що не зможуть більше просити прощення гріхів? Чи мав би Він прийти на їхню погибіль, а не для їхнього спасіння? Петро клятьбою відрікся Христа, а все таки прощення йому не відмовлено.

27) Відступництво галатів не було малим гріхом. Коринтяни допускалися ще більших і тяжчих злочинів, але їх також не виключено від милосердя Божого.

28) Дехто злагіднює це блудне навчання, кажучи, що не всі гріхи — непростимі, але тільки ті, що їх допускаємось самовільно й свідомо. Але чому потім наказав Бог у Своїм Законі деякі жертви на прощення самовільних гріхів, а інші за гріхи поповнені з несвідомости? Хто міг би приписати Давидові несвідомість, коли він других щоденно карав за перелюб? Або чи думали праотці, що вбивство їхнього брата було законом дозволене?

29) Давні отці Церкви були тієї думки, що щоденні гріхи, як незначні тілесні переступи, справді, могли бути прощені; велике прилюдне покаяння за тяжкі гріхи можна було відбутися тільки при хрищенні. Однак через те вони не думали, щоб такі могли одержати з труднощами від Бога прощення гріхів. Своєю строгістю хотіли відстрашити других, щоб не попадали легкодушно в гріхи та щоб не відчужувалися від спільноти з Церквою.

РОЗДІЛ 2.

ПОРІВНЯННЯ МІЖ ФАЛЬШИВОЮ, А ПРАВДИВОЮ ЦЕРКВОЮ.

1) Церкву, основану на навчанні апостолів і пророків, обов'язує служення Слову й Святих Тайн. Коли ж тепер усунеться навчання, як може потім устояти будівля? Церква мусить бути завсіди стовпом і твердиною правди (1. Тим. 3:15). Отже, нема ніякої Церкви там, де запанувала брехня й фальш.

2) Тому, що справа так стоїть з папством, легко зрозуміти, як мало там ще лишилось з Церкви. Замість служення Слову, володіє там фальшива й на брехні побудована влада, що гасить і здушує чисте світло. На місце Господньої Ве-

чері прийшло страшне святотацтво. Поклонення Богові викривлене многими й неймовірними забобонами. Навчання цілком занедбане або забуте. Богослуження — то школи ідолопоклонства й безбожництва. Тепер кажуть: Римська Церква основана апостолами, освячена кров'ю мучеників, збережена через безпереривну спадщину єпископів; тому вона — правда Церква. Однак поклонання на спадщину — пусте, коли спадкоємці не зберігають непофальшованої й непопсованої Христової правди, що її вони одержали з рук Отців.

3) Оборонці Римської Церкви чинять те саме, що євреї в старині, коли Господні пророки картали їх за їхню сліпоту, безбожність та ідолопоклонство; чванилися святинєю, церемоніями та жертвами, так як тепер чваняться оборонці Римської Церкви одиноко зовнішніми формами.

4) Те вічне знамено, що ним Господь нас назнаменував, як Своїх: „Хто від правди, слухає Мого голосу (Іван 18:37); Я — Пастир добрий, і знаю Своїх, і Свої знають Мене“ (Іван 10:14). Церка — це царство Христа, де Він володіє Своїм Словом. Коли тепер Римській Церкві цього берла — Слова бракує, як може тоді бути вона Царством Христа?

5) Римо-католики обвинувачують нас за розколи та ересь, тому що проповідуємо іншу науку, також що відбуваємо окремі зібрання на молитви, хрищення й Господню Вечерю.

Правдива спільнота держиться разом двома вузлами, а саме: через згоду в здоровій науці та в братній любові. Тому Августин робить цю різницю між схизматиками та єретиками: єретики фальшують через фальшиву науку чистоту віри, а схизматики розбивають її, хоч деколи придержуються тієї самої науки.

6) Але як можна про нас це сказати, що відкинули брехню й держимося сильно правдивої науки? Отже, що це значить, що вони нас вигнали на заслання й кинули на нас прокляття? Цього зазнали також і апостоли.

7) В юдеїв та ізраїльтян була правдива Церква, коли вони вповні жили по Закону Заповіту. Але коли вони покинули Закон Господній, звиродніли та попали в ідолопоклонство, втратили частинно право бути правдивою Церквою. Однак, хто міг би цю установу, де топчеться прилюдно Господнє Слово, назвати Церквою?

8) Чи не лишилося в юдеїв хоч частинки з Церкви, тоді як вони попали в ідолопоклонство?

В цьому відступленні було кілька ступенів. Вони ступили на найнижчий ступінь тоді, коли священники опоганили Божу Святиню, заступаючи Божі установи й Закон своєю наукою.

9) Нумо, нехай прихильники папи заперечать, коли можуть, що стан релігії в них так само зіпсутий і пофальшований,

як це було в ізраїльській державі за Єровоама. Але вони ще більше грубошкурі в ідолопоклонстві й не вірніші в науці.

Пророки в Старому Заповіті, хоч справи в Єрусалимі були здебільша зіпсуті, не приносили своїх жертв на відокремлених місцях, а також не мали ніяких окремих зібрань на свої молитви. Бог приказав їм сходитися разом у святині. І не були змушені брати участі в забобонних та ідолопоклонних практиках. Вони не приймали жодної речі за правдиву, як тільки те, що установив Господь. А як воно є в прихильників папи?

10) Ми дуже радо їм уступимо, в чім пророки уступали юдеям та ізраїльтянам за їх часів, коли справи були там ще в ліпшому стані, але пророки голосили всюди, що їх богослуження були безбожні й ці зібрання також злочинні, як само заперечення Бога.

Коли в папстві існує Церква, то вона — жоден стовп правди, але твердия брехні; не святиня живого Бога, але дім ідолів.

11) Подібно, як за давніх часів лишилися серед юдеїв все таки якісь привілеї Церкви, — не відмовляємо також і тепер прихильникам папи слідів Церкви, що сподобалося Господеві там серед спустошення ще полишити. Також обрізання не могло бути серед євреїв зовсім зневажене, бо воно лишилося знаменом Божого Заповіту. Так заховав Бог ще хрищення в папстві, як свідоцтво Союзу.

12) Так сповнилося, що сказали Данило й Павло про антихриста, а саме, — що він засяде в храмі Божому (Дан. 9:27; 2. Солун. 2:4). Це вказує, що його царство не може знівечити ані імени Христа, ані Його Церкви. Але благочестя буде там потоптане й зіпсуте так, що воно має скоріше постать і вигляд Вавилону, ніж святого міста Божого.

РОЗДІЛ 3.

ПРО УЧИТЕЛІВ І ПРОПОВІДНИКІВ ЦЕРКВИ; ПРО ЇХ ВИБІР ТА УРЯД.

1) Хоч Бог Сам через анголів може Своєю Церквою володіти й рядити, то однак існують три причини, чому Він це робить через служіння людей.

Перше, — Він оказує Свою ласкавість нам, коли Він вибирає з-поміж людей декого, як Своїх представників до Його посланництва в світі.

Друге, — це приучує нас до приниження й покорн, коли

Він нас призвичаює повинуватися Його Слову, хоч це проповідують люди, подібні до нас.

Третє, — ніщо більш не відповідає, як те, щоб люди, зв'язані тим вузлом обопільно, взаємно піддержали любов, — тому настановлено одного пастирем, щоб навчав других, а інших учнями, що одержують спільне навчання з одних уст. Усе це служіння поділив ап. Павло на різні уряди. Він настановив деякого апостолами, деякого пророками, деякого євангелистами, деякого пастирями й учителями на звершення святих (Ефес. 4).

2) Цими словами навчає апостол двох речей: перше, — служіння, що ним Бог користується в володінні Своєю Церквою, це головний вузол, що лучить віруючих разом ув одно тіло; друге, — Церква не може в ніякий інший спосіб бути здоровою й скріпленою, як тільки через ці помічні засоби, які подобалося Богові установити.

Ані світло й тепло сонця, ані пожива й напій, не так необхідні до удержання цього земського життя, як уряд апостола й пастиря до заховання Церкви на землі.

3) Тому звеличив Бог багатьома похвальними словами гідність цього уряду, кажучи: „Які ж гарні ноги тих, що мир звіщають“ (Ісаїя 52:7). Христос зве апостолів: „Світло світу й сіль землі“ (Мат. 5:13 і 14). Ап. Павло зве служіння Євангелії службою духа на спасіння й на вічне життя (2. Корин. 3 і 4). З цієї причини Христос послав Петра до Корнелія, а Павла до Ананії.

4) Апостолам не поставлено ніяких границь. Їм призначено цілий світ, щоб його силою привести під владу Христа. Пророки не були викладачами Божої волі, тільки мужами, що особливим об'явленням перевищали інших. Євангелисти, щодо гідности стояли нижче апостолів і були своїм посланництвом їм найблищі. Пастирі допильновували карности, уділювали Святих Тайн. Завданням учителів було тільки пояснювати Святе Письмо.

З цих урядів лише два останні залишились у Церкві. Інші покликав Господь у першому початку Своєї держави.

5) Так отже, вчителі нагадують старих пророків, натомість пастирі мають дещо схоже з апостолами.

Уряд пророків був славніший, бо вони були наділені особливим об'явленням, одначе уряд учителя виконувано майже в той самий спосіб і з тою самою ціллю.

6) Завданням апостолів було проповідувати Євангелію та христити вірних на прощення гріхів. Ап. Павло приписує те саме завдання пастирям, — а саме: проповідування Євангелії та обслуга Святих Тайн. Навчання подавано не тільки на зібраннях, але також при всякій іншій нагоді.

Що зробили апостоли для всього світу, то мусить робити кожний пастир для свого власного стада.

7) Назначуємо кожному пастиреві його власну Церкву. Крім цього, він може помагати іншим Церквам, коли в певних випадках там вимагається його присутність. Він сам не може переноситися, ані старатися про відхід, хоч би це для нього видавалося кориснішим. Коли воно корисне, щоб його перенести, то він не може цього робити по своєму власному розумінню, але він мусить ждати на уповажнене припорушення.

8) Тих, що проводять Церквою, зветься в Святому Письмі без різниці вивищення єпископами, пресвітерами, пастирями й учителями.

Досі говорили ми про уряд, що до нього належить служення Слову. Ап. Павло подає ще інші чини, як: сили, дари uzдоровлювання, пояснювання, володіння, опікування вбогими (Рим. 12:7 і 8; 1. Корин. 12:28).

Правителями були пресвітери, що їх вибирали зо звичайного народу, щоб разом з єпископами мали догляд над життям вірних і над ними держали карність.

Так отже, кожна Церква мала від початку свою раду, що складалася з побожних, поважних і святих мужів, щоб справляти хиби; ця управа потрібна по всі часи.

9) Опіку над убогими поручено дияконам. Говориться про два роди дияконів: одні роздавали милостині, а другі опікувалися недужими (Рим. 12:8).

Святе Письмо зве особливо дияконами тих, що були настановлені дбати про вбогих. Лука подає установа цього уряду (Дії 6).

10) Тепер треба всі речі полагоджувати в Церкві законно й достойно. Це стосується головно до уставу Церкви. Ніхто не може, не бувши в згаданий спосіб до цього покликаний, учити й рядити Церквою. Коли хтось хоче, щоб його вважалося за правдивого слугу Церкви, то мусить перш усього бути законно покликаний, а далі покликання прийняти й виконувати.

11) Ця справа вказує на чотири проблеми: щоб ми знали, які слуги мусять бути настановлені; далі — як, через кого та в який спосіб мусять бути рукоположені. Я говорю тут про зверхнє покликання, яке належить до прийнятого порядку в Церкві. Отже, я полишаю внутрішнє покликання, що його кожний служитель є свідомий перед Богом. Це пересвідчення, що він не з жадоби чести, ані майна, а з щирої боязні Божої та з відданости Церкви, приймає цю гідність, — є необхідне.

12) Як повинно вибирати єпископів, навчає ап. Павло

(Тит 1:7; 1. Тим. 3:1). Вони мусять бути знані з здорового навчання й святого життя, щоб не жили в жодному гріху, через що були б слабосильними, або понизили б своє покликання.

Це стосується також до дияконів і пресвітерів.

При виборі треба брати під увагу їх здібності, що потрібні їх урядові. Звідси піст і молитва, — чим вірні мають користуватися, як каже Лука, при виборі пресвітерів (Дії 1:24; 14:23).

13) Третьою точкою є питання, хто може вибирати проповідників. З настановлення й покликання апостолів не можна виводити ніякого певного правила: Вони ввійшли до цього уряду в особливий спосіб на приказ Божий і Христа. Тому сталося також, що вони самі не поставили когось замість Юди, але взяли двох мужів, щоб Господь жеребом указав, хто з обох має бути спадкоємець. Також ап. Павло заперечує, що люди вибрали його апостолом.

14) Що люди мусять вибирати єпископів, не заперечить жодна розумна людина, бо щодо цієї справи, то в Святому Письмі знаходиться багато свідчень.

15) Питання, — чи проповідника мусить вибирати вся Церква, чи тільки співпроповідники й пресвітери, чи може владою одної одинокої особи. Кипріян каже, що священник мусить бути обраний в присутності народу, перед очима всіх, і через загальне одобрення й свідчення мусить уважатися за гідного й спосібного.

Тит настановив пресвітерів на Криті, а Тимофій в Ефесі. Вони старшинували над народом в розумінні, що керували доброю й розумною радою (Дії 14:23), і не поступали самочинно, без участі громад на виборах. Так само тепер повинні керувати пастирі, щоб не було надужить через нестійність, інтриги або замішання в громадах.

16) Тепер треба ще пояснити, як мають проповідники бути ординовані. Ясно, що апостоли не вживали ніяких інших церемоній, як тільки положення рук. Таке поступовання перейняте з єврейських звичаїв. Що хотіли вони поблагословити, або посвятити, представляли положенням рук перед Богом. Так поблагословив Яків Єфраїма та Манасію. Також Христос клав руки на дітей. Хоч не маємо ніякого виразного наказу на положення рук, то тому, що апостоли постійно вживали його, повинно воно бути за заповідь.

Повчальний звичай, бо ним підносимо гідність проповідника, а ординованому нагадується, що він більше не свій пан, але підчинений Богові та Церкві, як також, що він буде вірити в силу Святого Духа в своїй службінні.

РОЗДІЛ 4.

ПРО СТАН ПЕРВІСНОЇ ЦЕРКВИ ТА ЇЇ УПРАВИ, ЩО
БУВ В УЖИТКУ ПЕРЕД ПАПСТВОМ.

1) Служителі були поділені в первісній Церкві на три стани, — а саме: пресвітери, — що одні з них були вчителями й пастирями; інші пресвітери мали нагляд над дисципліною в громаді. Дияконам повірена була опіка над убогими й розділювання милостині. Лектори, або читачі, й аколюти, або новики, не становили окремого стану, як згодом це побачимо.

2) Старшим братам, що їх називали пресвітерами, надано було уряд навчати. Вони вибирали з-поміж себе в кожному місті одного, кому дали назву єпископа, щоб допильновувати згоди, яку часто порушується між рівними собі в уряді. Єпископ не вирізнявся ніякими почестями між своїми співтоваришами. Його уряд можна порівняти з урядом бурмістра, що силою свого становища проводить й виконує в раді все, що обговорюється й що вирішиться на спільних нарадах.

Давні джерела згадують, що цей уряд єпископа установлювано на зібраннях пресвітерів з потреби часів і за згодою громад. Єпископ мав у кожному місті збір пресвітерів, що були пастирями й учителями. Кожне місто мало певну округу, що настановляла там своїх пресвітерів, і вона вважалася складовою частиною Церкви. Коли округа під одним єпископом була завелика, то вибірано заступника — єпископа, що заступав єпископа.

3) Єпископи та пресвітери мали те саме завдання: служіння Слову й уділювання Святих Тайн. Я не подаю тут тільки звичаю з одного століття, бо навіть за часів Григорія, коли вся Церква майже була підупала, нікого з єпископів не звільнено від голошення проповідей.

4) Над єпископами якоїсь провінції настановлювано одного архієпископа. На соборі в Нікеї настановлено патріархів (вищий у ступені й гідності від архієпископа). Це все служило до вдержання карности й церковної влади.

Коли щось сталося в громаді, чого не могла полагодити місцева управа, то справу передавано провінціальному синодові.

Коли яка голосна або важлива справа вимагала дальшого доходження, покликувано на синод патріархів; від їхньої постанови можна було відкликатися до загального собору.

Отже, вони не завели іншої форми управи від тієї, що її установив Бог у Своему Слові. Такої форми управи не можна назвати єрархією.

5) З дияконами не було інакше тоді, як було за часів апо-

стольських; вони одержували щоденні датки й милостині, як також частину річних прибутків. З цих датків удержували вони служителів Церкви та спомагали вбогих. Це діялося під доглядом єпископів, що їм здавали вони річний оброк й були відповідальними перед ними, бо в канонах (церковне правило), що їх приписують апостолам, читається: „Постановляємо, що єпископ має під своєю владою майно Церкви“.

Дияконам додано заступників — дияконів, щоб їм помагали в праці серед убогих. Архидияконів настановлено над округою, що мала більше число дияконів. Що їм поручено читати Євангелію й напаминати народ до молитви, як також подавати чашу при Господній Вечері, то тим малося на цілі піднести повагу їх уряду та вказати, що їх чин — духовний та посвячений Богові.

6) З цього можемо пізнати, до чого було вживане церковне майно й як його розділювано. Постійно напаминано єпископів і дияконів розділювати його совісно та справедливо, наче перед обличчям Божим, без огляду на особи.

7) В початках християнства єпископи розділювали церковне майно по своїй волі. Пізніше, з огляду на надужиття, установлено канони, при чому поділено приходи Церкви на чотири частині. Одна частина була призначена для єпископа й духовників, друга — для бідних, третя — для направи й удержування церков та інших будинків, четверта — для вбогих прихожих.

8) Видатки на прикрасу церковну були малі й незначні, найбільш фондів зберігали для вбогих, особливо на лиху годину. Коли оскаржено Амвросія, що він ради викупу полонених християн розбив святий посуд, то він оправдувався, кажучи: „Той, Хто вислав апостолів без золота, зібрав також церкви без золота. Церква має золото не на те, щоб його переховувати, але щоб видавати й помагати, коли вимагає потреба“.

9) Тих, що підготовлялися до всяких урядів, називано **клериками** (новиками). Але несправедливо, бо Петро зве цілу громаду **клером**, цебто насліддям Господа (1. Петр. 5:3). Спочатку їм поручено відчиняти й зачиняти двері святині. Тому звано їх також **дверниками**. Пізніше звано їх **аколютами**, інакше сказавши: ті, що йдуть за кимсь. Вони були все при єпископі й товаришили йому; спочатку для почеси, пізніше, щоб ходження єпископа одинцем не викликало ніякого підозріння. Окрім цього, їм дозволено читати Святе Писання з казальниці, щоб були знані серед народу, а також щоб привикали бачити багато народу та не були неспокійні, ставши потім проповідниками. Тому названо їх також **читачами**.

10) Ми говорили, що перша річ при виборі на проповідників це їх здібності; друга — це спосіб вибору. Тут наслідуювано відразу приклад апостолів. Щодо третьої точки питання (хто має вибирати?), не все держалися одного порядку. Початково не приймали нікого на духовних, як тільки за згодою всієї громади (так подає Кипріяні). А що в нижчих урядах було менше небезпеки до надужиття, тому залишено участь народу при виборах. Пізніше й інші уряди, крім цього, що мав єпископ, — були вибрані єпископом та пресвітерами.

При виборі пресвітерів треба було згоди всіх людей даної місцевости. Вкінці всі ординації відбувалися в означеному часі в році, щоб ніхто потайки, без згоди віруючих, не дістався до уряду.

11) При виборі єпископа задержав народ на довгий час це своє право. На соборі в Антіохії рішено, що не можна настановляти нікого на уряд єпископа без згоди народу. „Хто володіє над усіма, мусить бути вибраний усіма“.

12) На соборі в Ляодикії (368) рішено, щоб вибору не полишати в руках народу. Це сталося тому, що рідко траплялося, щоб усі люди погодилися на одного кандидата. Проти цієї небезпеки винайдено дуже добрий спосіб. Вибір оставлено духовним, вибраного ставили зверхній владі до затвердження. По уважній нараді його затверджуювано, коли він видався їм пожаданий. Коли ні, тоді вибирали іншого, кого вважали за відповідного. Тоді предкладано справу народові. Тому каже Лев: „Треба питати волі громадян, свідчень народу, осуду правлячих осіб та вибору духовних“.

13) Цей спосіб вибору був ще за часів Григорія (592) й, правдоподібно, ще довгий час потім.

14) А тепер четверта частина: як мають бути служителі рукоположені на свій уряд. Цю церемонію звали латиняни „ординація“. Греки називали це „рукопіднесення“ або рукоположення. Рішенням собору в Нікеї було, що єпископ з головного міста та єпископи з провінції мусять зібратися, щоб того, хто вибраний, ординувати. Коли не всі могли зійтися, то найменше трьох мусіло бути присутніх. Неприсутні мусіли подати свою згоду на письмі. Вимагалось присутности всіх тому, щоб при їх іспитуванні докладніш пізнати освіту та моральність ординованого.

15) Незабаром прийнявся ще інший звичай. Вибраних ординовано тільки в метрополіях. Трохи пізніше повстав нічим неоправданий звичай: майже всі єпископи Італії ординувалися тільки в Римі. Ця ординація відбувалася через рукоположення.

РОЗДІЛ 5.

ТИРАНІЯ ПАПСТВА ПОВАЛИЛА ДАВНЮ ФОРМУ
УПРАВИ.

1) Порівняймо тепер форму церковної управи в Римській Церкві з тим, що було в початковій Церкві. Зачнім від покликання єпископів. На їх освіту й життя не зверталось уваги. З останніх ста років заледви один на сто знав дещо Біблію. Багато з них були п'яниці, перелюбники та картярі.

2) При виборі відібрано народові всі права. Всю владу дано канонікам. Вони вибирали єпископом, кого хотіли, й ставили його перед народом, не для одобрення, але для віддання йому почесей.

3) Ординація єпископа була не що інше, як тільки позорище його іспитування, глузування з донеслої справи. Що в деяких краях вибір єпископа був у руках князів, то це не приносило Церкві ніякої шкоди, бо через те відібрано канонікам вибір, що його вони собі безправно присвоїли.

4) Єпископи чваняться, що вони наслідники апостолів, і кажуть, що право вибрання пресвітерів належить тільки до них. Але вони не настановляють їх на те, щоб навчали й виховували народ, а тільки, щоб як священики, приносили жертви. Служіння дияконів обмежено до виконання деяких церемоній з дікосом та чашею.

5) Все роблять вони з виставністю й помпою, щоб зовнішнім блиском здобути собі обожання в простолюддя, — беззмістовні формальності, без ніякого значення.

Єпископи мають т. зв. заступників, щоб наглядати за тими, що будуть ординовані. Але на що вони звертають увагу? Чи вміє хто добре правити службу, і чи вміє відмінити граматично якесь чуже слово!

6) Чи поведуться вони чесно з церковним майном? Вони поведуться так, щоб тільки один одному не міг нічого закинути. Всі загарбують добра й парафії, займають насильством церкви, наче кусень землі, що здобувається від ворога.

7) Це дійсний дивогляд настановляти одну людину завідувати п'ятьома, або шістьома церквами. Деколи бачимо молодика ігуменом трьох монастирів, єпископом двох єпископств, навіть архієпископом.

8) Пригляньмося, як вірно сповнюють свій уряд. Одні священики-ченці, інші зуться світськими священиками. Ці ченці були в давній Церкві неанані. Григорій заборонив, щоб чернець був рівночасно священиком.

9) Світські священики удержувалися з бенефіцій, з читання служб або співу.

Під одну міру треба поставити каноніків, деканів, капелянів, ігуменів і всіх, що удержувалися з синекури.

11) Потім є ще єпископи й парохі, що мають важні й почесні уряди, — коли б тільки вони їх совісно сповнювали. Церкви, повірені своїй опіці, передають заступникам. Вони дивляться на Церкву, як на фільварок, що можна винайняти або віддати під догляд заступника. Це пастирі, що не знають ні однієї вівиці з свого стада.

12) Вже Григорій нарікав у своїм часі: „Світ повний священників, — та рідко знайдеться робітника на ниві Господній. Підіймаємось уряду священника, але не виконуємо праці уряду“.

13) Коли приглянутись уважніше управі Церкви такої, яка вона сьогодні існує за папства, то побачимо, що це одно гніздо грабіжників.

14) А яка вона, коли приглянемо її обичаям? Де світло світу? Де сіль землі? Де святість, що мусить бути повсякчасно прикладом для інших? Сучасно нема людей, що жили б більш розгнужано та розпусно від священників. Коли б додержувано старих канонів чи дісциплін, то ні один з них не остався б при своїм уряді.

15) А тепер диякони. Де існує святий розподіл майна між бідними? Дияконів не настановлюється більш для тієї цілі, але щоб служили при вівтарі, читали та співали, і всякі без числа марниці, що не мають нічого спільного з апостольськими постановами.

16) Ці люди загарбали церковні добра та розграбили між себе. Найліпші частини забрали єпископи й міські священники, а потім сваряться між собою за розподіл та дбають, щоб убогому не дати ані сотика. Навіть четверту частину, що була призначена для вбогих, розграбили.

17) Вони кажуть, що через ці зверхні виставності й багатства сповняється пророцтва, що говорять про славу Царства Христового. Одначе, що говориться духово про духове Царство Христове, вони надуживають для тіла й світу. Собор в Аквілеї каже: „Убозтво — це слава священника Господнього“.

18) Церкви прикрашується безмірно, замість дбати за живі святині. Краще тисячі вбогих заморити голодом, ніж одну маленьку чашу або посуд пожертвувати для злагіднення убозтва.

19) Доходи з церковних дібр зуживають вони на розпусне життя, виставність, наче світські вожді й князі, — все те проти Слова Божого й старих церковних правил. Мені соромно більше про це говорити.

РОЗДІЛ 6. ПРО ПРИМАТ РИМСЬКОГО ПРЕСТОЛА.

1) Застановімся тепер над приматом римського престола, що ні Христос його не установив, ні давня Церква його не знала.

2) Виринає питання, чи то необхідне для доброї церковної управи, що один уряд у своїй гідності й владі стояв вище другого, що він голова цілого тіла.

В Старому Заповіті був один первосвященик, що мав найвищу судову владу у Єрусалимі. Але що було корисне для одного народу, то не значить, що корисне для цілого світу. Далі, цей первосвященик був образом Христа. Це священство перенесено на Христа, що Сам без заступника цей уряд сповняє й цієї чести нікому іншому не відступає.

3) Справді сказано до Петра: „Ти, Петро, і на цьому камені Я збудую Мою Церкву“ (Мат. 16:18), так само: „Паси ягнята Мої“ (Іван 21:15), але цю владу передано також усім іншим (Іван 20:23), бо в'язати й розв'язувати — означає прощати або задержати гріхи; і це діється через проповідання Слова.

4) Не тільки Петрові повірено ключі Царства Небесного, бо небеса будуть отворені навчанням Євангелії, і це служення має Петро спільно з своїми товаришами по покликанні (Мат. 16:19). Але, кажуть римо-католики, Петро стоїть тут вище своїх товаришів-апостолів, тому що він одержує, як спільно з другими, так і окремо, що іншим дається тільки спільно. Христос справді цього не зробив, щоб ставити одну людину вище других, але щоб зазначити одність Церкви. Кипріян каже: „Господь в особі одної людини дав для всіх ключі, щоб цим указати на одність їх усіх. Також інші слуги були такі ж самі, що й Петро. Вони мали однакову честь і владу. Христос зачинає від одного, щоб доказати, що Церква одна“.

5) Але все таки до інших не сказано цього: „На цьому камені (петра) Я збудую Мою Церкву?“

Наче б Христос сказав тим щось інше про Петра від того, що Павло з Петром самі говорять про всіх християн. Павло каже, що Христос — угольний камінь, що на нім будуть збудовані ті, що виростуть у святу святиню в Господі (Ефес. 2:20; 1. Петр. 2:5).

Хоч би він зо всіх віруючих був перший в запалі, в навчанні й у щирості, — то це не дало йому ще влади над іншими.

6) Петро визнав у своїм імені й в імені своїх братів, що Христос — Син Бога живого. На цім камені правди будує Хри-

стос Свою Церкву, бо це одинока підвалина; окрім цієї не можна ніякої іншої положити (1. Корин. 3: 11).

7) Коли є що до пояснення, то Петро це сам чинить на першому соборі (Дії 15:7). Коли він пише до пастирів, то він не приказує, але говорить до них, як товариш по владі (1. Петр. 5:1). Коли його оскаржують, то він борониться (Дії 11:4).

Павло картає його суворо (Галат. 1:18; 2:11). З усього цього видно виразно, що Петро не мав більшої влади від інших апостолів.

8) Але допустім, що Петро був старший над апостолами, то це ще не жодна причина, щоб з цього одного випадку робити вічне правило.

9) Чи не потребує Церква потім м'якого голови? Певне, але Христос — Сам Голова, а Його все тіло зложене й зв'язане всякою ув'язю спромоги по дійству в його мірі кожної частини (Ефес. 4:16).

Вони признають, що Христос справді є одинокий Голова, тому що Він володіє Своєю власною властю, все ж таки потрібно, щоб під Ним був інший, видимий голова, що займає на землі Його місце, як Його заступник. Однак Христос не установив ніколи такого заступника, а до цього Святе Письмо віддає цю честь тільки Христові.

10) Але допустім, що примат над Церквою спочивав у руках Петра, і що це через нерозривне наслідство мусіло б завжди залишитись, — то як доказати потім, що столиця у Римі й єпископ цього міста мусять бути зверхником цілого світу.

З цього виходить, що, наприклад, Антіохія не могла б правно мати претенсії до цього примату, хоч Петро був там перше.

Римо-католики признають, що та Церква в давнині була першою, але що Петро перенісся до Риму й цю почесність забрав з собою. В листі папи Марцелія до пресвітерів в Антіохії написано: „Престіл Петра був спочатку в вас, а пізніше перенесено його на приказ Господній сюди”. Але через яке об'явлення знав це Марцелій; що Господь мав би це приказати? Крім цього, коли цей примат відносився до особи, то він не мав нічого до діла з місцем, а коли до місця, то це не змінює речі, коли та особа перенеслася в інше. З якої сторони це не досліджувати, — то Рим присвоює собі цей примат безпідставно.

11) Павло згадує трьох апостолів, кого уважалось за стовпів, а саме — Якова, Петра й Івана (Галат. 2:9). Коли ж на честь Петра перше місце дано престолові в Римі, то чому потім не дано друге місце в Ефесі, а третє в Єрусалимі?

12) Все це, що говорять про побут Петра в Римі, дуже сумнівне, хоч Євсевій каже, що Петро був там двадцять п'ять літ єпископом; Григорій знову каже, що сім літ. Але від смерти Христа до кінця панування Нерона, коли Петро мав би понести смерть, рахують тридцять сім літ. Коли взяти під увагу роки, що Петро перебув в Єрусалимі та в Антіохії, то не багато років лишиться на побут у Римі. І як пояснити, що Павло в своїй неволі в Римі не згадує нічого про Петра?

Коли вже мова про єпископа в Римі, то ця честь належала б більше Павлові, апостолові поган, ніж Петрові — апостолові євреїв.

13) Хоч Церква в Римі мала з давних часів велику повагу, ради різних причин, то через це не належить їй ще примат. Навпаки, у старих писемників не знаходимо про це ніякого сліду. Отже, з Кипріяном ми кажемо, що тільки єпископський уряд Христа є загальний та обіймає всю Церкву.

РОЗДІЛ 7.

ПРО ПОЧАТОК І РОЗВІЙ РИМСЬКОГО ПАПСТВА, ПРО ЙОГО ДОСЯГНЕННЯ СЬОГОДНІШНЬОЇ МОГУ- ЧОСТИ ТА ЩО ЧЕРЕЗ ТЕ ЗДАВЛЕНО ВІЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ.

1) Собор у Нікеї дав перше місце єпископові в Римі між патріярхами. Але на черговому соборі в Ефесі був предсідником патріярх Александрійський. Також на дальших соборах не все Римські єпископи мали перше місце.

2) Кипріян зве єпископа Римського своїм братом або спів-єпископом. А собор в Картагені (255) заборонив навіть, щоб кого звано першим єпископом.

3) За часів Григорія хотів єпископ Царгородський зробити себе вселенським єпископом. Одначе Григорій називає цей титул злосливим, несвятим, зарозумілим, видуманим через диявола й предтечею антихриста.

4) Тепер приходжу до юрисдикції, що її Римський папа має, як твердить, без с.ротиву над усіми Церквами. Справді, як ми вже сказали, столиця Римської Церкви була завжди в великій пошані. Коли східні Церкви через аріанські спори відділилися та відірвалися, став Рим захистом для побожних і вірних. Але пізніше втікали туди також лиходії й безбожники, що їх усунули власні єпископи. А Рим приймав їх усіх, бо вони на нього покликувалися. В цей спосіб повільно доходив Рим до певної влади над іншими єпископами.

5) Всі старі собори наказували, що єпископа мусять вибрати єпископи столичного міста своєї округи. Ніде не нака-

зують вони Римському єпископові мішатися до справи, як тільки до справ власного патріархату.

Напімнення й кари, що Римські єпископи накладали на інших, мусіли вони також обопільно зносити від других.

Синода скликав єпископ столичного міста; там не мав Римський єпископ провідного становища. Загальний собор міг скликати тільки цісар.

6) Що стосується права відклику, — багато покликалося на Рим, та що він старався потім перебрати на себе судову владу. Але на соборі в Мілеві, де також Августин був присутний (407), відмовлено Римському єпископові права найвищого рішення.

7) За часів цісаря Костянтина не мав Римський єпископ ще ніякої влади над іншими єпископами. В процесі проти Цециліяна, єпископа в Картагені, передано засуд вищій інстанції, не єпископові в Римі, але в Арлес.

8) За часів Григорія дійшов престіл у Римі до великого значення через війни, що порушили майже цілий світ. Щоб єдність віри була захована й збережена, згуртувалися єпископи довкола престола в Римі. Але єпископ Римський не вимагав для себе влади над іншими єпископами. Він не старався за інші церкви, хіба що був примушений конечністю, або коли кликано його на поміч проти впертих та непослушних осіб. Григорій не приписував собі більшої влади над іншими, ніж він признавав інших над собою. Він сам каже, що він готовий, щоб другий виказав йому його помилки.

9) В тому самому часі спорили між собою єпископи з Царгороду й Риму за першенство. Також на соборі в Таврії (390) рішено, щоб міста, що були перші в кожній провінції, були також осідками найвизначніших єпископів.

На соборі в Царгороді (385) рішено, щоб єпископ цього міста займав друге місце щодо становища й гідности по єпископі в Римі, тому що Царгород був новий Рим. Але коли Царгородський єпископ хотів назвати себе загальним патріархом, Григорій спротивився цьому та не присвоював собі цієї влади, що її відмовляв іншому.

10) Боніфатій Третій прямував до того (608), щоб Рим був головою всіх Церков. Одначе, цю владу одержав щойно тоді, як Франція дісталася під владу Риму. Від того часу тиранство римського престола все зростало, тим більше, що цьому пособляла байдужність і оспалість єпископів. Так нарікає вже Бернард про погибіль Церкви. Він каже між іншим: „Ти, пастирю, поступай вперед, прикрашений багатою та цінною одежею. Сміло можна сказати: вона є більше пасовиськом чортів, ніж овець“.

11) Чи можна могутність римського престолу з часів Льва й Григорія повіннити з теперішнім папством? Я не говорю про світську власть, але духовну, що нею папи чваняться, та доходять до таких міркувань, як це: „Справи інших людей Бог судить через людей, але того, що сидить на Його престолі, ставить Він під Свій власний осуд“. Так само: „Ми судимо діла підданих, але наші діла — тільки Бог“.

12) Щоб тим подібні постанови були більшої ваги, підсувано фальшиво ймена давніх єпископів, наче б ці речі вже в давнині такими були. Доказано зовсім певно, що всі ті речі значно пізніше видумано. Усе те, що приписується Римському папі й більші ще, що ми сказали, взято з повітря.

13) Заперечуємо, що Рим — то якась мати Церкви, тому що в Римі нема ніякої правдивої Церкви. Тим менш папа — зверхник єпископів; він — жоден єпископ, бо не навчає Слова Божого, ані не захоче Святих Тайн, ані не держить народ у порядку та карності.

Так папи користуються своєю властю, здавляють чисте навчання Євангелії. Лев був мстивий, Климент кровожерний, Павло жорстокий. Чи той, хто переслідує з запевністю Церкву й цим явно доказує, що він — антихрист, — може бути названий наслідником Петра та заступником Христа?

14) Ап. Павло пише (2. Солун. 2:4), що антихрист засяде в святині Божій, його царство в самохвальбі та богозневазі (Дан. 7:25).

Далі ап. Павло предрікає, що антихрист ограбить Бога з Його почести, щоб присвоїти її собі самому. Це важна вказівка, що на її мусимо вважати при досліджуванні антихриста; особливо ж, коли він тепер поступає так гордо та руйнує Церкву Божу.

15) Церкву, що колись процвітала в Єрусалимі, переніс Бог до Пеллі. Що тоді сталося, може частіше статись. Гідність найвищого престолу в'язати з одним місцем, це — глум. Папа — ворог Христа, найбільший противник Євангелії, руйнник Церков, убійник святих, мав би бути заступником Христа й найвищим володарем Церкви?

16) Про саму справу першенства сказали ми доволі. Коли б ми говорили про самі особи пап, то мали б ще більш причин до сорому. Юлій, Лев, Климент і багато інших були невіруючі; вони не знали про Христа нічого іншого від того, чого навчилися в школі Люціана. Все таки кажуть римо-католики, що папа не може помилятися. Але Іван, папа двадцять другий, навчав прилюдно, що душі смертні й гинуть разом з тілами до дня воскресіння.

17) Тому, хоч би Рим був колись головою Церкви, тепер

не можна його вважати цього гідним, — ані навіть малим пальцем ноги Церкви, бо він — повний всякої злоби й безбожництва.

РОЗДІЛ 8.

ПРО ВЛАДУ ЦЕРКВИ В НАВЧАННІ ВІРИ; ПАПСТВО САМОВІЛЬНО ФАЛЬШУЄ ПРАВДИВЕ НАВЧАННЯ.

1) Тепер будемо говорити про владу Церкви, яку бачимо частинно в кожного єпископа, частинно в соборах, як провінціальних, так і загальних.

Ця влада буває в навчанні, законодавстві та судових вироків. Справа навчання має дві частини, я саме — силу встановити науку та її пояснювати. А все те мусить бути виконане для збудування Церкви (2. Корин. 10:8; 13:10). Це може статися тільки тоді, коли влада Христа, як Голови Церкви, збережеться непорушена.

2) Тому мусимо тут завважити, що вся власть і гідність, що Святе Письмо дає священникам, пророкам, апостолам або їх наслідникам, у властивому сенсі не особам дана, але служенні, до якого вони настановлені. Так сказано про священників: „Уста священника мають зберігати знання, і з його уст треба ждати закону; бо він ангел Господній“ (Малах. 2:7).

3) Єзекиїл описав власть пророків ось як: „Сину чоловічий, — каже Господь, — Я поставив тебе сторожем дому Ізраїлевого; ти будеш слухати слово з уст Моїх і з огляду на Мене їх перестерігати“ (Єзек. 3:17).

4) Апостолів названо: світлом світу й сіллю землі; також кажеться, що їх треба слухати, як Христа (Мат. 5:13; Лук. 10:16; Іван 20:23).

5) Навчання одно й те саме, але слуг Божих навчано в різний спосіб, відповідно до часу, в яким живуть. Теперішній спосіб різниться дуже від минулого. Христос каже: „Ніхто не бачив Отця, тільки Син, та кому Син хоче об'явити“ (Мат. 11:27). Бог покористувався за часів праотців утаєним об'явленням, та потверджував його дуже ясними й безсумнівними ознаками. Праотці передали це об'явлення своїм дітям і внукам.

6) Коли Бог установив виразнішу постать Церкви, наказав Він списати Своє Слово. Священники черпали з Святого Письма те, чого мусіли навчати народ, щоб тим мірилом міряно вірність всього навчання. По проголошенні Закону наказано священникам, що вони не можуть навчати нічого іншого, крім

того, що було зібране в Законі, не додаючи й не відіймаючи від нього.

Цього держалися пророки, як викладчики Закону, і до цього не дрдали вони нічого, як тільки провіщання майбутніх речей.

Суди належать ще історії, що пророки запопадливо списували й складали, надхнені Святим Духом. Це все було правило віри для батьків до приходу Христа.

7) Коли ж Мудрість Божу об'явлено в Тілі, об'явив Він нам уповні все, що людський розум може поняти від Отця. Отець поставив Його за Вчителя. Він не лишив по Собі нікому влади, щоб навчати чогось іншого. Отже, тримаймося міцно, як засади, що за Слово Боже мусимо прийняти тільки те, що зібране в Старому й Новому Заповітах. У Церкві не годиться навчати в якийсь інший спосіб, як по припису й по правилу цього Слова. Тому Христос наказав, щоб апостоли навчалися всього, що Він їм поручив (Мат. 23:8).

9) Цього приказа апостоли запопадливо держалися. Що не дозволене одному, тим менш дозволене Церкві, як цілості. Ап. Павло каже: „Віра існує через слухання, а слухання через Слово Боже“ (Рим. 10:17). Коли ж віра побудована тільки на Слові Божому, яке місце було б потім ще для Слова цілого світу?

10) Святий Дух проводить без сумніву загальним собором. Коли собор не постановляє нічого, що суперечить з Словом Божим, тоді він не може помилятися.

11) Христос каже: „Ось Я з вами до кінця світу“. Так само: „Я дам вам Утішителя, Духа правди“ (Мат. 28:20; Іван 14:16). Він обіцяв це не тільки дванадцятьом апостолам разом, але також кожному з них особисто. Цей Дух — не дух помилки, брехні, незнання чи темряви. Він — Дух певного об'явлення, мудрости, правди й світла.

12) Тепер перечать, що все, що кожному зо святих дано окремо, дістане ціла Церква вповні. Але Бог дає Свої дари кожному по мірі, і не забракне Церкві ніколи того, що потрібне. Багацтва Церкви того роду, що багато недостає ще до її найвищої досконалости.

Справді є написано, що Церква очищена купіллю води в Слові, щоб бути без плями й вади (Ефес. 5:26). Церкву названо стовпом і твердиною правди (1. Тим. 3:15). Але тут навчається більш про те, що Христос щоденно творить у Своїй Церкві, ніж про те, що Він вже сповнив. Помилково думати, що Церква вже ціла й у всім очищена, коли всі члени її ще нечисті. Далі, тільки та Церква — стовп і твердина, — що опирається й спочиває на Божім Слові.

13) Що надзвичайного, коли Наречена й Учениця підчиня-

ється своєму Господеві та Учителеві, та що вона невпинно й запопадливо стосується до Його Слова?

14) Христос каже: „Я маю вам ще багато речей сказати, та ви не можете їх тепер носити“ (Іван 16:12). Апостоли, ведені Духом правди, дали потім у своїх Письмах цілу правду. Тут залишили вони запечатане, досконале пояснення Євангелії.

15) Справді Христос наказує, що уважати треба за поганина й митника того, хто спротивиться порядкам Церкви (Мат. 18:17). Але тут не мова про навчання, але про владу виконання церковної карности. Бо карність існує на те, щоб направити зло, так щоб покараний і напінений не смів повстати проти осуду Церкви, бо Церква не судить інакше, як тільки по Слову Божому.

16) Одначе про хрищення дітей кажуть, ніби воно не устанівлене виразним наказом Святого Письма. На іншому місці побачимо, що це твердження зовсім неправдиве.

Також кажуть, що на соборі в Нікеї було сказано, що Син Одноїстотний з Отцем. Де читаємо в Святому Письмі це слово „консубстанціяція“ (одноїстотність)?

Я признаю, що це слово не приходить у Святому Письмі, але про саму правду навчається там виразно й часто.

РОЗДІЛ 9. ПРО СОБОРИ ТА ЇХ ВЛАСТЬ.

1) Собори можна вважати законними, коли Христос там Головою, а ціле зібрання буде ведене Його Духом.

2) Бо так сказав Христос: „Де двоє або троє зберуться в ім'я Моє, — там Я посеред них“ (Мат. 18:20). Та обітниця стосується так само добре до кожного місцевого зібрання, як і до загального собору. Окрім того, зібрання в ім'я Христа відбуваються тоді, коли не відіймається, ані не додається нічого до Його Слова.

3) Тепер існує думка, що на пастирях і соборах опирається вся правда. Але не все воно так: за часів Ісаї Бог не опустив ще був Церкви в Єрусалимі, — а він називає пастирів сліпими сторожами й нікими псами (Ісаїя 56:10). І Осія каже, що вони не мали нічого, як тільки зверхній вигляд священства (Осія 9:8). А Єремія свідчить: „Від пророка до священника, — кожний допускається обмани“ (Єрем. 6:13).

4) Подібно, як було за Ізраїля, так є також і тепер. Це голосив уже Святий Дух через Петра: „Подібно, як були в старім народі фальшиві пророки, так будуть також і між

вами фальшиві вчителі, що введуть погубні ересі під позором“ (2. Петр. 2:1).

5) Все таки не хочу нарушити влади пастирів, ані доводити до її захитання. Я остерігаю лише, що мусимо провести тільки різницю між правдивими пастирями, а вовками.

6) Згідно з цим можна легко відповісти на питання щодо вартости загальних соборів. Треба, щоб Церква збиралася на соборах. Але коли б загальний собор зібрався був за часів єврейських, як виглядала б тодішня Церква? Чортівський дух панував на соборі, зложеному з чотирьох сот пророків, що скликав був Ахаб Михея, пророка Господнього, осуджено там, як еретика, побито та вклено до в'язниці. І те саме стрінуло пророка Єремію.

7) На соборі, що скликали священники й фарисеї в Єрусалимі, засуджено Христа, а Його навчання заборонено. І все таки Єрусалим був Церквою Господа!

Отже Церкви не становить собор. Вона не полягає на зібрані лихих пастирів.

8) Що ж тоді? Чи собори не мають зовсім ніякої сили щось вирішати? Противно! Я не доказую, що всі собори треба осудити, або не треба виконувати їх рішень. Однак, я хотів би, щоб кожного разу, коли появиться рішення собору, спершу докладно прослідити, в якому часі його скликано, з якої причини та в якій цілі, і що за люди були на йому присутні. Далі, щоб усе те, що там обговорювано, прослідити по мірилу Святого Письма, — цим способом задержали б собори свою власть і повагу, що їм належаться. Тому радо погоджуємося з соборами в Нікеї, Царгороді, Ефесі, першим у Халкедоні й іншими.

9) З нових соборів, де часто спорили між собою, можна бачити, як дуже Церква відійшла від чистоти золотого віку й підупала. Тепер минуло майже дев'ятсот літ, відколи собор у Царгороді осудив, що всі образи з Церков мусять бути усунені. Інший собор рішив, що вони мусять бути привернені! Котрий з обох назвати тепер правдивим собором?

10) Однак і давні собори не були ще без хиб. Так отже, собор у Нікеї, де зібрався, щоб поладнати спір з Арієм, — головну річ залишили й почали між собою дертися ганьблячими словами й оскаржуючими листами, аж поки цісар Костянтин не зробив кінця цій розгнужданості.

11) Собори не завсіди йшли за проводом та наказом Святого Духа. З загальних соборів можна мати поняття, яку повинні мати владу провінціальні собори, щоб укладати точки віри.

12) Чи не наказує Слово Господнє, що треба своїм звершкам, хоч вони лихі й нездарні, повинуватися (Євр. 13:17)?

Але коли б я заперечив, що ті, хто так поступає, не наші зверхники. Їх обов'язує те саме, що Ісуса Навина. „Цю книгу Закону мусиш все держати в устах та міркувати про неї день і ніч, і не звертай з його ні праворуч, ні ліворуч; тоді буде щаститися тобі дорога й будеш його розуміти“ (Ісус Навин 1:7 і 8).

Тому тільки ті, що не відступають від Закону Господнього, будуть нашими зверхниками. Інакше будемо їх слухати, як фальшивих пророків і апостолів.

13) Отже, Церкві не дано ніякої сили настановляти нове навчання. А тепер пригляньмося, яку власть має вона в пояснюванні Святого Письма.

Радо признаємо, що коли повстане спір щодо якоїсь точки навчання, то нема ліпшої та певнішої дороги, як зібрання собору, що складається з правовірних і правдивих єпископів, бо рішення, повзятє спільно, призвавши в поміч і Ім'я Господнє, буде мати більше ваги від заяви кожного зокрема.

Крім того, коли зберуться єпископи, то вони спільно порадяться, як навчати, щоб розбіжність поглядів не дала ніякого згіршення. Це також радить ап. Павло (1. Корин. 14:20). Так зібрався собор в Нікеї, коли виступив був Арій, так відбувся собор в Царгороді проти Евномія і Македонія. Але застановімся також над тим, що на другім соборі в Ефесі перемогла ересь Євтихія, а Флавія з іншими побожними мучаками прогнано на заслання.

14) Христос наказав, щоб усі пили з чаші Господньої Вечері. Одначе собор в Констанці заборонив подавати чашу народові.

Ап. Павло зве заборону женитися лицемірством диявола (1. Тим. 4:1); а на іншому місці каже Дух, що подружжя святе й всечесне серед усіх (Євр. 13:4). Як можна заборону подружжя священникам уважати за правдиве пояснення Святого Письма? Тому в ніякий спосіб не можна прийняти пояснення або зарядження якогось собору, що незгідне з Святим Письмом.

РОЗДІЛ 10.

ПРО ВЛАСТЬ ВИДАВАННЯ ЗАКОНІВ, ЩО НИМИ ПАПА З СВОЇМИ ПРИХИЛЬНИКАМИ ОПАНУВАВ ДУШІ Й МУЧИВ ТІЛА.

1) Тепер приходить друга частина, а саме — власть видавання законів папами. Це стало джерелом безчисленних людських постанов, шкідливих для нещасних їх вірних.

Також конче треба дослідити, чи Церква може в'язати совість законами, що вона їх видає.

2) Бачимо, який обережний у тих речах був Павло. Ні в одному випадкові не хотів він наставити сильця на совість (1. Корин. 7:35). Він бачив, як дуже можна зранити совість, коли забронювати ті речі, що їх Бог дозволив.

3) Тепер покликуються на слова ап. Павла, що зверхності треба повинуватися, не тільки зо страху перед карою, але також ради совісти (Рим. 13:5). Бачите, кажуть, совість таки зв'язана не лише церковними, але також і горожанськими законами. Щоб цей вузол розплутати, треба спершу знати, що таке совість. Людина має почуття, що провинилась перед Богом, що гріха перед Ним втаїти не вдасться, що вона винна перед престолом Божим; це називається совість. Отже, совість — то щось поміж Богом, а людиною. Звідси старе прислів'я: „Совість так само добра, як тисяча свідків“.

4) Люди дивляться на діла, а Бог дивиться на совість. Добра совість це, інакше сказавши, внутрішня чистота серця.

В тому значенні пише ап. Павло, що сповнення Закону — це любов з чистої совісти й з нелицемірної віри (1. Тим. 1:5).

Деколи торкається совість і людей. Так свідчить ап. Павло, що він дбав, щоб ходити з доброю совістю перед Богом та людьми (Дії 24:16). Але це сказано не дуже вірно, тому що совість властиво оглядається тільки на Бога.

5) Коли ж тепер людські закони дані на те, щоб нам наганяти страху, так немов би їх задержання було само по собі потрібне, то кажемо, що на совість наложено щось їй противне. Бо наша совість, що нею кермує тільки Бог, не має нічого до діла з людьми, тільки з Богом.

Тепер видно зо слів ап. Павла (Рим. 13:1; Тит. 3:1), що також закони, надані людською зверхністю, можуть панувати над совістю. Але треба відрізнити загальне від особливого. Загальна заповідь Божа каже нам коритися зверхності. Однак вона ніяк не навчає, що закони, які вона видає, можуть відноситися до внутрішнього володіння душі.

Коли ж щось наказане, що проти Слова Божого, — не можна тому коритися.

6) Закони, що тепер у папстві названі церковними постановами, уважаються за конечні до служення Богові. І, подібно, як вони безчисленні, так вони стали безчисленними путами, щоб омотати душі. Тепер кажуть прихильники папи, що єпископи — то духовні законодавці, настановлені Богом, щоб володіти Церквою. Отже, хто опоганює їх постанови, не кориться обом, — Богові й Церкві.

Певно, що коли б вони були правдивими єпископами, я признав би їхню зверхність в дечім, але вони, єпископи, завсіди обов'язані йти по правилу Слова Божого.

7) Правда, тільки Господь — правний і одинокий Законодавець, що може задержати й погубити (Ісаія 33:22). Він дав досконале правило життя в Законі й усе, що до цього необхідно; Він не полишив людям нічого, щоб до цього давати.

Це зробив Він у першій мірі тому, що Він хоче, щоб усі наші діла були згідні з тим одиноким правдивим правилом. А далі, тим Він засвідчив, що від нас вимагає тільки слухняности.

8) Коли ці дві засади добре запам'ятаємо, то легко можна буде розпізнати, які людські постанови суперечать зо Словом Божим. З першою засадою сперечається ап. Павло проти фальшивих апостолів, що утискають Церкви новими тягарями. Другою засадою користується він в Листі до Галатів, де він навчає, що не можна накладати кайданів на совість, бо нею володіє тільки Бог.

9) Пристосуємо тепер це навчання до наших часів. Постанови, що ними папа обтяжує Церкву; постанови, що говорять про церемонії й релігійні звичаї, як і про церковну карність і володіння, — згубні.

Перше, — тому що тут на цілі здавити правдиву релігію, й, друге, — тому що вони в'яжуть своїми постановами совість, щоб піддержати все те, що вони наказують.

10) Крім того, сюди належить, що найгірше: коли заступаємо релігію пустими видумками, то Божу заповідь робимо негайно пустою. Римо-католики уважають за тяжчий гріх опустити під кінець року вушну сповідь, ніж цілий рік провадити лихе життя.

11) В цих постановах є ще дві інші великі хиби. Перше, — вони мають в собі безкорисні, деколи шкідливі заповіді. Далі, — вони своєю безмірною кількістю обтяжують совість. І так остаємося в нетрях постанов, що не дають нам прийти до Христа.

12) Сьогодні ловиться видовищами церемоній не тільки невчений народ, але також кожного іншого обманюється, що не обзнайомлений з духовими справами. Лицемірники й легковірні жінки думають, що не можна нічого більш принадного ані ліпшого понад це видумати.

Але ті, хто застановляється глибше, пізнають, що це безкорисні дурнички, що служать для засліплювання очей глядачам пустою виставністю. Частинно наслідують вигадки поган, а частинно за звичкою малп, в легкодушний спосіб наслідують старі практики Закону Мойсея.

13) Далі, множество церемоній таке велике, що Церква не може їх ніяк виконати. З того витворився свого роду юдаїзм, що завдає побожним більш муки, як духової потіхи. Вже Августин нарікав у свій час, що занедбується всюди Слово Боже, — наприклад той, хто вісім днів по своїм хрищенні діткнеться босими ногами землі, буде тяжче покараний, ніж той, що прогрішився через п'янство.

14) Тепер кажуть, що між нами дуже багато так само не-свідомих, як серед ізраїльського народу. Ради цієї несвідомости постановлено тепер цього рода навчання. Але чи слабу совість пригнітати таким тягарем церемоній, це — потіха? Вже Августин казав: „Христос, наш Господь, зв'язав Свій народ Святими Тайнами, що числом дуже малі, значенням дуже великі й виконати їх дуже легко“. Павло каже, що євреї були подібні до дітей, над якими були ще опікуни (Галат. 4:2). Але ми, як дорослі, визволені від опікунства, не потребуємо більш дітчої науки. Отже, не можна несвідомим давати ніяких церемоній, що затемнюють світло науки Христової.

15) Вони кажуть, що церемонії — це жертви, чим поєднуються Бога, як належить, очищується гріхи та дістається спасіння. Ці думки не що інше, як тільки пусті і згубні розмови.

Але вони так засліплені, що цього не розуміють, що Бог хоче слухняності, а не хоче, щоб служити Йому людськими заповідями (Матв. 15:9).

Цими речами не приведеться людей до Христа. Це тільки засіб, щоб видістати гроші та провадити згіршуючу торгівлю.

16) Як тільки вкрадається ця забобонність, що люди своїми власними видумками хочуть служити Богові, — подібні постанови негайно перероджуються в грубе надужиття. Бог грозить цілими віками, що Він буде побивати засліпленням і нерозумом тих, хто хоче Йому служити людськими постановами (Ісая 29:13).

17) Вони відповідають, що ті перекази й постанови не від людей, але від Бога, бо Церквою керує Дух Божий, так що вона не може блудити. І для збільшення влади приписують свої закони в великій мірі апостолам.

Але ми вже доказали, що вони присвоюють собі неправно титул Церкви, бо Церква йде за правилом Христа. Це не Церква, що, виходячи поза границі Слова Божого, видає все нові закони свавільно та безпідставно. Також у давнину належали пророцтва до Закону, не як додатки, але щоб Закон пояснити й виконати.

18) Навчання апостолів полягало на тому, щоб не обтяжувати совісти новими постановами. Служення Богіві хотіла

вони держати вільним від усіляких людських видумок. Чого вони, коли ще Христос був з ними, не могли зрозуміти, того навчилися по Його вознесінні через об'явлення Святого Духа. І все потрібне для спасіння полишили нам писемно. Отже, ми не можемо покликуватися на усні перекази й звичаї.

19) В духових речах вимагається великої простоти, що її бачимо наприклад в обслузі Господньої Вечері за часів апостольських. З бігом часу непотрібно й нерозважно додано багато практик, як їх бачимо в Службі Божій. Справді каже Августин, що речі, що сталися за згодою цілої Церкви, походять від апостолів. Але він говорить про постанови свого часу, що їх було дуже мало.

20) Треба подати одного приклада: Кажуть, що свячена вода походить від апостолів. Не знаю, котрий папа опоганив хрищення цим чужим і недоцільним символом!

21) Покликаються, що апостоли й пресвітери видали рішення поза наказом Христовим, щоб погане здержувались від жертв ідолам, від задушеного та крові. Апостоли не видали ніякого нового закона, але пристосували Божу й вічну заповідь у нових обставинах. Нітрохи не вкорочено вільності, але напоминалося поган, щоб вони були помірковані відносно своїх братів, та щоб не надуживали свої вільності для свого згіршення.

22) Так роблять також вірні пастирі, що стоять на чолі Церков, що ще недобре упорядковані. В п'ятницю не повинні їсти ніякого м'яса, ані виконувати в святочні дні якоїсь праці.

23) Ми мусимо зовсім певно зносити владу зверхників, як довго вона поступає згідно з Словом Божим; Бог відкидає й карає за людські видумки.

24) Отже, наша й усіх людей мудрість мусить зачинатися тим, щоб ми були нерозумні в собі самих, а тільки Бога вважали мудрим.

25) Оборонці забобонів кажуть, що Самуїл приносив жертву в Рамі, і хоч вона була проти Закону, все таки подобалася Богові. Але Самуїл не ставив ніякого вівтаря проти одного вівтаря. Тому, що Скриня Заповіту не мала ще ніякого сталого місця, вибрав він Раму, де він мешкав.

26) Чи не хотів Христос, щоб важкі тягарі, що їх письменники й фарисеї наклали були людям на плечі, — вони самі двигали (Матв. 23:3)? Ні, навпаки, Христос наказав, щоб стерегтися kwasу фарисеїв (Матв. 16:6). Він вимагав радше, щоб їх слухати тоді, коли вони навчали Закону Мойсея.

27) Деякі думають, що фальшиві всі закони, що ними додержується лад у Церкві. Одначе воно не так, — закони, що служать для заховання влади, спокою та одности, мусять

бути вірно удержувані в Церкві, бо всі речі треба поважно та до ладу робити (1. Корин. 14:40).

28) Це діється, коли вживається церемоній, що для святих справ, як Святі Тайни, вбуджують честь. Скромність і повага, властиві в усіх чесних поступованнях, мусять тут передовсім усе бути видні.

Щодо порядку в Церкві це перше: щоб ті, хто стоїть на чолі, знали добре правила управи. Народ, що ним володіють, треба привичувати до слухняности й доброї карности, і, вкінці, через добре впорядкований стан Церкви, треба заховати мир і згоду.

29) Для нас гарне й чесне все, що служить до піднесення поваги для Святих Тайн. Такі засади побожності ведуть нас прямо до Христа.

Лад не полягає на зайвих дрібничках, але на такому урядженні, що усуває весь зашум і незгоду.

Павло дає приклад першого, коли він наминає, щоб не мішати Господньої Вечері з ніякою гостинною (1. Корин. 11:21).

До другого рода належить порядок богослуження. Деякі зарядження звертають увагу на обряд або церемонії, інші на карність і мир.

30) Я одобрюю людські постанови, що основані на Божій власті й узяті з Святого Письма, так наприклад, клячання, — коли відбуваються прилюдні молитви.

У зверхньому порядку й церемоніях Господь не приписує подробиць, що їх мусимо придержуватись. Ці речі залежать від часу й обставин. Все таки треба держатися загальних правил, щоб усе, що гідне й творче та служить до доброго ладу, — задержалося.

31) Свободу совісти заховано, коли приймемо, що немає ніяких незмінних і всетриваючих заряджень, за які ми були б карані. Це зовнішні середники, дані для людської слабости. І хоч ми не всі їх потребуємо, користуємося радо всіма, бо ми всі покликані служити взаємно в любові.

Релігія не в заслоні лица жінки, ні в мовчанці на зібранні, ні в кляканні — то не гріх, коли того не додержуємось.

Коли тих практик не виконуємо через згідливе наставлення до них, то тоді заслуговуємо на догану.

32) Так отже, з великою пильністю треба наглядати, щоб не закралося нічого хибного, що ці церковні правила пофальшувало б і затемнило. Це осягнемо тоді, коли всі зарядження будуть наглядно корисні й коли їх не буде забагато. Далі, велика вага в тому, щоб пастир навчав вірно, щоб замкнути дорогу всьому, що псує приписаний порядок.

РОЗДІЛ 11.

ПРО СУДОВУ ВЛАСТЬ ЦЕРКВИ ТА НАДУЖИТТЯ ЇЇ ПАПСТВОМ.

1) Тепер ще остається третя частина церковної влади, — це судова власть. Ця судова власть — це добрий лад, щоб піддержати карність у Церкві.

До цієї цілі настановлено вже відпочатку церковні ради, щоб мати догляд над обичаями, карати за зло та виключати своєю властю винних.

Павло зве це порядкуваннями (1. Корин. 12:28). Власть ключів складається з двох частин: перша, — проповідання Євангелії, що є не так властю, як скоріше служенням, коли беремо це зо сторони людської. Христос дав Слово цю власть, причому люди тільки слуги Слова. Але про це тепер не говоримо.

2) Христос надає ще іншу власть в'язати й розв'язувати, коли Він каже: „Коли брат не послухає Церкви, то нехай буде тобі, як поганин і митник“ (Матв. 18:18).

Церква в'яже того, кого виключає, не щоб його погубити, але щоб він навернувся, і вона розв'язує того, кого знов приймає до своєї спільноти тому, що вона робить його знову учасником одности, що її має в Ісусі Христі. Щоб ніхто не противився осудові Церкви, то Господь свідчить, що це не що інше, як проголошення Його засуду.

3) Ці речі існували часово й проминаючо, тоді, коли ще світська влада була нехристиянська. Ця постанова була завжди необхідна. Церква не може на себе брати того, що є чинність світської влади, а світська влада не може робити того, що мусить виконувати Церква. Може навіть бути потрібним, щоб Церква мусіла світську владу карати, як сталося Амвросієві з цісарем Теодосієм.

4) Дійсно, коли застановимось добре над словами Христа, то бачимо виразно, що Христос приписав Церкві сталі й усе триваючі, а не часові, приписи.

5) Ціль церковної судової влади не допустити до згіршення, і коли є якесь згіршення, щоб його негайно усунути. При виконванні цього треба вважати на дві речі: перше, ця духовна власть мусить зовсім держатися на боці від права меча; друге, щоб ця власть не була в руках одної людини, але була виконувана на законнім зібранні. Ці обидві речі піддержувано в давній, чистій Церкві, бо святі єпископи не вживали ані грошевої кари, ані в'язниці. Найтяжчою карою було виключення або проклин, що їх уживано в найбільшій потребі по Слово Божому.

6) Цієї влади не виконувала одиниця по своєму вподобанні,

але радою пресвітерів. Вона була в Церкві, чим сенат у місті. Отже, через цю раду Церкви справовувано судову власть. Ці пресвітери були для виконання подвійних завдань: одні були настановлені, щоб навчати народ, другі — мали нагляд над обичаями. Але тепер це зарядження повільно перевелось і упало. За часів Амвросія тільки духовники мали нагляд над обичаями. На це нарікає він тими словами: „Стара синагога, а потім Церква, мала пресвітерів, і без їхньої ради не можна було нічого зробити. Не знаю, через чие недбальство ця встанова впала, — чи може через лінивість або гордість учителів (духовних), що хотіли, щоб тільки їх поважали“. Що дано було Церкві, як такій, забрав був єпископ неправно для себе.

7) Пізніше єпископи передали цю владу своїм офіціалам або урядовцям. А ті не різнилися нічим від світських суддів.

Отже, вони мають, як засіб, напіннення й проклін. Але цього уживають просто в земських справах; чи це не глузування з Бога?

Винен убогий чоловік духовникові гроші, то його позивають. Коли він явиться, буде засуджений. Коли ж він, будучи засуджений, не заплатить, напоминають, а по другому напінненні кидають проклін. Відложить він означений день, коли мав прийти, то його напоминають і тоді проганяють з краю. Промовчую про грабежі та крадежі публічних грошей, що походять з цього.

8) Така папська духовна судова власть. Вона привлащує собі також неправно право меча. Власть меча спочиває тільки в земській зверхності (Мат. 20:25).

Мойсей мав два меча, — духовний і світський. Це сталося через особливе чудо й було просто тимчасове. Коли Бог настановив народові певну форму правління, полишено Мойсееві світську власть, а священство мусів він передати своєму братові Аронові. Поки Церква мала свій правдивий характер, ні один єпископ не привлащував собі цього меча. Амвросій подає прислів'я: „Цісарі бажають більш священства, ніж священники цісарства“. Так само: „Палати належать до цісарів, але церкви до священників“.

9) Вони чваняться, що в цей спосіб зацвіте Церква Христова відповідно до її гідности, і рівночасно вони не будуть занедбувати обов'язків свого покликання.

Але Христос каже: „Князі народу панують над ними, не так же буде у вас“ (Мат. 20:26). А на іншому місці: „Хто настановив Мене суддею або ділителем над вами“ (Лук. 12:14)?

А щодо іншого відноситься, то єпископи не більші від

апостолів, і їм не личить покидати Слово Боже й служити при столах (Дії 6:2).

10) Нема сумніву, що єпископи від малого початку дійшли повільно до такого значення. Хитрістю й оманною вони піднесли. В давніших часах, коли побожні не хотіли зачинати один проти другого процесу, покликалися до посередництва єпископа, тому що мали довір'я до його справедливости. Це було похвальне. А тепер вони зробили з цього добровільного, мирового судді, звичайну судову власть. В пізніших часах, коли міста й краї переживали всякі нещастя, — люди шукали охорони єпископів. А вони з часом стали з опікунів панами.

11) Вкінці папа в Римі, невдоволений малими провінціями, простягнув свою руку спершу на князівства, а потім на царства. Лишим, що він мав претенсії на ці посідання на такій чи іншій основі, але, я кажу з Бернардом, — він не робить цього за правом апостольським.

Коли Господь і Вчитель каже, що Він не хоче бути суддею поміж двома, або трьома, наскільки потім менше годиться ученикові бути суддею всіх людей. Єпископові більше потрібний ніж, щоб обрізувати виноградник Господній, від берла, щоб володіти.

РОЗДІЛ 12. ПРО КАРНІСТЬ ЦЕРКВИ, КАРИ ЦЕРКОВНІ Й ЕКСКОМУНІКАЦІЇ.

1) Щоб церковну карність і церковне судівництво, що належать до власти ключів, легше зрозуміти, мусимо Церкву поділити на дві головні частині, а саме: духовну й народ.

Наперед скажемо про загальну карність, що їй всі підлягають, а потім прийдемо до духовних, для яких існує також своя власна карність.

2) Початкова карність — то особисте напіннення. Коли хтось робить щось непристойне, треба його напіннути. Кожен відповідно, як того справа вимагає, напінне свого брата. Головно, пастирі повинні тут бути ревні, бо їхнє завдання не тільки проповідувати народові, але також поучати й напаминати по домах (Дії 20:20).

Коли хто спротивиться напінненню, зневажить двох-трьох свідків, то треба його, як того, хто зневажує Церкву, виключити зо спільноти віруючих (Мат. 18:15 і 17).

3) Тому, що в Матвія 18 говорить тільки про тайні гріхи, треба рахуватися з різницею, що одні гріхи тайні, а інші явні. Про одні каже Христос: „Напінни його між тобою

й ним самим". Про явні гріхи говорить ап. Павло: „Покарайте їх перед усіма, щоб і інші мали страх“ (1. Тим. 5:2). Він пристосував це навіть до Петра (Галат. 2:14).

При тайних гріхах мусимо вживати різних осередків, що їх указав був Христос, але при явних гріхах повинна Церква зараз явно уділити догани.

4) Також треба пам'ятати ще й іншу різницю. Деякі гріхи легші, як помилки, інші тяжчі, як злочини. В покаранні вживає Павло (напр. у коринтійського перелюбця) острого засобу. Він карає його не тільки словами, але також проклятом.

5) Ціль церковної карности й клятва потрібна: перше, щоб не зачисляти до християн тих, що ведуть безбожне життя. Церква — то тіло Господа, і вона не може бути опоганена безстидним життям, щоб не робити ганьби своєму Голові — Христові. Так карає Хризостом священників, що, зо страху перед сильними й визначними, допускали їх до Господньої Вечері.

„Крови, — каже він, — зажадається від твоєї руки. Коли ти боїшся людини, — вона тебе висміє, але коли боїшся Бога, — то люди будуть тебе боятися. Не біймося ані берла, ані кармазинів, ані королівських корон, — ми маємо тут більшу силу. Я віддам радше тіло своє смерті й свою кров на пролиття, ніж брав би участь в опоганенні“.

Друге, щоб добрі не зіпсувалися через постійні зносини з безбожними. На це вказує ап. Павло, коли він каже, що перелюбця треба виключити з спільноти (1. Кор. 5:6).

Третє, — щоб грішники зачинали самі соромитися та мали жаль за свої гріхи.

6) Усталивши ці три цілі, мусимо вважати, як Церква виконує цей рід карности, що належиться судовій владі.

Ми ділимо гріхи на тайні та явні. Перші не вимагають усіх засобів, які подає Христос, хібащо до цього доведе впертість.

Коли переводиться доходження, треба вважати на різницю між злочином та меншою провинкою. При легших гріхах треба примінити лагідне й батьківське напіннення. Але за злочини треба карати гостріше, наприклад, недопущенням до Господньої Вечері, поки грішник не покаже поправи життя. Цей спосіб кари задержала давня й чиста Церква, поки законна управа була в силі.

7) Від цієї кари ніхто не буде вилучений. Їй підлягає князь, як і звичайний народ. Бо також берло короля підлегле Христовій короні.

Так виключив Амвросій цісаря Теодосія з церковної спільноти, поки він явно не визнав усіх гріхів та не пока-

явся. Законний хід справи, як навчає ап. Павло, у виключенні грішника той, що його не можуть тільки пресвітери виконувати, але за відомом, одобренням та дозволом громади.

8) Ця суворість мусить іти в парі з духом лагідности. Того, хто покараний, не може, як каже Павло, сум пожерти (2. Корин. 2:7), бо тоді з лікування вийшла б погибіль, а з ліку — отрута.

В цьому випадку строгість у давній Церкві була надто тверда. Коли на грішника накладано сім літ покути, або на ціле життя, що ж могло з цього вийти, як не лицемірство, або велика розпука?

Кипріян не був такий суворий; він каже: „Наша терпимість, лагідність і приязнь жде всіх, хто приходить. Я бажаю, щоб вони всі навернулися до Церкви й щоб усі наші товариші-воїни зібралися на військовій площі Христа й у домі Бога Отця. Я прощаю все й дивлюся багато крізь пальці, бажаючи зібрати братерство. Коли прогрішено проти Бога, не осуджую безоглядно. Я почуваюсь до вини, що часом нелегко прощаю. Тих, що повернуть і свої гріхи визнають у покорі та щирості, приймаю я з готовою та завершеною любов'ю”. Хоч Хризостом трохи гостріший, то й він пише: „Коли Бог такий добротливий, чому хочу я, пастир, видаватися таким суворим?” І Августин прийняв негайно єпископів знову, що вернули були від сект та ересі.

9) Всі речі треба виконувати з любов'ю й приязню. До нас не належить вичеркувати виключених із числа вибраних і не можемо тратити надії, наче б вони вже цілковито були погублені. Радше вільно нам думати, що вони відлучені від Церкви, — отже від Христа, але тільки доти, доки тримаються твердо при своїм віступстві.

10) Між анатемою, або клятвою, і екскомунікацією є різниця. Анатема предає людину вічній погибелі, без якоїнебудь надії на прощення, а екскомунікацією карається частіше за зле поступовання. Анатема уживається рідко, або — ніколи.

Хоч Церква заборонює родинні зносини з виключеними, то все таки мусимо старатися, щоб вони поправились та могли бути знову прийняті до Церкви.

„Не вважайте їх за ворогів, — каже апостол, — але навчайте їх, як братів” (Солун. 3:15).

11) До уміркованости в карності вимагається також то, що зауважує Августин проти донатистів. „Звичайні члени, коли бачуть, що провини не були як слід покарані церковною радою, не повинні тому ще відлучитися від Церкви та спричинити звади. Тим менше, не сміють пастирі, коли вони не можуть усіх речей по совісті направити, лишати свій уряд, або через непотрібну суворість викликати неспокій в усій

Церкві. Нехай кожний направляє доганою, що зможе; а чого не зможе направити, нехай виключає, задержуючи союз мира; а чого він не зможе направити без порушення союзу мира, то нехай виключає; він вільний від клятви". Господь наказує обережність, щоб не вивіяти рівночасно пшениці з кукілем. Тому каже Кипріяні: „Нехай людина направляє милосердям, що зможе, а чого не зможе направити, нехай зносить з терпеливістю й зідхає в любові та плаче“.

12) Августин поборював донатистів. Ксли вони бачили хиби в Церкві, які єпископи тільки ганили, а не карали виключенням, то вони очернювали єпископів, як зрадників церковної карності. Вони відорвалися від стада Христового, подібно, як сьогодні роблять новохрищенці.

13) Коли громада опоганена нечистотою гріхів, наказує Августин строгість і милосердя: „Бо рада до відступства пуста, шкідлива та опоганююча: вони стають безбожними, гордими та занепокоюють більше слабодухів, ніж направляють смілих і злих“.

14) Решта карності полягає в тому, щоб пастирі по можливості, з огляду на важкі часи, заохочували народ до посту, прилюдних молитов та інших вправ покаяння й віри. Піддержання цього звичаю буде корисне, подібно, як за часів пророків і апостолів.

15) Законний піст має потрібну ціль: його вживаємо, щоб підчинити собі тіло, або щоб ліпше приготувитися до молитви, а також щоб це перед Богом було за свідок нашої покірливості. Перше стосується до особистого посту, а інші цілі стосуються до спільного посту.

16) Коли треба помочи Божої в важній справі, корисно сполучити молитву з постом. Так робили віруючі в Антіохії, коли клали руки на Павла й Варнаву. Так постили: Ганна, пророкиня, Неємія та інші.

17) В часах пошести, голоду або війни, обов'язок пастиря Церкви закликати до посту й молитви, щоб відвернути гнів Божий. Іоїл каже, що ізраїльський народ це робив.

Тут не ходить про зовнішню форму, що з іншими церемоніями сповнилася в Христі. Коли Христос оправдає Своїх учнів, кажучи, щоб вони не постили, то Він не має тут на цілі знесення посту, але Він призначає це на часи великої нужди (Мат. 9:15; Лук. 5:34).

18) Життя побожних мусить все бути умірковане й тверезе. Крім цього, існує ще інший тимчасовий піст, коли відіймаємо щось від нашого звичайного способу життя. Цей піст полягає в трьох речах: у часі, — коли натщесерце хочемо піти на молитву; в якості, — коли вдоволяємося звичайною

їжою й повздержуємося від ласощів і в кількості, — коли їмо менше, ніж звичайно.

19) Треба все вважати, щоб не закралась якась забобонність. Мусимо пам'ятати, — не одежу, а серце роздирати (Іоїл 2:13). Піст не можна вважати за діло заслуги, і не можна цього вимагати надто суворо, як безумовну потребу. Це останнє довело б до поневолення совісти.

20) Давніше поповнили помилку, коли впровадили сорокденний піст і інші церемонії. Христос не постив сорок днів на те, щоб іншим дати приклада, але щоб чудом скріпити проповідування Євангелії. Так само постив Мойсей сорок днів, щоб скріпити владу закону. Ілля постив сорок днів, щоб народ пізнав у ньому захисника закону. Цей піст хотіли наслідувати всілякими способами забобонно.

21) Потім прийшли ще гірші часи: до фальшивого запалу народу прийшло ще незнання та нерозум єпископів, як також їх жадоба влади та строгости.

22) А тепер про рід карности, що стосується до духовних осіб. Вона зібрана в правилах, що їх старі єпископи наложили собі самі й своєму стану.

Такі правила були: ніякий духовний не сміє віддаватися ловам, грі та розпусті; мусить здержуватись від лихви, торгу, танців і т. под. Також додано кари, щоб скріпити силу цих правил. З цією метою мусів кожний єпископ мати догляд над духовними. На це установлено різні провінційальні синоди, щоб недбалих нагадувати та карати.

Як довго ця суворість була задержана, так довго не вимагали духовні словами від народу більше, ніж вони самі оказували своїм прикладом і ділами. Так, вони були навіть більш строгі до себе самих, ніж до народу.

Однак, це все змінилось і впало, так що сьогодні ніхто так не розбещений, як духовні особи. Старина погребана, і тільки тіні з неї ще остались.

23) В однім прихильнику папи суворі та немилосерні, а саме — священикам забороняють женитися. Це сталося через безбожне тиранство й проти Слова Божого. Слово Боже виразно учить, щоб не заводити заборони одружіння (1. Тим. 3:2; Тит 1:6). Павло предбачав, що прийде таке навчання диявола й остерігав перед тим (1. Тим. 4:3).

24) Цією установою маємо відрізнити священиків від звичайного народу! Наче б Господь про це також не знав та не вказав, якими прикметами священики повинні визначатися понад народом. Ап. Павло зачисляє подружжя до чеснот єпископа, але папа назвав це опоганенням тіла.

25) Зауважують, що священики-левити мусіли повздержатися від своїх жінок, коли була черга на них служити. Але

служення Євангелії це не то, що служення левитів, — священники-левити стояли, як праобрази Христа, і вони зображували святість Посередника. Церковні пастирі не мають цього уряду. Апостол не робить ніякого винятку, коли він каже, що подружжя достойне для всіх (Євр. 13: 4). Апостоли доказали це також своїм прикладом.

26) Давні отці Церкви признали подружжя єпископів за святе.

Потім наступили часи, коли надто забобонний подив для нежонатого стану взяв верх. Але що було дозволене за часів апостольських, того не можемо уважати за недозволене сьогодні.

РОЗДІЛ 13.

ПРО ОБІТИ.

1) Це дійсно сумна справа, коли Церква, що вільність її куплено ціною крові Христа, здавлена жорстокою тиранією та пригнічена množеством людських постанов.

Одначе омана людей доказує доволі, що не без оправданої причини з Божої сторони дозволено діявильові та його слугам так багато. Вони скидають ярмо Христове, а носять усілякі тягарі, наложені їм фальшивими вчителями, до цього понаклали ще собі власних, і люди копали самі ями, в які падали щораз глибше. Це бачимо в обітах, що ними вони себе зв'язали, наче тяжкими кайданами.

2) Коли не хочемо помилятися при розбиранні, які обіти законні, а які фальшиві, мусимо завважити три речі: перше, — хто той, кому складають обіти; потім — хто ті, що складають обіти ї, третє, — в якій цілі складають обіти.

Перша точка звертає увагу, що маємо до діла з Богом, а Він осуджує кожну самовільну релігію (Колос. 2:23). Все, що діється без віри, яка не опирається на Слово Божім, це гріх (Рим. 14:23).

Отже, при складанні обітів треба в першій мірі стерегтися, щоб не складати ніколи якогось обіту, проти переконання совісти та проти вказівок Слова Божого.

3) При другій точці мусимо зважити свої сили й уважати на наше покликання, щоб ми не нарушили добродійства свободи, що її дарував нам Бог.

Хто обіцяє те, що не в його силі, або що суперечить з його покликанням, той поступає легкодушно. І хто зневажає добродійство Боже, — той невдячний і нерозумний.

Ми бачимо легкодухність у людей, які зложили обіт, що не будуть їсти, доки не вб'ють Павла (Дії 23: 12), також Ефта

(Суд. 11:30), а тепер священники, ченці й черниці, що забувають власну слабкість та вірять, що поза подружнім станом зможуть жити чисто.

4) Третя точка великої ваги, а саме — в якій цілі складається свій обіт, щоб бути Богові милим. Є чотири цілі обітів, з яких дві стосуються до минулого, а дві до майбутнього.

До минулого належать обіти подяки й покаяння. Так обіцяв Яків десятину (1. Мойс. 28:20). В псалмах читаємо часто про такі обіти.

Другий рід обітів минулого це ті, що ними в'яжемо себе на випадок гріха й неуміркованости.

5) Обіти в відношенні до майбутнього мають на цілі, щоб ми вважали на себе, та заохочені цим, сповнювали вірно наші обов'язки.

6) Сюди належить обіт, що складається при хрищенні та скріпляється через споживання Господньої Вечері. Тим вирікаємось диявола й віддаємося Богові до служення, щоб слухати Його святих заповідей та не йти за злими пожадливостями нашого тіла.

А що ніхто Закону вповні виконати не всилі, тому обіти йдуть у парі з молитвою за прощення гріхів та поміч Святого Духа.

При особливих обітах належить три вищезгадані правила мати на увазі.

Мусимо бути обережні зо складанням обітів, як рівнож, не передчасно складати їх, бо примусовий обіт нераз треба оплатити жалем та зневірсю, або, коли не триває довший час, кидаємо його зовсім.

7) Осуджуємо всі забобонні обіти відносно стримання від вина або м'яса, або посту в означені дні, богомілля і т. д.

8) Хоч здається, що давня Церква одобрила чернечі обіти, то все таки вони дуже різняться від нинішніх обітів. Манастирські спільноти були в старині осідками виховання духовного стану.

9) Августин описує нам старе монастирське життя такими словами: „Погордивши приманами цього світу, згуртувалися до спільного святого життя. Вони проводять свій час на читанні та розмовах, не надуті ніякою гордістю, ні забурені ніякою впертістю, противні всій ненависті. Ніхто не посідає нічого й ніхто не є тягарем іншому. Працюють руками, щоб кормити свої тіла, і через те не перешкоджають духові думати про Бога. Свою працю передають у руки деканів, що все з великою докладністю впорядковують і здають рахунок одному, — кого звать отцем“.

10) Таке було монастирське життя й прикмети ченців вставину. Але сьогоднішні ченці збувають більшу частину своєї

святости дармоїдством, бо коли забрати їм дармоїдство, то де їхнє побожне й спокійне життя, через що вони (як самі чваняться) стоять вище інших людей і стають подібні до анголів?

11) У своїй зарозумілості дали своєму ордену назву досконалости, якої відказують усім іншим покликанням Божим.

Серед народу вдержується поняття, наче монастирське життя подібне до життя анголів, досконале та очищене від усіх плям гріха. Під цим позором ведуть ченці торги, що дають дуже великі зиски.

12) Вони кажуть, що монастирське життя — це дорога до досконалости, тому що вони обіцяли любити своїх ворогів, не мститися їм тому подібне, до чого (як вони твердять) звичайні християни не обов'язані.

Але хто з учителів навчав колись чогось іншого, ніж те, що цих речей мусять придержуватися всі християни?

13) Так в обіті убогства нема досконалости. Справді, покликаються на слова Христа, сказані до багатого юнака: „Коли хочеш бути досконалий, іди, продай, що маєш, і дай убогим“ (Мат. 19:21). Одначе, коли про це тільки ходило, — що має тоді ап. Павло на думці, коли він навчає, що той, хто роздасть увесь свій маєток убогим, є ніщо, коли він не має любови (1. Корин. 13:3)?

Так, ап. Павло робить любов, без покинєння дібр, союзом завершення (Колос. 3:14).

14) Чернецтво підноситься навіть до другого хрищення, тому що покидається, так званий, світ і починається святе життя.

Давні отці Церкви не доказували цього ніколи. Справді каже Августин про давніх ченців, що вони цілковито й у всім посвячувалися любові. Але ченці за наших часів вступають до монастиря і відлучуються від спільноти Церкви та розривають союз єдності. Скільки монастирів — стільки збірних місць для схизматиків, що заколочують порядок Церкви. Так роблять бенедиктини, францішкани та домінікани.

15) Наші теперішні ченці вказують безпідставно на приклад давньої Церкви. Вони різняться так само дуже від давніших ченців, як малпи від людей.

16) Це гарно — покинути всі земські добра та звільнитися від усіх земських журб; але дбати, щоб побожно провадити родину, це у Бога вартніше.

Це гарно, далеко від людей, філософувати на самотньому місці, але це жодний доказ християнської любови, коли з ненависти до людського роду втікається в пустиню, або до келії, та покидається діла, що їх Бог нам головно наказав.

17) Пригляньмося тепер, з якими обітами вступають ченці

до своїх орденів. Перше, — вони заводять там нове самовільне служення, щоб подобатися Богові, — але все, що вони прирікають Богові — це огида. Друге, — не дивлячись там на покликання Боже, видумують свій спосіб життя й усе, що вони роблять, — згіршує, недозволене та зухвале. Крім того, — вони вводять такі блюзнірські практики, що не Богові, а дияволів хвала.

Те саме стосується до повсякчасного дівоцтва, що вони прирікають Богові, хоч такий обіт не в їх силі виконати.

Вони справді кажуть, що складають ці обіти, тільки покладаючись на ласку Божу. Але коли ми покликані до подружнього стану, не маючи сили повздержатися, тоді не годиться довіряти на особливу ласку (1. Корин. 7:9).

18) Доказують, що ці обіти були в ужитку за часів апостольських. Павло каже, що вдови, що виходили заміж, коли вже раз прийняли служення в Церкві, відцуралися своєї першої віри (1. Тим. 5:12).

Вдови, яких у тому часі приймали до служення в громаді, були не менше шістдесятилітні й залишалися тоді в незаміжному стані. Однак, коли вони пізніше виходили заміж, то могло статися, що, як каже Павло, вони забували всю гідність та ставали свавільніші, ніж годиться християнським жінкам.

19) Дияконіс не вибирається на те, щоб вони, як черниці, співали й незрозумілим бурмотанням підлещувалися до Господа, а решту часу проживали в дармуванні. Але їх покликається до прилюдного служення в Церкві, щоб відвідували вбогих та виконували діла любови.

20) Отже, кінчимо, — що всі обіти, що складаються не потрібно й негідно, не мають у Бога ніякої вартости й тому не можемо їх заховувати. Не годиться силувати нас робити речі, що їх Бог від нас не вимагає. Так отже, обіти, що складається легкодушно, нас не в'яжуть і треба з ними зірвати.

21) Тому тих, що покинули чернече життя та зачали чесний спосіб життя, обвинувачують важко за зломлення віри та кривоприсягу. Я ж кажу, що нема жодного зобов'язання, що його людина робить, а Бог відкидає.

РОЗДІЛ 14. ПРО СВЯТІ ТАЙНИ.

1) Окрім проповідування Слова, існує ще інший помічний засіб для нашої віри, а саме — Святі Тайни. Звичайний опис Святих Тайн такий: це зовнішня ознака, що нею Бог запечатує в нашій совісті обітницю Своєї доброти до нас, щоб скріпити тим неміч нашої віри. Ми з нашого боку за

свідчуємо тим нашу побожність і любов до Нього та святих анголів, як також до людей.

2) Кожний раз, як старі перекладачі перекладали грецьке слово **мистеріон** (таємність) на латинську мову, головню, коли ходило про Божеські речі, вживали вони слова **сакрамент** (Тайна).

3) З поданого опису розуміємо, що нема ніколи Тайни без попереджуючої обітниці Божої. Тайну долічувано більш, як додаток до обітниці, щоб вона скріпляла обітницю, запечатувала й робила її для нас правдивою та сталою. Бог предбачав, що наше незнання, темнота, а передовсім наша неміч потребують цього, бо слабість нашої віри така велика, що зо всіх сторін треба її піддержувати й скріпляти, якщо не хочемо, щоб вона негайно захиталася й упала.

4) Звичайно кажуть, що Тайна складається з Слова, що його наперед проголошують та розуміють, а потім чергує зовнішній знак.

Отже, не вистачає, коли священник відчитає по латині молитву посвячення перед звичайним народом. Вже Августин казав: „Лодаймо Слово до хліба й вина, як рівнож води, — і це буде Тайна, не тому, щоб Слово сказати, але щоб в Його вірити. Це Слово віри, що ми Його проповідуємо, каже апостол“ (Рим. 10:8).

5) Тепер же каже дехто: або ми знаємо, що Слово Боже, яке попереджує Святі Тайни — то воля Божа, або ми цього не знаємо. Коли ж знаємо, то нічого нового не навчаємось про Тайни. Коли ми не знаємо, то Тайна нас також не навчить, яка сила є в Слові. Печаті, прибиті на листах незаписаних, самі по собі ніщо, але завішені на записанім пергамені, потверджують, що там написано.

Так отже, Тайни мають те особливе при Слові, що вони в силі скріпити віру. Це ставить нам перед очима обітниці, наче б представлені були на образі.

6) Земські й тілесні речі не можуть скріпити небесних і духовних понять, — одначе, нас можуть справді скріпити, тому що ми тілесні.

7) Отже, Тайни для невіруючих не мають ніякої сили, ані вартости, бо через свою невіру вони відкидають ласку Божу, що нам тут дається.

Не кажіть: коли віра добра, то через Тайну не буде ліпша, — тому що віра, яка не опирається сильно на Слові Божім, ніщо. Людина ніколи не дійде до завершення віри. Треба молитися з апостолами: „Господи, прибав нам віри“ (Лук. 17:5). І чи не мав чоловік віри, що казав: „Я вірю, Господи, поможи моїй невірі“ (Марк. 9:24)?

8) Коли Пилип сказав до євнуха, що він міг би бути охри-

шений, коли він вірить усім серцем, — то євангелист не мав тут на думці завершеності віри. З цілого серця вірити, означає, зо ширим серцем прийняти Христа. Так говорив також Давид: „Я шукаю Тебе цілим моїм серцем“. І: „Я прославляю Тебе всім серцем“ (Пс. 119:10; 111:1; 138:1).

Деякі люди кажуть, що даремно дано Святого Духа, коли Тайни мусять скріпляти віру, тому що це справа Духа, — віру вщипити, скріпити й завершити.

Але замість одного добродійства, яким вони чваняться, звертаємо увагу на три добродійства. Перше, — Бог навчає нас Своїм Словом, далі — Він скріпляє нас Тайнами, і, вкінці, Він просвічує наші серця Світлом Свого Духа. Воно відкриває нашим серцям вступ до Слова й до Тайн, що інакше доторкалися б наших ушей та очей, а не порушили б внутрішнє.

9) Діло скріплення й помноження віри приписується тільки Тайнам, коли Святий Дух являється при тому вчителем. Коли ж цей внутрішній учитель неприсутній, не можуть Тайни в наших серцях учинити більше, ніж коли блиск сонця сяє на сліпі очі, або голос звучить у глухих ушах.

10) Щоб Слово не звучало пусто в наших ушах, а Тайни не оставились без наслідків у наших очах, Святий Дух приходить до нас зо Своїм діянням. Він указує на Бога, що там говорить, Він ломить впертість нашого серця й приводить нас до слухняності, що її ми винні Божому Слову.

11) Насіння, що падає на тверду ріллю, помирає. Але кинене на добре оброблену ріллю, видасть багатий овоч. Так само з Словом Божим: коли воно падає в уперте серце, — остається неплодне; коли ж воно впаде в душу, що її небесний Дух зробив слухняною, стає дуже плідне.

12) Деколи відбирає Господь Тайни, коли Він хоче забрати обітницю віри. Це бачимо в Адама (1. Мойс. 3:22) і в ефесян (Ефес. 2:12). З цього видно, що Тайни мають дійсно правдиве значення при скріпленні віри.

Несправедливо говорять, що Божу хвалу зменшується, коли приписати створінню таку силу скріплення віри. Бог користується засобами, що їх Він предбачає, як добрі, щоб служили до Його прославлення. Самому створінню не приписуємо ніякої сили.

13) Все таки Тайни — то більш, ніж зверхні ознаки, що ними відрізняється нас від невірних, бо хоч вони — свідчення нашої віри перед людьми, то найвизначніше те, що вони помагають нашій вірі перед Богом.

14) Мусимо вважати, щоб не відмовляти сили Тайн, ані зловживати; тим менше не можемо приписувати Тайнам утаних сил, про що ніде нема згадки в Слові Божім.

15) Також треба вважати, щоб не приписувати видимій частині Тайн того, що належить до невидимої частини, бо в Тайнах є два види, — земський й небесний, — уява й сама правда; зовнішній, або видимий, знак і невидима ласка, що зображена видимими знаками.

Правда, що міститься в Тайнах, не може бути їм відмовлена. Також треба відрізнити значення Тайн від видимих знаків. Тільки вибраним приносять Тайни те, що вони уявляють, — бо Христа приймається тільки вірою.

16) Чи безбожний через своє вевірство доводить до того, що постанова Божа стає даремна й безсила? Августин відповідає на це: „Коли приймаєш Тайну тільки тілесно, то вона не перестає бути духовною, але ти недуховний“.

17) Віримо в те сильно, що Тайни мають те саме завдання, що Слово Боже, а саме, — що вони ведуть нас до Христа й у Ньому подають небесну ласку. Однак вони будуть для нас безкорисні, коли не приймемо їх у вірі. Коли отвір посуду буде замкнений, то летиться оливу, або іншу теч, мимо. Так отже, Тайни без віри (що є для нас неначе правдивий отвір душі) не можуть служити до одержання дарів ласки Святого Духа; це тільки засіб Божий, помічний вірі нашій.

Коли ж так навчається про Тайни, пізнаємо їхню вартість і задержуємо поміркованість у всіх подробицях. Цим способом не приписуємо їм ніякої речі, що їм не належить, і не відіймаємо нічого, що до них належить.

Тут треба також ще зауважити, що Бог творить унутрішнє те, що проповідник виконує й засвідчує зовнішнім чином. Не можна признати смертній людині того, що Бог держить для Себе Самого.

Коли кажеться про Мойсея, що він освячує, то він не робить того замість Бога. Мойсей очищує видимими знаками через своє служення, а Бог очищує невидимою ласкою через Святого Духа, — в тому вся сила й овоч видимих Тайн.

18) Слово „Тайна“ обіймає загально всі знаки, що Бог колись дав людям, щоб їх запевнити щодо правди Своїх обітниць. Він вкладав деколи ці знаки в природні предмети, наприклад, коли Він дав Адамові дерево життя, як запоруку його безсмертності. Він дав Ноеві та його нащадкам веселку. Він давав євреям деколи чудесні знаки, наприклад, Він показав Авраамові світло в виді димлячої печі (1. Мойс. 15:17). Так робив Він руно вогким від роси, під час коли земля була сухою, — щоб обіцяти Гедеонові перемогу (Суд. 6:37).

19) Але тут говоримо особливо про Тайни, що їх Бог дав Своїй Церкві, щоб їх уживати до живлення й скріплення

віри, бо люди; каже Августин, не можуть бути з'єднані в жодній релігії, — чи то в добрій, чи в злій, — поки вони не зв'язані учасництвом явних знаків, або Тайн.

20) Ці Тайни були різні, відповідно до нагоди часу. Авраамові дано обрізання, а пізніше додано очищення й жертви. Христос дав Своїй Церкві хрищення й Господню Вечерю. Про положення рук не говорю, тому що це не загально прийняте в Церкві, ані не всі люди вживають цього.

21) Обрізання дано Авраамові на запечатання оправдання віри. Очищення було свідченням змиття в Христі, а жертви обіцували задоволення через Посередника:

22) Хрищення пригадує нам, що ми очищені кров'ю Христа, а Господня Вечеря, що ми спасені. Ці дві правди знаходимо в Христі, що прийшов з водою й кров'ю (1. Іван 5:6), інакше сказавши, щоб Він нас очистив і спас Своєю кров'ю.

23) Батьки їли з нами ту саму духовну поживу й пили той самий напиток духовний, а саме Христа (1. Корин. 10:3).

Неправдиві докази схоластиків, що Тайни в Старому Заповіті виявляли тільки ласку, коли в Новому Заповіті вони дарують ласку чинно.

Ми не можемо робити пустим знаком того, що дало євреям правдиву спільноту з Христом.

24) Це правда, що зовнішнє обрізання не мало в Бога ніякої вартости (Рим. 2:25), але те саме можна сказати слушно про хрищення (1. Корин. 10:5). Бог уважає зовнішнє очищення за ніщо, коли також серце внутрішнє не очищене.

Здавалося б, що ап. Павло обрізання, доконане руками, уважає за ніщо, коли він його порівнює з обрізанням Христовим (Колос. 2:11). Одначе воно не так, бо він говорить там проти тих, хто уважав обрізання, що було вже знесене, за необхідність. Він наповідає віруючих, щоб покинули старі тіні й стали витривало в правді. Він доказує, що хрищення для християн це те саме, що для євреїв було обрізання.

25) В певному розумінні були всі єврейські церемонії тінями будучих речей. Павло не називає церемоній тінями тому, що в них була цілком інша правда, але тому, що сповнення було відложено до приходу Христа. Наскільки вони уявляють неприсутнього Христа, то все таки вони доказують віруючим внутрішню присутність Його сили.

Христос робив також різницю між Господною Вечерею, а манною, коли Він говорив про тих, хто думав, що манна була тільки поживою для тіла. Христос навчає, що Він дає ліпшу поживу, яка живить душі надією на безсмертність (Іван 6:27).

26) Августин каже справді, що Тайни Старого Закону обіцували Спасителя, а наші дають спасіння. Він говорить

тут скоріше невластиво, бо хоче тільки зазначити (подібно, як він це робить у багатьох інших місцях), що Тайни Закону звіщають надходячого Христа. Наші Тайни говорять про Христа, що прийшов.

Обі Тайні, — Старого й Нового Заповіту, — щодо знаків різні, але однакові в правді й у силі; обі свідчать, що Отцівська доброта та ласка Святого Духа нам дані. Але наші свідчать про це славніше та виразніше. В обох представлено нам одно й те саме сповнення в Христі.

РОЗДІЛ 15. ПРО ХРИЩЕННЯ.

1) Хрищення — це знак посвячення, через що нас приймається до спільноти Церкви, щоб ми, втілені в Христі, були зачислені за дітей Божих.

Хрищення нам дане напочатку, як свідчення нашої віри перед Богом, і, потім, як визнання перед людьми. Хрищення дає нашій вірі три речі: перше, — воно знак, символ нашого очищення, що нагадує правний документ, яким Бог нас запевнює, що всі наші гріхи прощені й що вони ніколи більш не прийдуть перед Його обличчям.

2) В тому сенсі треба розуміти, як написав ап. Павло, що Церква освячена й очищена через Христа купіллю води через Слово життя (Ефес. 5:26). А на іншому місці, що ми по Його милості спасені купіллю відродження (Тит. 3:5).

3) Не треба думати, що хрищення стосується тільки до минулого часу, наче б ми за гріхи, що в них попадаємо по хрищенні, мусіли шукати нових засобів поєднання. В якому часі ми не були б охрищені, то ми раз на все життя змиті й очищені. Чистота Христа, що дана в хрищенні, завсіди однаково сильна.

Цього не вільно надуживати так, щоб грішити на будуче, бо хто згрішить — терпить й падає під тягарем своїх гріхів.

Як часто однак, грішник, зранений розпаленим залізом совісти, навернеться до Бога, будуть йому гріхи прощені.

4) Тепер каже дехто, що ми через добродійство покаяння та через ключі хрищення одержуємо прощення, що дається нам у першому відродженні тільки через хрищення.

Хрищення само — Тайна покаяння. В ньому нам наказано покаяння протягом цілого нашого життя, і сила хрищення далеко сягає.

5) Другий плід з хрищення маємо, коли воно вказує нам на наше умертвіння в Христі, нове життя в Ньому. Отже

ап. Павло каже: „В Його смерті ми охрищені, щоб ми в нові життя ходили“ (Рим. 6:3).

6) Вкінці, має наша віра з хрищення ще й третій плід: хрищення свідчить нам певне, що ми не тільки втілені в смерть і життя Христа, але також, що ми з Ним злучені так, що маємо участь у всіх Його добродійствах. Тому Христос посвятив і освятив хрищення Своїм власним тілом (Мат. 3:13). Так ртже, христиться нас в ім'я Отця й Сина й Святого Духа. В Отці маємо причину, як нашого очищення, так і нашого відродження; в Сині очищення й відродження, а в Святому Дусі наслідок, сповнення або плід.

7) Хрищення Івана не було жодне інше хрищення, як тільки таке, що й від апостолів. Хоч воно було виконуване різними руками, то все таки воно не було ніяке інше хрищення. А те саме навчання вказує, що це було те саме хрищення, а саме: хрищення на навернення й прощення гріхів.

8) Хоч по воскресінні Христовім зіслано багато дарів Духа, то з цього не можна ще виводити, що є різні хрищення.

Деякі кажуть, ніби хрищення Іванове було тільки приготування до хрищення Христа, бо Павло наказав тих, що це хрищення одержали, ще раз христити (Дії 19:3). Одначе, слово „хрищення“ має на цьому місці значення уділення дарів Святого Духа, що вірні діставали через положення рук. Крім цього, Лука не каже про якесь там нове хрищення Павла. Він описує звичайно, як Павло дає учням Івана пояснення про хрищення їх учителя. Іван навчав, щоб народ вірив у Того, Хто по ньому прийде. І ті, що це навчання прийняли, ставали учнями через хрищення Іванове.

В розділі 18 будемо про це ще далі говорити.

Іван учив, що він христинв тільки водою, але Христос прийде й христитиме Святим Духом і вогнем. Іван не робить різниці між своїм хрищенням та Христовим, але порівнює себе з особою Христа. Він був тільки слуга води, а Христос був Тим, Хто дає Святого Духа.

9) Ці речі, про що ми говорили, — як умертвіння, так і змиття, — були зображені ізраїльському народові в хмарі й у морі. Умертвіння є зображене, коли Бог рятує їх із мстивої руки фараона (1. Корин. 10:2).

10) Не можна казати, що ми через хрищення спасені від первородного гріха та знову привернені до тієї самої чистоти, яку мав Адам перед упадком, бо на дві речі мусимо звернути увагу: перше, — осуд, що його також діти Божі з лона матері приносять з собою, зовсім усунений. Хрищення вказує на це.

11) Друге, — наше зіпсуття не перестає діяти, але воно

видає постійно нові овочі гріха, що їх названо ділами тіла. Через них стаємо гідні гніву Божого. Тому нас христять на умертвіння нашого тіла, що починається в нас від хрищення, й у тому умертвінні ми щоденно поступаємо все життя. Але умертвіння буде тільки тоді цілковито завершене, коли скінчиться це життя й ми прийдемо до Господа.

12) Тому напоминає Павло віруючих, щоб не дали гріхові панувати над своїми членами (Рим. 6:14). І він сам був приневолений кликати з зізданням: „Я окаянний чоловік, хто спасе мене від цієї смерти“ (Рим. 7:24)?

13) Друга ціль хрищення в тому, що воно служить нам, як наше визнання перед людьми. Хрищення — це знак, яким явно визнаємо, що бажаємо бути зачислені до народу Божого. Так отже засвідчуємо, що ми зо всіма християнами однозгідні в одній правдивій релігії. І, вкінці, засвідчуємо через хрищення, що не тільки наші серця славлять Бога, але також наші уста та й усі члени нашого тіла голосять у свій спосіб хвалу Богу.

14) Тепер дорога, що нею одержуємо все, що Господь нам обіцяв у хрищенні, — це віра. Віримо, що Бог говорить до нас тим знаком, нас очищує, змиває та робить учасниками смерти Христової. Віримо, що Він руйнує царство диявола та ослаблює сили наших пожадливістей. Віримо, що ми, прийнявши Христа, будемо зараховані за дітей Божих.

15) Тепер може хтось запитати: коли гріхи не будуть змиті силою самого хрищення, то чому сказав Ананія до Павла, щоб він через хрищення обмився з своїх гріхів? Ананія мав на думці, щоб Павло через знака хрищення був певний прощення своїх гріхів.

16) Ми одержуємо Тайну не з руки того, хто її уділює, але з руки Божої, що від неї вона походить. З цього виводимо, що до Тайни нічого не додається, ані не відіймається через гідність того, хто її уділює. Хоч обрізання було багатьма зіпсутими священиками опоганене, однак Тайна не перестала бути знаком ласки. З цих причин Осія й Єзекіїл не казали відпавшого Ізраїля знову обрізувати.

17) Хоч віра приходить деколи по літах по хрищенні, через те не стало хрищення ще марним. Обітниця була все правдива, але наше безвір'я перешкоджало, щоб вона сповнилась. Хоч як люди фальшиві й невірні, Бог не перестав бути правдивий.

18) Покликаються на Павла, що мав би охристити наново хрищенців Іванових. Ми вже сказали, що слова хрищення вживається там для видимих дарів Святого Духа, що їх одержувано через положення рук. В тексті виразно зазначено, що тут нема мови про нове хрищення. Лука подає дві різні

речі. Коли в п'ятій вірші є: „І тих, що його слухали, хрищено в ім'я Господа Ісуса“, то це відноситься до попереднього четвертого віршу, де мова про Івана. Отже, Іван христив їх у ім'я приходячого Христа. А потім далі оповідається, як Павло клав на них руки, й вони одержали Святого Духа в особливих дарах. Отже тут нема найменшої згадки про повторне хрищення Павла.

19) Щодо зовнішнього знаку, слідкуймо тут за постановою Христа та відкиньмо всі папські додатки, як благословення, хухання, сіль, свічки й тим подібні видумки.

Того, хто мусить бути охрищений, треба привести перед збір віруючих, так щоб ціла Церква була свідком і молилася за нього. Треба прочитати визнання віри й вияснити обітниці, що включені в хрищенні. Хрищення відбувається в ім'я Отця, Сина й Святого Духа, потім треба закінчити подякою й молитвами.

20) Також треба знати, що то неправне, коли приватні люди христять, бо хрищення, як і Господня Вечера, — частина прилюдного церковного служення й порядку. Тим менше дозволено, щоб світська людина або жінка христили недужих дітей, загрозованих смертю, — зо страху, що інакше вони будуть позбавлені ласки відродження. Бог об'явив, що Він наших дітей, поки вони вродяться, прийме за Свої діти. Він обіцює, що буде нашим Богом і наших нащадків (1. Мойс. 17:7). Отже, спасіння лежить у обітниці, що також може бути сповнена без хрищення.

21) Хоч хрищення жінками — старий звичай, то цього хрищення не можна ще одобрити. Епіфаній (в четвертій віці) закидує Марціоніві, що він дозволив жінкам христити. Він навчає також, що навіть святій матері Христа не було дозволено христити!

22) Наводять приклад Зипори, що обрізала свого сина гострим кременем. Але це ще не каже, що Бог одобрив її поступок. Інакше треба б також сказати, що поклонення, яке погани принесли з Асирії до Самарії, подобалося Богові, тому що дикі звірі тоді перестали мучити людей. Крім того, — що колись сталося виїмково, не можна робити звичаєм.

Отже, закінчімо, — Тайна, як печать, не робить обітниці правосильною, а тільки її підтверджує. Коли ж невиконання Тайн не спричинене недбальством, легкодушністю або маловаженням, то ми вільні від усієї боязні. Божа ласка незалежа від Тайн.

РОЗДІЛ 16.

ХРИЩЕННЯ ДІТЕЙ ВПОВНІ ПОГОДЖУЄТЬСЯ
З ПОСТАНОВОЮ ХРИСТА ТА З ПРИРОДОЮ
ЗНАКУ.

1) Тепер кажуть, що хрищення дітей не основане на постанові Божій, а впроваджене тільки самоволею людей і пу-стою цікавістю, а потім було прийняте й практиковане легкодушними та нерозсудливими людьми.

2) Сила хрищення залежна від обітниці. Тому не можна забороняти його й відмовляти тих духових дарів, що їх хрищення представляє.

3) Крім того, коли Бог установив для дітей обрізання, тому що Авраамові й його поколінню дано обітниці, то чому не можемо сказати того самого про хрищення, яке дав нам Бог замість обрізання? Подібно, як Христос — підвалина хрищення, так був Він і підвалиною обрізання.

4) В хрищенні й обрізанні є одна обітниця, а саме — обітниця батьківської ласки Божої, прощення гріхів і життя вічне. В обох є зображена одна й та сама річ, а саме — відродження.

5) Коли Заповіт, зроблений з Авраамом, остається ненарушений і певний, — належить він неменш дітям християн, як у Старому Заповіті дітям євреїв.

Коли вони учасники невидимої частини, то чому ми мали б їх не допустити до знаку хрищення? Коли вони одержуть правду, то чому позбавляти їх образу?

На обрізання був визначений певний день. Наша воля більша. Бог однак хоче, щоб наші діти були прийняті до Його Заповіту. Чого хочемо ще більше?

6) Діти євреїв були насліддям Заповіту Божого й тому названо їх святим насінням, для відрізнення від дітей ідолопоклонників (1. Мойс. 17:12). Тому вважається дітей християн святими, хоч би вони народжені тільки від віруючого батька, або від віруючої матері. Їх відрізняється від нечистого покоління ідолослужителів (1. Корин. 7:14).

7) Тому Господь Ісус приймав так приязно дітей і ганив учнів, що не хотіли їх допустити до Нього. Учні не хотіли тих, до кого належить Царство Небесне, допустити до Того, через Кого тільки отворений вступ до неба (Мат. 19:13). Але, питають, що має хрищення спільного з цим прийняттям Христа? Ми відповідаємо, що хрищення веде нас до Христа.

Коли ми прийняли Його вірою, то маємо Царство Небесне. Христос свідчить про це, коли Він поручає дітей Своему Отцеві. Коли ж Царство Небесне належить до них, то чого ж забороняти їм знаку Тайни хрищення. Закидують, що зо слів Христа: „Не забороняйте дітям прийти до Мене“, виходить,

що ті діти були вже в старшому віці й могли самі ходити. Однак первісне слово каже виразно: малі діти, що були ще при грудях матері. Вкінці читаємо ще в тих словах, що Царство Небесне не приписується дітям, але тим, що подібні дітям. Завсіди кажеться: **таких**, — а не: що їх є. З самих слів Святого Письма бачимо виразно, що тут розуміється дійсний вік дитячий.

8) Не читаємо ніде, що хоч би одну дитину хрищено руками апостолів. Але, як часто читаємо, що охрищено родину, то хіба діти з неї не виключені? Хто може з цього виводити, що дітей не хрищено (Дії 16:15 і 32)? На засаді такого розумування треба здержати токож жінок від Господньої Вечері, бо не читаємо ніде, що їх допущено до неї.

9) Які користі мають тепер з цього хрищення, як батьки, так і діти, коли їх охрищено святою водою? Такі користі, що наша віра скріплюється особливою потіхою й утверджується обітницею до тисячного покоління.

Дехто каже, що обітниця сама по собі вистачальна щодо спасіння наших дітей. Однак Богові подобалося інакше. Тому, що Він знає нашу неміч, схотів Він, наскільки то буде можливе, бути нам помічним. Приймаючи обітниці Божі щодо своїх дітей, приносять батьки їх до Церкви, щоб надати їм знака милосердя Божого. Діти мають з хрищення ще ту користь, що їх вщеплюється в тіло Церкви, і через те вони милі й дорогі всім членам. Крім того, коли вони вже дорослі, це заохочує їх тим більше до ревного служення Богові. Вкінці мусить нас лякати погроза, що Бог карає, коли хтось відказується покласти знака Заповіту на свою дитину.

10) Провірмо тепер закиди другої сторони.

В першій мірі вони доказують, що знаки хрищення й обрізання треба розрізнити. Вони кажуть, що значення їх інші, що то зовсім інші заповіді та що про дітей говорить в іншому розумінні. Ми завважуємо, що обрізання й хрищення однакові знаки умертвіння. Було б це незгідне з правдою, коли б Заповіт, що Бог зробив з євреями, не сягав дальше, ніж туземне життя, й неначе б то обітниці дано лише для тимчасових і тілесних дібр! Тим робиться з євреїв череду безрог, годованих у хліві.

11) Дійсно, коли б обрізання було тільки зверхній знак, то те саме треба б сказати й про хрищення, бо апостол не робить одно більш духовим від другого (Колос. 2:11). При цім не заперечуємо, що Бог засвідчив євреям Свою доброзичливість і ласку земськими й тілесними знаками, і що цим була скріплена їхня надія духових обітниць.

12) Різницю дітей пояснюється так: дітьми Авраама називано тих, що мали тілесне походження з його роду. А тепер

зветься цим іменем тих, що живуть його вірою. Отже, євреї мали тілесне дитинство, а ми духове.

Бог обіцяє Авраамові, що Він його Бог і буде Богом його нащадків. Кожен, хто прийме вірою Христа, як Дителя цього благословення, буде наслідником цієї обітниці й тому буде названий дитиною Авраама.

13) Щоб указати євреям на це добродійство, дано їм обрізання, через що їхні серця підіймалися до надії вічного життя. Тому обрізання названо печаттю праведности віри, щоб Авраам був батьком необрізаних, як і обрізаних (Рим. 4:11).

14) Тепер, каже Павло, — ті, що з тіла, не діти Авраама (Рим. 9:7). Він хоче тут доказати на прикладах Ізмаїла та Есава, що доброта Божа не зв'язана з тілесним насінням. Тільки той буде зачислений, як син Авраама, хто сповняє закона Заповіту й приймає вірою обітниці Божі.

15) Твердять, що діти, які були колись обрізані, зображують самотньо духове дитинство, що походить з відродження Слова Божого. Але апостол не розуміє так того, коли пише, що Христос слуга обрізання, щоб сповнити обітниці, що дані були батькам (Рим. 15:8).

16) Коли хрещення й обрізання однозначні, — кажуть, — то жінок не можна хрестити.

Але обрізання свідчило про освячення ізраїльського народу, що належало як до чоловіків, так і до жінок. Жінки були в певному розумінні учасниками в їх обрізанні.

Так отже остається схожість хрещення й обрізання в унутрішній таємниці, в обітницях, в уживанні та в діянні.

17) Кажуть, що діти із-за своєї молодости не всилі зрозуміти таємниці хрещення. Отже, їх треба вважати за дітей Адама, поки не дійдуть до віку, в якому доходять до другого відродження.

Але це значило б полишити їх у смертному стані. Христос натомість каже привести їх до Себе, бо Він — Життя (Мат. 19:13).

Коли Святе Письмо проголошує, що всі вмирають в Адамі, то з цього виходить, що нема іншої надії на життя, як тільки в Христі (1. Корин. 15:22).

Але як будуть тоді відроджені діти, коли не мають ще ніякого пізнання добра й зла? Діло Боже може статися, хоч воно пороходить наше поняття.

В Івані Хрестителі, що з лона своєї матері також був наповнений Святим Духом, указав Бог, що Він зможе з дітьми вдіяти (Лук. 1:15).

18) Тому Христос також освячений від Свого наймолод-

шого дитинства, щоб Він у кожному віці, без різниці, освячував Собою Своїх вибраних.

Що тільки Святий Дух доконує відродження „нетлінним насінням“, цебто „Словом Божим“, це мильне розуміння Слів Петра. Коли Петро висказує ці слова (1. Петр. 1:23), він має тут на думці тільки віруючих, навчених проповіддю Євангелії. Слово Боже для них одиноке насіння духового відродження. Але з цього ще не виникає, що малі діти не можуть бути відроджені Божою силою.

19) Також кажуть: віра приходить через слухання, а малі діти не можуть тим ще користуватися (Рим. 10:17). Але Павло говорить там тільки про звичайний спосіб, що ним послугується Господь в покликанні людей. Він не говорить, що то одиноке правило Боже, наче б Він не міг діяти іншим способом. Бог просвітив багато людей унутрішнім світлом Святого Духа без проповідування Євангелії.

20) Закидується ще, що хрищення — то Тайна навернення й віри. Ні одно з них не має місця серед дітей, — отже, треба вважати, щоб значення хрищення не робити пустим. Ми відповідаємо: обрізання теж було знаком навернення й віри; все такі малих дітей обрізувано. Отже, дітей христили на будуче навернення й віру. Хоч ті ще в них не діяли, то насіння обох лежить через таємне діяння Святого Духа в них закриті, так що плоди можна побачити пізніше.

21) Кого Бог удостоїв вибрати, і коли вони, одержавши знака відродження, розстануться з цим життям, поки ще доросли, — будуть силою Його Духа відновлені в такий самий спосіб, який Бог уважатиме за потрібний.

Якщо дійдуть діти до віку, коли можна їх навчати про значення хрищення, вони мусять бути тим більш заохочені до пильности одержати обнову, ознаки якої в дитинстві набули.

22) Я признаю, що хрищення уділюємо на прощення гріхів. Але коли запевнює Бог також малим дітям надію милосердя, то чому мали б їм здержати знака, що є менший від самої речі?

Також слово Павла, що Господь очистив Церкву купіллю води в Слові життя, видавалося б невлавним, коли б Христос не дав Своїх обітниць і малим дітям, які по всіх правах мусять бути зачислені до Церкви, з огляду на те, що вони насліддя Царства Небесного (Ефес. 5:26).

Тому треба христити дітей, щоб їх не відривати від тіла Христового, бо ми через хрищення втілилися в Тіло Христа.

23) Покликаються на ці місця в Святому Письмі: Петро радить євреям навернутися, а потім охриститися на прощення гріхів. Так само каже Пилип до євнуха, що він може

бути охрищений, коли вірить з цілого серця. Тут іде мова про дорослих, що ніяк не могли бути охрищені без покаяння й віри. Цілком інакше з малими дітьми, яких треба відрізнити від дорослих.

24) У Авраама тайна обрізання чергувала по вірі. Натомість у Ісаака обрізання попереджує розуміння й віру, тому що він по праву ділчності вже з лона матери був прийнятий до Заповіту.

25) Наводять ще слово Христове: „Коли хто не відродиться з води й Духа, не може увійти в Царство Боже“ (Іван 3:5). Хрищення було б тут рівнозначне з відродженням. Так отже не можна, кажуть, того, хто не розуміє значення відродження, охристити.

Тут нема ніякої згадки про хрищення, а тільки про відродження. Його порівнюють з водою, подібно, як на іншому місці з огнем. Інакше чергувала б також віра по хрищенні, а вода названа перед Духом. А це суперечить зо Святим Письмом (Мат. 28:19).

26) Головно в тому бачимо виразу їх помилку, що вони всіх, хто не охрищений, предають вічній смерті. Господь каже, що кожен, хто вірить у Сина, не побачить смерті. Він не прийде на суд, а перейде від смерті в життя (Іван 5:24). Але ніде не читаємо, що неохрищений буде осуджений (Марк. 16:16).

27) Покликаються на те, що раніш сказано: „Навчайте“, а потім: „Христить“. Так само: „Хто увірує та охриститься, — спасеться“ (Мат. 28:19; Марк. 16:16). Коли держатися безоглядно чергування слів, то треба б наперед христити, а потім навчати, бо написано: „Христить їх і навчайте їх додержувати все, що Я вам наказав“.

28) В цих місцях говориться про дорослих, яких наперед навчається; і коли вони повірять, треба їх охристити. Але дітей христиться на засаді обітниць, що їй дано віруючим батькам.

29) Чи не було б смішне зо слів апостола: „Хто не працює, не повинен їсти“, — виводити, щоб малим дітям не давати поживи?

Одначе Христа охрищено допіру в тридцятому році життя (Лук. 3:23).

Це сталося тому, що Він тоді зачав Своєю проповіддюласти певну основу для хрищення. Він освятив тоді хрищення в Своєму тілі, щоб прийшло на місце обрізання.

30) Очевидно, що дітей не треба допускати до Господньої Вечері, бо між хрищенням і Господньою Вечерею велика різниця: хрищення, — це ознака прийняття до Церкви, а Господня Вечеря дана дорослим, що можуть приймати твердо

страву. Вони зуміють розрізнити тіло й кров Господню, чого не можуть малі діти.

31) Сервет твердить, що Тайни Христові досконалі, — отже, вимагають і досконалих людей, або принайменше людей, що здібні до досконалости. Одначе досконалість хрищення продовжується аж до смерти й було б фальшиве обмежити її до якогось певно означеного часу. Він каже на другому місці: Христос установив Тайни на згадку, щоб кожен застановився, що з Христом похований. Це належить тільки до Господньої Вечері, цебто, що кожен повинен себе сам розглядіти.

На третьому місці каже Сервет, що всі в стані смертному, хто не вірить у Сина Божого, і що гнів Божий пробуває на них, — тому діти, що ще не вірять, є під осудом (Іван 3:36).

Христос говорить там не про загальну вину, що її поносять всі потомки Адама. Він загрожує осудом тим, хто зневажливо ставиться до Євангелії. Отже, це не відноситься до малих дітей.

Далі він наводить ще: „Кожний, хто народився від Духа, слухає голосу Духа“. Хоч би воно було так написано, то з цього не можна б ще нічого іншого вивести, як те, що віруючих підпорядковується слухняності, коли Дух у них діє.

На четвертому місці каже Сервет, — тому що перше є природне, то треба ждати якийсь час до хрищення, що має духовий характер.

Одначе, за словом Павла, діти, хоч з природи погублені, то через надприродну ласку стають святі (1. Корин. 7:14).

На п'ятому місці вказує Сервет, що Давид, коли він зайняв твердиню Сіон, не привів ніяких сліпих, ані кривих, але сильних жовнірів (2. Сам. 5:8). Однак у приповіді Христос запрошує більш сліпих і кривих на Свою небесну вечерю (Лук. 14:21).

В неводі Євангелії зайнято всяку рибу (Мат. 13:47).

Сервет каже ще, що духові речі лицюють більш духовим особам, так що недухові діти до хрищення неспосібні (1. Корин. 2:13).

Я признаю, що духових людей треба годувати духовою поживою. Дітям вистачає хрищення, як прийняття знаку, поки вони, ставши дорослими, зможуть знести тверду страву.

Тому Христос також не допускає нікого до Своєї Господньої Вечері, тільки тих, що вже приготовлені споминати Його смерть. Все таки Христос також пожива й для дітей, хоч їм ще здержується знака хліба й вина.

Коли Христос шле Своїх учнів на жнива, тому що поля спілі, то це не вказує на час хрищення, — Він має на дум-

ці тільки те, щоб апостоли, бачучи плід своєї праці, бралися тим западливіше до свого діла навчання.

Сервет завважує ще, що всі християни — брати. Як довго здержується ще дітей від Господньої Вечері, — їх не можна зачислити до цього ряду. Але він забуває, що всі члени Христа, отже також і діти, — наслідники Царства Небесного.

32) Отже держімо всі ті думки від себе здалека, бо через них потішення з обітниць Божих, що їх вірні приймають у своєму серці, будуть знівечені та відібрані. Вони роблять віруючих безчуттєвими на милосердя Боже, а також лінивими, щоб навчати своїх дітей побожності.

РОЗДІЛ 17.

ПРО СВЯТУ ГОСПОДНЮ ВЕЧЕРЮ ХРИСТОВУ ТА ЇЇ КОРИСТІ.

1) Подібно, як через хрищення ми влучені до Божої Церкви, так будемо збережені при духовому житті через духову Вечерю, що Він дав нам Своім Словом.

Знаками є хліб і вино, що ставлять нам перед очі духову поживу, що її дістаємо з тіла й крові Христової (Мат. 26: 26; Марк. 14:22; Лук. 22:19; 1. Корин. 11:24).

Ціль Господньої Вечері потрійна: вона служить на скріплення нашої віри, на визнання її перед людьми та на збудження любови.

Цим святим добродійством ми запевнені, що тіло Христове раз принесено за нас у жертву. Через споживання відчуємо силу цієї одинокої жертви. Також Його кров проллято раз за нас, так що вона служить нам за безперервний напій душі.

2) Побожні душі мають з цієї Тайни великий плід віри та любови. Вони переживають тут свідчення, що зрослися з Христом ув одно тіло так, що все, що Його, можемо назвати своїм.

З цього слідує запевнення нашого вічного життя. Щоб ми не були осуджені за наші гріхи, Він звільнив нас від вини.

3) Коли Він наказує прийняти видимого знака тіла й крові, то тим дає Він пізнати, що той знак до нас належить. Його наказ Їсти каже, що Він з нами одна субстанція. Коли Він говорить про Своє тіло, що воно за нас офіроване, і кров, що за нас проллята, то цим Він навчає, що Він обое прийняв і віддав не для власної користи, але для нашого спасіння.

Отже, вся сила Тайни лежить у словах: що за вас дається, що за вас проллято.

4) Головне завдання Тайни не в тому, щоб тільки подати нам тіло Христове та прийняти Його без глибшої застанови. Воно приходить до нас з обітницею, що Бог нею засвідчує, що Його тіло — це правдива пожива, та що Його кров — правдивий напій, та що ми їх споживаємо на вічне життя. Цією Тайною Він запевнює, що Він — хліб життя, і хто той хліб їсть, буде жити вічно.

5) Це запевнення діється частинно через Євангелію, а ще виразніше — через Господню Вечерю. Христос подає нам тут Себе Самого з усіма Своїми дарами, а ми приймаємо Його вірою.

Треба вистерігатися двох помилок: не сміємо надто зменшувати вартість зовнішніх знаків й відділювати від них таємниці, з чим вони сильно зв'язані. Але також не сміємо їх підносити зависоко й цим затемнювати таємниці.

Їсти тіло Христове й пити Його кров означає більш, ніж тільки в Нього вірити. Бо так само, як не оглядання хліба, але їжа є поживою для тіла, так душа мусить мати участь у Христі правдиво й цілковито внутрішню, щоб вона Його силою відживлювана була до духового життя.

Дехто каже, що їсти — означає, просто, вірити, але я кажу, що треба віруючи їсти тіло Христове, коли Він через віру стає наш. Так отже, споживання — це плід віри.

6) Те саме треба також завважити, коли чашу зветься Заповітом в Його крові. Цим висловлена обітниця, що має силу для скріплення віри.

З цього виходить, що не споживаємо, як належить, Господньої Вечері, коли не дивимось на Бога й не приймаємо, що Він нам у ній подає.

7) Так отже Господня Вечеря робить нас не тільки учасниками Духа Христа, бо Його тіло — це правдива пожива, і Його кров — правдивий напій. Ніхто не має життя, — тільки той, хто їсть Його тіло й п'є Його кров.

8) Отже, головна річ у тому, що Христос від початку був оживляючим Словом Отця, джерелом і початком життя, з якого в усіх часах усі речі дістали життя (1. Іван 1:1; Іван 1:4). Життя стало об'явлене, коли Син Божий, прийнявши наше тіло, Сам дав Себе оглядати нашим очам і дотикатися нашим рукам.

Так, то само тіло, в якому Він пробував, дає Він нам, як оживляюче тіло, щоб ми через учасництво Того ж живилися в життя вічне (Іван 6:48 і 51).

В цьому лежить для віруючих велика потіха, що вони знаходять своє життя в своєму власному тілі. Життя приходить їм наче само від себе назустріч, коли вони тільки відчиняють воно своїх сердець і так приймають життя.

9) Тіло Христове не має само від себе такої великої сили, щоб воно могло зробити нас живими. В своєму первісному стані було воно також підчинене смерті; тепер воно наділене безсмертям, хоч не самим від себе. Воно назване слушно оживлюючим, тому що воно джерело повноти життя й ту саму повноту передає нам. Отже, тіло Христове — то багате й невичерпне джерело, що вливає в нас життя, що з Божества б'є й виливається. Христос каже: „Як Отець має життя в Собі Самім, так дав і Синові життя мати в Собі Самім“ (Іван 5:26). Тому що тепер повнота життя домувала в Його людській подобі, має кожний учасник Його тіла й крові також участь у тому житті

10) Тому живляться наші душі в подібний спосіб тілом і кров'ю Христовою, як хліб і вино піддержують і живлять наше тілесне життя.

Але, питають, чи не перешкоджує велика віддаль місця, щоб тіло Христове досягало нас і було нам за поживу? Треба пам'ятати, що таємні сили Святого Духа переходять наше поняття. Це нерозумно міряти Його безмірність за нашою мірою.

Отже, приймаємо вірою, чого не може наш розум зрозуміти, а саме, що Дух дійсно лучить те, що віддалене в просторі. Тому каже апостол: „Хліб, що переломлюємо, то спільнота тіла Христового“ (1. Корин. 10:16).

Ламання хліба — то символ, а не сама річ, але символ, що вказує на дійсну річ, яку він уявляє, цебто ламання тіла Христового на хресті й нашу спільноту з Ним, будучи учасниками Його Вечері:

11) Свята таємниця Господньої Вечері існує в двох частинах: як видимий знак і як духовна правда.

Тут завважуємо три особливості: значення, матерію (субстанцію) й силу, або плід, що походить з обох.

Значення лежить в обітниці. Матерія — то Христос із Своєю смертю й воскресінням. Під плодом розуміємо спасіння, оправдання й вічне життя.

12) Коли в Тайні Господньої Вечері зростаємось через віру з Христом ув одно тіло, то все ж відкидуємо римо-католицький блуд, наче б Христос містився в знаку хліба.

13) Ломбард каже, що тіло Христове, що само по собі видиме, по посвяченні стає утаєне та укрите під видом хліба.

14) З цього розумовання повстала трансубстанціяція (істотна переміна хліба й вина в правдиве тіло й кров Христа).

Деякі отці вживали також слова „перемінити“. Вони робили так, щоб піднести, що хліб, посвячений в Тайні, різниться від звичайного хліба, то однак не змінює зверхнього виду хліба.

15) Що розуміється під столом консекрації (посвячення), можна бачити з прикладу. Вода, що текла зо скелі на пустині, була для отців знаком тієї самої речі, що представляє нам вино в Господній Вечері. Цю воду пив їхній товар і вівиці. З цього виходить, що в зовнішньому виді не заходила ніяка переміна, а тільки щодо людей, яким видимі знаки стають печатками обітниць.

Дехто каже, що Мойсеева палиця, що перемінилася в змія, задержала свою стару назву й називалася далі палицею (2. Мойс. 4:3; 7:10). Також, на їх думку, хліб названо хлібом, хоч він перемінений у нову субстанцію (матерію). Око було свідком переміни, що мала місце з палицею Мойсея, чого не добачуємо при Господній Вечері.

16) Інші кажуть, що тіло Христове, утаєне під знаком хліба, було видиме, безграничне й тому всюди присутнє. Природа правдивого тіла противиться такому поняттю.

17) Навіть доказують, що тіло Христове мало розміри неба й землі; що Христос, як дитина, вродився й виріс на очах людей, то це тому, що воно для нашого спасіння було необхідне.

Це ніщо інше, як приписування Христові позірного тіла.

Але чи потім, кажуть вони, було прославлене тіло Христове, що безсмертне, в Тайні в різних місцях, або без ніякого виду? Воно тільки було смертним тілом, коли Христос у день перед Своєю смертю дав його учням. Христос показав трьом Своїм учням Своє прославлене тіло вже на горі переображення. Але через прославлення Він хотів їм дати на одну годину смак безсмертності. Там не було ніякого подвійного тіла, але Його власне тіло, прикрашене новою славою.

18) Коли ж так намагаються тіло й кров Господа разом злучити з хлібом і вином, то необхідність вимагає одно від другого відділити. Це пуста софістерія говорити, що в тілі є кров, а в крові є тіло, — бо це два різні знаки — розділені від себе.

19) Від цих двох важних речей не можемо ніколи відступити. Небесної слави Христової не можна зменшити, — що діється тоді, коли Він вміщується в будьякій земній речі. Також не можна нічого видумати, що не згідне з Його людською природою. А це діється, коли кажемо, що воно безконечне, безмірне й рівночасно на багатьох місцях присутнє.

20) Коли Христос каже до Своїх учнів: Це є Моє тіло, — означає слівце „це“ не постать хліба, але самий хліб.

Слівце „є“ не означає ніколи, що якась річ буде в щось інше перемінена. Так само не означає воно, що тіло Христове є з хлібом, або під хлібом, бо велика різниця в словах, що тіло є хліб, або що тіло є з хлібом. Хліб тоді був би

Христом, отже тим самим Богом. Так само чаша була б Новим Заповітом, коли на ділі вона тільки Його знак (образ).

21) Назву речі дається знакові через їх схожість, що існує між згаданою річчю та її знаком.

Так треба розуміти: обрізання — це Мій Заповіт; жертви — це поєднання й очищення гріхів; Голуб — Святий Дух, Скеля — Христос.

22) Слівце „є“ не значить, що хліб є тіло, наприклад: ап. Павло каже виразно, що хліб є спільнота тіла Христового, а не тіло.

23) Коли таку мову брати дослівно, то треба б також сказати, що Бог був вояк (2. Мойс. 15:3), і що Бог має очі, вуха, руки й ноги.

Також кажуть: це неправдоподібне, щоб Христос, коли Він хотів потішити Своїх апостолів, говорив загадково, неясно. Власне, коли б апостоли не зрозуміли цих слів образно, були б чудувались з такого дивного явища, а саме, що Христос сидів там за столом тілесно перед їх очима й риводночасно невидимо був укритий в хлібі.

24) Цілком певне, не можна безмірну могутність Божу підчинити законам природи. Тут однак не питаємо, що міг би Бог, але що Він захотів. Це подобалося Богові, щоб Христос мав правдиве тіло.

25) Дехто покликуються на те, що мають пряме слово, де Божа воля виразно об'ялена. Однак Церкві не можна відбирати дару пояснення, коли через те слово може бути пояснене.

26) Христос каже: „Ось Я з вами до кінця світу“ (Мат. 28:19). Але на іншому місці каже Він: „Мене не завжди маєте з собою“ (Мат. 26:11). З цього виходить, що Він по Своему Божеству всюдиприсутній, але по Своїй людськості сидить тепер праворуч Отця.

Цим не даємо Христові означене місце в небі, але віримо, що Він є в небі.

27) Що Він, як людина, не перебуває більш на землі, дано нам пізнати цими словами: відійшов, вознісся, взятий на висоту перед очима учнів. А ап. Павло каже виразно, що мусимо Його приходу очікувати з неба знову.

28) Августин каже, що в Господній Вечері уділяється нам тіло й кров Христа. Він пояснює ближче, кажучи, що Тайни дістають назву по подібності речей, які вони означають. Забереться, каже він, тілу простір і місце, то воно не буде ніде й воно не буде існувати, тому що його нема ніде.

29) Сервет каже, що тіло Христове видиме в небі, але в Господній Вечері через особливу постанову Божу невидиме.

Петро каже, що небо мусіло Христа прийняти, аж до часу новонастання всього (Дії 3:21).

Сервет іде далі, кажучи, що по вознесенні Божество абсорбувало тіло Христове. Але хоч тіло прославлене, — воно ще не стало безконечне.

30) Евтихій, а по ньому Сервет, були тієї думки, що, де існує Божество Христа, там мусить бути також тіло. Ми охотніше кажемо, що одна Особа Христа в цей спосіб є в двох природах і що кожна природа задержує свої особливі якості.

31) Вони кажуть, що не може бути мови про ніяку присутність тіла Христового в Господній Вечері, хіба що вона існує в хлібі. Так немов би ми не одержали Його присутності, коли Він приводить нас до Себе Своім Духом.

32) Христос звіщає, що Його тіло — то пожива, а Його кров — то напій душі. Він наказує мені в Господній Вечері їсти й пити Його тіло й кров. І я не сумніваюся, чи Він подає мені це дійсно, а я приймаю це правдиво. Таємність є багато більша, ніж вона може бути словами пояснена. Це не — змішання, або переливання Христового тіла з нашою душею, — для нас вистачає, що Христос субстанцією Свого тіла оживлює наші душі (Рим. 12:5). Він переливає в нас Своє власне життя, хоч Його тіло само не переходить у наше.

33) Отже, правдива пожива й пиття — духові. Христос — матерія Господньої Вечері, і з цього виходить плід, а саме — очищення наших гріхів.

Отже, не кожен, хто приймає Господню Вечерю, має участь у тілі й крові Христа. Бо невірний одержує справді знаки, а не зображену річ. Дехто приймає подану йому духову поживу, а інші відкидають її легкодушно, тому що не мають віри.

34) Тому каже Августин, що учні їли хліб Самого Господа, а Юда тільки хліб Господній, — тим виключає він виразно невірничого, що мав би участь у тілі й крові.

35) Знання цього здержить нас від тілесного почитання Тайни. Коли тіло Христове, як говорять, — присутне, то разом із тілом є також Його душа й Його Божество, бо їх не можна від себе розлучити.

Але таке припущення фальшиве, — поперше, тіло Христове, — не Христос; подруге, тіло Христове в небі; потретьє, апостоли не припадали перед Ним на вколішки, але приймали тіло, сидячи за столом.

Вкінці Лука передає, що віруючі не в почитанні хліба, але в лемленні хліба, мали спільноту (Дії 2:42).

36) Собор у Нікеї хотів запобігти цьому злу, коли він нам заборонив дивитися з обожанням на видимі знамена. Не з

іншої причини в давнину напоминали народ перед посвяченням, щоб вносив серця до неба.

37) Дехто оправдує: ми віддаємо це почитання Христові. Одначе зайве почитати знака, коли Христос у небі. Це забобонність — посвячену частицю виставляти (на показ) та почитати. Досі з'ясували ми, як помагає Тайна нашій вірі перед Богом, а тепер говоримо про прилюдне визнання, зв'язане з нею. Павло зве це: „Звіщати смерть Господню“ (1. Корин. 11:26). Коли Господь установив Господню Вечерю, наказав Він, щоб робити це на Його спомин (Лука 22:19).

Це означає: явно й усі спільно визнавати одними устами, що вся наша надія лежить у смерті Господній. Цим визнанням будемо Його величати й своїм прикладом будемо побужувати інших, щоб віддавали Йому пошану.

38) Третє, — Бог схотів, щоб Тайна була нам, як напимення. Ніяким знаком не може Він нас сильніше захопити до чистоти й святости життя, як і до любови, миру та єдності. Він передає нам Своє тіло в такий спосіб, що Він стає одно з нами цілковито, а ми з Ним.

Цього навчає виразно ап. Павло, коли каже: „Чаша подяки — то спільнота крові Христової. Хліб, що переломлюємо, є спільнотою тіла Христового“ (1. Корин. 10:16). Августин часто зве цю Тайну „союз любови“.

39) З цього бачимо виразно, як я вже зауважив, що правдиве уділювання Тайни не існує без Слова, бо вся користь, яку маємо з Господньої Вечері, вимагає Слова, — чи щоб бути скріпленими в вірі, або вправленими в визнанні, або побудженими до діл любови, — потребуємо Слова. Отже, що скажемо про тихе уділювання римо-каголиків, про магичні закликуння та інші безвартісні речі?

40) Бачимо, що цей святий хліб Господньої Вечері, то духова пожива й спасіння для віруючого. Але вона перемінюється в шкідливу отруту для тих, хто її споживає не з вірою й хто нею не побуджується до подяки й взаємної любови. Бо хто їсть негідно, провиняється на тілі й крові Господній. Тому апостол напоминає, щоб кожен сам себе досліджував (1. Корин. 11:28).

41) Не можна казати, що тільки ті гідно їдять і п'ють, хто в стані ласки, інакше сказавши, хто досконало чистий та з усіх гріхів очищений, бо таким навчанням здержано б усіх людей перед цією Тайною.

42) Застановімось над цим, що ця свята пожива, то — лік для недужих, потіха для грішників і дарунок для вбогих. А для здорових, праведних і багатих (коли можна таких знайти) не принесе вона ніякої користи. Отже, ми повинні гідно

приступати до стола, коли знаємо свою негідність, і в Христі шукати нашого оправдання.

43) Щодо зовнішньої церемонії, всі речі добрі, коли вони робляться зо любов'ю і з збудуванням.

Треба зачинати голосною молитвою, потім виголосити проповідь, далі пояснює проповідник, коли поставлено хліб і вино на столі, встанову Господньої Вечері й вияснює обітницю, що їх Христос у ній подає. Рівночасно проповідник виключає від неї всіх тих, кого через заборону Господню здержується від Господньої Вечері. Потім моляться, щоб Господь тим самим добродійством, яким Він нам дав цю святую поживу, нас також повчив, щоб це прийняти з правдивою вірою та вдячністю. Нехай просить, тому що ми самі від себе негідні, щоб Він Своїм милосердям зробив нас гідними цього пиру. Під час, коли всі спільно сидять за столом, треба співати псалми, або читати місця з Святого Письма. Проповідник ломить хліб, подає чашу й вірні приймають у належному порядку. Коли Господня Вечеря закінчена, треба взивати до віри, визнання й любови. По подяці всі виходять з Церкви. Воно було б похвальне, коли б це могло відбуватися щонайменше раз у тижні.

44) В деяких місцях закрався фальшивий звичай, що Господню Вечерю уладжується тільки раз у рік і при тому ще формально й недбало. Ап. Лука згадує, що апостольська Церква обходила часто Господню Вечерю. Віруючі були витривалі в навчанні апостолів і в ломленні хліба та в молитвах (Дії 2:42). Так було воно в давній Церкві довгі часи в звичаї.

45) Святі мужі хотіли задержати й заховати часте обходження Господньої Вечері, як це передали апостоли. Вони бачили, що це було дуже спасенне для віруючих. Через недбальство народу стало воно зловживанням.

Августин свідчить, що за його часів Господню Вечерю в деяких місцях споживали щоденно, а в інших — що кілька днів уділювано й приймано. Те саме каже також Хризостом.

46) Дійсно, звичай тільки раз у році приймати Господню Вечерю, то видумка диявола. Він запровадив цей звичай, щоб люди цілий рік жили без її добродійних впливів.

47) З цього самого джерела вийшла ще й інша постанова, що половину Господньої Вечері забрала Божому народові. Знак крові заборонено світським людям і богохульним (такими назвами звуть вони насліддя Боже), а декому, хто має тонзуру й свячення, надали, як особливий привілей. Одначе то був наказ Господній, щоб усі пили з чаші. Оправдуються, кажучи, щоб не розілляти святого вина. Наче б вічна мудрість Божа не передбачила цього роду небезпеки! Крім того,

кажуть вони, що один знак вистачає, бо тіло не без крові; наче б Господь без причини Своє Тіло словами й знаками відрізнив від крові! Ми мусимо задержати користь, що за постановою Христа одержуємо з подвійного знаку чи заповнення Божої благодаті.

48) Тепер кажуть, що з одного одинокого чину не можна робити правила, що ним Церква була б зв'язана по всі часи. Це не один одинокий чин, бо Христос подав чашу апостолам і наказав їм чинити так само в своєму часі. Це слова Його наказу: „Пийте з неї всі“.

Далі вони ще твердять, що тільки апостоли, що вже були допущені до стану священничого, були допущені до участі в тій Господній Вечері. Христос наказав, щоб вони подавали як хліб так і вино. І це задержано від часів апостольських більш тисячі років. Без винятку всі мали участь в обох знаках.

49) Як довго залишається ще в Церкві краплина ненарушеного стану, — цей звичай не зломаний. Григорій, що його можна справедливо назвати останнім єпископом римським, свідчить також, що за його часів це було задержане. Це тривало ще 400 років по його смерті, поки спосіб обходження Господньої Вечері змінено.

50) Апостол не говорив ніякої неправди, коли казав до коринтян, що він одержав від Господа те, що їм передав. А потім пояснює докладно, що йому передано, щоб усі члени Громади без різниці мали участь в обох знаках.

РОЗДІЛ 18.

ПАПСЬКА СЛУЖБА БОЖА, — ЦЕ НЕ ТІЛЬКИ ПРО- ФАНАЦІЯ ГОСПОДНЬОЇ ВЕЧЕРІ, АЛЕ ТАКОЖ ПІ ЗНІВЕЧЕННЯ.

1) Із сказаного бачимо, що Служба відходить цілковито від початкової постанови Господньої Вечері та їй противиться. Вона приносить Христові зневагу, нівечить Христа, приводить Його смерть у забуття, нівечить плід Тайни й ослаблює її, через що спомин Його смерті затирається.

2) Службу Божу мусить відправити священник. Це блюзнірство й зневага Христа. Христос одинокий і вічний Священик, призначений Отцем. І зовсім непотрібне для Нього настановляти заступника.

Христос, неподольний смертю, не потребує ніяких заступників. Указують на Мелхиседека, що жертвував Авраамові хліб і вино, що має бути початок Служби Божої. Але вони

переносять це фальшиво на хліб і вино, що апостол указує на благословення Мелхиседека (Євр. 7:1).

3) Друга прикмета Служби Божої є та, що вона нівечить значення мук Христових, тому що в ній повторюється й відновлюється жертва, що раз була довершена. Апостол навчає виразно, що непотрібне жодне повторювання; він каже, що, коли грішник раз одержав прощення гріхів, там ніяка жертва непотрібна (Євр. 9:12; 10:14 і 18).

4) Покликаються на пророцтва Малахії, що по цілому світі будуть приносити Божому імені палену жертву й чисту жертву (Мал.1:11). Наче б воно було щось нове або незвичайне для пророків, коли вони говорять про навернення поган та щоб духовне служіння Богу зайняло місце зовнішніх церемоній Закону!

5) Третє зло Служби в тому, що вона зтирає правдиву смерть Христову в пам'яті народу, бо що ж інше Служба, як не новий й зовсім інший Заповіт? Чи кожна Служба завжди обіцяє нове прощення гріхів? І коли це звемо безкровною жертвою, то воно суперечить з істотою жертви. Бо нема жодної жертви без проливу крові, інакше нема правдивого змиття гріхів.

6) На четвертому місці Служба відбирає нам блаженства Христової смерті. Бо хто буде шукати спасіння в смерті Христа, коли він знайде його в Службі Божій?

Це не задовольняє — казати, що ми одержуємо прощення гріхів через Службу, тому що ми його одержали вже через смерть Христа.

7) Вкінці Господню Вечерю, в якій Господь полишив нам спомин Своїх мук, касується цілковито через уведення Служби.

Господня Вечеря — то дар Божий, який треба прийняти з подякою. Жертва це заплата, що її Бог приймає, як задовільля.

Така велика різниця між „одержати“ й „дати“, як різниця між Господньою Вечерею, в якій прощення одержуємо, й Службою, в якій прощення купуємо.

Господня Вечеря вказує, що ми самотньо через смерть Христа одержуємо спасіння. Служба приписує це своїй власній силі й заслугі.

8) Під час Служби священник споживає дари від імені цілої Громади. Але де Христос це наказав? Він хоче, щоб хліб ломлено й розділювано. В Службі ідолопоклонно почитається хліб, а не Христос.

9) Ми завважуємо, що цей фальш давній Церкві був незаний, поки була вона ще чиста. Отже, — тим закінчуємо, що помиляються ті, хто утотожнює Службу з Жертвою Христа.

10) Давні церковні вчителі справді називали Господню Вечерю жертвою. Одначе вони рівночасно виясняли, що під тим розуміли вони не що інше, як спомин однієї жертви, що її приніс наш самотній Священик на хресті. Так свідчить Августин, що то голос антихриста, коли єпископ ставить себе між Богом і людьми, щоб приносити жертву за них.

11) Крім того, вони наслідують єврейський спосіб офірування, більш ніж Христос наказував, або Євангелія дозволяє. Вони звернулися забагато до тіней Закону.

12) Святе Письмо робить виразно різницю між жертвами Мойсея й нашою Господньою Вечерею. Хоч єврейському народові жертви вказували ту саму силу Христової смерти, що нам тепер представляється в Господній Вечері, то все таки форма або спосіб були дуже різні. Бо там зображували священники жертву на вівтарі, що її доконає в свій час Христос.

13) Слово „жертвенні дари“ обіймає загально все, що офірується цілковито Богові. Хоч тепер існують різні роди й форми жертвенних дарів, то їх можна зібрати разом у два роди. Жертвенні дари бувають за гріхи, — і тоді вони називаються жертвами поєднання. Або можуть бути жертви подяки, щоб засвідчити вдячність серця.

До цього останнього роду належали жертви цілопалення, жертви мучні, жертви первоплодів й жертви мира.

Жертва поєднання тільки через Христа задовільнена й сповнена, так що нема більше місця для всякої іншої жертви.

14) Тому ті, що поновлюють жертву в Службі, допускаються великої хули проти Христа та Його жертви, тому що вони хочуть повторяти те, що раз є вистачальне, і цим вводять новий спосіб прощення гріхів.

15) Платон у своєму часі глузував дуже сильно з тих, хто думав закрити свої беззаконня перед богами. Ці люди робили немов би компроміс з богами й свobodно допускалися діл гріха. Це так, немов би Платон мав на думці жертву за гріхи в Службі Божій.

16) До іншого роду жертв, що їх називаємо жертвами подяки, належать усі діла любови, чим ми вшановуємо Господа в ближніх наших. Далі всі наші молитви, хвала, висловлення подяки й усе, що робимо для слави Божої.

Ці жертвенні дари для Церкви необхідні; вона не може без них існувати (Мал. 1:11; Рим. 12:1; Пилип. 4:18; Євр. 13:16).

17) Того роду діла не тільки в Новому Заповіті, але вже в Старому Заповіті прикрашено назвою жертвенних дарів. Від такого приношування жертв віруючими названо всіх християн.

ян священниками (Пс. 141:2; Осія 14:3; Євр. 13:15; 1. Петр. 2:9; Об'явл. 1:6).

18) Так може сліпий бачити, глухий чути й навіть дитина зрозуміти, як шкідлива — Служба. Її золота чаша поробила п'яними всіх царів землі й усі народи.

19) Оце зібрано коротко все, що, я думаю, належить знати про ці дві Тайні.

Хрищення — вступ до Церкви через визнання віри. Господня Вечеря — то стала пожива, якою Христос живить духово Свою родину віруючих. Тому Господньої Вечері уділюється часто, а хрищення раз тільки.

20) Отже, християнська Церква мусить обмежитись до цих двох Тайн. Вона не сміє признати іншої, не бажати або надіятись, аж до кінця світу.

Це належить тільки Богові установляти Тайну з огляду на те, що тільки Він у стані обіцянки, що Тайни містять, — сповнити.

РОЗДІЛ 19.

П'ЯТЬ ІНШИХ ЦЕРЕМОНІЙ, ФАЛЬШИВО ТАЙНАМИ НАЗВАНИХ; ЩО ВОНИ НЕ ТАЙНИ — БУДЕ ДОКАЗАНО, А ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ ВИЯСНЕНЕ.

1) Тепер будемо говорити про п'ять інших „Тайн“, яким прихильники папи неправдо дали назву Тайни, не маючи на це повеління Господнього.

2) Мусимо пам'ятати, що влади, установляти Тайни, крім Бога, не має ніхто.

3) Не мігши доказати цього, прихильники папи кажуть, що давня Церква мала також сім Тайн. Коли давні церковні вчителі говорять про знаки, що були свідченнями Божої ласки для нас, то вони знали ці два, а саме: хрищення й Господню Вечерю.

І. МИРОПОМАЗАННЯ.

4) В давнині був такий звичай, що дітей християн, коли ставали дорослими, ставлено перед єпископом. Це робилося для того, щоб вони сповнили обов'язок, якого жадалося від дорослих при хрищенні. Перед тим дітей довгий час навчали головних правил християнської релігії. Коли вони могли перед єпископом і Громадою зложити визнання віри, то їх іспитовано з катехизису, який тоді був у загальному вживанні. Щоб цей іспит набрав більшої пошани й гідности, кладено на них руки. Я ціную таку церемонію й хотів би дуже,

щоб вона тепер була знову відновлена в своєму давньому характері.

5) Але пізніше, коли цей звичай занедбако, видумано миропомазання, як Тайну Божу. Кажуть, що миропомазання дає Святого Духа для помноження ласки, яку в хрищенні дарується на невинність. Цим тих, що через хрищення відродились, скріплювано до борні проти зла.

Цього миропомазання dokonувано намащенням цими словами: „Я знаменую тебе знаком Святого хреста й утверджую тебе намащенням спасіння в ім'я Отця, Сина й Святого Духа“.

Це все звучить справді дуже гарно і взнесло. А що там не наводиться ніякої обітниці з Слова Божого, то цього легкодушного святотацтва не можна ніяк оправдати.

6) Апостолів, що через положення рук уділювали Святого Духа, не можна наслідувати, бо це був особливий дар, дарований апостолам, і тільки на якийсь час.

7) Хто навчив людей шукати спасіння в олій? Або чи має олій силу, щоб утвердити спасіння? Павло відкидає такі постанови цього світу та не осуджує нічого іншого більш, як додержування подібних установ. Тому відкидають і заперечують спасіння в Христі ті, хто цей олій зве олієм спасіння.

8) Вони приписують миропомазанню більш значення й сили, ніж хрищенню, і твердять, що ніби хрищення без миропомазання не правосильне. Це фальшива, диявольська омана! Чи ми в хрищенні не поховані з Христом і чи ми не учасники Його смерті та воскресіння?

9) Вони додають ще до цього, що всі віруючі по хрищенні мусять через положення рук одержати Святого Духа, щоб бути повними християнами; ніхто не може бути християнином, тільки хіба той, кого єпископ намастить миром.

Виходить, що Христос тільки започатковує наше християнство, а олій dokonує! Таким ставленням справи осуджується всіх апостолів, також мучеників і велике число християн, бо вони не були ніколи помазані.

10) „Святе“ помазання повинно держати в більшій почесі від хрищення, тому що його dokonують вищі достойники, а хрищення уділяють усі священники.

О хулячі, облудні уста, чи ви такі зухвалі й запоморочені, що ставите це миропомазання на рівні з Тайною Христовою й порівнюєте його з свяченою водою, що Божим Словом освячена?!

11) Чи то не смішне, коли доказують, що миропомазання важніше від хрищення, бо при миропомазанні помазується олієм чоло, а при хрищенні звогчується тільки верх голови. Той олій — гідота, коли його порівняти з хрищенням водою.

В третім випадкові допускаються безбожності, кажучи, що в миропомазанні дається більше духових дарів, ніж у хрищенні.

Апостоли через положення рук уділяли в дійсності видимі дари Святого Духа. В чім же користь із папського помазання?

12) Хоч удержування миропомазання дуже давнє, тим воно не є ще вартісне; бо Тайни не з землі, а з неба, не від людей, але від самотнього Бога.

13) Твердять отже, що миропомазання має бути помічне в утвердженні засад і правд нашої релігії. До цієї цілі служить катехизис, з чим ціла Церква віруючих без зайвого спору мусить погодитися.

Треба, щоб діти в десятому році життя в Церкві склали визнання віри. Їх треба питати про всі точки віри, а вони мусять дати вдоволяючу відповідь. Коли є щось, чого вони ще добре не розуміють, треба їх навчати далі.

II. ПОКУТА.

14) В давній Церкві щодо покути був звичай, — що тих, хто сповнив наложену їм покуту, пседнувано з Церквою через прилюдне положення на них рук. Отже, це був знак відпущення вини, щоб винуватця впевнити, що Бог простив йому прогрішення. Рівнож пригадувано Церкві, щоб вона провину забула, і права провинившомуся привертано. Киприян зве це: „дати мир“.

І щоб чин цей набрав серед народу більшої ваги, то виконувало це властю єпископа. Пізніше, з бігом часу цей звичай змінено й розгрішення уділювано — приватно.

15) Римо-католики й схоластики намагаються піднести це до значення Тайни. Вони кажуть, що зовнішня покута — це Тайна й знак внутрішньої покути.

Але коли б покута була Тайна, то вона мусіла б бути встановлена Господом для ствердження віри.

16) Чи не було б більш подібне до правди, що розгрішення священиком — то Тайна, а не зовнішня або внутрішня покута. Потім було б тим легше сказати, що ця церемонія встановлена на потвердження нашої віри в відпущення гріхів, а також вона має обітницю ключів.

17) Отже, закінчімо, — що покута не може бути жодною Тайною, тому що нема жодної особливої обітниці в ній (що може бути самотньою основою Тайни). Отже вся церемонія, яка тут відбувається, то людська видумка.

Еронім каже, що покута — це друга дошка по розбитті корабля. Безбожно казати, що, коли хтось одержав невинності, одержану в хрищенні, сплямив, — через покуту може її від-

новити. Хрищення само — Тайна покути на прощення гріхів. Августин зве хрищення Тайною віри й покаяння. Тому з цього покаяння не можемо робити ніякої нової Тайни.

III. ЄЛЄЕПОМАЗАННЯ.

18) Третьою — підробленою Тайною є єлєєпомазання. Її може священник уділити тільки наприкінці життя олієм, що його посвятив єпископ. При чім треба вживати цієї формули: „Нехай Бог простить тобі цим святим помазанням і Своїм найдобротливішим милосердям усе, чим ти прогрівився своїм зором, слухом, нюхом, дотиком і смаком”.

19) Прихильники папи кажуть, що ця Тайна має дві властивості, а саме — прощення гріхів і пільгу тілесної недуги. На випадок, коли це нічого не помагає тілу, то все таки має силу на спасіння душі.

Цю установу приписується ап. Якову (Яків 5:14). Одначе Яків говорить про часовий дар, даний початковій Церкві.

20) Прихильники папи зневажають Святого Духа, кажучи, що їх марний, безсильний олій заступає Його силу.

Тому що Бог не установив цієї церемонії, ані вона не сполучена з обітницею Божою, то не може вона, ані не повинна, бути названа Тайною.

21) Окрім цього, Яків каже, що всіх недужих треба помазувати. Католики обмежують своє помазання до тих, що лежать на смертній постелі. Яків хоче, щоб це виконували пресвитери Громади, але католики обмежують це до священника. Яків наказує помазувати тільки звичайним олієм. Також Марко не говорить про якийсь інший олій. Вони натомість мають олій, який ogrівають віддихом, зачаровують муркотанням слів та виголошують дев'ять разів: „радуйся“. Три рази: радуйся, святий олію; три рази: радуйся, святе помазання, й три рази: радуйся, святий бальзаме.

IV. ПРО СВЯЩЕНСТВО АБО ЦЕРКОВНІ ЧИНІ.

22) Тайна ординації така плідна, що вона родить сім малих тайн (так отже треба б числити тринадцять Тайн!). Начислюють сім церковних чинів, або ступенів, і їх вважається Тайною.

Ці чини є: дверники, читачі, заклинателі, аколюти, піддиякони, дякони, священники.

Рим каже, що сім чинів існує із-за семикратної ласки Святого Духа й що той, хто буде прийнятий до одного з чинів, мусить бути св. Духом обдарований.

Інші не годяться на сім, але на дев'ять чинів, що нагадує тріюмфуючу Церкву. Дехто хоче, щоб церковна тонзура була першим чином, а єпископський останнім. Інші виключають

тонзуру, а додають уряд архієпископа; деякі додають до цього ще псалмистів і читачів. Так розходяться люди між собою, коли зачинають спорити про божеські речі без Слова Божого.

23) Але це переходить всяку глупоту, що вони в кожному чині роблять Христа своїм співтоваришем по уряді!

24) Вони вводять уряд цих читачів, псалмистів, дверників, аколютів з великою помпою й торжеством. Вони ж не виконують нічого, що відповідало б їхній назві.

25) Говоримо тепер про самі церемонії. На першому місці висвячують вони кожного, кого приймають до священничого стану, спільним знаком духовного стану. Вони стрижуть йому голову, щоб цим зазначити королівську гідність. Чубок голови голять, щоб цим зазначити, що дух вільно взноситься до Бога й може оглядати велич Божу, також щоб їх цим навчити, що гріхи уст і очей мусять зникнути. Стриження голови — то відкинення дочасних дібр. Волосся довкола вершка голови означає останки дібр для піддержання дочасного життя. Всі речі — це символи, наче б занавіса святині ще не була роздерта.

26) Вони кажуть, що тонзура в духовного походить від назареїв, а тим доказують вони, що їх містерії — то чистий юдаїзм.

Апост. Павло також обстриг був собі голову, але не на освячення, тільки щоб служити слабим братам.

27) Дверники дістають при своєму висвяченні ключі від церковного будинку, читачі святу Біблію, заклинателі формуляри заклинань, аколоти воскові свічки й коновку. Дивись на ці церемонії, в яких стільки таємної сили, що вони не тільки знаки невидимої ласки, але її джерело! Батькам ці тайни були незнані; вони без заповіді й без обітниць.

28) Тепер існує ще три чини, які названо більшими. Тільки до священників належить приносити на вівтарі жертву Христового тіла й крові, відбувати молитви та благословити дари Божі.

Як знак цієї влади, дістають вони при своїй ординації підставку з просфорою, а їх руки намащують. Так вони опоганюють і перекручують Священство Христове й Богом настановлену ординацію. Що стосується до положення рук, що було звичаєм при введені в уряд церковних служителів, то я це признаю за добре.

Все таки я не можу цього признати за Тайну, бо воно не спільне всім віруючим. Це особлива установа для означеного уряду.

29) Церемонії вірно зображують саму річ. Коли Господь вислав Своїх апостолів, щоб проповідували Євангелію, то

Він дунув на них. Цим знаком Він указав їм на силу Святого Духа. Тепер же задержали нерозумні люди тільки подув й остались без духа Христа.

30) Вони кажуть, що перейняли помазання від синів Аарона, від кого їх чин має також своє походження. Цим вони наносять священству Христа велику шкоду, коли тільки були Його прообразом. Тому що вони хочуть бути наслідниками левитів, відпадають від Христа й відкидають свій пастирський уряд.

31) Чи не дістав був Мойсей наказа помазати Ааронових синів (2. Мойс. 30:30)? Певне, але йому також було наказано щодо сорочки, ефоду, капелюха й корони. Також дано наказа щодо різання теляти, палення товщу і т. д. Чому римо-католики не додержують також цих речей?

32) В папстві обов'язок дияконів стояти при священниках, їх обслуговувати в усім, що виконується при Тайнах, а саме в хрищенні, помазанні, в підставці й у чаші; приносити жертвенні дари й упорядковувати їх на вівтарі; приготувляти й накривати стола Господнього; носити хреста; перед народом нести Євангелію й читати та співати. Чи є тут також хоч одно слово про правдиве служіння дияконів? Єпископ кладе свої руки на диякона. Він закладає йому плаща на ліве рamię, як знака Господнього ярма. Він дає йому прочитати одно місце з Євангелії, як знака, що він є проповідник цього слова, — але що обходять ті речі дияконів?

33) Що скажемо ще про піддияконів? Раніше мали вони дбати за вбогих, а тепер — маловажне служіння. Чашу й підставку, ампулку з водою й рушника приносять вони до вівтаря, поливають воду, щоб обмити руки, і т. д.

Вони дістають від єпископа при своїй ординації підставку й чашу; від архидиякона ампулку з водою й рушника та тому подібні дрібнички. І тепер мусимо вірити, що Святий Дух діє в цього рода марношах. У цей спосіб вони дбають за бідних! Тут нема ніякого Слова, ані ніякої обітниць, тут не може бути ніякої Тайни.

V. ПРО ПОДРУЖЖЯ.

34) Остання Тайна це — подружжя, яке признають усі, що воно настановлене Богом; одначе в ньому ніхто не бачив Тайни, аж до часів Григорія.

Рим каже: подружжя це знак святої речі, а саме духової спільноти Христа з Своєю Церквою.

Бог не настановив подружжя, щоб скріпити нашу віру. Крім того, це було б нерозумне всі символи святих речей називати Тайнами. Тоді були б ними також зорі (1. Корин.

15:41), зерно гірчиці (Мат. 13:31), квас (Мат. 13:33) й багато інших речей.

35) Тепер каже Павло: „Ця таємниця є велика“ (Ефес. 5:29). Він уживає тут слова „таємниця“; але він не говорить тут про звичайне подружжя, а про духове подружжя Христа з Церквою.

36) Слово „тайна“ перекладали латинські перекладчики часто словом „сакрамент“ (тайна), (1. Тим. 3:9; Ефес. 1:9; 3:9).

Одначе, коли подружжя Тайна, то чому вони звать його нечистотою тіла й забороняють його священикам?

37) Чому вони забороняють подружжя між свояками по крові аж до сьомого покоління? Чому не можна від сьомого тижня перед, і до восьмого дня по Великодні, в трьох тижнях перед днем народження Івана й від Адвенту (Приходу) до Богоявлення, дружитися?

Вилізьмо вкінці з цього болота й закінчімо, що існують тільки дві Тайні, а саме — Святе хрищення й Свята Господня Вечеря.

РОЗДІЛ 20. ПРО ГОРОЖАНСЬКИЙ УРЯД.

1) Серед людей існує подвійний уряд. Про один уряд, що відноситься до душі, або що в нутрі людини, і який стосується до вічного життя, вже сказали ми досить. Тепер поговоримо про другий уряд, що належить до горожанської справедливости й зверхнього поведіння. Обидва ці уряди, наскільки вони різні, належать до себе, але не можна їх разом мішати.

1) Новохрищенці кажуть, що християнин не має нічого до діла з горожанськими законами. Ми в Христі померли для основ цього світу й перейшли до Царства Божого. Отже, ми стоїмо під небесними законами. Це негідне християнина, кажуть вони, займатися цією несвятою та нечистою справою.

Хоч обидва ці уряди відрізняються, то вони не суперечать з собою. Коли Царство Боже вказує на інше життя, то горожанські закони були б зайві. Одначе це воля Божа, що ми — чужинці на землі. А горожанські закони нам, чужинцям, дані Богом, як помічні засоби.

3) Користь з горожанського уряду не тільки та, щоб ми добре й мирно могли між собою жити, але також, щоб не повстало жодне публичне згіршення в справах релігії. Його користь неменша від хліба й води, від сонця й світла, що так потрібні для життя людини. Маємо три частини горожан-

ського уряду: зверхність, що охороняє закони; закони, якими уряд володіє, і народ, що повинується зверхності.

4) Господь свідчить, що уряд зверхности Йому приймний. Тому Вің зве його дуже почесними іменами й дуже нам його поручає. Зверхність називають богами (2. Мойс. 22:8; Пс. 82:1), бо вона має поручення від Бога справувати Його власть і буває в повному сенсі Його заступником. Такими були Давид, Осія та Йосафат.

5) Тому будуть царі названі кормителями Церкви, а цариці кормительками (Ісаія 49:23). Коли Павло наминає Тимофія молитися на прилюдних зібраннях за царів, то він подає раз, як причину: „Щоб ми могли під ними спокійно вести життя в усій блаженності та чистоті“ (1. Тим. 2:2). Цими словами поручає він Церкву опіці зверхности.

6) Цю думку мусить зверхність усе мати на увазі, тоді буде вона уважати на своє завдання. Свою чесність, обережність, лагідність і невинність буде вона оказувати людям, коли вона подумає, що вона настановлена слугою праведности, доброти й зичливости. З другого боку ця думка буде її найбільше потішати й труднощі уряду, яких є дуже багато, злагіднювати.

7) Господь казав до Своїх учнів, що царі в поган панують над ними, що це не повинно так бути серед них, але що перший серед них повинен бути найменшим (Лука 22:25). Деякі виводять з цього слова, що заборонено християнам приймати царства й верховодства. Тут мова про уряд у Церкві, а не про горожанський. Павло каже також, що нема власти, коли не від Бога (Рим. 13:1).

8) Звичайно подається три формі горожанського уряду. Монархія, де один головою й володіє над усіма; аристократія, де власть спочиває в руках найвизначніших і найшляхетніших; і демократія, де власть спочиває в руках народу.

Коли порівняємо ці три формі урядів разом, то не легко вирішити, яка з них найкраща. Це наш обов'язок — повинуватися й підчинитися тм, кого Бог настановив над нами.

9) Уряд зверхности, по опису Слова Божого, стосується до обох таблиць Закону. Жоден горожанський уряд не буде добрий, коли його перше старання не буде дбати про хвалу Божу й релігію. То мильні закони, що мають на цілі тільки добро людини.

Щодо другої таблиці, — Єремія наминає царів, що вони мусять робити суд і справедливність (Єрем. 22:3). До цієї цілі вони наділені владою, щоб охороняти побожних та карати злочинців.

10) Всім людям забороняє Божий Закон вбивати. Як може тоді зверхність бути побожна й рівночасно кров проливати?

Зверхність при виконанні кари не робить нічого сама від себе, але виконує присуди Божі. Добра зверхність мусить оминати дві речі. Вона не може надто великою суворістю більш ранити, ніж уздоровляти; ані не може вона з другого боку бути байдужа на злі вчинки та поблажлива на шкоду загалу. Зле жити під князем, у кого все заборонене, а ще гірше, — в кого все дозволене.

11) З цього можемо висновувати, що для царів мусить бути деколи кінечне і законне взяти за зброю, щоб успокоїти розрухи збунтованих людей, щоб помагати гнобленим, або щоб злі вчинки лихих людей покарати.

12) Зауважують, що в Новому Заповіті не знаходиться ані одного припису або прикладу, з чого було б видно, що війна була б для християнина дозволена. Причина війни, яка була раніш, існує також ще й тепер. Отже нема ніякої мови, яка могла б здержати зверхність від цього, щоб охороняти своїх підданих. Що про цю справу не говориться вразно, має свою причину в тому, що апостоли мали за завдання заводити державу Христову, а не закладати горожанський уряд. Христос Своїм приходом в цьому напрямі також нічого не змінив, ані не приказав Він жовнірам кидати зброю.

Коли війна дозволена, то Божим правом будуть також допущені займанщини, договори, військові озброєння й тим подібні засоби. В цих справах треба бути обережним, не керуватись особистим наставленням, але почуттям загального добра.

13) Вкінці хочу ще завважити, що мита й ренти — це законний дохід князів. Це мусять вони збирати, щоб нести загальні тягарі свого уряду. Все таки князі повинні пам'ятати, що ці доходи це більш добро цілого народу, ніж їх особисте посідання. Вони не можуть їх, за словом Павла (Рим. 13:6), промарнувати або на эле вжити.

14) Побіч зверхности в горожанському уряді, закони — то дуже сильні нерви, або, як кажуть Платон і Цицерон, душі загальних справ, без чого зверхність не може існувати, так само, як закони ніщо без зверхности. Також можна б сказати: закон — то німа зверхність, а зверхність — це живий закон.

Тепер каже дехто, що горожанський уряд не може бути добре уряджений, коли він, поминаючи Мойсееві закони, придержується прийнятих народами законів. Це поняття фальшиве й нерозумне. Наглядно видно з поділу Закону, що його зробив Мойсей, на закон моральний, церемоніальний і судовий. Коли приглянемося з увагою кожній частині, то побачимо, що стосується до нас, а що ні.

15) Закон моральний зібраний у двох частинах: одна просто наказує служити Богові чистою вірою й побожністю; друга частина каже нам, що ми повинні широко любити людей. Так цей Закон — то правдиве й вічне правило, дане людям усіх народів і часів.

Закон церемоніальний був для євреїв дитячим навчанням, доки Бог по обітниці дав Христа, що Його уявляли тоді в образах.

Закон судовий дано їм для управління горожанських обов'язків. Він учив їх засад справедливости й правоти, щоб могли чесно й спокійно між собою жити. Подібно, як церемоніальний закон був у зв'язку з першою таблицею Закону, так правний закон стосувався до другої таблиці.

Як церемонії могли бути знесені без шкоди для побожності, так можуть бути скасовані судові постанови, під час коли заповіді любови зістають на завсіди всилі.

Так отже, кожному народові полишено вільність видавання законів, по яких вони судять, і ці закони для людей добрі, коли уложені по вічному правилу любови.

16) На дві речі треба пильно вважати, а саме — на припис закону та його правоту. Тому що правота всім природня, мусить вона для всіх людей бути одна й та сама. Припис же стоїть у зв'язку з обставинами, місцем і народами. Тому також вони є різні.

17) Тепер мусимо говорити ще про народ, над яким володіє законна зверхність і як ставиться народ до неї.

Деякі думають, що зверхній уряд для християн зайвий, бо їм заборонено кликати зверхність на поміч, мститися, покликуватись на право та процесуватися. Павло виразно вчить, що зверхність — то слуга Божий, даний нам на добро (Рим. 13:3). Отже ми можемо її вживати для охорони проти кривд злих людей.

18) Судівництво є законне, коли хтось уживає його в правий спосіб. Позиватель нехай прийде зо своїми скаргами домагатися свого права. Пізваний нехай явиться й обороняє своє. Обидва в доброму наставленні, шукаючи помочі й охорони права.

Так Павло збив фальшиві закиди своїх обвинувателів та покористувався привілеєм, що дало йому римське горожанське право, — від присуду несправедливого намісника відкликатися до цісаря.

19) Пімста людям цілком певно заборонена (Рим. 12:19), але пімста, або кара зверхности не від людей, але від Бога (Рим. 13:4).

20) Однак чи не написано, щоб не противитися злу й щоб повернути праву шоку тому, хто нас ударяє в ліву?

Христос учить, щоб ми не допускались пімсти за заподіяну кривду. Він каже, що вірні мусять більш кривди зносити, ніж шукати задоволення.

21) Одначе, чи Павло не забороняє зовсім відкликатись до суду (1. Корин. 6:1)? Павло картає коринтийців за їх зайві судові позови, через що Євангелія була виставлена на докори й глум невірующих.

22) Перший обов'язок підданих супроти їх зверхностей — це велика пошана до їхнього уряду. Піддані мусять їх признати, як власть, дану Богом. Вони мусять їх шанувати, як Божого слугу, щиро, добрим серцем і не з боязні. Тому каже Павло, що мусимо коритись не тільки ради кари, але також ради совісти (Рим. 13:5).

23) Далі, треба зверхність шанувати з прихильним серцем і виявляти слухняність, щоб виконувати їхні ухвали або накази, платити мита й зносити публичні служби або тягарі для загальної оборони (Тит. 3:1; 1. Петр. 2:13). Вкінці піддані мусять добро й щастя тих, під пануванням кого вони живуть, поручати в молитвах Богові (1. Рим. 2:1).

24) Досі говорили ми про таку зверхність, що є в дійсності отець батьківщини, пастир народу, захитник мира та виконавець справедливости. Але коли хтось обертає свою власть на тиранство й насильство, що мусимо тоді робити?

25) Коли звертаємо увагу на Слово Боже, то воно дає веде нас до цього, що мусимо повинуватися власті всіх князів, навіть коли вони не роблять того, чого вимагає від них їхній уряд.

Це тверде, але все таки правдиве, що піддані мусять виявити явну слухняність також самовладному володареві.

26) Таких володарів Бог дає не без причини. Особливо видна рука Божа в поділі царств і настановлюванні царів. У Данила читаємо: „Господь змінює часи й години. Він скидає царів і настановлює їх знову“ (Дан. 2:21 і 37). Так дав Бог Навуходносорові єгипетську землю (Єзек. 29:19).

27) Тому Навуходносора зветься слугою Божим. Бог наказує, що цареві треба служити з пошаною та слухняністю. Дійсно, не з жодних інших причин, як тільки тому, що він мав державу в посіданні та до цього престола й королівської гідности був покликаний небесним присудом! Так отже, не можемо ніколи носити в серці бунтарських думок, які нас здержували б від правдивої та щирої слухняности.

28) Ця заповідь існувала не тільки для ізраїльтян. Бо треба застановитися, чому дав Бог цю заповідь. „Я“, — каже Він, — „дав Навуходносорові царство; тому служіть йому й жийте“ (Єрем. 27:17).

Як тільки Господь підносить когось до царської гідності, засвідчує Він тим Своєю волю, щоб цей князь володів (Прип. Солом. 28:2; Йов 12:18), і наказує Своему народові, щоб молився за вавилонців (Єрем. 29:7). Так отже, Давид настановленого царя Саула, що наставляв так нікчемно на його життя, не хотів убити. Він назвав його покірно своїм паном і помазанцем Божим (1. Сам. 24:7 і 11; 26:9).

29) Але зверхності повинні рівнож виконувати обов'язки свого уряду. А коли вони не виконують свого належного обов'язку супроти підданих, — піддані мусять все таки вважати й виконувати свій власний обов'язок, наказаний їм Богом. Це можемо тим легше робити, коли будемо пам'ятати про свої власні гріхи (Дан. 9:7).

Крім того, просімо помочі в Бога, у Кого в руці серця царів і переміни царств (Прип. Солом. 21:1; Пс. 82:1 і 2; Пс. 2:10).

30) Тут об'являється Божа велика доброта, сила й провидіння. Деколи Він покликає з-поміж Своїх слуг явних обoronців і виконавців кари та посилає їх, щоб поконати злих володарів. Деколи Він призначає до цього людей, що мають на думці щось інше, а що інше доконують. Так визволив Він ізраїльський народ через Мойсея з-під тиранства фараона. Він вивів їх через Отоніла з-під влади Хузана, месопотамського царя, на волю. Так зломив він гордість тирійців через єгиптян і через асирійців зухвалість єгиптян; через халдейців жорстокість асирійців і через мідів та персів безжурний, розпустний Вавилон.

Невдячність царів юдейських та Ізраїля покарав Він раз через асирійців, потім знову через вавилонців.

Але не всі робили це в той самий спосіб. Перші йшли за законним покликом Божим, а останні виконували несвідомо діло Боже.

31) Все таки виконав Господь Своєю волю й діло, через що Він зломив криваві берла зухвалих царів та звалив нестерпні уряди.

Отже не зневажаймо й не опоганюймо ніколи гідну пошани власть зверхности.

Це відноситься до приватних осіб. Бо коли сьогодні настановлені народні зверхності, щоб зломити насильство й жорстокість царів, то я далекий від цього, щоб забороняти їм виконання їх обов'язку супроти прав і волі народу.

32) Але щодо слухняности підданих відносно зверхности, мусимо перш за все вважати, що вона не сміє нас відвести від слухняности Божої.

Господь — Цар царів, й Його понад усе треба слухати;

потім тих, що поставлені над нами, але тільки в найвищим Господі й Бозі.

Данило не корився безбожному наказові свого царя (Дан. 6:22). Натомість покарано ізраїльтян за те, що вони надто були покірні своєму цареві (1. Цар. 12:30; Осія 5:1).

Цього наказу проголосив небесний проповідник Петро (Дії 5:29): більше треба коритися Богові, ніж людям.

Потішаймо себе самі цими думками, що ми скоріше все перенесемо, ніж відступимо від побожности, — і тим окажемо слухняність, якої Бог від нас вимагає.

Б О Г О В І Х В А Л А.

З М І С Т

Передмова до другого видання
Короткий життєпис паст. Ю. Шульги

Привіти:

Привіт Читачам. V

Нашим Українським Братам. VI

Дорогі Українські Брати по вірі! VI

Вступне слово. VII

Лист І. Кальвіна до французького короля Франца. XI — XXVIII

КНИГА ПЕРША.

ПРО ПІЗНАННЯ БОГА ТВОРЦЯ.

РОЗДІЛ:

Стор.:

1. Про зв'язок між пізнанням Бога та знанням себе. 3
2. Що значить пізнати Бога, й якій цілі те пізнання служить. 3
3. Людський розум природно обдарований знанням Бога. 4
4. Пізнання Бога частинно здавлене й зіпсоване незнанням, частинно лукавством. 5
5. Пізнання Бога проявляється в створенні й удержанні світу. 6
6. Святе Письмо потрібне, щоб нас вести до Бога Творця. 9
7. Про Святе Письмо, що має свій авторитет від Святого Духа, а не від Церкви. 10
8. Певні докази для скріплення віри в правдивість Святого Письма. 11
9. Фанатики перекручують усі основи спасіння, коли покидають Святе Письмо й шукають захисту в Об'явленні. 12
10. Святе Письмо рішучо протиставить правдивого Бога поганським ідолам. 13
11. Забороняється зображати Бога в якійсь видимій постаті. 13
12. Треба відрізнити Бога від божків, щоб тільки Йому одному служити. 15
13. Одна істота Божа має в собі три особи. 16
14. Також у створенні світу розрізняє Святе Письмо певними знаменами правдивого Бога від видуманих божків. 19
15. Про створення людини. 22
16. Бог зберігає й удержує світ Своєю силою й панує над усіма частинами Своїм провидінням. 24
17. Овочі Божого провидіння. 26

РОЗДІЛ:

Стор.:

18. Бог користується службою безбожників і схилює їхні серця до виконання Його судів, — проте Він Сам чистий від усякого бруду. 29

КНИГА ДРУГА.

ПІЗНАННЯ БОГА СПАСИТЕЛЯ В ХРИСТІ, ЩО БУЛО СПЕРШУ ОБ'ЯВЛЕНЕ БАТЬКАМ У ЗАКОНІ, ПОТІМ НАМ В ЄВАНГЕЛІЇ.

1. Через упадок і відступство Адама тяжить проклін на цілому роді людському, його первісний стан звиродний і збочений. Наука про гріх первородний. 33
2. Людина втратила вільну волю й підлягає нужденному рабству. 35
3. З зіпсутої людської природи людини може вийти тільки прокляте. 39
4. Як Бог чинить в серцях людей. 42
5. Збиття закидів, що їх звичайно наводять на оборону вільної волі. 43
6. Зіпсована й упала людина мусить шукати в Христі спасіння. 48
7. Закон не дано на те, щоб старий народ поневолити, але щоб через Христа вдержати надію спасіння, аж до Його приходу. 48
8. Пояснення Закону. 50
9. Хоч Христос був знаний євреям з Закону, то щойно через Євангелію об'явився цілковито. 57
10. Подібність Старого й Нового Заповіту. 58
11. Різниця між Старим і Новим Заповітом. 60
12. Христос мусів стати людиною, щоб зайняти уряд посередника. 62
13. Христос прийняв на Себе правдиво наше людське тіло. 64
14. Як творять дві природі Посередника одну одну особу. 65
15. Щоб ми знали, пощо Отець послав Христа, і що Він нам приніс, а саме мусимо звернути увагу на Його три уряди, — пророчий, царський та священницький уряд. 66
16. Христос сповнив уряд Відкупителя, щоб ввєднати для нас спасіння. Тут говориться про Його смерть, воскресіння й вознесення. 67
17. Слушно кажуть про Христа, що Він нам заслужив Божу ласку й спасіння. 71

КНИГА ТРЕТЯ.

В ЯКИЙ СПОСІБ ДІСТАЄМО ЛАСКУ ВІД ХРИСТА, І ЯКІ ДЛЯ НАС З ЦЬОГО НАСЛІДКИ ТА ЯКІ З ЦЬОГО СЛІДУЮТЬ ДІЛА.

РОЗДІЛ:

Стор.:

1. Речі, проповідувані нам про Христа, через таємне діяння Святого Духа стають для нас корисні.	75
2. Опис властивостей і прикмет віри.	75
3. Відроджуємося вірою й покаанням.	83
4. Як все те, що софісти плетуть про покаання, далеко віддалене від чистої правди Євангелії; тут також говориться про сповідь і задовілля.	88
5. Про доповнення, які римо-кат. додають до задовілля, а саме: відпусти та чистилище.	94
6. Про життя християнина; передусім, на якій основі наминає до цього Святе Письмо.	96
7. Головна сума християнського життя, де говориться також про заперечення нас самих.	97
8. Несення хреста, частина самовідречення.	100
9. Думка про будуче життя.	101
10. Як треба користуватися сучасним життям та його засобами.	103
11. Оправдання віри: перше — опис слова й самої справи.	104
12. Щоб ми були добре переконані, що до незаслуженого оправдання мусимо взнести наші серця до Божого суду.	109
13. В оправданні з ласки мусимо завважити дві речі.	111
14. Про початок оправдання та його дальший поступ.	112
15. Хвальба в заслугах добрих діл перекичує й нищить Божу хвалу в даруванні праведности та запевненні спасіння.	116
16. Збиття закидів, що ними прихильники папи стараються це навчання зробити ненавсним.	117
17. Порівняння обітниць Закону та Євангелії.	118
18. З нагороди не можна виводити оправдання діл.	121
19. Про християнську вільність.	123
20. Про молитву, що є найвизначніша вправа віри, і через яку одержуємо щоденно дари Божі.	126
21. Про вічний вибір, яким Бог призначив декого до блаженства, а інших на погибіль.	137
22. Скріплення цього навчання свідченнями Святого Письма проти багатьох блудних духів.	138
23. Збиття закидів, що ними це навчання обтяжується завсіди неслухно.	141

РОЗДІЛ:	Стор.:
24. Вибір буде скріплений Божим покликанням; відкинені стягають самі на себе справедливий осуд, на який вони призначені.	144
25. Про воскресіння тіла.	148

КНИГА ЧЕТВЕРТА.

ПРО ЗОВНІШНІ ПОМІЧНІ ЗАСОБИ, ЩО НИМИ БОГКЛИЧЕ НАС ДО СПІЛЬНОТИ З ХРИСТОМ І В НІЙ НАС УДЕРЖУЄ.

1. Про правдиву Церкву, з якою мусимо держати єдність, бо вона — мати всіх віруючих.	155
2. Порівняння між фальшивою а правдивою Церквою.	160
3. Про учителів і проповідників Церкви; про їх вибір та уряд.	162
4. Про стан первісної Церкви та її управи, що був в ужитку перед папством.	166
5. Тиранія папства повалила давню форму управи.	169
6. Про примат римського престолоа.	171
7. Про початок і розвій римського папства, про його досягнення сьгоднішньої могутости та що через те здавлено вільність Церкви.	173
8. Про владу Церкви в навчанні віри; папство самовільно фальшує правдиве навчання.	176
9. Про собори та їх власть.	178
10. Про власть видавання законів, що ними папа з своїми прихильниками опанував душі й мучив тіла.	180
11. Про судову власть Церкви та надужиття її папством.	186
12. Про карність Церкви, кари церковні й екскомунікації.	188
13. Про обіти.	193
14. Про Святі Тайни.	196
15. Про хрищення.	201
16. Хрищення дітей вповні погоджується з постановою Христа та з природою знаку.	205
17. Про Святу Господню Вечерю Христову та її користі.	211
18. Папська Служба Божа, — це не тільки профанація Господньої Вечері, але також її звічення.	219
19. П'ять інших церемоній, фальшиво Тайнами названих; що вони не Тайни — буде доказано, а їхнє значення вяснене:	222
I. Миропомазання.	222
II. Покута.	222
III. Єлеепомазання.	225
IV. Про священство або церковні чини.	225
V. Про подружжя.	227
20. Про горожанський уряд.	228

ПОПРАВКИ.

Стор.:	Рядок:	Надруковано:	Має бути:	
V	2	знизу	Голандія	Голландія
XI	10	" "	сід	слід
XIX	1	зверху	в ньоту	в ньому
XIX	26	" "	остонню	останню
XXVII	11	знизу	кливетників	клеветників
XXVIII	1	зверху	обванувачені	обвинувачені
4	14	" "	ого	Його
5	22	знизу	свійого	свогого
7	13	" "	пс. 107	Пс. 107
9	8	зверху	божественісь	божественність
18	17	" "	носиєся	уносився
21	14	" "	що будуть вибрані	що, вибрані будуть
			побідниками	подібними
35	12	знизу	(depravario)	(depravatio)
41	9	" "	дане	дано
45	1	зверху	бвинувачуєш	обвинувачуєш
45	2	знизу	та	то
46	10	" "	(Рим. 10:8,	(Рим. 10:8),
48	17	зверху	Церкви й завсіди	Церкви завсіди
70	16	знизу	хід	вхід
76	7	зверху	силу своїми	силу віри своїми
105	16	знизу	Однане	Одначе
108	17	" "	теплом	теплом
112	5	зверху	мирі	мир і
118	6	" "	враз	раз
122	10	" "	цього	цього
122	17	" "	вічній	вічні
122	19	знизу	"бо,	"бо",
125	22	" "	совість овоч	совість була позбав-
			з цього	лена овочу з цього
127	7	" "	Бага,	Бога,
129	14	зверху	вчилитя	вчилися
138	18	" "	досканаліше	досконаліше
143	10	знизу	провідник	проповідник
164	1	" "	Як повинно	Яких треба
176	11	зверху	я саме	а саме
193	13	знизу	дієсься	діється
195	14	" "	манастивів	манастирів
195	10	" "	різнятьсв	різняться
199	10	зверху	вевірство	невірство
206	12	" "	токож	також
207	5	знизу	пореходить	переходить
208	4	зверху	Слів	слів
212	19	" "	внутрішню	внутрішнє
214	1	зверху	столом	словом

300441

\$1895⁵/₈